

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA

Nataša ŠALAJA

**PROGRAMI OBISKOVANJA NARAVNEGA
REZERVATA ŠKOCJANSKI ZATOK S CILJEM
SPODBUJANJA ODGOVORNEGA VEDENJA DO
NARAVE**

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA

Nataša ŠALAJA

**PROGRAMI OBISKOVANJA NARAVNEGA REZERVATA
ŠKOCJANSKI ZATOK S CILJEM SPODBUJANJA ODGOVORNEGA
VEDENJA DO NARAVE**

MAGISTRSKO DELO

**ŠKOCJANSKI ZATOK NATURE RESERVE VISITATION
PROGRAMMES AIMING AT ENCOURAGING RESPONSIBLE
BEHAVIOR TOWARDS NATURE**

MASTER OF SCIENCE THESIS

Ljubljana, 2016

Magistrsko delo je nastalo na Univerzi v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, v okviru podiplomskega študija Bioloških in biotehniških znanosti s področja varstva naravne dediščine.

Na podlagi Statuta Univerze v Ljubljani ter po Sklepu Senata Biotehniške fakultete z dne 26. 01. 2015 je bila izdana odločba, da kandidatka izpolnjuje pogoje za izdelavo magistrskega dela s področja varstvo naravne dediščine na podiplomskem študiju Bioloških in biotehniških znanosti. Sprejeta je bila tema magistrskega dela z naslovom Programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok s ciljem spodbujanja odgovornega vedenja do narave. Za mentorja je bil imenovan izr. prof. dr. Gregor Torkar.

Komisija za oceno in zagovor:

- Predsednik: prof. dr. Mihael J. Toman
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Oddelek za biologijo
- Članica: prof. dr. Majda Černič Istenič
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
Oddelek za agronomijo
- Član: prof. dr. Jadran Faganeli
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za pomorstvo in promet
Katedra za varnost v prometu

Datum zagovora: 13. 4. 2016

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Nataša Šalaja

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Md
DK	UDK 502/504:338.48-53:79:712.2(497.4Škocjanski zatok)(043.2)=163.6
KG	ohranjanje narave/Škocjanski zatok/odgovorno vedenje/vzgoja in izobraževanje
AV	ŠALAJA, Nataša
SA	TORKAR, Gregor (mentor)
KZ	SI – 1000 Ljubljana, Večna pot 83
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Podiplomski študij varstva naravne dediščine
LI	2016
IN	PROGRAMI OBISKOVANJA NARAVNEGA REZERVATA ŠKOCJANSKI ZATOK S CILJEM SPODBUJANJA ODGOVORNEGA VEDENJA DO NARAVE
TD	Magistrsko delo
OP	XIII, 191 str., 60 pregl., 49 sl., 5 pril., 136 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Magistrsko delo ugotavlja, kako s programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok (NRŠZ) in sodelovanja obiskovalcev pri upravljanju spodbujamo odgovorno vedenje do narave. Temelji na uporabi kvantitativnih (metoda neposrednega opazovanja, anketiranje in metoda prostih asociacij) in kvalitativnih metod raziskovanja (fokusni in polstrukturirani intervju ter opazovanje z udeležbo). Glavnino obiskovalcev NRŠZ sestavljajo višje izobraženi posamezniki iz bližnje okolice, ki območje obiskujejo zaradi rekreacije, lepe narave, miru ter opazovanja ptic, drugih živali in rastlin. Poskusne aktivnosti obiskovanja NRŠZ in sodelovanja pri upravljanju z višjo stopnjo vključenosti udeležencev in stika z naravo so bolj vplivale na spremembe vedenja udeležencev. Raziskava je potrdila tudi povečanje pripadnosti naravovarstvenim ciljem NRŠZ zaradi vključevanja obiskovalcev v proces priprave programov obiska in sodelovanja pri upravljanju. Pomembne življenjske izkušnje – neposredno doživljanje narave v mladosti ob prisotnosti pomembnih soljudi – so zelo pozitivno zaznamovale sedanji odnos udeležencev in njihovo naklonjenost do narave. Predstave otrok o pojmi, povezanih z NRŠZ, se oblikujejo predvsem na živi naravi, pri čemer izrazito izstopajo ptice in živali. Za otroke v starosti do 11-12 let je NRŠZ predvsem območje doživljanja narave in ustvarjanja čustvenih vezi z njo. Spoznavanje bolj kompleksnih in abstraktnih pojmov s področja biologije in ohranjanja narave je primerno pri mladostnikih, starejših od 12 let.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN	Md
DC	UDC 502/504:338.48-53:79:712.2(497.4Škocjanski zatok)(043.2)=163.6
CX	Nature conservation/Škocjanski zatok/responsible behavior/education
AU	ŠALAJA, Nataša
AA	TORKAR, Gregor (supervisor)
PP	SI – 1000 Ljubljana, Večna pot 83
PB	University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Postgraduate Study of Conservation of Natural Heritage
PY	2016
TI	ŠKOCJANSKI ZATOK NATURE RESERVE VISITATION PROGRAMMES AIMING AT ENCOURAGING RESPONSIBLE BEHAVIOR TOWARDS NATURE
DT	M.Sc. Thesis
NO	XIII, 191 p., 60 tab., 49 fig., 5 ann., 136 ref.
LA	sl
AL	sl/en
AB	The master thesis studies the impact of the visitation programmes and site management participation in Škocjanski zatok N.R. on encouraging responsible behavior towards nature. Quantitative (direct observation method, questionnaires and word association test) as well as qualitative research methods (focus group and semi-structured interviews and participant observation method) were used. The majority of the reserve visitors are locals with above-average education, who visit the reserve for recreation, beautiful nature, peace and observation of birds, other animals and plants. The tested visitation and site management activities with higher participation levels and direct nature experience had a more profound impact on positive behavioral changes. Increased connectedness with the reserve conservation goals upon participation in visitor programs was also confirmed. Significant life experiences – direct childhood nature experience supported by adult and peer role models – proved to have a very positive impact on their recent attitude and fondness of nature. The children's conceptions about Škocjanski zatok are predominantly developed with regard to animal and plant species, particularly birds and other animals. For children below the ages of 11 or 12, the nature reserve is an area of nature experience where they can create emotional bonds with nature. Learning about more complex and abstract biological and nature conservation concepts is suitable for the youth above the age of 12.

KAZALO VSEBINE

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	III
KEY WORDS DOCUMENTATION	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO PREGLEDNIC	VII
KAZALO SLIK	X
KAZALO PRILOG	XII
SIMBOLI IN OKRAJŠAVE	XIII
1 UVOD	1
2 TEORETIČNA IZHODIŠČA	3
2.1 ŠKOCJANSKI ZATOK	3
2.2 PSIHOLOŠKE PODLAGE ZA ODGOVORNO VEDENJE DO NARAVE	5
2.2.1 Odgovorno vedênje	6
2.2.2 Povezanost človeka z naravo	11
2.2.3 Vrednote in osebne moralne norme	14
2.2.4 Teorije za spreminjanje specifičnih vedenj	15
2.3 OKOLJSKA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE, EKOLOŠKA PISMENOST IN NEFORMALNE OBLIKE UČENJA	15
2.3.1 Kognitivni in čustveni razvoj mladostnika in razvoj vrednot narave	16
2.3.2 Izobraževanje na prostem	19
2.3.3 Vloga nevladnih organizacij v okviru neformalnih izobraževalnih programov	20
2.3.4 Ekološka pismenost	21
2.3.5 Participacija in aktivno državljanstvo	22
2.3.6 Pomembne življenjske izkušnje	25
3 RAZISKOVALNI PROBLEMI, CILJI IN HIPOTEZE	26
3.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN PREDMETA RAZISKOVANJA	26
3.2 RAZISKOVALNI CILJI	27
3.3 RAZISKOVALNE HIPOTEZE	29
4 METODE RAZISKOVANJA	30
4.1 POTEK RAZISKAVE IN METODE DELA	30
4.1.1 Metoda neposrednega opazovanja	31
4.1.2 Metoda anketiranja	31
4.1.3 Metoda prostih asociacij	32
4.1.4 Kvalitativne metode pri raziskovalnem delu s skupino zainteresiranih obiskovalcev	32
4.2 OBDELAVA PODATKOV	39
5 REZULTATI	41
5.1 OBISKOVANJE NARAVNEGA REZERVATA ŠKOCJANSKI ZATOK V ŠTEVILKAH	42
5.1.1 Štetje obiskovalcev in opazovanje njihovega vedenja	42
5.1.2 Demografska struktura obiskovalcev	45
5.1.3 Načini obiskovanja	47
5.1.4 Glavni dejavniki privlačnosti Škocjanskega zatoka za obiskovalce	51
5.2 PREDSTAVE UČENCEV IN DIJAKOV O POJMIH, POVEZANIH S ŠKOCJANSKIM ZATOKOM	60
5.2.1 Ključna beseda ŠKOCJANSKI ZATOK	63

5.2.2	Ključna beseda NATURA 2000	72
5.2.3	Ključna beseda ZAVAROVANO OBMOČJE.....	79
5.2.4	Ključna beseda PTICE.....	88
5.2.5	Ključna beseda MOKRIŠČE	97
5.2.6	Povezave in trendi pri najpogostejših asociacijah ter razvrstitev v krovne dimenzije asociacij	106
5.3	IZKUŠNJE, STALIŠČA TER OPAŽENE VEDENJSKE IN DRUGE SPREMEMBE PRI UDELEŽENCIH OBISKOVANJA IN UPRAVLJANJA NARAVNEGA REZERVATA	110
5.3.1	Pomembne življenjske izkušnje udeležencev poskusnih aktivnosti ter njihova stališča, odnos in pričakovanja do predmeta raziskave pred izvedbo aktivnosti.....	112
5.3.2	Rezultati sodelovanja v poskusnih aktivnostih.....	125
5.3.3	Skupni vplivi sodelovanja v raziskavi na odnos, vedenje in povezanost z območjem ter njegovimi naravovarstvenimi cilji	139
5.3.4	Drugi predlogi udeležencev	142
6	RAZPRAVA.....	146
6.1	O OBISKOVALCIH ŠKOCJANSKEGA ZATOKA	146
6.2	ANALIZA POJMOV, POVEZANIH S ŠKOCJANSKIM ZATOKOM.....	150
6.3	PROGRAMI OBISKOVANJA, KI SPODBUJAJO ODGOVORNO VEDENJE DO NARAVE.....	161
7	SKLEPI.....	173
8	POVZETEK.....	177
9	SUMMARY.....	180
10	VIRI.....	183

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Tipologija vrednot narave z opredelitvijo starosti, v kateri so določene vrednote najpomembnejše	17
Preglednica 2: Bistvene sposobnosti za razvoj ekološke pismenosti.....	22
Preglednica 3: Lestev participacije po Hartu	24
Preglednica 4: Razdelitev obiskovalcev v tipične kategorije na podlagi štetja obiskovalcev v letih 2012/13	42
Preglednica 5: Razdelitev obiskovalcev v tipične kategorije na podlagi štetja obiskovalcev v letu 2014.....	43
Preglednica 6: Obiskovalci Škocjanskega zatoka po starostnih skupinah.....	45
Preglednica 7: Obiskovalci Škocjanskega zatoka po prebivališču oziroma okvirni razdalji tega od NRŠZ.....	47
Preglednica 8: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med plačevanjem vstopnine in razlogi za obisk rezervata na dan anketiranja	51
Preglednica 9: Razlogi za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok na dan obiska.....	52
Preglednica 10: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med razlogi za obisk rezervata na dan anketiranja glede na spol	53
Preglednica 11: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med razlogi za obisk rezervata na dan anketiranja glede na izobrazbo	54
Preglednica 12: Razlogi za tek v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok na dan obiska.....	54
Preglednica 13: Kategorije privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok za obiskovalce	55
Preglednica 14: Kategorije pomanjkljivosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok za obiskovalce	57
Preglednica 15: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK	64
Preglednica 16: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK	66
Preglednica 17: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata.....	68
Preglednica 18: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK po temah	69
Preglednica 19: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK po temah	70
Preglednica 20: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo NATURA 2000	73
Preglednica 21: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo NATURA 2000.....	74
Preglednica 22: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata.....	76
Preglednica 23: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo NATURA 2000 po temah.....	77
Preglednica 24: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo NATURA 2000 po temah.....	78
Preglednica 25: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE.....	80
Preglednica 26: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE.....	81

Preglednica 27: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata.....	84
Preglednica 28: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE po temah	85
Preglednica 29: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE po temah	87
Preglednica 30: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo PTICE	90
Preglednica 31: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo PTICE	91
Preglednica 32: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata.....	93
Preglednica 33: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo PTICE po temah ..	95
Preglednica 34: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo PTICE po temah	96
Preglednica 35: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo MOKRIŠČE.....	99
Preglednica 36: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo MOKRIŠČE.....	99
Preglednica 37: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata.....	102
Preglednica 38: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo MOKRIŠČE po temah.....	104
Preglednica 39: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo MOKRIŠČE po temah.....	105
Preglednica 40: Povezave pojavljanja najpogostejših asociacij in skupin asociacij pri različnih ključnih besedah.....	106
Preglednica 41: Razvrstitev asociacij v krovne dimenzije po ključnih besedah in udeležencih	108
Preglednica 42: Osnovni podatki, načini obiskovanja in drugi pomembni vidiki pri udeležencih preizkušanja aktivnosti	110
Preglednica 43: Prikaz stališč o vplivu mladostnih izkušenj na sedanji odnos in vedenje do narave	113
Preglednica 44: Dosedanje izkušnje udeležencev s področja raziskave.....	118
Preglednica 45: Stališča o reševanju okoljskih problemov in vloga posameznika pri tem	124
Preglednica 46: Poskusne aktivnosti za oblikovanje programov obiskovanja s številom udeležencev in uporabljenimi kvalitativnimi metodami.....	125
Preglednica 47: Poskusne aktivnosti za oblikovanje programov obiskovanja po udeležencih	126
Preglednica 48: Rezultati sodelovanja na vodenem opazovanju ptic	127
Preglednica 49: Rezultati sodelovanja pri obročkanju ptic.....	129
Preglednica 50: Rezultati udeležbe na strokovni delavnici	130
Preglednica 51: Rezultati udeležbe na naravoslovnih predavanjih.....	132
Preglednica 52: Rezultati izvedbe kariernega dneva za študente	134
Preglednica 53: Rezultati aktivnega sodelovanja na delovni akciji.....	135
Preglednica 54: Rezultati reševanja konkretnih problemov in inovacij	136
Preglednica 55: Rezultati sodelovanja pri monitoringu ptic.....	137
Preglednica 56: Rezultati »posvojitve« ptice.....	138
Preglednica 57: Rezultati »posvojitve« goveda.....	139

Preglednica 58: Skupni vplivi sodelovanja v raziskavi na odnos, vedenje in povezanost z Naravnim rezervatom Škocjanski zatok ter njegovimi naravovarstvenimi cilji.....	140
Preglednica 59: Poskusni prikaz vplivov preizkušanja posameznih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju območja na povezanost s Škocjanskim zatokom, oblikovanje vedenjskih namer in dejanske spremembe vedenja pri udeležencih in njihovih družinskih članih.....	164
Preglednica 60: Pregled predlaganih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju NR Škocjanski zatok s predmeti in metodami evalvacije.....	168

KAZALO SLIK

Slika 1: Dejavniki, ki vplivajo na vedenje	8
Slika 2: Prikaz razvoja notranjih in zunanjih privlačnosti, družbenih vplivov in razvoja identitete pri otrocih in mladostnikih	19
Slika 3: Model aktivnega sodelovanja državljanov	23
Slika 4: Prikaz izhodiščnih vsebinskih sklopov raziskave in izbranih poskusnih aktivnosti	34
Slika 5: Matrika razvrščanja stavkov glede na pravilnost uporabe ključne besede in relevantnost njihove vsebine za analizo pojmov	40
Slika 6: Primerjava med deleži kategorij obiskovalcev na podlagi strukturiranega opazovanja s štetjem v letih 2012/13 in 2014	43
Slika 7: Razlogi za zavrnitev sodelovanja pri anketiranju	45
Slika 8: Izobrazba obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zatok v primerjavi z izobrazbeno strukturo v Obalno-kraški regiji in Sloveniji	46
Slika 9: Izobrazba obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol	46
Slika 10: Razdelitev obiskovalcev glede na prvi obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok	48
Slika 11: Viri informacij za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok	48
Slika 12: Deleži obiskovalcev glede na čas obiskovanja	49
Slika 13: Delež rednih obiskovalcev glede na povprečno trajanje posameznega obiska	49
Slika 14: Število obiskovalcev glede na vprašanje, s kom največkrat obišejo naravni rezervat	50
Slika 15: Deleži obiskovalcev, ki so pripravljeni plačevati vstopnino glede na razlog za obisk	50
Slika 16: Razlogi za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol	52
Slika 17: Razlogi za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na izobrazbo	53
Slika 18: Kategorije privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol vprašanih	56
Slika 19: Kategorije privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na izobrazbo vprašanih	56
Slika 20: Dejavniki pomanjkljivosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol vprašanih	58
Slika 21: Dejavniki pomanjkljivosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na izobrazbo vprašanih	59
Slika 22: Starostna struktura respondentov preizkusa po metodi prostih asociacij (v dopolnjenih letih)	60
Slika 23: Pogostost obiska Naravnega rezervata Škocjanski zatok med vprašanimi učenci in dijaki	61
Slika 24: Primerjava deležev asociacij in njihovega števila pri osnovno- in srednješolcih po ključnih besedah	61
Slika 25: Uporaba ključnih besed v stavkih po pravilnosti	62
Slika 26: Uporaba ključnih besed v stavkih po relevantnosti za vsebinsko analizo	63
Slika 27: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih	64
Slika 28: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK	67
Slika 29: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK	68

Slika 30: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK.....	69
Slika 31: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo NATURA 2000 po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih.....	72
Slika 32: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo NATURA 2000.....	75
Slika 33: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo NATURA 2000.....	76
Slika 34: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo NATURA 2000.....	77
Slika 35: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih.....	80
Slika 36: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE.....	83
Slika 37: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE.....	84
Slika 38: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE.....	85
Slika 39: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo PTICE po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih.....	89
Slika 40: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo PTICE.....	92
Slika 41: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo PTICE.....	93
Slika 42: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo PTICE.....	94
Slika 43: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo MOKRIŠČE po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih.....	98
Slika 44: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo MOKRIŠČE.....	101
Slika 45: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo MOKRIŠČE.....	102
Slika 46: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo MOKRIŠČE.....	103
Slika 47: Dimenzije pojmovanja s Škocjanskim zatokom povezanih pojmov med osnovno- in srednješolci.....	109
Slika 48: Matrika poskusnih aktivnosti glede na stopnjo vključenosti udeležencev in lokacijo izvedbe.....	126
Slika 49: Grafični prikaz povezav med ključnimi besedami in asociacijami po pogostosti pojavljanja.....	158

KAZALO PRILOG

Priloga A: OBRAZEC ZA ŠTETJE OBISKOVALCEV NRŠZ	194
Priloga B: VPRAŠALNIK ZA OBISKOVALCE NARAVNEGA REZERVATA ŠKOCJANSKI ZATOK.....	195
Priloga C: VPRAŠALNIK ZA PREIZKUS PROSTIH ASOCIACIJ	197
Priloga D: NABOR GLAVNIH TEM IN VPRAŠANJ ZA POLSTRUKTURIRANE INTERVJUJE	198
Priloga E: POVEZANOST, VEDENJSKE NAMERE IN SPREMEMBE VEDENJA UDELEŽENCEV AKTIVNOSTI OBISKOVANJA IN SODELOVANJA PRI UPRAVLJANJU NRŠZ.....	200

SIMBOLI IN OKRAJŠAVE

DOPPS – Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
EPO – ekološko pomembno območje
EU – Evropska unija
FAMNIT – Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije
FDV – Fakulteta za družbene vede
GPS – globalni sistem pozicioniranja (ang. global positioning system)
IKT – informacijsko-komunikacijska tehnologija
KP – krajinski park
MOP – Ministrstvo za okolje in prostor
NEP – nova ekološka paradigma
NR – naravni rezervat
NRŠZ – Naravni rezervat Škocjanski zatok
OŠ – osnovnošolci
PA-BAT – orodje za oceno koristi zavarovanih območij (ang. Protected Areas Benefits Assessment Tool)
RS – Republika Slovenija
SPSS – programska oprema za statistične analize
SŠ – srednješolci
TNP – Triglavski narodni park
U – udeleženec/-ka poskusnih aktivnosti
UIP – Univerzitetni inkubator Primorske
UNESCO – Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (ang. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)
WWF – World Wide Fund for Nature
ZDA – Združene države Amerike
ZO – zavarovano območje

1 UVOD

V raziskavi slovenskega javnega mnenja leta 2000 je bilo ugotovljeno, da kar 89 % Slovencev na deklarativni ravni naravi priznava velik pomen: 46 % vprašanih se je namreč opredelilo, da je narava sveta sama po sebi oziroma kot božja stvaritev, 43 % vprašanih pa je odgovorilo, da je narava pomembna, ne pa sveta (Toš in skupina, 2004). Navedeno pozitivno naravnost do narave potrjuje tudi nedavna javnomnenjska raziskava na temo odnosa do biotske pestrosti v Evropski uniji v okviru programa Flash Eurobarometer (TNS Political & Social, 2013), po kateri sodeč smo Slovenci med bolj ozaveščenimi in aktivnimi pri ohranjanju biotske pestrosti v Evropi. Na vprašanje, če se osebno vključujejo v ohranjanje biotske pestrosti, je pozitivno odgovorilo kar 92 % Slovencev, 99 % pa je izbralo odgovor, da spoštujejo naravo (na primer ne puščajo smeti v naravnem okolju in ne motijo divjih živali). Bistveno nad evropskim povprečjem je slovensko javno mnenje v isti raziskavi tudi v zvezi z zaustavljanjem upadanja biotske pestrosti, saj je 85 % Slovencev mnenja, da je to naša moralna dolžnost, ki izhaja iz odgovornosti skrbeti za naravo, 69 % je bilo mnenja, da je to pomembno zaradi vpliva na naše blagostanje in kakovost življenja, da je biotska pestrost pomembna kot vir surovin pa je prav tako menilo 69 % vprašanih. Nadaljnjih 58 % vprašanih je menilo, da je upad biotske pestrosti treba zaustaviti zaradi prispevka, ki ga ima pri blaženju podnebnih sprememb, medtem ko je bilo 57 % sodelujočih Slovencev mnenja, da bo Evropa gospodarsko revnejša, če se upad biotske pestrosti nadaljuje.

Po drugi strani smo bili v zadnjih desetletjih večinoma priče poslabšanju stanja naravnega okolja, katerega izstopajoč primer v Sloveniji je bila prav degradacija Škocjanskega zatoka v 1980. letih (Šalaja in sod., 2007). Ob tem velja omeniti tudi podatek, da se je kar 54 % Slovencev v javnomnenjski raziskavi o odnosu do biotske pestrosti leta 2013 opredelilo, da bi moral biti gospodarski razvoj na zavarovanih območjih narave povsem prepovedan, je pa delež odgovorov na to vprašanje upadel za 13 % v primerjavi z letom 2010 (TNS Political & Social, 2013).

Ob tako nasprotujočih si podatkih se poraja vprašanje, od kod vrzel med deklarativno izraženimi pozitivnimi stališči in odnosom do narave in biotske pestrosti, ki izhajajo iz različnih javnomnenjskih raziskav, ter degradacijo narave in stalnim upadanjem populacij vrst, ki smo mu priča v zadnjih letih: na primer pri pticah tako v primeru populacij ptic kulturne krajine (Kmecl in sod., 2014) kot tudi izbranih kvalifikacijskih vrst, ki jih v Sloveniji varujemo skladno z evropsko zakonodajo (Denac in sod., 2014). Odnos do okolja, ki ga Gifford (1997) opredeljuje kot posameznikovo skrb oziroma zanimanje za fizično okolje kot nekaj, kar je vredno ohranjati, razumeti in nadgraditi, se v primeru, da je pozitiven, ne preobrazi vedno v vedenje ali delovanje za ohranjanje dotičnega okolja. Od

tu prihaja znak, da se velja v iskanju rešitev za preseganje vrzeli pravzaprav poglobiti v dejavnike, ki vplivajo na človekovo vedenje. Kot kažejo dejstva, v Sloveniji namreč visoka deklarativna ozaveščenost in pozitiven odnos do narave še zdaleč nista dovolj, da bi bilo zaradi tega tudi stanje ohranjenosti narave oziroma biotske pestrosti ugodno.

Namen tega dela je bil ugotoviti, če in kako lahko s programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok in sodelovanja obiskovalcev pri njegovem upravljanju spodbujamo odgovorno vedenje do narave. S tem namenom smo v raziskavi:

- ugotovili dejstva o dejanskem in možnem obiskovanju Škocjanskega zatoka na podlagi podatkov, pridobljenih od obstoječih obiskovalcev območja (kdo so obiskovalci naravnega rezervata, kdaj, kako pogosto in s kom naravni rezervat obiskujejo, kakšni so razlogi za obisk območja, kaj jim je tam posebej všeč ter kaj jih moti oziroma pogrešajo),
- preverili predstave o pojmi, povezanih s Škocjanskim zatokom, pri učencih in dijakih iz lokalnih osnovnih in srednjih šol, ki so v okviru šolskih programov ali v prostem času naravni rezervat že obiskali, in rezultate uporabili za nadgradnjo vzgojno-izobraževalnega programa naravnega rezervata,
- preverili, kako vključevanje zainteresiranih obiskovalcev v proces priprave programov obiska naravnega rezervata povečuje njihovo pripadnost njegovim naravovarstvenim ciljem,
- na podlagi rezultatov raziskave pripravili nabor aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju naravnega rezervata, pri izvajanju katerih je pričakovati najbolj pozitivne vplive na bolj odgovorno vedenje do narave, in
- podali izhodišča za spremljanje učinkovitosti in evalvacijo programov za obiskovalce med njihovo uporabo po zaključku raziskave v smeri doseganja odgovornejšega vedenja do narave, ki jih bo mogoče uporabiti v novih raziskavah s tega področja.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 ŠKOCJANSKI ZATOK

Škocjanski zatok je polnaravno sredozemsko mokrišče v bližini Kopra, ki združuje pester preplet morskih, brakičnih in sladkovodnih življenjskih okolij. Posebej pomemben je zaradi velike biotske pestrosti, pri čemer so ključnega pomena ptice, ki so jih ornitologi v zadnjih desetih letih na tem majhnem območju popisali vsaj 245 vrst, kar predstavlja več kot 60 % vseh v Sloveniji živečih vrst (Ptice, 2013). V 1960. letih je tedanja občinska oblast v Kopru to območje namenila urbanizaciji ter začela z zasipavanjem in drugimi aktivnostmi, ki so prvotno 230 hektarjev veliko laguno, ki je bila ostanek morskega zaliva po izgradnji koprskega pristanišča, do leta 1993 zmanjšale na skromnih 80 hektarjev. Hkrati je bil uničen velik del naravnega bogastva, ki je stoletja nastajalo na izlivih Rižane in Badaševce v Koprski zaliv (Šalaja in sod., 2007).

Avtorji v istem delu predstavijo tudi kratko zgodovino Škocjanskega zatoka. Preostanek mokrišča, 122 hektarjev veliko območje brakične lagune in okoliških opuščenih kmetijskih zemljišč, je bilo leta 1998 po posredovanju Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS) ter drugih predstavnikov civilne družbe zavarovano s strani države kot naravni rezervat, potreben sanacije in povrnitve v prvotno stanje. Po zavarovanju sta pristojno Ministrstvo za okolje in prostor ter tedanji Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran v sodelovanju z DOPPS, ki je leta 1999 postal upravljavec naravnega rezervata, začela priprave na obsežno obnovo območja, ki je pričetek novega tisočletja zaradi dolgotrajnih uničevalskih posegov pričakalo v slabem stanju. Do leta 2005 so bile pripravljene vse potrebne strokovne podlage, projektna in investicijska dokumentacija ter pridobljena dovoljenja za pilotni projekt obnove (renaturacije) zavarovanega območja narave v Sloveniji, ki ga tudi v širšem sredozemskem evropskem prostoru lahko prištevamo med pomembnejše tovrstne dejavnosti. Projekt z naslovom Krajinska in vodnogospodarska ureditev Naravnega rezervata Škocjanski zatok ter odstranjevanje sedimenta iz lagune Škocjanskega zatoka in ureditev deponije, ki ga je izdelal Inštitut za vode RS (Šiško Novak, 2004), je bil izveden v letih 2006 in 2007, hkrati pa je bila urejena tudi osnovna infrastruktura za obiskovalce – krožna pot okoli novo oblikovanega močvirja na Bertoški bonifiki skupaj s prvimi štirimi opazovališči.

Obnova naravnega rezervata je z vidika ohranjanja narave vsekakor zgodba o uspehu, saj so bili doseženi vsi zastavljeni varstveni cilji: ponovno so bili vzpostavljeni uničeni ali degradirani habitatni tipi, z odstranitvijo odvečnega sedimenta je bila zmanjšana evtrofikacija ter organsko onesnaženje, povečala se je bioprodukcija, omogočen je bil pretok vode ter izboljšanje ekoloških in hidroloških razmer v laguni (Obnova Škocjanskega zatoka, 2007). Posledica doseženega ugodnega stanja je bilo znatno

povečanje števila in populacij vrst, kar poleg rednega monitoringa ptic (Ptice, 2013) izkazujejo tudi nekatere raziskave posameznih živalskih skupin, na primer kačjih pastirjev (Bedjanič M., 2010), hroščev (Polak S., 2012) in bentoških nevretenčarjev v brakičnem delu rezervata (Odorico R., Ciriaco S., 2011). Škocjanski zatok je s tem postal zanimiv za obiskovalce, med katerimi trenutno prevladujejo lokalni prebivalci ter izobraževalne, predvsem šolske skupine. Po izgradnji centra za obiskovalce, opazovalnic ter druge infrastrukture v letu 2015 je na podlagi predpostavk investicijskega programa za projekt Objekti v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok (Objekti v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok, 2013) pričakovati velik porast obiska. Tedaj bo Škocjanski zatok s primerno infrastrukturo in promocijo lahko v polni meri začel služiti kot območje za doživljanje narave in s tem dosegati svoje cilje kot naravni rezervat, odprt za javnost. Zaradi primerne urejenosti ter lokacije ob turističnih poteh bo območje v prihodnje pomembno tudi za razvoj naravoslovnega turizma, v strukturi obiskovalcev pa je pričakovati izrazito povečanje deleža turistov. Izjemen pomen Škocjanskega zatoka kot območja naravne dediščine in izjemne biotske pestrosti v obnovljenem polnaravnem okolju potrjuje tudi njegov varstveni status oziroma razglasitve območja za:

- naravni rezervat (Uredba o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok; Uradni list RS, št. 75/2013; s katero se nadaljuje zavarovanje območja po Zakonu o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok; Uradni list RS, št. 20/1998),
- ekološko pomembno območje – EPO (Uredba o ekološko pomembnih območjih; Uradni list RS, št. 48/2004 in nadaljnji),
- posebno varstveno območje – območje Natura 2000 (Uredba o posebnih varstvenih območjih; Uradni list RS, št. 49/2004 in nadaljnji) in
- naravno vrednoto (zoološka, ekosistemska in botanična); Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot; Uradni list RS, št. 111/2004 in nadaljnji).

Zavarovanje za naravni rezervat je ukrep varstva naravne vrednote Škocjanski zatok skladno s 45. členom Zakona o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 96/04 in nadaljnji). Opredelitev Škocjanskega zatoka za naravni rezervat je skladna s 66. členom Zakona o ohranjanju narave, ki ga opredeljuje kot območje geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ki se z uravnoteženim delovanjem človeka v naravi tudi vzdržuje.

Kot določa akt o zavarovanju – Uredba o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok (2013) – so v naravnem rezervatu vse dejavnosti podrejene doseganju njegovega varstvenega cilja, ki obsega ohranitev polslanih in sladkovodnih habitatnih tipov, ki so izjemni v slovenskem in mednarodnem prostoru, in habitatov ptic, ki tu v velikem številu gnezdijo, prezimujejo in se ustavljajo na selitvah, ter habitatov drugih domorodnih prosto živčih živalskih in rastlinskih vrst. Namen naravnega rezervata je s pravili ravnanj in z izvajanjem upravljaljskih nalog, vzdrževanjem in nadaljnjim izboljševanjem stanja habitatnih tipov ter

habitatov rastlinskih in živalskih vrst dosegati varstveni cilj. Namen naravnega rezervata je tudi omogočiti spoznavanje in doživljanje narave z urejanjem in vzdrževanjem infrastrukture za obiskovalce in z izvajanjem programov za obiskovalce.

2.2 PSIHOLOŠKE PODLAGE ZA ODGOVORNO VEDENJE DO NARAVE

Psihologija kot veda, ki znanstveno proučuje duševnost, vedenje in osebnost, ima dva cilja: na eni strani razumeti človekovo vedenje in na drugi spodbujati naše blagostanje, za kar je potrebno zavedanje, kako globoko je le-to povezano z naravo (Clayton in Myers, 2009). Tako kot se je okoljska psihologija v 1960. letih kot področje psihologije razvila kot odziv na probleme mestnega življenja, s katerimi se je soočala razvita meščanska družba (Polič, 1999), se je v 1980. letih pojavila še varstvena psihologija kot krizno področje psihologije enako kot varstvena biologija na biološkem področju. Njen namen je razumevanje medsebojnih odnosov med človekom in naravo, hkrati pa tudi spodbujanje oblikovanja zdravih in trajnostnih odnosov med njima (Clayton in Myers, 2009).

Že v uvodu smo izpostavili vrzel med izraženimi pozitivnimi stališči oziroma odnosom do narave in biotske pestrosti, ki izhajajo iz različnih javnomnenjskih raziskav, ter degradacijo narave in upadanjem populacij vrst na primeru ptic, ki smo jim priča v zadnjih desetletjih. Če se ozremo na psihološke dejavnike, ki prispevajo k poslabševanju stanja narave, je omembe vredno dejstvo, da ljudje delujemo na tiste dražljaje iz okolja, ki se jih z lahkoto zavedamo in med katere običajno odmaknjene okoljske težave oziroma njihove posledice ne sodijo (Polič, 2004). Avtor v istem delu izpostavlja tudi pomen pojmovanja časa, ki je kljub usmerjenosti v prihodnost precej kratkoročno in nas omejuje le na znane probleme sedanjosti in da oviro za bolj odgovorno vedenje do okolja oziroma narave predstavlja tudi dejstvo, da morajo okolju prijazni motivi tekmovati z veliko močnejšimi potrebami in željami posameznika – vsakodnevni situacijski pritiski nas v vedenju vodijo v nasprotno smer od okolju in naravi prijaznega. Že hierarhija potreb po Maslowu (1973) kaže, da mora človek najprej zadovoljiti svoje fiziološke potrebe in potrebe po varnosti, preden pridejo na vrsto višje rangirane potrebe, med katerimi je tudi skrb za naravo. Kahn (2002) opozarja tudi na tako imenovano okoljsko generacijsko amnezijo, ki jo opredeljuje kot psihološki pojav, po katerem vsak človek svoj standard stanja okolja in narave oblikuje na podlagi izkušenj iz mladosti: ljudem, ki so odrasli v degradiranih okoljih, se ta zdijo normalna in ne vidijo potrebe po sanaciji stanja, čeprav je svet okoli njih iz generacije v generacijo bolj degradiran.

Bechtel (1997) je prepričan, da je za spremembo vedenja do okolja treba spremeniti sistem temeljnih prepričanj, ki podpirajo našo kulturo, se odpovedati sedanjim nagradam za preprečitev prihodnjih katastrof, vzpostaviti enakost med ljudmi ter tudi med ljudmi in

drugimi bitji, kar je najtežje, saj nasprotuje tistemu, za kar večina ljudi misli, da je osnovni vir preživetja – njihovi lastni identiteti in sistemu prepričanj.

2.2.1 Odgovorno vedênje

Vedênje (Fran, 2014) je med drugim opredeljeno kot celota dejanj, ki izraža, kaže razpoloženje, odnos koga do ljudi, okolja. V tem delu uporabljamo zapis brez strešice »vedenje«, ki v vseh primerih označuje vedênje, za razliko od védenja, ki kot glagolnik od vedeti opredeljuje, kar kdo ve ali kar se ve nasploh (Fran, 2014). Vedenje je lahko opredeljeno kot vsako specifično dejanje, ki je rezultat določenega učenja, v primeru varstvenega odgovornega vedenja pa gre lahko tudi za širše pojmovanje, ki ga zaznamuje občutek skrbništva oziroma okoljske etike posameznika oziroma njegova okoljska pismenost (Jacobson in sod., 2006; Monroe, 2003).

Odgovornost je osnovni element vsakega odgovornega vedenja. Ljudje smo kot razumska bitja v svojem delovanju vpeti med svobodno voljo in determinizem: sposobnost volje je enaka sposobnosti izbire (Edwards, 2009). Svoboda na tem področju pomeni hkrati veliko priložnost, ob pomanjkanju odgovornosti pa veliko grožnjo za vse človeštvo in planet, na katerem živimo. Vzporedno s tehnološkim razvojem so prav zaradi groženj, ki jih prinaša ob neodgovornem odločanju in uporabi svobodne volje, na področju filozofije in etike nastajala dela, ki so poudarjala etiko in odgovornost tudi v odnosu do narave. Martin Heidegger (1997) je povezoval svetost življenja s skrivnostjo biti, ki pomeni etično odgovornost za življenje. Michel Serres (1993) je predlagal »pogodbo z naravo«, po kateri naj bi se ljudje odrekli nekaterim svojim pravicam, da bi bilo sožitje z naravo sploh možno. Hans Jonas (1984) pa je Kantov kategorični imperativ razširil v novi velelnik za varstvo narave: delaj tako, da te bodo lahko posnemali vsi prihodnji rodovi, oziroma da bo tvoje delovanje skladno z obstojem pristnega človeškega življenja v prihodnosti.

Zaradi pomanjkanja literature, usmerjene zgolj na odgovorno vedenje do narave, se v delu poslužujemo tudi ugotovitev o odgovornem vedenju do okolja. Psihologi v raziskavah s tega področja v večini primerov med okoljem in naravo ne razlikujejo, ali pa razmejitev ni jasna oziroma je narava vključena v širši pojem človekovega okolja. V proučeni literaturi se pojavljajo različni pojmi za opis odgovornega ali prijaznega vedenja do narave oziroma okolja, npr. ekološko vedenje (Hartig in sod., 2001; Kaiser in Shimoda, 1999), pro-okoljsko vedenje (Clayton in Myers, 2009; Karp, 1996), odgovorno vedenje do okolja (Chao in Lam, 2011; Dwyer in sod., 1993; Hines in sod., 1986/87; Mobley in sod., 2010), strateško okoljsko vedenje (Chawla in Flanders Cushing, 2007), okolju prijazno vedenje (Polajnar Horvat, 2015; Welte in Anastasio, 2010), varstveno vedenje (De Young, 1993; Monroe, 2003) in okoljsko pomembno vedenje (Stern, 2000; Stern in sod., 1999).

Pri temeljnih odgovornega odnosa in vedenja do narave se moramo vsekakor dotakniti tudi etike. Antropocentrična etika odnosa človeka do narave temelji na instrumentalni vrednosti le-te za človeka (torej kot vir preživetja, rekreacije, estetskih užitkov in drugih ekosistemskih storitev), ekocentrična etika pa izpostavlja notranjo oziroma intrinzično vrednost narave same po sebi in ne zgolj v razmerju do človekovih potreb in koristi (Kirn, 1992). Avtonomna ekološka etika priznava intrinzično vrednost naravnih bitnosti in je lahko podlaga obstojnemu trajnostnemu razvoju (Kirn, 1992). Z okoljsko etično širitvijo človekove moralne skupnosti človek sicer še naprej ostaja edini moralni subjekt na Zemlji, ne pa več edini moralni objekt (Kirn, 1998: 13) – vsako odgovorno vedenje, ki izhaja iz ekocentrične etike in priznava naravi intrinzično vrednost, je torej na najglobljem nivoju tisto, ki je naravi zares prijazno. Anko (2011: 11–12) izpostavlja razumno in odgovorno uporabo narave: »Priznanje intrinzičnih pravic do obstoja – tako vse narave kot njenih delov – nikakor ne zanika človekove pravice, da jih uporablja razumno in odgovorno. Razumno v okvirih trenutnega vedenja in odgovorno do narave in do svojih potomcev: negovalno.«

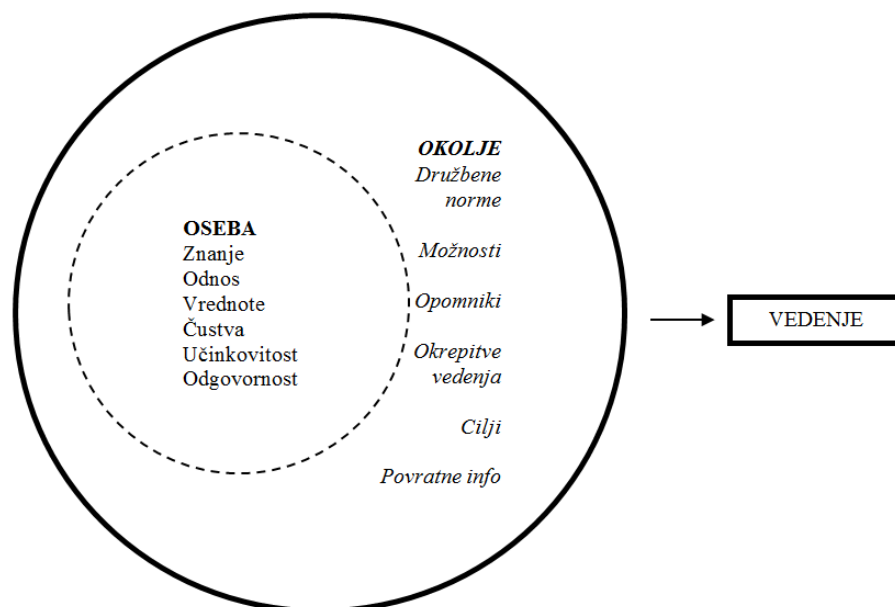
Stern (2000) je uvedel pojem okoljsko pomembnega vedenja, ki ga je opredelil v dveh smereh: najprej po vplivu kot tisto vedenje, ki povzroči spremembe v razpoložljivosti surovin in energije iz okolja ali spremeni strukturo ali dinamiko ekosistemov, nato pa še s stališča tistega, ki se vede, kot vedenje, katerega namen je povzročiti spremembo v okolju, običajno v pozitivni smeri.

Vedenje je rezultat mnogih dejavnikov, med katerimi je mnogo iracionalnih in izven zavestnega dožemanja vsakega posameznika. Claytonova in Myers (2009) opredeljujeta glavne dejavnike, ki vplivajo na vedenje in jih delita na zunanje dejavnike oziroma dejavnike iz okolja in na osebne ali notranje dejavnike.

Claytonova in Myers (2009) razlikujeta med zasebnim individualnim in javnim skupinskim pro-okoljskim vedenjem. Med zasebnimi vedenji izpostavita odtegnitvena vedenja, vedenjske izbire in tehnološke izbire. V prvem sklopu so vedenja, ki pomenijo varčevanje pri porabi, v drugem gre za izbiro načina vedenja, v tretjem pa za uporabo okolju prijaznih tehnoloških naprav in inovacij. Javno vedenje poteka na širšem nivoju in združuje individualna v skupinsko pro-okoljsko vedenje, pri čemer so izpostavljene tri oblike takšnih vedenj, in sicer podpora okoljskim politikam, aktivno vključevanje državljanov in predan aktivizem. Tudi v drugih raziskavah (Stern, 2000; Stern in sod., 1999) so okoljsko pomembna vedenja razdeljena na podoben način, in sicer na okoljski aktivizem, ki vključuje predano delovanje v okoljskih organizacijah in pri demonstracijah, neaktivistična vedenja v javni sferi, kamor se uvrščajo podpisovanje peticij ter članstvo in podpora okoljskim organizacijam, kot tudi zasebno okoljevarstvo, kamor sodijo vedenja, povezana z nakupovanjem, uporabo in odlaganjem osebnih in gospodinjstskih produktov z vplivom na okolje, kar Monroe (2003) opredeli kot potrošniško vedenje. Monroe (2003) doda še

ekosistemsko vedenje, ki bi ga po Sternovi terminologiji opredelili kot zasebno naravovarstvo, kamor sodijo ukrepi, kot so živalim prijazna ureditev vrta, krmljenje ptic in nameščanje gnezdilnic za lokalne ogrožene vrste ptic kot tudi umetnih struktur za razmnoževanje insektov, ureditve na stavbah, ki omogočajo gnezdenje pticam in bivanje netopirjem in podobno, do spremljanja stanja populacij. Kot dodatno skupino vedenj Stern (2000) opredeljuje še vedenje posameznikov v organizacijah, ki ima pomemben vpliv na okolje zato, ker so aktivnosti organizacij največji neposredni viri številnih okoljskih problemov.

Čustva vplivajo predvsem na zasebno naravi in okolju prijazno vedenje, saj gre v obeh primerih za javnosti nevidne elemente, ki jih nihče ne sodi, medtem ko javno delovanje in vedenje zahteva tudi kognitivno komponento, saj je tako vedenje slej ko prej deležno družbene presoje, kar zahteva določeno znanje, s katerim lahko posameznik podpre svoja stališča in dejanja (Kals in sod., 1999; Stern, 2000).

Slika 1: Dejavniki, ki vplivajo na vedenje (Clayton in Myers, 2009: 146)

V mnogih primerih je vedenje odvisno od uveljavljenih *družbenih norm*: gre za družbeno sprejet in nagrajen konformizem, ki sloni na oponašanju ljudi z več znanja in družbenega vpliva, pri mladini pa je obvezna komponenta vsakega vedenja sprejetost in podpora s strani vrstnikov (Clayton in Myers, 2009). Družbeno sprejetost pri odgovornem vedenju do okolja ugotavlja kanadska raziskava izpred več kot dveh desetletij, v kateri je dodiplomske študente poleg želje storiti nekaj za okolje pri okolju prijaznem vedenju zelo motivirala tudi družbena sprejetost takšnega vedenja (Axelrod in Lehman, 1993). Tudi raziskava v severni Franciji (Michel-Guillou in Moser, 2006) je med kmeti, ki so se prostovoljno zavezali k okolju oziroma naravi prijaznim kmetijskim praksam, kot razlog za njihovo

odločitev bolj kot okoljsko naravnost ali pričakovanje višjih prihodkov ugotovila iskanje družbene potrditve oziroma izboljšanje podobe v javnosti v smislu zagovarjanja lastne identitete, poklica in družbene vloge.

Med *vedenjske možnosti* je vključeno vse tisto, kar dopuščata ali omogočata fizično in socialno okolje, saj določena odgovorna vedenja do okolja odpadejo takoj, ko zanje ni možnosti, pomembna ovira pri odgovornem vedenju pa je tudi pomanjkanje informacij o tem, da možnosti obstajajo (Clayton in Myers, 2009).

Opomniki so namenjeni opozarjanju ljudi, da so določena vedenja zaželena, pri čemer je idealno, da so pravočasno nameščeni v neposredni bližini lokacije želenega vedenja (Clayton in Myers, 2009). V Škocjanskem zatoku se na primer opomnik »Ne krmite živali« namesti na ograjo obore za pašne živali in druga mesta, kjer lahko obiskovalci pridejo v stik z živalmi.

Okrepitve vedenja so pričakovane nagrade in zagrožene kazni za določena vedenja, pri čemer so skozi obsežne raziskave psihologi ugotovili, da so nagrade bistveno učinkovitejše, saj kazni ne vodijo vedno k pozitivnim spremembam vedenja, ampak lahko ljudi usmerijo v iskanje načinov za prikrivanje sankcioniranih vedenj, lahko pa tudi v sovražnost in upor (Clayton in Myers, 2009). Ilustracija uspešne uporabe okrepitev za rešitev problema dezertifikacije prihaja iz Nigerije (Polgreen, 2007), kjer je v preteklih desetletjih sekanje dreves v državni lasti zaradi slabega nadzora in kratkoročnih koristi lokalnih ljudi intenzivno potekalo. Ko pa je država lastništvo dreves prenesla na ljudi, se je izsekavanje ustavilo, saj so lahko zaslužili s prodajo sadežev in lubja, kar je bilo ekonomsko bolj zanimivo kot enkratna prodaja lesa posekanih dreves. Ogromne površine so pogozdili in to večinoma brez velikih projektov in finančne pomoči. Slovenska naravovarstvena zakonodaja temelji precej bolj na kaznih kot spodbudah, čeprav pravnomočnih obsodb na osnovi kazenskih določb ne beležimo (Anko, 2011). Anko (2011: 5) spodbuja k strategiji naravovarstvenega učenja, ki bo počasi, na široko in strpno krepila zavest ljudi, kaj je prav na področju varstva narave.

Pri načrtovanju spodbud za različne oblike trajnostnih in odgovornih vedenj je temeljno vprašanje tudi njihovo trajanje – torej ali gre za trajne oblike spodbud ali za kratkotrajne, ki naj bi ljudi motivirale k želenemu vedenju, in bi bile po tem ukinjene. Dwyer in sodelavci (1993) so s pregledom številnih študij s tega področja iz 1980. let prišli do zaključka, da se vedenja ljudi vrnejo na prvotni nivo, potem ko spodbud ni več, torej prevzgojnega učinka ne dosežejo. Kot smo že poudarili pri družbenih normah, so lahko nedenarne spodbude v obliki družbene sprejetosti uspešnejše od monetarnih, Dwyer in sodelavci (1993) so ugotovili tudi, da so pri tem ključne strategije, ki temeljijo na predanosti, ciljih in imajo demonstrativno vrednost.

Tudi *cilji* in *povratne informacije* o napredku in približevanju cilju so ključnega pomena pri odgovornem vedenju, saj so hkrati informativne narave in imajo motivacijski učinek – ljudem tako postane jasno, kakšne spremembe so mogoče in zaželeni ter kako uspešni so pri zasledovanju teh ciljev s svojimi vedenji (Clayton in Myers, 2009).

Že iz meta-analiz v 1980. letih je razviden pomen notranjih dejavnikov pri motiviranju ljudi k okoljsko odgovornim ravnanjem, npr. Hinesova in sodelavci (1986/87) so kot takšne opredelili znanje, mesto (lokus) nadzora, odnos, verbalno izraženo predanost in občutek osebne odgovornosti. *Znanje* se je v njihovi študiji izkazalo kot relevantno pri napovedovanju okoljsko odgovornega vedenja, in sicer bolj pri okoljevarstvenikih, kot pri ljudeh, ki niso bili aktivni na okoljskem področju, kar nakazuje na pomen dodajanja informacij nameri delovanja (Clayton in Myers, 2009).

Seveda pa je odgovorno vedenje do okolja oziroma narave poleg znanja pogojeno še z drugimi notranjimi dejavniki. V prvi vrsti velja omeniti *odnos*, katerega povezanost z vedenjem raste, kadar temelji na osebnih izkušnjah in je poglobljen – v primeru, ko gre za pozitiven odnos, je zadostna motivacija za vedenje, če ljudi le spomnimo nanj (Clayton in Myers, 2009). V prej omenjeni študiji (Hines in sod., 1986/87) se je tudi odnos izkazal kot pomemben pri napovedovanju vedenja. Sledijo *vrednote*, ki so pomemben del Sternovega modela vrednota-prepričanje-norma (Stern in sod., 1999), v katerem lahko tako biosferne, kot tudi altruistične in egoistične vrednote pomagajo k oblikovanju prepričanj in osebnih norm, ki vodijo do različnih oblik okolju prijaznega vedenja.

Kalsova in sodelavci (1999) so se v svoji raziskavi osredotočili na iskanje razlogov za vedenja, usmerjena v ohranjanje narave, in v svoj model vključili *čustvene komponente*. Študija je pokazala, da vedenje posameznikov, usmerjeno v ohranjanje narave, izhaja iz dejavnikov, kot so zanimanje za naravo kot kognitivni dejavnik, ogorčenost glede slabega stanja narave oziroma okolja, ki predstavlja odgovornostno komponento na podlagi negativne izkušnje, in čustvene naklonjenosti do narave, ki so jo opredelili kot ljubezen do narave, dobro, svobodno in varno počutje v naravi ter občutek enosti z naravo. Delovanje za dobrobit narave je lahko motivirano tudi z občutki sočutja in naklonjenosti (Chawla, 2009). Pri tem se avtorica opira na Hoffmanovo teorijo sočutne etičnosti (2000), po kateri sta sočutje in naklonjenost podlaga za razvoj človekovih pro-socialnih dejanj, ki jih Chawla razširja na otrokova srečanja z živalmi, rastlinami in drugimi živimi bitji. Tudi raziskava o okoljski usmerjenosti osnovnošolcev v ZDA (Larson in sod., 2011) je potrdila, da je naklonjenost do okolja oziroma narave dodatni element, ki ga je poleg znanja in ekološke zavesti treba upoštevati pri ocenjevanju nagnjenj otrok k varstveni miselnosti.

Dojemanje *učinkovitosti* se nanaša na zaznavanje posameznika glede njegove sposobnosti za uspešno dokončanje vedenjskih aktivnosti in doseg ciljev (Clayton in Myers, 2009). V ta sklop sodi mesto (lokus) nadzora, ki je bil po raziskavi Hinesove in sodelavcev

(1986/87) eden najbolj zanesljivih elementov v napovedovanju odgovornega vedenja. V Ajznovi (2002) teoriji načrtovanega vedenja prav zaznani nadzor vedenja oziroma zaznana učinkovitost najbolj neposredno napovedujeta vedenjske namere in samo vedenje.

Med pomembnimi notranjimi dejavniki je tudi *odgovornost*, saj je ena velikih ovir pri spodbujanju posameznikov k sodelovanju pri reševanju družbenih problemov ravno razpršenost odgovornosti oziroma občutek, da bo že nekdo drug aktivno pristopil k reševanju težav, ki jih ljudje ne zaznajo oziroma priznajo za svoje (Clayton in Myers, 2009). Kaiser in Shimoda (1999) izpostavljata razliko med moralno in konvencionalno odgovornostjo. Moralna je povezana s človekovo samopripisano odgovornostjo in občutki krivde, v primeru ko se zaveda svojih dejanj in njihovih posledic in ima določeno svobodo pri izbiri svojega vedenja. Konvencionalna odgovornost pa temelji na družbenih normah in pričakovanjih – v tem primeru gre zgolj za iskanje družbene potrditve. Njuna analiza je pokazala, da se ljudje čutijo moralno in ne konvencionalno odgovorne do okolja: kadar se počutijo krive, za kar so ali niso storili, se pojavi tudi moralna odgovornost za okolje, ki v precejšnji meri pojasnjuje odgovorno vedenje do okolja.

2.2.2 Povezanost človeka z naravo

Moderen način življenja zmanjšuje in v mnogih primerih prekinja neposredni pristni stik posameznika z naravo, kar lahko negativno vpliva tako na blagostanje ljudi kot tudi na stanje narave oziroma okolja (Nisbet in Zelenski, 2011). Pyle je v povezavi s tem že leta 1993 (cit. po Kellert, 2002) razvil koncept »izumrtja izkušnje«, ki se nanaša na osiromašene priložnosti za pristen stik otrok z naravo kot posledico sprememb v moderni družbi. Kellert (2002) med spremembami, ki so k temu najbolj pripomogle, poudarja degradacijo naravnega okolja, upad biotske pestrosti in izgubo kakovostne narave blizu doma, povezane predvsem z urbanizacijo, fragmentacijo in onesnaževanjem narave blizu naselij. Poleg tega navaja tudi spremembe v družbenem in kulturnem okviru, torej v načinu življenja, ki so glede na razpoložljivost narave vsaj v Sloveniji zagotovo pomembnejše od degradacije, in zaradi katerih se ravno tako zmanjšujejo priložnosti otrok za neposredni stik z naravo: spremembe v družinskih dinamiki, zaskrbljenost zaradi varnosti otrok in odvisnost od prevoza z motornimi vozili. K odtujevanju od narave prispeva tudi učenje s pomočjo računalnika (van Velsor, 2004), ki večinoma poteka v umetnih okoljih, nikakor pa ne more nadomestiti celovitosti izkušnje, ki jo posameznik lahko pridobi v naravnem okolju (Spicer in Stratford, 2001).

Dodatno nevarnost za kakovostno preživljanje prostega časa v naravi okoli doma pa poleg zgoraj naštetih dejavnikov predstavlja še podcenjevanje teh okolij. Nisbetova in Zelenski (2011) sta ugotovila sistematično podcenjevanje lokalnega naravnega okolja s strani lokalnega prebivalstva kljub prijetnemu počutju v tem okolju, kar je pozitivno vplivalo na osebni občutek povezanosti z naravo, ki je močno povezan s trajnostno naravnanim

vedenjem. Zaradi podcenjevanja sodelujoči v raziskavi v naravi niso preživljali toliko časa, kot bi ga glede na možnosti lahko. Dodatno nevarnost za podcenjevanje lokalnega naravnega okolja predstavljajo tudi kakovostni virtualni prikazi narave, na primer v dokumentarnih filmih, ki vplivajo na razvrednotenje čustvenih doživetij v domači naravi, čeprav po drugi strani ljudi spodbujajo k ohranjanju izjemne narave, na primer v narodnih parkih (Levi in Kocher, 1999).

Preživljanje časa v naravi prinaša koristi in je za blagostanje človeka in njegovo fizično in psihično zdravje izjemnega pomena, kar so na podlagi psihoevolucijske teorije (Ulrich, 1983) in teorije obnovitve pozornosti (Kaplan R. in Kaplan S., 1989) potrdile številne raziskave. V slednji avtorja razkrivata izjemen pomen narave za obnovev pozornosti v primeru mentalne utrujenosti, ki smo jo v hitrem življenjskem tempu deležni prav vsi, in temelji na prostranosti narave, fascinaciji nad njo, stopnji kompatibilnosti med vzorci v naravi, nagnjenjih posameznika in aktivnostih, ki so v tem okolju potrebne. Mayer in sodelavci (2009) so v svoji raziskavi ugotovili, da izpostavljenost naravnemu okolju pri posamezniku zmanjšuje negativna vedenja in stanja (npr. agresivnost, tesnobo, depresijo, bolezni) in povečuje pozitivna (čustva, zdravje, kognitivne sposobnosti). Hkrati so pokazali, da se na ta način poveča povezanost z naravo, človekova pozornost, pozitivna čustva in sposobnost razmišljanja o življenjskih problemih ter da stik z resnično naravo k temu prispeva bolj kot virtualna narava, ki so jo osebe, ki so sodelovale v študiji, gledale v televizijskih oddajah.

Osebna povezanost z naravo neposredno povečuje tudi človekovo srečo, s tem pa se kaže tudi kot pomembno orodje za spodbujanje trajnostno naravnega vedenja. Ljudje naj bi skozi razumevanje, kako pozitivno povezanost z naravo vpliva na njihovo blagostanje, dobili spodbudo za ohranjanje narave. Skozi več časa, preživetega v naravi, kar naj bi prispevalo k večji povezanosti in s tem tudi motivaciji za ohranjanje narave, se na ta način pri vsakem vključenem posamezniku lahko oblikuje cikel korist zanj in za naravo (Zelenski in Nisbet, 2014).

Neposredni stik z naravo v otroštvu in mladosti, najbolj skozi nestrukturirano prosto igro in spoznavanje naravnega okolja, ima bistveno in nezamenljivo vlogo tako pri kognitivnem, kot tudi čustvenem razvoju in razvoju vrednot mladostnika (Kellert, 1996, 2002): v otroštvu je za to ključnega pomena narava okoli doma, v najstniškem obdobju pa bolj oddaljena in neokrnjena narava. Pri tem so pomembni dražljaji iz narave, ki od otroka zahtevajo pozornost in zavedanje ter vrsto odzivov in prilagoditev, po drugi strani pa je glavna lastnost narave življenje samo, preplet različnih in edinstvenih organizmov, ki se premikajo, rastejo, se razmnožujejo ... in mlademu človeku ponujajo veliko priložnosti za kognitivni in čustveni razvoj (Kellert, 2002; Sebba, 1991). Druge raziskave kažejo tudi, da stik z naravo v otroštvu podpira razvojne procese v adolescenci (Lloyd in sod., 2008),

izboljša družbeno vedenje in moralno presojo (Palmberg in Kuru, 2000) kot tudi pro-okoljski odnos (Farmer in sod., 2007).

Narava ima za ljudi globok osebni pomen: interakcije z naravo vplivajo na to, kako ljudje vidimo sami sebe kot posameznike, člane družbe in kot pripadnike človeške vrste – torej vplivajo na našo identiteto (Clayton in Myers, 2009). Navezanost na kraje, kjer človek odrasča in živi (*ang. place attachment*), se oblikuje skozi otroštvo in mladost, lahko pa tudi v odraslem obdobju. Raziskave kažejo, da je močno poistovetenje z naravo pri odraslih, imenovano tudi okoljska ali ekološka identiteta, posledica posebnih odnosov z naravnim svetom v otroštvu (Chawla, 1998; Wells in Lekies, 2006), za oblikovanje in ohranjanje okoljske identitete pa je pomembno, da se izkušnje z naravo dogajajo skozi čas ali različne vidike življenja (Clayton in Myers, 2009). Narava in odnos posameznika z njo sta torej pomemben del pojmovanja sebe: izkušnje z naravo niso nujno le prijetne, ampak relevantne in tudi preobražajoče in vplivajo na način, kako se posameznik določa v odnosu do sebe in do drugih. Pri oblikovanju identitete stik z naravo pomaga izpolniti osnovne potrebe v tem procesu: po avtonomiji v delovanju posameznika, po povezanosti in pripadanju, kjer spodbuja transcendentne izkušnje širšega zavedanja in pripadnosti globljemu smislu, pa tudi potrebe po tem, da se posameznik čuti sposobnega in učinkovitega, ki jo preživetje v naravi podpira v vseh vidikih (Clayton in Myers, 2009). Da bi posameznik svojo okoljsko oziroma ekološko identiteto povsem izrazil, se mora ta potrditi skozi družbene interakcije (Zavestoski, 2003).

Schultz in sodelavci (2004) so povezanost z naravo merili s posebnim testom implicitne povezanosti, ki je pokazal, da je povezanost z naravo skozi čas relativno stabilna. Na podlagi vrednot iz teorije vrednota-prepričanje-norma (Stern in sod., 1999) so bili v okviru drugih raziskav razviti egoistični, altruistični in ekosferični tipi okoljske zaskrbljenosti (Schultz, 2000). Ti so bili uporabljeni tudi v raziskavi Schultza in sodelavcev (2004), ki je pokazala, da je povezanost z naravo v pozitivni korelaciji z biosferičnim tipom in v negativni z egoističnim tipom zaskrbljenosti za okolje. Več raziskav poudarja tudi temeljno povezanost med interesom za okoljske probleme in stopnjo, do katere se ljudje vidijo kot del narave (Schultz, 2000; Schultz in sod., 2004).

Pomembna podlaga za okoljsko skrb in vedenje je povezanost z naravo v smislu enosti posameznika z njegovim okoljem, kar vključuje ostala bitja in naravni svet, ki zabriše meje in vzpostavi občutek, da si posameznik in okolje delita skupno bistvo (Dutcher in sod., 2007). Ignatow (2006) je v svoji raziskavi ugotovil, da tako skrb za okolje kot tudi pozitivni odnos do okolja oblikujeta tako imenovana duhovni in ekološki oziroma znanstveni model odnosov med naravo in družbo, od kulture določenega naroda pa je odvisno, katera je v določenem okolju pomembnejša. V znanstvenem modelu, ki je bolj značilen za zahodne države in bi lahko veljal tudi za Slovenijo, ima izredno pomembno vlogo pri oblikovanju pozitivnega odnosa do okolja izobraževanje. Kljub temu ne bi smeli

pozabiti tudi na duhovno podlago tega odnosa, ki bi bila pri nas glede na visok delež ljudi, ki jim je narava sveta sama po sebi ali kot božja stvaritev (Toš in skupina, 2004), najverjetneje pomembna.

2.2.3 Vrednote in osebne moralne norme

Nekatere raziskave (Dietz in sod., 1998; Karp, 1996) kažejo, da imajo ljudje, ki se vedejo okolju prijazno, močnejše altruistične vrednote. Na teorijah altruističnega vedenja so Stern in sodelavci (1999) razvili svojo teorijo vrednota-prepričanje-norma, s katero so pojasnili številne vedenjske kazalnike neaktivističnega okoljevarstva.

Njihova teorija povezuje teorijo vrednot, teorijo aktivacije norm in novo ekološko paradigmo (NEP) skozi kavzalno verigo petih spremenljivk, ki vodijo do vedenja: osebne vrednote (še posebej altruistične), NEP, prepričanja o povratnih posledicah ter prevzemanju odgovornosti in osebne norme za okolju prijazno delovanje. Kavzalna veriga tako povezuje relativno stabilne osrednje elemente osebnosti in strukturo prepričanj z bolj osredotočenimi prepričanji o razmerjih med človekom in njegovim okoljem (NEP), njihovih posledicah in posameznikovi odgovornosti, ki ga vodi k temu, da pristopi k aktivnostim za izboljšanje stanja. Osebne norme za okolju prijazno delovanje sprožijo prepričanja, da razmere v okolju ogrožajo nekaj, kar posamezniku predstavlja vrednoto in s svojim delovanjem lahko to grožnjo zmanjša. Rezultati so pokazali, da altruistične norme ustvarijo osnovni predpogoj, ki spodbuja vse vrste vedenj z okolju prijaznimi namerami. Po drugi strani pa so egoistične in tradicionalne norme, t.j. tiste, ki posameznika usmerjajo k ubogljivosti, samodisciplini in družinski varnosti, v negativni korelaciji z delovanjem, prijaznim do okolja (Stern in sod., 1999).

Vrednote, prepričanja in norme sodijo med dejavnike odnosa, ki so ena od štirih skupin vzročnih spremenljivk, ki vplivajo na vedenje. Poleg njih so tu še zunanji dejavniki, ki vključujejo medosebne vplive, družbena pričakovanja, zakonsko regulativo, finančne spodbude, fizično težavnost določenih aktivnosti, možnosti in ovire na področju tehnologije in grajenega okolja in druge dejavnike, ki izhajajo iz širšega družbenega, ekonomskega in političnega okolja. V tretjo skupino se uvrščajo osebne sposobnosti, kamor sodijo znanje, spretnosti in veščine posameznika, razpoložljiv čas za delovanje in splošne zmožnosti, kot so pismenost, finančna sposobnost, družbeni status in moč. Navade in rutina so četrta skupina vzročnih spremenljivk. Ker je vedenje določeno z različnimi spremenljivkami, ki so tudi v medsebojni interakciji, je za spremembo določenega vedenja treba upoštevati vse tiste, ki so za to vedenje pomembne (Stern, 2000).

Na vrednote kot tudi človekov značaj in pričakovanja vplivajo tudi mediji skozi nenamerno učenje, ki poteka na podlagi posameznikove pozornosti vsebinam, ki so na voljo na televiziji, internetu, v knjigah in drugih medijih. Tudi na ta način naučeno namreč

sooblikuje znanje, na podlagi katerega posameznik gradi pojmovanje sebe, drugih in svoje vloge v svetu (Kane in sod., 2000).

2.2.4 Teorije za spreminjanje specifičnih vedenj

Psihologija, sociologija, antropologija in njihova uporaba v komuniciranju, izobraževanju in trženju predstavljajo osnovo teorij za spreminjanje specifičnih vedenj, med katerimi so na okoljskem oziroma naravovarstvenem področju ključne v nadaljevanju navedene teorije (Jacobson in sod., 2006).

- Teorija načrtovanega vedenja (Ajzen, 2002): vedenje temelji na vedenjski nameri, ki je rezultat vedenjskih prepričanj in odnosa posameznika, vpliva pomembnih soljudi ter zaznanega nadzora oziroma pričakovane učinkovitosti tega vedenja.
- Motivacijske teorije proučujejo različne motive, ki vodijo do različnih vedenj, ki lahko temeljijo na potrebah (Maslow, 1973) ali notranjih motivih; posameznik pričakuje, da bodo določena vedenja pripeljala do določenih dogodkov, ti pa do želenih psiholoških koristi.
- Elaboracijski verjetnostni model prepričevanja (*ang. ELM – Elaboration Likelihood Model of Persuasion*) temelji na elaboraciji v smislu pozornega razmisleka in obdelave prejetih informacij, ki na podlagi dveh načinov prepričevanja vodi k spremembi vedenja: prvi vsebuje razmislek o okoliščinah in vpliva na vedenje skozi spremembo odnosa, drugi pa temelji na spremembi odnosa na podlagi asociacij ali referenc.
- Faze spreminjanja je model, ki izhaja iz zdravstva in vsebuje spremembo vedenja skozi tipične faze: predkontemplacija, kontemplacija o problemu oziroma situaciji, priprava na spremembo, akcija (sprememba vedenja) in vzdrževanje novega stanja.
- Teorija širjenja inovacij temelji na ugotovitvi, da prenos novih idej od inovatorjev na celotno družbo poteka na predvidljiv način prek zgodnjih uporabnikov, zgodnje in pozne večine, do počasnežev, na hitrost prenosa pa lahko vplivajo mnenjski vodje.
- Teorija socialnega učenja izpostavlja učenje na podlagi opazovanja vedenja drugih, iz česar opazujoči izlušči, kar je zanj relevantno in uporabi pri spremembah svojega vedenja.

2.3 OKOLJSKA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE, EKOLOŠKA PISMENOST IN NEFORMALNE OBLIKE UČENJA

Na medvladni konferenci o okoljskem izobraževanju, ki je leta 1977 potekala v Tbilisiju v Gruziji, so bile določene osnove, cilji in namen okoljskega izobraževanja. Kot glavni cilj okoljskega izobraževanja v okviru tam oblikovane Tbilisijske deklaracije je bilo opredeljeno aktivno vključevanje ljudi v reševanje okoljskih problemov oziroma vzpostavitev odgovornega vedenja na okoljskem področju. Opredeljen je bil pojem okoljsko odgovornega državljan kot osebe z zavestjo o in občutljivostjo za okolje ter

okoljske probleme, z osnovnim razumevanjem in občutki zaskrbljenosti nad stanjem okolja ter motivacijo in veščinami za aktivno sodelovanje pri varstvu in izboljševanju stanja okolja, ki se na vseh nivojih aktivno vključuje v aktivnosti za reševanje le-teh. (Intergovernmental Conference on Environmental Education, 1978).

V zadnjih desetletjih so bili oblikovani celoviti modeli in študije odgovornega vedenja do okolja (Ajzen, 2002; Chawla in Flanders Cushing 2007; Hines in sod., 1986/87; Hungerford in Volk, 1990; Stern, 2000), med drugim tudi z namenom usmerjanja celotnega področja okoljske vzgoje in izobraževanja ob upoštevanju ciljev Tbilisijske deklaracije (Intergovernmental Conference on Environmental Education, 1978). Na vseh nivojih je močno poudarjena participacija učečega v procesu učenja, spoznavanja in razumevanja sveta, kot poudarja tudi Torkar (2014b: 159): »Učenci morajo biti sposobni oblikovati lastno poglobljeno razumevanje, smisel in vrednote, ker je le to lahko vodilo do odgovornega ravnanja do okolja in prihodnosti. Tako opremljeni bodo lažje sprejemali in bolj poglobljeno razumeli svet, v katerem živijo, in aktivno iskali rešitve za kompleksne izzive današnjega časa, ki jih predstavljajo podnebne spremembe, razslojevanje, revščina, pomanjkanje naravnih virov, ekonomske migracije idr. Učenec ne sme biti več samo sprejemnik informacij, ampak tudi učitelj in soustvarjalec smiselne in trajnostne prihodnosti.« To je mogoče v okviru participatornega in izkustvenega učenja, ki poteka kot posamezniku lasten proces, v katerem se ustvarja znanje s pretvorbo (transformacijo) izkušnje (Marentič Požarnik, 1992: 3).

2.3.1 Kognitivni in čustveni razvoj mladostnika in razvoj vrednot narave

Pomembnosti neposrednega stika z naravo za kognitivni in čustveni razvoj mladostnikov ter razvoj njihovih vrednot smo nekaj prostora namenili že v poglavju o povezanosti z naravo. S kognitivnim ali intelektualnim razvojem razumemo razvoj mišljenja in sposobnosti za reševanje problemov, s čustvenim razvoj sposobnosti čustvovanja in občutkov, z razvojem vrednot pa oblikovanje vrednot, prepričanj in moralnih stališč pri mladostniku. Vrednote Kellert (2002) opredeljuje kot nastajajoč pojav, ločen nivo človekove izkušnje, ki vsebuje preplet čustev in intelekta, a se jih ne da poenostaviti na nobenega od teh. Vpliv neposrednih izkušenj z naravnim svetom in bitji na kognitivni in čustveni razvoj je ključen predvsem v srednjem otroštvu (6–12 let) in adolescenci (13–17 let), izkušnje pa so lahko neposredne, posredne in simbolne narave (Kellert, 2002). V prvi sklop prištevamo spontane nestrukturirane aktivnosti v naravnem okolju, ki je v večji meri brez stalnega človeškega vpliva in nadzora; posredne so poleg izkušenj na domačih vrtovih in stika z domačimi živalmi še tiste v živalskih vrtovih, akvarijih, muzejih, botaničnih vrtovih in naravnih izobraževalnih centrih, kjer gre večinoma za strukturirane in vodene programe; simbolne izkušnje pa so prikazi narave v knjigah, filmih, na internetu in drugih modernih medijih. Med simbolne izkušnje sodi tudi umetnost skozi pripovedništvo, mite, legende, simbole in jamske slikarije (Jung in sod., 2003; Shepard, 1996).

Kellert (1996; 2002) je na podlagi šibkih bioloških tendenc oziroma genetskih nagnjenj človeka, da postane del naravnih procesov in pestrosti, ki jih označujemo kot biofilija (Wilson, 1984), oblikoval tipologijo devetih osnovnih vrednot naravnega sveta. Vsebina in intenzivnost vrednot je med posamezniki in skupinami zelo različna, njihovo pojavljanje pa je v veliki meri odvisno od vplivov učenja, kulture in izkušenj.

Preglednica 1: Tipologija vrednot narave z opredelitvijo starosti, v kateri so določene vrednote najpomembnejše (Kellert, 2002: 130)

<i>Vrednote narave</i>	<i>Opredelitev</i>	<i>Starost</i>
gospodovalne	obvladovanje narave in nadzor nad njo	3–6 let
negativistične	strah in odpor do narave	3–6 let
utilitaristične	narava kot vir materialnega in fiz. obilja	3–6 let
estetske	fizična privlačnost narave	6–12 let
humanistične	čustvene vezi z naravo	6–12 let
simbolične	narava kot vir izražanja in domišljije	6–12 let
znanstvene	znanje in razumevanje narave	6–12 let (znanje), 13–17 let (ekologija)
moralistične	etični in duhovni odnos do narave	13–17 let
naturalistične	raziskovanje in odkrivanje narave	13–17 let

Kellert (2002) je razvoj vrednot narave pri mladostnikih razdelil v tri faze glede na starost:

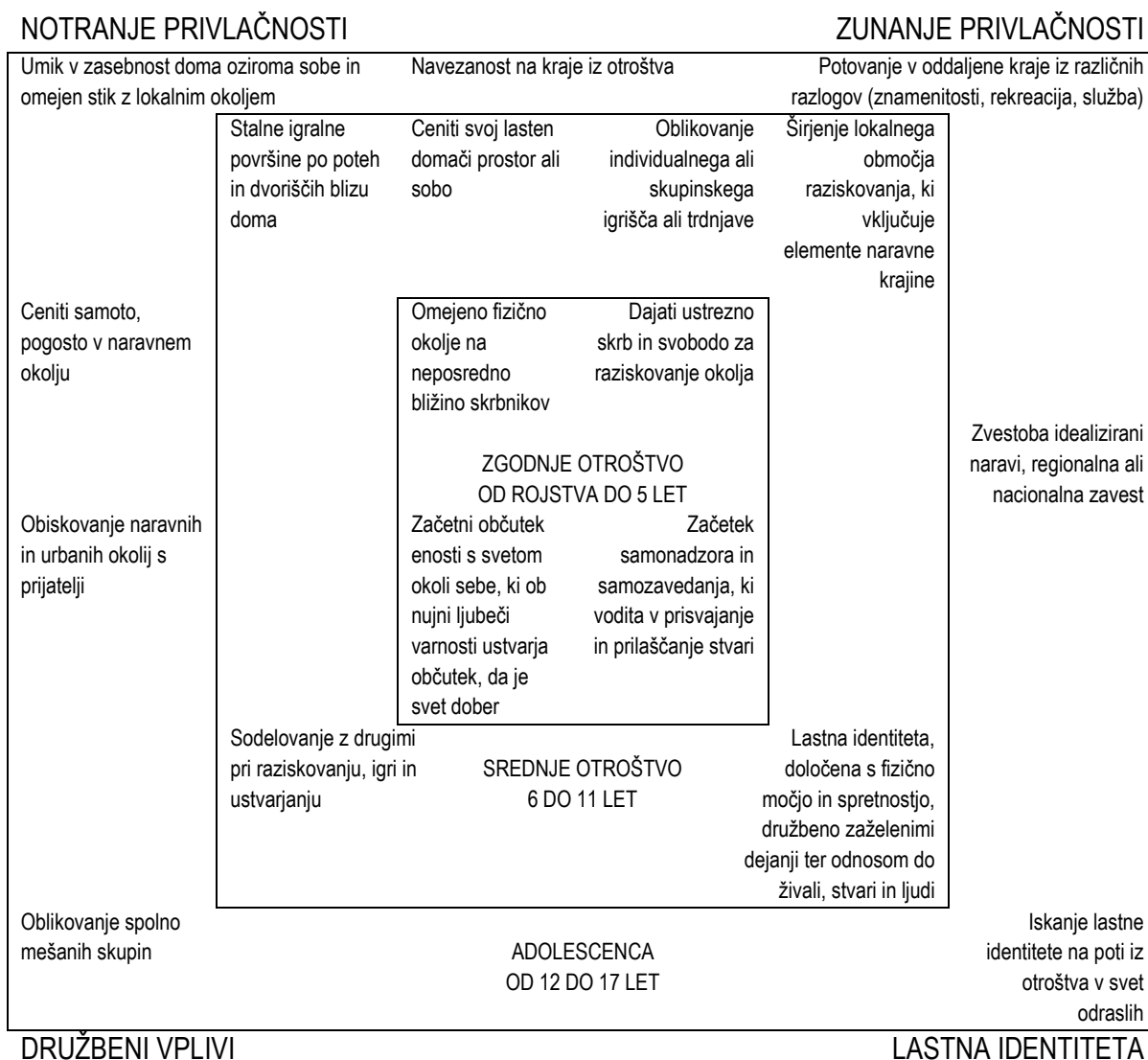
1. faza: v starosti 3–6 let pri otroku izstopajo predvsem utilitarni, negativistični in gospodovalni vidiki vrednot narave. Pri tej starosti je osnovni poudarek na zadovoljitvi otrokovih materialnih in fizičnih potreb, izogibanju grožnjam in nevarnostim, ključni so občutki nadzora, udobja in varnosti. Pojavljajo se lahko tudi že bolj neegocentrični občutki, a so podrejeni prej naštetim osebnim potrebam malčka. Večina otrok v tej starosti kaže izrazito ravnodušnost ali nelagodje ob neposrednem stiku z živimi bitji in naravnimi okolji, razen z omejenim naborom znanih udomačenih živali in znanih okolij.

2. faza: v starosti 6–12 let se pri otrocih hitro razvijejo estetske, humanistične in simbolične vrednote ter z znanjem povezane komponente znanstvenih vrednot. Otroci postanejo bolj zaupljivi, domači in naklonjeni drugim bitjem in naravi, čeprav so še vedno bolj vezani na bližino doma. Pri teh letih začnejo otroci samostojno raziskovati naravo

okolih doma, širijo svoje znanje, občutek svoje lastne sposobnosti in obvladovanja okolja brez nadzora odraslih. Razvijati začnejo občutke odgovornosti in obzirno ravnanje z drugimi bitji brez opozoril in kazni odraslih. To je obdobje velikega zanimanja, radovednosti in sposobnosti za pridobivanje znanja in razumevanja naravnega sveta. Pride do hitrega kognitivnega razvoja skupaj s kritičnim mišljenjem in sposobnostmi za reševanje problemov. Hkrati pa je ta čas ključen za čustveni razvoj, kjer ima poleg staršev, družine, vrstnikov in drugih pomembnih soljudi pomembno vlogo tudi narava s svojim dinamičnim, raznolikim, enkratnim značajem, polnim presenečenj. To obdobje zaznamuje tudi zadrževanje v skritih naravnih kotičkih blizu doma z velikim potencialom za raziskovanje, odkrivanje novega in pustolovščine, kar prispeva k njihovi vedno večji samostojnosti, neodvisnosti in samozadostnosti. K psihosocialnemu razvoju v tem obdobju lahko pomembno prispevajo tudi srečanja z naravo na simbolni ravni, predvsem v obliki zgodb, legend in mitov, ki se s fantastičnimi upodobitvami narave običajno osredotočajo na temeljna vprašanja identitete in individualnosti, morajo pa biti uravnotežena z neposrednim stikom z resnično naravo, da ne pride negativnih učinkov v čustvenem razvoju.

3. faza: v starosti 13–17 let mladostniki razvijajo bolj abstraktno, konceptualno in etično razmišljanje o naravi, kar gre vzporedno s hitrim razvojem moralističnih in naturalističnih vrednot kot tudi ekološke komponente znanstvenih vrednot. V adolescenci se začnejo mladi zavedati pojmov na večji časovni in prostorski lestvici, kot so ekosistemi, pokrajine in evlucijski procesi, ki si jih je težko predstavljati, a so ključnega pomena za razumevanje človekove odvisnosti od naravnih sistemov. Poleg tega so v tej starosti sposobni bolj celostnega razumevanja etične odgovornosti do narave, vključno z moralno sprejemljivim in legitimnim vedenjem in zavedanjem trpljenja drugih bitij. Predstave o naravi se tako lahko dvignejo na bolj abstrakten in sistematičen nivo, ki po kognitivni plati vsebuje razumevanje kompleksnosti odnosov med človekom in naravo, hkrati pa zavedanje o etičnosti in skrbi za naravo. V tej starosti so mladostniki že sposobni drznih izzivov v oddaljeni, neznani in neokrnjeni naravi, s katerimi hranijo svojo samozavest, samospoštovanje in rastoče samozavedanje. Za to starost so primerni zahtevnejši izobraževalno-doživljajski programi v pretežno neokrnjeni naravi.

Podobno razvojne faze pri otrocih in mladostnikih razdeli tudi Chawla (1992; cit. po Clayton in Myers, 2009), ki za podobne tri starostne skupine opredeli notranje in zunanje privlačnosti, družbene vplive in razvoj identitete. Pri tem poudarja tudi velik pomen stika z naravo pri oblikovanju otrokove identitete v obliki pozitivne navezanosti na naravni svet pri vsakem normalnem razvoju.

Slika 2: Prikaz razvoja notranjih in zunanjih privlačnosti, družbenih vplivov in razvoja identitete pri otrocih in mladostnikih (Chawla, 1992; cit. po Clayton in Myers, 2009: 56)

2.3.2 Izobraževanje na prostem

Izobraževanje na prostem je opredeljeno kot izkustveni proces učenja z delom, ki poteka na prostem, pri čemer je poudarek na odnosih z ljudmi in naravnimi viri (Priest, 1986; cit. po Eaton, 1998). Raziskave kažejo na boljše kognitivne rezultate pri učenju na prostem v primerjavi z učenjem v učilnici (Cachelin in sod., 2007; Eaton, 1998), hkrati pa otroci pri učenju na prostem kažejo večji interes, so v središču učenja in se lažje poistovetijo z učno nalogo (Beames in Ross, 2010). Najbolj učinkovite naj bi bile tiste metode, ki združujejo izkustveno učenje in reflektivno učenje v učilnici (Ballantyne in Packer, 2002; 2009).

Neposredne izkušnje, ki jih učenci pridobijo izven šole, so pomembne za pridobivanje znanja o organizmih (Patrick in Tunnicliffe, 2011). Raziskave kažejo, da je znanje s

področja biologije pri zelo mladih otrocih pod močnim vplivom zgodnjih izkušenj z živimi organizmi oziroma s sabo (Inagaki in Hatano, 1993; Jaakkola in Slaughter, 2002). Poimovanje otrok, ki so še brez večjega vpliva izobraževalnega sistema, je v tem času veliko bolj odvisno od izkušenj in osebnih idej o svetu (Kubiatko in Prokop, 2007). Otroci v osnovni šoli imajo težave s klasifikacijo živali (Kubiatko in Prokop, 2007), kar velja tudi za ptice, poleg tega pa tudi napačne predstave o različnih vidikih biologije in vedenja ptic (Prokop in sod., 2007). Pri izboljševanju predstav in znanja otrok o živalih pomaga neposredni stik z naravo, na primer v okviru neformalnega izobraževalnega projekta na prostem The Birdhouse Network so ugotovili vpliv na povečanje znanja udeležencev o biologiji ptic, pri čemer je bilo za njihov uspeh bistvenega pomena, da so udeležencem pojasnili vsebine, ki so jih le-ti doživljali (Brossard in sod., 2005).

Raziskave kažejo, da je učenje uspešno tudi, kadar konkretne izkušnje kombiniramo z virtualnimi pristopi (Akpan in Andre, 1999; Spicer in Stradford, 2001). Uporaba informacijsko komunikacijske tehnologije pri pouku je sicer tradicionalno veljala za nasprotno izkustvenemu učenju v naravi, saj je učečemu onemogočala neposredno doživljanje naravnega okolja (Shultis, 2001) in ga odtegovala od preživljanja časa v naravi.

Pyle (1993, cit. po Kellert, 2002) po drugi strani poudarja, da naravni rezervati ne morejo zagotoviti pristnega stika z naravo, ki je otroku na voljo v naravnih okoljih brez varstvenih zahtev. Stik v naravnih rezervatih je namreč omejen na z režimom dovoljena vedenja, medtem ko otroci za svoj razvoj potrebujejo naravne kotičke, kjer so svobodni, kjer lahko počno, kar jih je volja, in kjer nič ne moti ali omejuje njihovih spontanov odzivov.

2.3.3 Vloga nevladnih organizacij v okviru neformalnih izobraževalnih programov

Na konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju v Rio de Janeiru leta 1992 so bile nevladne organizacije označene kot zelene, levičarske ali liberalne skupine, ki delajo na področju ozaveščanja ali spreminjanja okoljskih politik, razvojnih vprašanj in človekovih pravic in ki izvajajo projekte, katerih namen je izboljšanje življenjskega standarda ali varovanje okolja. Dandanes so nevladne organizacije pomemben akter na okoljskem in razvojnem področju, vključno z izobraževanjem in ozaveščanjem. Da bi res lahko vplivale na sistemske spremembe, morajo biti strateško dobro umeščene in priznane kot vzajemno podporni in učinkoviti deli teh sistemov (Palmer in Birch, 2003).

Priložnosti, ki jih v razvoju nevladnih organizacij prinaša Evropska unija in njeni finančni instrumenti, favorizirajo okoljske nevladne organizacije, ki stremijo k profesionalnemu, funkcijskemu in elitno-orientiranemu aktivizmu za razliko od bolj politiziranega in protestno orientiranega aktivizma (Boström in sod., 2015), vendar pa poudarjajo tudi pomen kreativnosti nevladnih organizacij na okoljskem področju, ki je zelo prisotna tudi na področju izobraževanja in ozaveščanja.

Sredi 1990. let je okoljsko vzgojo nasledila vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj, ker prva ni več ponujala potrebne širine za kompleksno obravnavo okoljskih vprašanj (World Conference on Education for All; 1992, cit. po Torkar, 2009). Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj vsebuje tako formalno kot tudi neformalno učenje, pri zagotavljanju katerega imajo nevladne organizacije ključno vlogo (Chawla, 1999). Na področju varstva narave v Veliki Britaniji so se med neformalnimi izobraževalnimi aktivnostmi kot najbolj uspešne izkazale tiste, ki so temeljile na programih, ki so bili lokalno zasnovani in so temeljili na lokalnemu entuziazmu in podpori, kot tudi lokalnemu znanju o biotski pestrosti, s čimer so omogočali hiter odziv na lokalne potrebe, poleg tega pa so bili povezani še z upravljanjem naravnih rezervatov in drugih zemljišč z naravovarstvenimi cilji (Palmer in Birch, 2003).

Za uspešnost nevladnih organizacij je izjemnega pomena učinkovita komunikacija in povezave znotraj organizacije na eni, ter ustrezne povezave med izobraževalnim delom nevladne organizacije z institucijami in sistemi, ki jo obkrožajo, na drugi strani (Palmer in Birch, 2003).

2.3.4 Ekološka pismenost

Ekološka pismenost je pojem, ki sta ga v 1990. letih opredelila ameriška znanstvenika Orr (1990) in Capra (2000) – kot razmišljanje o svetu v smislu nujne odvisnosti človeških sistemov od naravnih z namenom vpeljati v izobraževalno prakso tudi vrednost in dobrobit Zemlje in njenih ekosistemov. Capra (2000) je opazil dva pomembna razvojna tokova, ki naj bi imela bistven vpliv na blaginjo in način življenja v tem stoletju, oba močno povezana z mrežami in novimi tehnologijami: prvi je razvoj globalnega kapitalizma, drugi pa oblikovanje trajnostnih skupnosti, temelječih na ekološki pismenosti in ekodizajnu, ki naj bi čim bolj prispevala k trajnosti mreže življenja. Izziv 21. stoletja vidi v spremembi vrednot kapitalističnega sistema v smeri večje kompatibilnosti z ekološko trajnostjo.

Ekološka pismenost temelji na poznavanju delovanja ekosistemov, ki jih avtorji širijo na človeške sisteme z vključevanjem oblikovanja po navdihu narave, systemskega mišljenja, prehoda v trajnost kot tudi sodelovanjater razvoja skupnosti in dobrososedskosti. Ekološko pismen človek ima znanje in potrebne kompetence za reševanje kompleksnih in resnih okoljskih izzivov na celosten način, hkrati pa sooblikuje trajnostno družbo, ki ne podcenjuje ekosistemov, od katerih je odvisna (Ecological Literacy, 2011).

Ekološka pismenost sloni na sistemskem mišljenju, ki je potrebno za razumevanje kompleksne soodvisnosti in dinamike ekosistemov, kot tudi družbenih, ekonomskih in drugih sistemov. Človeški možgani kljub mnogim sposobnostim brez vaje niso sposobni pridobivanja podatkov iz različnih virov, analiziranja, iskanja podobnosti in povratnih zank

ter napovedovanja, kakšen vpliv bo imela določena sprememba na sistem, se pa s sistematičnim delom tega lahko naučimo (Jacobson in sod., 2006).

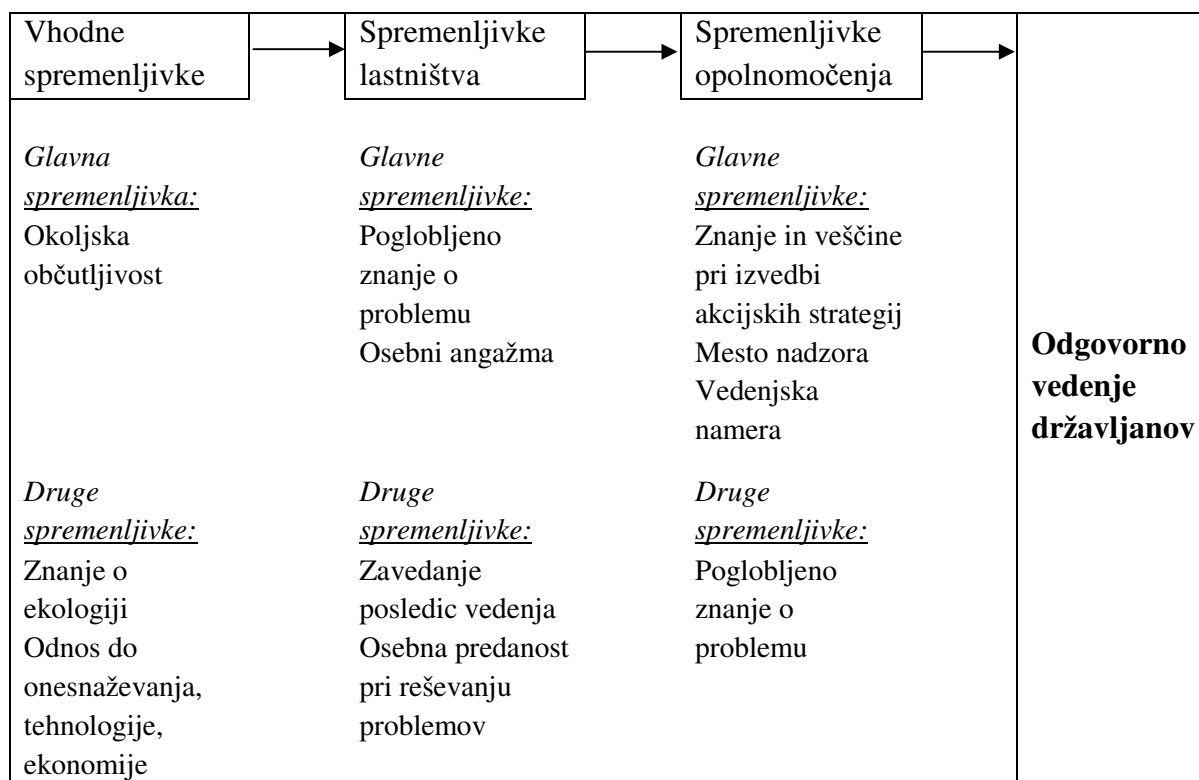
Preglednica 2: Bistvene sposobnosti za razvoj ekološke pismenosti (Ecological Literacy, 2011: 5)

<i>Sposobnosti</i>	<i>Značilnosti</i>
Spoznavne sposobnosti	- Do vprašanj in situacij pristopiti celovito in sistemsko. - Razumeti temeljne ekološke principe. - Kritično razmišljati, ustvarjalno reševati probleme in uporabljati znanje v novih situacijah. - Oceniti vplive in etične posledice človeških dejanj in tehnologij. - Predvideti dolgoročne posledice odločitev.
Čustvene sposobnosti	- Čutiti skrb, empatijo in spoštovanje do drugih ljudi in živih bitij. - Gledati iz in ceniti različne perspektive; sodelovati in spoštovati druge z različnimi izobrazbami, izkušnjami, motivacijo in nameni. - Zavezati se enakosti, pravičnosti, vključevanju in spoštovanju do vseh ljudi.
Sposobnosti delovanja	- Oblikovati in uporabljati orodja, predmete in postopke, ki so potrebne za trajnostno delovanje skupnosti. - Prepričanja preobraziti v praktične in učinkovite ukrepe, ekološko znanje pa uporabiti pri preoblikovanju organizacij, skupnosti in celotne družbe. - Oceniti in prilagoditi rabo virov in energije.
Sposobnosti povezovanja	- Izkusiti čudenje in strahospoštovanje do narave. - Častiti Zemljo in vse oblike življenja. - Razviti močno vez in globoko spoštovanje do svojega okolja. - Občutiti občutek globoke povezanosti z naravo in le-tega prebujati tudi v drugih.

2.3.5 Participacija in aktivno državljanstvo

Modeli in teorije odgovornega vedenja do okolja (npr. Hines in sod., 1986/87; Hungerford in Volk, 1990; Stern, 2000) iz zadnjih desetletij so pokazali, da samo znanje in ozaveščanje o okoljskih problemih in vprašanjih ne vodita k bolj odgovornemu vedenju do okolja. Model aktivnega sodelovanja državljanov (Hungerford in Volk, 1990) je pripeljal do jasnih zaključkov, da mora izobraževalni program vsebovati priložnost za učečega, da razvije občutek »lastništva« nad okoljsko temo, v katero investira svoj čas in energijo, ter okrepitve (opolnomočenja) oziroma osebnega uspeha. Pri tem je kot predpogoj potrebna tudi občutljivost za okoljske probleme in vprašanja s čustvenimi atributi, ki posamezniku omogočajo sočuten pogled na okolje (Hungerford in Volk, 1990; Schultz, 2000; Tanner,

1980) in lahko izvirajo iz otrokove izvorne povezanosti z naravnim svetom (Chawla, 1998). Šele ob teh pogojih je pričakovati pozitivne spremembe v vedenju do okolja in aktivne posameznike v civilni družbi.

Slika 3: Model aktivnega sodelovanja državljanov (Hungerford in Volk, 1990: 260)

Tudi druge raziskave (npr. Jimenez in sod., 2015) kažejo, da so za podporo javnosti za ohranjanje biotske pestrosti potrebni interaktivni pristopi, ki spodbujajo socialno učenje, daljši in stabilni izobraževalni programi, predvsem pa tudi programi, ki temeljijo na participaciji udeležencev. Torkar (2014a) tudi ugotavlja, da slovenski učitelji premalo poudarjajo pomen učenčeve aktivne udeležbe pri reševanju okoljskih problemov ter sprejemanju družbeno pomembnih okoljskih vprašanj. Participacija vedno prinaša pozitivne vplive na učenje posameznika, pri čemer je nivo naučenega odvisen od stopnje vključenosti (Evely in sod., 2011). Aktivno vključevanje ljudi v upravljanje ekosistemov pozitivno vpliva na odgovornejši odnos in vedenje do narave in izboljša znanje udeležencev o biotski pestrosti (Jacobson in sod., 2006; Jimenez in sod., 2015).

Hart (1992) opredeljuje participacijo kot proces sodelovanja pri odločanju o vprašanjih, ki se nanašajo na življenje posameznika ali skupnosti, v kateri živi, in kot takšna sodi med osnovne državljanske pravice. Razumevanja demokratične participacije ter zaupanja in sposobnosti zanjo, kot tudi odgovornosti, ki izhajajo iz državljanskih pravic, se otroci počasi naučijo skozi vključevanje v različne projekte in skozi življenjske situacije, ne da pa

se jih naučiti na abstraktni osnovi. Hart (1992) je za prikaz različnih kategorij participacije izdelal lestev participacije, ki nazorno ilustrira prehod od neparticipatornih oblik sodelovanja (nivo 1–3 na lestvi) do enakopravnega sodelovanja otrok. Pri oblikovanju participatornih programov za mlade poudarja možnost izbire: da lahko vsak otrok izbere najvišji nivo participacije glede na svoje zmožnosti. Participacija je še posebej pomembna pri najstnikih, ki v tem obdobju odraščanja večinoma vsaj začasno izgubijo interes za naravo oziroma fizično okolje, ki ga nadomesti zanimanje zase, svojo vlogo in spodobnosti ter za vrstnike (Kaplan R. in Kaplan S., 2002).

Preglednica 3: Lestev participacije po Hartu (1992)

<i>Nivo/ klin</i>	<i>Kategorija</i>	<i>Značilnost kategorije</i>
1	Manipulacija	Mladi sodelujejo pri dogodku/ projektu, ne da bi razumeli njegov namen ter svojo vlogo; ali pa so povabljeni k sodelovanju, njihove ideje uporabljene, brez da bi jim odrasli dali povratne informacije o tem.
2	Dekoracija	Mladi so vključeni le za popestritev dogodka (npr. nastop s petjem in plesom), še vedno pa ne razumejo smisla in namena le-tega.
3	Simbolično sodelovanje (tokenizem)	Mladi navidez dobijo glas, s tem da imajo zelo malo možnosti izbire in izražanja mnenja ter komunikacije.
4	Projekti dodeljeni, mladi informirani	Projektih odraslih, pri katerih mladi razumejo namen projekta, vedo, kdo je odločal o njihovi vključitvi, imajo pomembno vlogo in se prostovoljno vključijo, potem ko so razumeli namen in cilje projekta.
5	Mladi vprašani in informirani	Projekti odraslih, pri katerih mladi razumejo procese, so vključeni in njihova mnenja resno obravnavana, nastopajo na primer kot svetovalci odraslim.
6	Spodbujeni od odraslih, skupne odločitve z mladimi	Projekti, spodbujeni s strani odraslih, kjer mladi enakopravno sodelujejo v odločevalskem procesu.
7	Spodbujeni in vodeni s strani mladih	Otroci sami zasnujejo in speljejo projekt, ob ustrezni podpori in pogojih celo zelo majhni otroci lahko sodelujejo v večjih skupinah.
8	Spodbujeni od mladih, skupne odločitve z odraslimi	Otroci zasnujejo in vodijo svoj projekt, odrasli pa pri tem sodelujejo kot svetovalci (običajno resne projekte na ta način vodijo le starejši najstniki).

2.3.6 Pomembne življenjske izkušnje

Tako zanimanje za naravo, povezanost z njo kot tudi čustvena naklonjenost do narave so rezultat stika in konkretnih izkušenj z naravo v otroštvu in odrasli dobi (Kals in sod., 1999; Nisbet in sod., 2009), pri čemer se je za pomembnega izkazal tudi vpliv pomembnih soljudi: v mladosti staršev in učiteljev, v odrasli dobi pa predvsem življenjskih sopotnikov, prijateljev in vzornikov. Za celoten nabor izkušenj, katerih posledica je odgovorno vedenje do okolja oziroma narave, se je uveljavil termin pomembne življenjske izkušnje (Chawla, 1998; Chawla, 1999; Chawla in Flanders Cushing, 2007; Palmer in sod., 1998; Tanner, 1980). Termin je prvi uporabil Tanner (1980) v raziskavi med naravovarstveniki v ZDA, katere cilj je bil ugotoviti, kaj jih je motiviralo, da so se v življenju posvetili okoljskim vprašanjem.

Glavnina raziskav s tega področja je bila izvedena na retrospektivni bazi med naravovarstveniki in učitelji okoljske vzgoje in izobraževanja, v Sloveniji doslej le med slednjimi (Palmer in sod., 1998; Torkar, 2014a). V okviru raziskave v 1990. letih so slovenski učitelji med svojimi pomembnimi življenjskimi izkušnjami, ki so najbolj prispevale k oblikovanju njihove okoljske zavesti in miselnosti, navedli vpliv pomembnih soljudi, negativne izkušnje zaradi onesnaževanja, otroške pozitivne izkušnje v naravi in izobraževanje. Torkar (2014a) pa je v svoji raziskavi med vzgojitelji v vrtcih, učitelji razrednega pouka in učitelji biologije ugotovil, da so kot najpomembnejše življenjske izkušnje opredelili vpliv staršev kot vzornikov, neposredni stik z naravo v otroštvu, kmetijstvo in vrtičkarstvo, rekreacijo in športne aktivnosti v naravi, izkušnje z živalmi in rastlinami, negativne izkušnje in izobraževanje. Pri tem je bilo večje odstopanje opaziti pri učiteljih biologije, ki so na prvo mesto postavili izkušnje z živalmi in rastlinami (38 % v primerjavi s povprečno 17 % pri ostalih dveh skupinah), bistveno večji pomen pa so pripisali tudi izobraževanju (29 % v primerjavi s povprečno 13 % pri ostalih dveh skupinah).

Sorodne raziskave potrjujejo povezanost med sodelovanjem pri aktivnostih v naravi v otroštvu s podobnim udejstvovanjem v odrasli dobi. Asah in sodelavci (2012) so z raziskavo med obiskovalci naravnih parkov v Minnesoti dokazali vpliv aktivnosti pri teh obiskovalcih v mladosti na njihovo večjo motiviranost za aktivnosti v naravi in omilitev ovir, ki posamezniku preprečujejo udejstvovanje v naravi v odraslem življenjskem obdobju.

3 RAZISKOVALNI PROBLEMI, CILJI IN HIPOTEZE

3.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA IN PREDMETA RAZISKOVANJA

Raziskovalni problem temelji na izraziti vrzeli med pozitivnim odnosom do narave in biotske pestrosti med Slovenci, ki izhaja iz javnomnenjskih raziskav (Toš in skupina, 2004; TNS Political & Social, 2013), ter poslabševanjem stanja ohranjenosti narave zaradi različnih sprememb v rabi zemljišč (kot je na primer intenzifikacija v kmetijstvu in gozdarstvu in na drugi strani opuščanje kmetijske rabe), drugih ekonomskih in prostočasnih dejavnosti človeka ter izrazitejših degradacij narave predvsem iz naslova urbanizacije, kot se je na primer pred desetletji zgodila v Škocjanskem zatoku. Zato smo se v raziskavi odločili osredotočiti se na tiste dejavnike, ki pozitivno vplivajo na oblikovanje odgovornega vedenja do narave in na to, kako jih spodbujati s programi obiskovanja zavarovanega območja – Naravnega rezervata Škocjanski zatok. DOPPS kot upravljavec Naravnega rezervata Škocjanski zatok v okviru javne službe namreč izvaja programe za obiskovalce, vodi obiskovalce po naravnem rezervatu, jih usmerja, izobražuje in jim predstavlja mirno in tiho doživljanje narave ter ozavešča javnost o pomenu varstva narave. Z ustrezno nadgradnjo programa obiskovanja na podlagi rezultatov raziskave ter teoretičnih podlag, predvsem s področja psihologije ter okoljske vzgoje in izobraževanja, ki so osnova za odgovorno vedenje do narave, lahko programe kot tudi opremo in infrastrukturo, ki jo pri tem uporablja ali načrtuje, v kar največji meri (pre)oblikuje tako, da bodo karseda optimalno prispevali k doseganju tega cilja.

Škocjanski zatok je zavarovano območje, ki na področju ohranjanja narave na Slovenskem izstopa predvsem po pozitivnih dosežkih. Do zavarovanja območja je prišlo po zaslugi ozaveščenih predstavnikov civilne družbe na čelu s predanimi člani Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), ki so v začetku 1990. let, ko so degradacijski posegi zatok že spreminjali v prostor brez življenja, znali vrednost in potencial le-tega slovenski javnosti in odločevalcem predstaviti na način, ki je na koncu pripeljal do vsesplošne podpore in zavarovanja (Šalaja in sod., 2007).

Tu se pojavi pomembno vprašanje, kateri dejavniki so vplivali na te predane člane DOPPS, da so bili sposobni načrtovati in uresničiti kaj takšnega? Da so stopili iz povprečja tistih, ki na deklarativni ravni naravi priznavajo veliko vrednost, a ne storijo nič, ko se jo uničuje, oziroma da so ti posamezniki svoj nedvomno pozitiven odnos do narave nadgradili z vedenjem oziroma delovanjem v njeno korist? Škocjanski zatok je pred degradacijo tem ljudem predstavljal prostor, ki so ga redno obiskovali, občudovali, imeli radi in dobro poznali skupaj z njegovo favno in floro vred. Tam so preživeli veliko časa in bili z njim

vsak na svoj način notranje povezani, doživeli pa so tudi kruto zgodbo uničevanja tega mokrišča. Poleg tega so skozi vzgojo, izobraževalni proces in socializacijo, vključno s sodelovanjem v ornitoloških društvih, nedvomno razvili tudi individualne ter kolektivne kompetence za odločno aktivistično delovanje. Sprožilec njihovih aktivnosti je bila smrt laboda pevca (*Cygnus cygnus*) – redke vrste ptice, ki je februarja 1993 v Škocjanskem zatoku poginila zaradi zastrupitve – takrat so sklenili, da je uničevanja zatoka dovolj in da je zadnji čas, da nekaj storijo (Podjed, 2011).

Glede na dosedanje raziskave odgovornemu vedenju do narave pri posamezniku botrujejo številni kognitivni in čustveni dejavniki, podprti s pomembnimi življenjskimi izkušnjami, med katerimi je za pozitivno preoblikovanje odnosa in vedenja do narave bistvenega pomena neposredno doživljanje narave v mladosti, vpliv pomembnih soljudi, od staršev, vrstnikov, učiteljev in vzornikov kot tudi negativne izkušnje zaradi degradacije okolja oziroma narave (Chawla, 1998; Chawla, 1999; Kals in sod., 1999; Nisbet in sod., 2009; Palmer in sod., 1998; Tanner, 1980), za aktivno vključevanje v reševanje okoljskih problemov pa še socializacija s pridobitvijo demokratičnih vrednot in razvoj posameznikovih in kolektivnih kompetenc (Chawla in Flanders Cushing, 2007).

Ujemanje med teorijo in prakso kar kliče po raziskavi o odgovornemu vedenju do narave v Škocjanskem zatoku. Poleg tega je po omenjeni degradaciji obnovljeni Škocjanski zatok za obisk urejen na način, ki podpira neposredno spoznavanje in doživljanje narave, kar je tudi namen naravnega rezervata na področju obiskovanja. Neposredni stik z naravo, predvsem v mladosti, velja za enega najpomembnejših elementov za oblikovanje odgovornega vedenja do narave. Dejstvo, da Škocjanski zatok upravlja DOPPS, ki je društvo z naravovarstvenim poslanstvom in delovanjem v javnem interesu ohranjanja narave, pa odpira možnosti tudi za socializacijo bolj zainteresiranih obiskovalcev v smeri razvoja njihovih sposobnosti za aktivno vključevanje v reševanje naravovarstvenih problemov. DOPPS je svoje izobraževalno delo doslej usmerjal predvsem v povečevanje znanja s področja ornitologije, brez dvoma pa ima dovolj znanja in resursov tudi za razširitev neformalnih izobraževalnih programov za doseganje širših naravovarstvenih ciljev, vključno s cilji, povezanimi s spodbujanjem odgovornega vedenja do narave.

3.2 RAZISKOVALNI CILJI

Glede na raziskovalni problem ter namen in predmet raziskave smo opredelili tri raziskovalne sklope, in sicer:

- sklop 1: raziskava o obiskovanju Naravnega rezervata Škocjanski zatok pred izgradnjo infrastrukture za obisk,
- sklop 2: raziskava poznavanja s Škocjanskim zatokom povezanih pojmov oziroma predstav o območju med učenci in dijaki, in

- sklop 3: poglobljena raziskava vplivov poskusnega obiskovanja in sodelovanja pri aktivnostih upravljanja naravnega rezervata na vedenje udeležencev raziskave in njihovo povezanost z naravovarstvenimi cilji rezervata.

Raziskovalne cilje smo opredelili po raziskovalnih sklopih.

Sklop 1:

- Kdo so trenutni obiskovalci Škocjanskega zatoka, odkod prihajajo, kako in kdaj obiskujejo območje in na kakšne načine oziroma s kakšnimi prevladujočimi vedenji ob dejstvu, da upravljavec obiska pred izvedbo raziskave ni aktivno promoviral in je torej trenutno obiskovanje rezultat potreb ljudi, ki območje obiskujejo.
- Ali je Škocjanski zatok glede na opažanja upravljavca res prevzel vlogo mestnega parka, ki v veliki meri služi rekreaciji in sprostitvi obiskovalcev.
- Kakšni so razlogi za obisk območja in posameznih aktivnosti (npr. rekreacije oziroma teka), kaj je obstoječim obiskovalcem na območju najbolj všeč in kaj jih najbolj moti ali pogrešajo.

Sklop 2:

- Kakšne predstave imajo učenci in dijaki iz lokalnih osnovnih in srednjih šol, ki so Naravni rezervat Škocjanski zatok obiskali v okviru njegovega izobraževalnega programa ali v prostem času, o naravnem rezervatu in z njim povezanih ključnih pojmi.
- Na podlagi ugotovitev iz prejšnje točke in drugih delov raziskave oblikovati usmeritve za vsebinsko nadgradnjo izobraževalnega programa naravnega rezervata, kot tudi drugih programov za mlade obiskovalce, ki rezervat obiskujejo v prostem času.

Sklop 3:

- Ali iz dosedanjih raziskav izhajajoče ugotovitve o vplivih pomembnih življenjskih izkušenj, neposrednega doživljanja narave v mladosti in pomembnih soljudi na odgovorno vedenje in naklonjenost do narave, veljajo tudi za udeležence poskusnih aktivnosti obiskovanja in upravljanja naravnega rezervata.
- Kako neposredne izkušnje udeležencev v okviru poskusnih aktivnosti obiskovanja in upravljanja naravnega rezervata vplivajo na spremembo stališč in vedenja do narave in katere aktivnosti pri tem najbolj izstopajo.
- Kakšen je vpliv aktivnosti z višjo stopnjo vključenosti udeležencev na spremembe vedenja in povezanost s cilji naravnega rezervata.
- Kakšni so predlogi udeležencev za oblikovanje prihodnjih programov obiskovanja Škocjanskega zatoka, kot tudi njegove infrastrukture in interpretacije.

Iz opredelitve raziskovalnega problema pa izhaja še skupni raziskovalni cilj, in sicer kako bodoče obiskovalce s programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok aktivno spodbujati k odgovornemu vedenju do narave.

3.3 RAZISKOVALNE HIPOTEZE

V okviru magistrske naloge smo preverili naslednje osnovne hipoteze:

H1: Glavnino obiskovalcev Škocjanskega zatoka trenutno predstavljajo višje izobraženi posamezniki iz bližnje okolice.

H2: Glavni dejavniki privlačnosti Škocjanskega zatoka za obiskovalce so lepa narava, živalske in rastlinske vrste, ki jih tam lahko opazujejo, mir ter možnost rekreacije in oddiha v naravi.

H3: Vključevanje predstavnikov interesnih skupin v proces priprave programov obiska NRŠZ bo povečalo njihovo pripadnost naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata.

Poleg osnovnih smo preverili še dodatne hipoteze, ki so se oblikovale tekom raziskave. Kvalitativne raziskave se navadno ne začnejo s preizkušanjem vnaprej postavljenih hipotez, ampak z ugotavljanjem stališč, motivov in ravnanj ljudi o določeni situaciji. Hipoteze se oblikujejo med potekom raziskave iz zbranih podatkov (Vogrinc, 2008), kar smo izvedli tudi med našo raziskavo. Dodatne hipoteze so:

H4: Spoznavanje bolj kompleksnih in abstraktnih pojmov, kot so biodiverzitet, Natura 2000, ogroženost narave, je primerno pri mladostnikih, praviloma starejših od 12 let.*

H5: Otrokom v starosti do 11 ali 12 let je Škocjanski zaton predvsem območje doživljanja narave in ustvarjanja čustvenih vezi z njo.*

H6: Za udeležence poskusnih aktivnosti je značilen vpliv pomembnih življenjskih izkušenj, neposrednega doživljanja narave v mladosti in pomembnih soljudi na njihov odnos in naklonjenost do narave.

H7: Aktivnosti z višjo stopnjo vključenosti udeležencev in neposrednega stika z naravo bolj vplivajo na pozitivne vedenjske namere in spremembe vedenja, tiste z višjo stopnjo neposrednega stika z naravo pa poleg tega še na večjo povezanost s Škocjanskim zatokom, kot aktivnosti z nižjo stopnjo vključenosti in stika z naravo.

* Starostna meja pri mladostnikih glede na proučeno literaturo (Clayton in Myers, 2009; Kellert, 1996, 2002) ni povsem strogo določena in se tudi glede na osebnostno zrelost vsakega posameznika giblje med 11 in 12 let, kar upoštevamo pri obeh hipotezah (kot tudi v razpravi v nadaljevanju).

4 METODE RAZISKOVANJA

Raziskovalni problem zahteva uporabo tako kvantitativnih kot tudi kvalitativnih metod raziskovanja. Pri tem smo uporabili komplementaren način kombiniranja kvalitativnih in kvantitativnih metod, ki odpira možnosti za bolj celostni pristop k merjenju, analizi in interpretaciji (Lobe, 2006). Carvalho in White (1997) sta opisala različne načine kombiniranja metod, ki se med seboj razlikujejo glede na namen. Pri komplementarni uporabi sta izpostavila možnost, da podatki ene metode lahko preiskujejo, pojasnjujejo in/ali obogatijo podatke, zbrane z drugo metodo. V pričujoči raziskavi smo kvantitativne podatke zbrali z uporabo metod neposrednega opazovanja, anketiranja in metode prostih asociacij in z njimi preverili najbolj pomembne vidike obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zaton pred zgraditvijo objektov. Kvalitativni podatki so rezultat fokusnega in polstrukturiranega intervjuja ter opazovanja z udeležbo pri izvedbi poskusnih aktivnosti in služijo za oblikovanje prihodnjih programov obiskovanja, pri katerem upoštevamo še ugotovljeno sedanje stanje ter znanstvene podlage, predstavljene v teoretičnem delu.

4.1 POTEK RAZISKAVE IN METODE DELA

Da bi ugotovili trenutno stanje obiskovanja naravnega rezervata, smo raziskavo pričeli z metodo neposrednega opazovanja, s katero smo leto dni na objektivni in neinvaziven način zbirali podatke o številu in vedenju obiskovalcev NRŠZ. Sledilo je anketiranje obiskovalcev, s katerim smo pridobili podatke o samih obiskovalcih, motivih in pogostosti obiskovanja, dejavnikih privlačnosti območja in podobno.

Z uporabo posebnega vprašalnika smo zbrali proste asociacije za analizo pojmov, povezanih z NRŠZ in omrežjem Natura 2000 med mladimi, ki so se predhodno udeležili izobraževalnih aktivnosti v naravnem rezervatu ali ga obiskali v prostem času. Namen tega dela raziskave je preveritev in izboljšanje obstoječih programov obiskovanja, ki temeljijo na podajanju znanja. Podrobnosti o raziskovalnih metodah so predstavljene v nadaljevanju.

Za tem smo se osredotočili na skupino desetih zainteresiranih obiskovalcev rezervata, za katero smo na podlagi znanstvenih izhodišč oblikovali nabor poskusnih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju naravnega rezervata, ki naj bi udeležence spodbujale k bolj odgovornemu vedenju do narave. Z njihovim poskusnim sodelovanjem smo preverili ustreznost predlaganih aktivnosti za vključitev v bodoče programe obiskovanja ter spremljali spremembe vedenja udeležencev z uporabo fokusnega in polstrukturiranega intervjuja ter opazovanja z udeležbo. Na koncu smo ovrednotili učinke na sodelujoče, predvsem z vidika njihove pripadnosti naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata, povezanosti z njim kot tudi oblikovanja vedenjskih namer in dejanskih sprememb vedenja.

4.1.1 Metoda neposrednega opazovanja

Opazovanje je sistematična dejavnost spremljanja ljudi, dogodkov, vedenja, navad itd. (Cohen in sod., 2011). V primerjavi z drugimi tehnikami zbiranja podatkov so glavne prednosti opazovanja v tem, da omogoča neposredno zbiranje podatkov, saj je opazovalec v situaciji, ki jo opazuje; podatke zbira v naravnem okolju; opazovalec lahko pridobi podatke, ki jih z drugimi tehnikami ne more (Vogrinc, 2008). Metoda je bila namenjena štetju in opazovanju vedenja individualnih obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zaton s hkratnim razvrščanjem le-teh v tipične skupine obiskovalcev (strukturirano opazovanje) glede na vedenje (na primer opazovalci narave, sprehajalci, športniki, družine z otroki), odlikuje pa jo tudi visoka mera neinvazivnosti in etičnosti.

Opazovanje s štetjem je potekalo strnjeno v obdobju enega leta na izbranih točkah ob učni poti na Bertoški bonifiki v tri- do štiriurnih števnih sklopih, od katerih je bil na dan izveden po en sklop. Za namen določitve terminov se dneve razdeli v tri časovne sklope: jutranji, osrednjednevni in popoldansko-večerni. V toplejšem delu leta z daljšimi dnevi se v vsakem sklopu oblikujejo štiriurni števnih sklopi, v hladnejšem delu leta pa triurni sklopi. Približno 25–30 % štetij je bilo opravljenih ob koncih tedna in praznikih, 70–75 % pa na delovne dneve. Opazovanje s štetjem je vedno izvajala le ena oseba, tako da ne bi prihajalo do podvajanj preštevanj obiskovalcev, ki so naredili več krogov po učni poti, vsi opazovalci pa so podatke vpisovali v za to pripravljen obrazec (Priloga A). Na mesec je bilo opravljeno vsaj eno celotno štetje, ki so ga sestavljali trije tri- ali štiriurni sklopi: eden v jutranjem, drugi v osrednjednevem in slednji v popoldansko-večernem času ob priporočilu, da se opravita dve ponovitvi. V podobnih mesecih, kot sta julij in avgust, so bila skupno izvedena vsaj tri celotna štetja s po tremi števnimi sklopi. Namen tovrstnega določanja terminov opazovanj je bil zajeti čim bolj heterogene termine in vremenske razmere za večjo kredibilnost podatkov, dobljenih s štetjem in možnost njihove ekstrapolacije in ocene okvirnega skupnega števila obiskovalcev na letni ravni.

4.1.2 Metoda anketiranja

Anketa je splošno uporabljena in koristna metoda za zbiranje podatkov, s pomočjo katere lahko pridobimo kvantitativne podatke in omogoča enostavno analizo podatkov (Cohen in sod., 2011). Namen anketiranja obiskovalcev NRŠZ je bil pridobiti podatke o tem, kdo so trenutni obiskovalci naravnega rezervata in od kod prihajajo, kako pogosto ga obiskujejo in s kakšnimi razlogi in motivi, kaj jih v Škocjanskem zatoku moti ali jim je všeč, in koliko so za obisk pripravljeni plačati. Vprašalnik (Priloga B) je lahko vpraševanec izpolnil sam, ali pa ob pomoči anketarja. Anketiranje je potekalo na izbranih točkah ob učni poti v NRŠZ (opazovališči 2 in 4 ter vstop v naravni rezervat) po protokolu, ki je omogočal naključni izbor anketirancev, anketarji pa so si beležili tudi razloge, zakaj določeni obiskovalci v anketi niso želeli sodelovati. Osnovno pravilo za zagotavljanje naključnosti

je bilo, da je anketar k izpolnjevanju vprašalnika povabil vsakega drugega obiskovalca, starejšega od 18 let, ki je prišel mimo njega na mestu anketiranja. Kadar je vprašani obiskovalec odklonil sodelovanje v anketi, je anketar k sodelovanju povabil prvega naslednjega obiskovalca, ki je prišel mimo, kadar pa je vprašanec privolil v sodelovanje, pa potem spet drugega obiskovalca. Pri tem niso šteli obiskovalci, ki so prišli mimo mest anketiranja v času, ko se je anketar posvetil pogovoru z izbranim obiskovalcem in ni podrobno spremljal dogajanja okoli sebe. V primeru organiziranih skupin je lahko po vnaprejšnji privolitvi anketo izpolnilo do 10 % članov skupine, tudi če je šlo za mladoletne osebe, izbor oseb pa je potekal s preštevanjem vsakega desetega obiskovalca glede na dejansko velikost skupine. Anketarji so termine raziskave določali samostojno, s tem da so vsak teden skupno opravili štiri triurne raziskave obiskovanja na območju naravnega rezervata, ki so jih razporedili ob upoštevanju naslednjih pravil:

- trije termini so bili ob delovnikih, eden pa na dela prost dan,
- termini po urah so bili: do prehoda na poletni čas 8–11, 10–13, 12–15, 14–17. ure, po prehodu na poletni čas pa 7–10, 10–13, 13–16, 6–19. ure, ki so jih anketarji po dnevih raziskav v enem tednu razdelili tako, da so vsi termini v enem tednu prišli na vrsto in se nobeden ni ponovil.

4.1.3 Metoda prostih asociacij

Metoda prostih asociacij je eno najbolj običajnih in najstarejših orodij za raziskovanje kognitivne strukture učencev (Bahar in sod., 1999). Za pripravo preizkusa smo koordinatorico izobraževanja v NRŠZ zaprosili za pet ključnih besed, ki jih uporablja pri terenskem pouku za osnovne in srednje šole v naravnem rezervatu. Na ta način so bile za preizkus prostih asociacij izbrane besede Škocjanski zatok, Natura 2000, zavarovano območje, ptice in mokrišče. Navodilo za izpolnjevanje vprašalnika se je glasilo, na kaj učenci in dijaki najprej pomislijo, ko preberejo besede ali besedne zveze, zapisane v okvirčkih in naj navedejo do pet enobesednih ali dvobesednih asociacij na vsako izmed njih. Vsako navedeno ključno besedo naj smiselno uporabijo v stavku (Priloga C).

4.1.4 Kvalitativne metode pri raziskovalnem delu s skupino zainteresiranih obiskovalcev

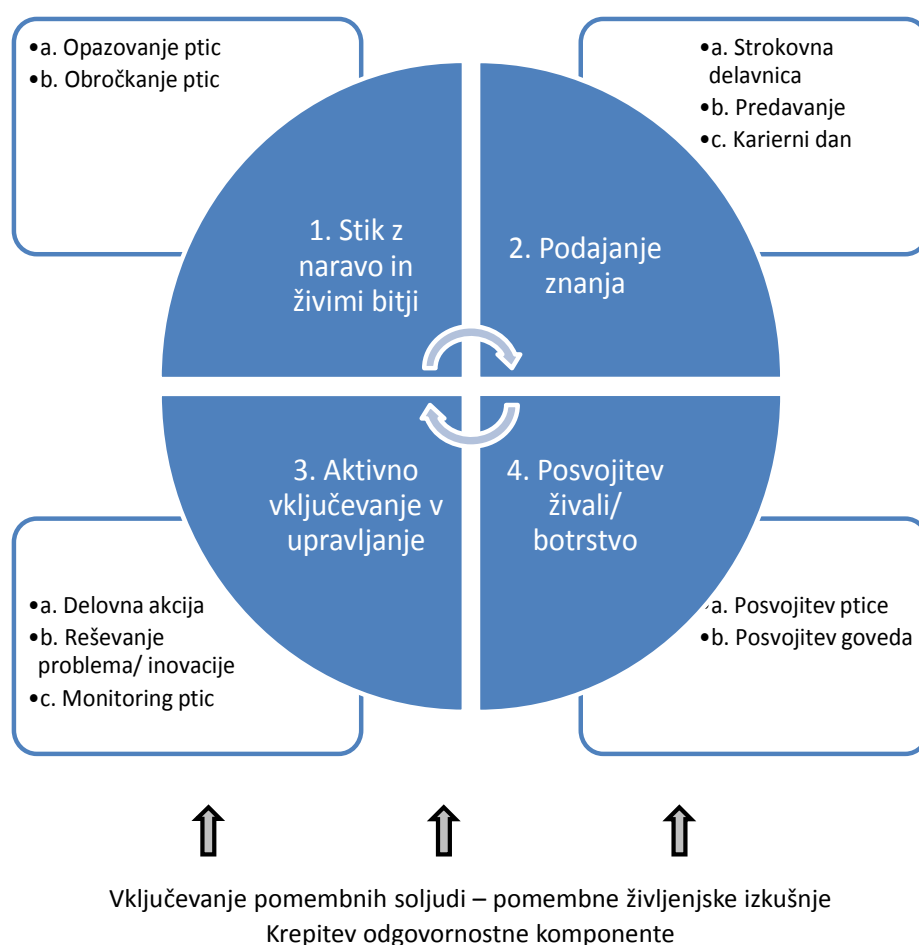
Da umeščanje aktivnosti v programe obiskovanja ne bi temeljilo na subjektivnih mnenjih, nepodprtih s konkretnimi izkušnjami obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zatok, smo se odločili za uvedbo poskusnih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju območja, ki naj bi jih neposredno preizkusili za to zainteresirani obiskovalci. Izkušnja je opredeljena kot tisto, kar kdo ob dogodkih, doživetjih spozna, ugotovi, pa tudi skupek takih spoznanj, ugotovitev (Fran, 2014).

Pri raziskovalnem delu s to skupino obiskovalcev smo uporabili triangulacijo raziskovalnih metod, ki jo razumemo v smislu Denzinove metodološke triangulacije (1978; cit. po Lobe, 2006), ki vključuje uporabo različnih metod v eni raziskavi (Lobe, 2006). Osnovni namen triangulacije je bil izogniti se možnim napakam in pomanjkljivostim, ki bi jih prinesla zgolj uporaba ene same metode.

4.1.4.1 Izbor poskusnih aktivnosti in oblikovanje skupine udeležencev

V zasledovanju spodbujanja odgovornega vedenja do narave smo upoštevali znanstvena dognanja s področij okoljske psihologije ter okoljske vzgoje in izobraževanja (Chawla, 1998; Chawla, 1999; Chawla in Flanders Cushing, 2007; Clayton in Myers, 2009; Hungerford in Volk, 1990; Jimenez in sod., 2015; Kals in sod., 1999; Nisbet in sod., 2009; Palmer in sod., 1998; Tanner, 1980) pri izboru poskusnih aktivnosti za prihodnje programe obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok upoštevali naslednja izhodišča:

- 1) aktivnosti naj obiskovalcem omogočajo neposredni stik z naravo (na primer obročkanje ptic, praktične izobraževalne aktivnosti ob mlakah, na travnikih ob učni poti);
- 2) aktivnosti, ki so ciljno usmerjene v podajanje znanja, so primerne za tiste skupine, ki jih narava že zanima, kar se pri njih ciljno krepi (s sodelovanjem na predavanjih, delavnicah, izletih), predvsem je pri teh skupinah bistveno tudi redno ponavljanje aktivnosti in individualno spodbujanje zainteresiranih posameznikov;
- 3) uvedejo se aktivnosti, skozi katere se obiskovalci lahko aktivno vključijo v sodelovanje pri upravljaljskih aktivnostih, kot je na primer izvedba monitoringa, delovne akcije pri upravljanju habitatov in čiščenju območja, vodenje in drugo delo s ciljnim skupinami obiskovalcev, kot tudi reševanje okoljskih in drugih problemov zavarovanega območja; prostovoljno delo je hkrati ena ključnih aktivnosti za krepitev naravovarstvene identitete oziroma osebne povezanosti s območjem;
- 4) v smeri krepitev naravovarstvene identitete in osebne povezanosti z območjem se preizkusijo tudi programi »posvojitve« živali oziroma botrstva, skozi katerega lahko vsak vključen posameznik poveča osebno odgovornost za posvojenca in hkrati povezanost z območjem, kar je seveda ključno za vedenje v dobrobit ohranjanju dotičnega območja in narave nasploh;
- 5) vsem obiskovalcem, starejšim od 11–12 let, se predstavi zgodbo degradacije in obnove Škocjanskega zatoka in nauk iz te zgodbe v smeri krepitev odgovornostne komponente;
- 6) povsod, kjer je to primerno, naj bodo ciljne skupine oblikovane tako, da bodo v čim več primerih vključevale pomembne soljudi, ki so ključni pri doživljanju pomembnih življenjskih izkušenj.

Slika 4: Prikaz izhodiščnih vsebinskih sklopov raziskave in izbranih poskusnih aktivnosti kot osnove za konkretizacijo metode

V fazi konkretizacije metode smo poleg dejanskih možnosti za izvedbo aktivnosti v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok v jesensko-zimskem obdobju leta 2014 na podlagi prej opisanih znanstvenih podlag oblikovali naslednja vsebinska izhodišča, ki jih je treba upoštevati ob morebitni ponovitvi raziskave. Raziskava je izvedljiva tudi v drugih zavarovanih območjih, zaradi tesne povezanosti z območjem pa jo je najprimernejše izvajati v sodelovanju z njegovim upravljavcem.

1a) Vodenno opazovanje živali, v konkretnem primeru ptic, se izvede na dela prost dan, ko si ljudje lahko vzamejo čas in se tovrstnih aktivnosti udeležijo. Za opazovanje se izbere živalska skupina, ki jo je na konkretnem zavarovanem območju najlažje opazovati in je zagotovljeno, da bodo obiskovalci videli vsaj nekaj osebkov. Priporočljivo je, da se izvede na točki, ki jo obiskovalci brez težav najdejo in je primerna za vsaj 10 do 20 obiskovalcev. Tam organizator (lahko upravljavec zavarovanega območja, ornitološko ali podobno biološko društvo) zagotovi optične pripomočke (spektive in daljnogleda) ter knjige za določanje vrst in drugo literaturo, s katero si lahko udeleženci pomagajo pri prepoznavanju ptic oziroma drugih vrst. Poleg tega organizator zagotovi tudi usposobljene vodnike, ki na

točki opazovanja sproti brez ali z optičnimi pripomočki poiščejo ptice in druge živali in jih udeležencem pokažejo, ter povejo kaj o njih, o samem območju, upravljanju, udeležencem pa so na voljo tudi za vprašanja. Dobrodošle so tudi druge dejavnosti za animacijo mlajših udeležencev, vendar niso nujne. Voden opazovanje živali se lahko izvede samo za skupino, ki preizkuša aktivnosti, ali pa je del dogodka za širšo javnost. Udeležencem se predhodno svetuje, da s seboj pripeljejo družinske člane, prijatelje, ali druge pomembne soljudi.

1b) Obročkanje ptic vodi obročkovelec z licenco Prirodoslovnega muzeja Slovenije za to dejavnost. Le-ta mora že v zgodnjih jutranjih urah postaviti mreže za ulov ptic, da se do pričetka programa, ki je v jesenskem času med 7. in 8. uro, že ujame nekaj ptic. Udeležencem obročkanja na začetku predstavi celotni postopek, namen in naravovarstveni pomen obročkanja ptic, med samim obročkanjem jim pove glavne lastnosti vrst, ki se obročkajo, ter predstavi tudi zanimive najdbe ptic, tako da udeležencem ilustrira pomen te dejavnosti. Pokaže jim tudi mreže, predstavi lov s posnetkom, v kolikor ga uporablja. Udeležencem omogoči aktivno participacijo pri obročkanju in neposredni fizični stik s pticami (zapisovanje podatkov o pticah, pomoč pri tehtanju in predvsem pri izpuščanju obročkanih osebkov) – k sodelovanju naj jih ne sili, če sami ne želijo, naj pa tistim, katerim je videti, da jih je stika s ptico na začetku strah, to večkrat prijazno ponudi. V kolikor je ujetih ptic veliko, lahko udeleženci, ki jim interes za sodelovanje upade pred zaključkom programa, odidejo prej. Udeležencem se svetuje, da s seboj pripeljejo družinske člane, prijatelje, ali druge pomembne soljudi.

2a) Strokovna delavnica mora biti tematsko povezana z zavarovanim območjem, ki se raziskuje. Praviloma je organizirana za širšo javnost ali izbrane vabljene deležnike, udeleženci preizkušanja aktivnosti so prav tako povabljeni kot deležniki. Način vodenja delavnice mora omogočati aktivno sodelovanje udeležencev s podajanjem mnenj, predlogov in podobno.

2b) Predavanja z naravovarstveno ali naravoslovno tematiko so praviloma organizirana za širšo javnost. Potekajo na način, da predavatelj z uporabo primerne računalniške ali podobne opreme projicira vnaprej pripravljeno predstavitev ali diapozitive, ob katerih razloži vsebino, na koncu pa sledijo vprašanja udeležencev, ki so v tem primeru pretežno v pasivni vlogi poslušalca in gledalca. Udeležencem se svetuje, da s seboj pripeljejo družinske člane, prijatelje, ali druge pomembne soljudi, ki so dovolj stari, da lahko sledijo vsebini predavanja.

2c) Udeleženci se preizkusijo v organizaciji in izvedbi predstavitve zavarovanega območja za zaključeno skupino, na primer študentov ali dijakov. Predstavitve poteka v zavarovanem območju, v izobraževalni ustanovi ali drugem primernem mestu ob sodelovanju zaposlenih v zavarovanem območju. Udeleženci so pri organizaciji in izvedbi dogodka zelo aktivni ter ga tudi ocenijo (tako sodelovanje študentov kot predstavnikov zavarovanega območja). V primeru naše raziskave je bil na ta način izveden obisk študentov FAMNIT v delovnem okolju oziroma karierni dan.

3a) Delovna akcija je organizirana s strani upravljavca kot prostovoljna fizična dejavnost v zavarovanem območju, namenjena doseganju naravovarstvenih ciljev. Upravljavec zagotovi potrebno orodje, naprave, malico in predhodno pripravo terena, če je ta potrebna, udeleženci pa primerno obleko, obutev in varovalno opremo (na primer zaščitne rokavice). Na delovni akciji sodelujejo tako udeleženci kot tudi predstavniki zaposlenih, ki jim pred začetkom izvedbe del razložijo namen akcije, pričakovane rezultate ter potek del in razdelijo naloge. Lahko sodelujejo tudi drugi prostovoljci ali po potrebi podizvajalci, ki jih zagotovi upravljavec.

3b) Pri reševanju konkretnega problema in inovacijah v zavarovanem območju raziskovalec oziroma upravljavec zavarovanega območja pripravi nabor konkretnih problemov oziroma izzivov, ki jih udeleženci lahko rešujejo z uporabo pregleda literature, aktualnih podatkov, razmišljanjem, preverjanjem informacij, spraševanjem deležnikov z dotičnega področja in na druge, tudi inovativne načine. Udeleženci lahko delajo na posamezni temi samostojno, ali pa dva do trije skupaj. Primerno je, da je udeležencem testiranja dopuščen tudi samostojni izbor teme, ki ni bila v osnovnem naboru, sploh če območje poznajo. V okviru naše raziskave so bile v osnovnem naboru tri tematike, in sicer:

- akvarijske tujerodne želve popisne sklednice (*Trachemys scripta*) so ljudje vnesli na območje Jezerca v NRŠZ, kjer se uspešno razmnožujejo in ogrožajo avtohtone močvirske sklednice (*Emys orbicularis*); izziv za udeležence: pripraviti predloge, kako jih izloviti, preprečiti nadaljnji vnos novih živali, kam z obstoječimi, kako uporabiti obstoječo zakonodajo;

- na robu NRŠZ pri železniški postaji so ljubitelji mačk nelegalno naselili večje število potepuških mačk, jih sterilizirali in jih tam tudi redno hranijo; te mačke redno plenijo ptice v bližnjem močvirju; izziv za udeležence: kako čim prej odstraniti mačke s te lokacije in kam jih preseliti brez koncentriranja živali na novi lokaciji, saj se na ta način pojavljajo problemi, ki jih v primeru posameznih mačk ni;

- na območje ob Jezercu sta se vrnila dva vrtičkarja, si tam uredila vrtičke in nekaj minimalne infrastrukture; vrtički so na tem delu precej razširjeni tudi izven meja rezervata; problematični so vsi, ker imajo poleg vedno več infrastrukture tam tudi mačke in se vedno bolj širijo; izziv za udeležence: na prijazen način izseliti obstoječa dva vrtičkarja iz naravnega rezervata in omejiti škodljive vplive vrtičkarstva in spremljevalnih dejavnosti v neposredni bližini NRŠZ.

3c) Sodelovanje pri izvedbi monitoringa in raziskav v zavarovanem območju udeleženci preizkusijo individualno ali v zelo majhnih skupinah, še primernih za raziskovalno delo. Upravljavec jim za to aktivnost dodeli mentorja, ki ga spremljajo pri rednih aktivnostih monitoringa izbranih živalskih skupin, lahko tudi pri kartiranju habitatnih tipov ali vegetacije. Udeleženci se udeležijo vsaj enega terenskega dneva, priporočljivo pa je, da sodelujejo večkrat. Mentor udeležencem omogoči zelo aktivno participacijo in učenje pri konkretni izvedbi dejavnosti, zato je aktivnost primerna za udeležence z določenim predznanjem s področja monitoringa. V naši raziskavi je na ta način potekalo sodelovanje pri monitoringu ptic z izkušenim ornitologom.

4a) »Posvojitev« ptice je namenjena zbližanju posameznega udeleženca z določeno vrsto ptice in z območjem, kjer ta biva. Vrsto si udeleženec izbere sam ali po nasvetu raziskovalca, ki mu po potrebi da navodila, kje in kdaj naj vrsto opazuje. Lahko gre za opazovanje v zavarovanem območju, lahko pa tudi v okolici doma. Opazovanje udeleženec opravi vsaj dvakrat. Priporočljivo je, da opazovanje poveže še s kakšno dejavnostjo, kot je na primer fotografiranje, risanje, krmljenje živali, ki še pomagajo pri zbliževanju z vrsto.

4b) Pri »posvojitvi« goveda ali druge domače živali, ki živi v zavarovanem območju za razliko od prejšnje dejavnosti ne gre za opazovanje, pač pa za pomoč skrbnikom teh živali pri njihovi redni dnevni oskrbi (čiščenju, krmljenju), aktivnost pa se izvede vsaj enkrat. V kolikor udeležence ni strah živali, jim skrbnik lahko omogoči tudi neposreden stik z živalmi.

Poskusne aktivnosti so navedene po vrstnem redu znanstvenih izhodišč in pripadajočih sklopov, seveda pa večina izbranih aktivnosti poleg osnovnega vsebinskega sklopa hkrati podpira tudi druge sklope, kar prikazujemo na sliki 4. Sklopa za krepitev odgovornostne komponente ter vključevanje pomembnih soljudi, ki pripomorejo k oblikovanju pomembnih življenjskih izkušenj, nimata posebej oblikovanih aktivnosti: vsebine s teh dveh področij se dodajajo vsem drugim, kjerkoli je to primerno in izvedljivo.

Skupino zainteresiranih obiskovalcev smo oblikovali na podlagi povabil sodelujočim v predhodni anketi, ki so označili pripravljenost za aktivnejše sodelovanje pri upravljanju in načrtovanju aktivnosti v Škocjanskem zatoku, ter na podlagi neposrednih povabil drugim obiskovalcem, ki v anketi niso sodelovali. Cilj je bil sestaviti skupino vsaj desetih udeležencev s čim večjo heterogenostjo na področju načinov obiskovanja ter drugih za raziskavo pomembnih vidikov. To je bilo ključno, da bi lahko z aktivnim delom z manjšo skupino ljudi prišli do čim bolj poglobljenih rezultatov. V skupini smo tako želeli zagotoviti vsaj sodelovanje obiskovalcev iz vseh skupin s tipičnimi načini obiska Naravnega rezervata Škocjanski zatok, ki smo jih ugotovili v kvantitativnem delu raziskave, npr. opazovalci narave, sprehajalci, rekreativci (tekači), fotografi, družine z otroki.

Naloga udeležencev je bila izbrati tri poskusne aktivnosti in jih preizkusiti v praksi. Izbor testnih aktivnosti so opravili na uvodnem srečanju z raziskovalko, na katerem smo jim predstavili tako dejstva o zavarovanem območju, vključno z zgodbo o degradaciji in obnovi Škocjanskega zatoka, namenjeni krepitvi odgovornostne komponente, kot tudi strokovna izhodišča za načrtovanje programov obiskovanja, rezultate predhodnega kvantitativnega dela raziskave ter predlagane poskusne aktivnosti.

Za merjenje odzivov udeležencev na poskusne aktivnosti obiskovanja kot tudi predhodno ugotavljanje pomembnih dejstev, ki so vplivala na njihov dosednji odnos in vedenje do

narave, smo uporabili triangulacijo vsaj dveh, v določenih primerih pa vseh treh metod, predstavljenih v nadaljevanju.

4.1.4.2 Opazovanje z udeležbo

Opazovanje z udeležbo je tehnika nestrukturiranega opazovanja. Gre za tehniko zbiranja podatkov, pri kateri se socialni procesi proučujejo v naravnih razmerah, torej v razmerah, v kakršnih dejansko potekajo, s tem da se opazovalec vključi v skupino in prevzame vlogo v njej (Vogrinc, 2008). Opazovanje z udeležbo je bilo v raziskavi namenjeno opazovanju takojšnjih odzivov in sprememb v vedenju in dožemanju raziskovanega območja med samim preizkušanjem aktivnosti, zaradi česar je bila ta metoda uporabljena pri aktivnostih z večjo verjetnostjo takojšnjega odziva, predvsem pri aktivnostih z višjo stopnjo vključenosti udeležencev, ki niso bile izvedene na individualni bazi, t.j. vodeno opazovanje ptic, obročkanje ptic, strokovna delavnica in delovna akcija.

4.1.4.3 Polstrukturirani intervju

Polstrukturirani intervju je oblika raziskovalnega kvalitativnega intervjuja, pri katerem si raziskovalec poleg ciljev pripravi tudi nekaj bistvenih vprašanj, ki jih zastavi vsakemu vpraševancu, ostala vprašanja pa oblikuje sproti glede na potek intervjuja (Vogrinc, 2008). Gre za zelo prožno tehniko, saj so vprašanja lahko odprtega ali zaprtega tipa, zelo raznoliki pa so lahko tudi odgovori vpraševancev. Metodo smo uporabili dvakrat, in sicer vedno na individualni ravni: kot uvodni intervju za ugotavljanje pomembnih dejstev, ki so vplivala na odnos in vedenje posameznega udeleženca do narave in konkretnega območja raziskave, ter kot zaključni intervju, namenjen merjenju vplivov poskusnih aktivnosti na udeležence, predvsem možnih sprememb vedenja in približanja naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata, njihovih stališč in predlogov (Priloga D). Oba intervjuja smo izvedli z uporabo diktafona, pripravili povzetke posnetih pogovorov ter jih preverili z metodo fokusnega intervjuja.

4.1.4.4 Fokusni intervju

Fokusni intervju je tehnika zbiranja podatkov, pri kateri raziskovalec zbere manjšo skupino ljudi z namenom, da se pogovarjajo o določeni temi, ki je članom skupine praviloma že vnaprej znana (Vogrinc, 2008). Fokusno skupino ponavadi sestavljajo strokovnjaki s področja, s katerega je obravnavana tema. Gre za vodeno diskusijo fokusne skupine, namenjeno izmenjavi misli in izkušenj na temo diskusije. Metoda je zelo participatorne narave in bolj spodbuja h kritičnosti kot običajni intervjuji (Torkar in sod., 2011). To metodo smo uporabili kot skupinski zaključni intervju z vsemi udeleženci skupine, namenjen potrditvi ugotovitev tega dela raziskave in združitvi novih predlogov in idej, ki so se med udeleženci individualno porodile tekom raziskave. Izvedli smo jo z uporabo diktafona, pripravili povzetke posnetih pogovorov ter jih poslali udeležencem v pregled in

potrditev. Fokusni intervju smo izvedli tudi z zaposlenimi v naravnem rezervatu z namenom pridobitve podatkov, povezanih s temo raziskave.

4.2 OBDELAVA PODATKOV

Kvantitativni podatki, zbrani z metodo anketiranja in metodo neposrednega opazovanja, so bili obdelani na nivoju **deskriptivne in inferenčne statistike**. Pri tem smo uporabili frekvenčno distribucijo spremenljivk in osnovno deskriptivno statistiko spremenljivk (mere srednje vrednosti), za ugotavljanje povezanosti med spremenljivkami pa še Pearsonov hi-kvadrat preizkus. Za namen obdelave podatkov z orodji inferenčne statistike smo podatke uredili v kontingenčne tabele, čemur je sledila obdelava s programom SPSS.

Za analizo prostih asociacij smo uporabili pristop po metodi **kvalitativne vsebinske analize** (Vogrinc, 2008), pri čemer smo zaradi narave podatkov izvedli le osno in selektivno kodiranje, v vseh fazah kodiranja pa smo uporabili induktivni pristop z določanjem kod med samo analizo. Osnova za osno kodiranje je bil dobesedni prepis asociacij na vseh pet ključnih besed v preglednice. V primeru večjega števila asociacij z nizko frekvenco, ki so se pomensko skladali s splošnejšim (nadrejenim ali sorodnim) pojmom, smo pojme združevali. Na primer, splošnejši in nadrejeni pojem zavarovano območje tako vsebuje še asociacije, kot so zaščiten, park s pticami, zaščita, zavarovano, park, krajinski park in podobno.

V okviru selektivnega kodiranja smo v prvi fazi asociacije pri vsaki ključni besedi združevali v vsebinsko sorodne skupine asociacij. V primeru ključne besede Škocjanski zaton je bila na primer oblikovana skupina narava in opis območja, kamor smo uvrstili posamezne asociacije, kot so narava, mokrišče, voda, močvirje, mlake, življenjski prostor in podobno. Posamezne asociacije, ki niso sodile v nobeno od tako oblikovanih skupin, smo uvrstili v skupino drugo. Pri oblikovanju skupin je v izogib subjektivnemu razvrščanju poleg avtorice sodeloval še izkušen raziskovalec (mentor). Analizo smo v tem delu izvedli ločeno za osnovno- in srednješolce. Za najpogostejše asociacije, ki se pojavljajo pri več kot eni ključni besedi, smo preverili, če se skozi tovrstno pojavljanje kažejo kakršnekoli povezave, ki bi jih lahko opredelili kot trende v predstavah o Škocjanskem zatoku in z njim povezanih pojmov pri učencih in dijakih.

V drugi fazi selektivnega kodiranja smo skupine asociacij za vseh pet ključnih besed združili v krovne dimenzije, pri oblikovanju katerih smo se zgledovali po predhodnih raziskavah (Flogaitis in Agelidou, 2003; Torkar, 2009). Tako so bile oblikovane biofizična, rekreativna, tehnično-infrastrukturalna, sociokulturna dimenzija ter dimenziji kvalitet in ugodja ter varstva. V vsako dimenzijo smo vključili vsebinsko pripadajoče skupine asociacij, v primerih ko so posamezne asociacije v skupini sodile pod različne dimenzije, pa smo razdelitev naredili na ravni posameznih asociacij.

Podatke, razvrščene na podlagi prve faze selektivnega kodiranja, smo skupaj s frekvenca mi pojavljanja asociacij v vsaki skupini in za vsakega udeleženca uredili v preglednicah in podatke iz tega sklopa obdelali na nivoju **deskriptivne in neparametrične statistike**, slednje s programom SPSS. Pri tem smo uporabili frekvenčno distribucijo spremenljivk ter neparametrične teste, kot so Kruskal-Wallis test, Mann-Whitneyev U test in Spearmanovo korelacijo zaporedja rangov (Spearmanov rho/ ρ).

Za analizo stavkov, v katerih so učenci in dijaki uporabili ključne besede, je bila poleg osnovne deskriptivne statistike s frekvenčno distribucijo spremenljivk prav tako narejena **kvalitativna vsebinska analiza** (Vogrinc, 2008). Rezultate v obliki stavkov za vseh pet ključnih besed smo vnesli v preglednico in hkrati ugotovili frekvenco tistih, kjer stavek za ključno besedo ni bil napisan. V prvi fazi analize smo stavke razvrstili v šest skupin glede na pravilnost uporabe posamezne ključne besede in relevantnost njegove vsebine za analizo pojmov, kot izhaja iz spodnje matrike. Kot nerelevantne (kategorije D do F v matriki) smo opredelili stavke, iz katerih razumevanja pojma nismo mogli ugotoviti (npr. stavki, ki so vsebovali doživljajske, čustvene in podobne opise).

	<i>pravilni</i>	<i>delno pravilni</i>	<i>nepravilni</i>
<i>relevantni</i>	A	B	C
<i>nerelevantni</i>	D	E	F

Slika 5: Matrika razvrščanja stavkov glede na pravilnost uporabe ključne besede in relevantnost njihove vsebine za analizo pojmov

Na ta način ugotovljene relevantne stavke v kategorijah od A do C smo razvrstili po vsebinskih temah in podtemah, pri čemer smo spet uporabili induktivni pristop s sprotnim določanjem kod oziroma tem med samo analizo (Vogrinc, 2008). Za vsak relevanten stavek smo opredelili glavno temo in glede na vsebino po potrebi še eno do dve podtemi. Opredelili smo frekvenco pojavljanja stavkov za vsako od glavnih tem ter stavke iz prvih treh tem analizirali po vsebini in glede na pravilnost v njih podane vsebine. Pri tem smo se osredotočili tudi na napačne predstave o temi.

Za kvalitativne podatke, zbrane s prej opisanimi kvalitativnimi metodami pri raziskovalnem delu s skupino zainteresiranih obiskovalcev, je bila narejena **kvalitativna vsebinska analiza** (Vogrinc, 2008), le da so bili podatki pregledani in umeščeni v že prej oblikovane kategorije namesto kodiranja le-teh, z nadaljnjim kategoriziranjem pa se je oblikovala pojasnitev proučevanih pojavov. Kvalitativna vsebinska analiza je bila narejena ob upoštevanju vseh raziskovalnih ciljev, povezanih s tem sklopom raziskave in ob upoštevanju tako osnovne kot tudi dodatnih hipotez, ki so se oblikovale med njenim potekom.

5 REZULTATI

Osnovni namen raziskave je bil ugotoviti, če in kako lahko s programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok in sodelovanja obiskovalcev pri njegovem upravljanju spodbujamo odgovorno vedenje do narave. Skladno s predstavljenim raziskovalnim problemom in predmetom raziskovanja je bila raziskava razdeljena v tri raziskovalne sklope, po katerih predstavljamo tudi rezultate.

Sklop 1 se nanaša na obiskovanje NRŠZ pred izgradnjo infrastrukture za obisk, saj je za doseganje namena raziskave poleg teoretičnih osnov potreben tudi širok nabor podatkov o dejanskem in možnem obiskovanju Škocjanskega zatoka, pridobljen od obstoječih obiskovalcev območja. Najprej je bilo treba odgovoriti na vprašanje, kdo so trenutni obiskovalci naravnega rezervata, kdaj, kako pogosto in s kom naravni rezervat obiskujejo, kakšni so razlogi za obisk naravnega rezervata, kaj jim je tam posebej všeč ter kaj jih moti oziroma pogrešajo. Odgovore na ta vprašanja smo pridobili s štetjem obiskovalcev in opazovanjem njihovega vedenja ter anketiranjem obiskovalcev in so predstavljeni v poglavju 5.1.

Za nadgradnjo vzgojno-izobraževalnega programa naravnega rezervata nas je nadalje v okviru raziskovalnega sklopa 2 zanimalo poznavanje pojmov, povezanih s Škocjanskim zatokom, pri učencih in dijakih iz lokalnih osnovnih in srednjih šol, ki so v okviru šolskih programov ali v prostem času naravni rezervat že obiskali. Predvsem pri osnovnošolcih nas je glede na pomen čustvene povezanosti z naravnimi območji pri oblikovanju in krepitvi odgovornega vedenja do narave zanimala tudi čustvena komponenta njihovih odgovorov. Rezultati tega dela raziskave so predstavljeni v poglavju 5.2.

Škocjanski zatok v času raziskave še ni bil dokončno urejen, saj še ni bila zgrajena glavna infrastruktura za obisk, zato tudi nabor obstoječih programov obiska ni bil velik in v teoriji predstavljene oblike obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju območja s pozitivnim vplivom na vedenje do narave večinoma niso bile razvite. Zato smo za določitev primernih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju območja s pričakovanim pozitivnim vedenjskim vplivom oblikovali raziskovalni sklop 3, v okviru katerega je deset zainteresiranih obiskovalcev preizkusilo deset takšnih aktivnosti. Hkrati smo z različnimi metodami v izogib napakam in pomanjkljivostim, s katerimi bi se lahko srečali ob uporabi ene same metode, merili njihova stališča, predloge in neposredne vedenjske vplive aktivnosti. S poglobljenim delom s to skupino obiskovalcev smo na podlagi kvalitativnih metod raziskovanja pridobili tudi druge pomembne rezultate s področja pomembnih življenjskih izkušenj pri doživljanju in vedenju do narave v mladosti in v času raziskave. Rezultati so predstavljeni v poglavju 5.3.

5.1 OBISKOVANJE NARAVNEGA REZERVATA ŠKOCJANSKI ZATOK V ŠTEVILKAH

5.1.1 Štetje obiskovalcev in opazovanje njihovega vedenja

Opazovanje s štetjem je skladno z metodologijo potekalo od 1. julija 2012 do 30. junija 2013 na izbranih točkah ob učni poti na Bertoški bonifiki. V tem času je bilo v 224 urah prešteti 2851 obiskovalcev, kar v povprečju predstavlja 12,7 obiskovalcev na uro. Izvajalci opazovanja s štetjem so obiskovalce glede na opaženo vedenje, spremstvo in pripomočke razdelili v naslednje vnaprej opredeljene kategorije obiskovalcev:

- opazovalci narave: tisti obiskovalci, ki so s seboj nosili pripomočke za opazovanje narave (npr. optične pripomočke, kot sta daljnogled ali teleskop, fotografsko opremo in priročnike za določanje vrst) ali pa so bili opazovani pri samem opazovanju narave;
- rekreativci: tisti obiskovalci, ki so naravni rezervat obiskali zaradi teka, nordijske hoje, hitre hoje in drugih oblik rekreacije na učni poti, so bili pri tem opazovani ali pa je o tem pričala njihova obleka, obutev in pripomočki;
- sprehajalci: tisti obiskovalci, ki niso imeli zunanjih znakov in vedenj drugih kategorij ter so bili opazovani pri sprehajanju po učni poti;
- družine z otroki: vse manjše skupine obiskovalcev, ki sta jih sestavljala vsaj eden od staršev ali starih staršev in en otrok, gre za posebno kategorijo sprehajalcev z vedenjem, ki ga zaznamuje tudi pozornost do otrok;
- sprehajalci psov: so vsi tisti obiskovalci, ki so rezervat obiskali s psom, gre za posebno kategorijo sprehajalcev;
- drugi tipi obiskovalcev: so vsi ostali obiskovalci, ki jih ni bilo mogoče razvrstiti v nobeno od prej navedenih kategorij, vključno z obiskovalci na vodenih ogledih naravnega rezervata.

Preglednica 4: Razdelitev obiskovalcev v tipične kategorije na podlagi štetja obiskovalcev v letih 2012/13

Kategorija	Št. obiskovalcev (f)	Odstotek f(%)
Opazovalci narave	156	5,5%
Rekreativci	1049	36,8%
Sprehajalci	917	32,2%
Družine z otroki	469	16,5%
Sprehajalci psov	252	8,8%
Drugi tipi obiskovalcev	8	0,3%

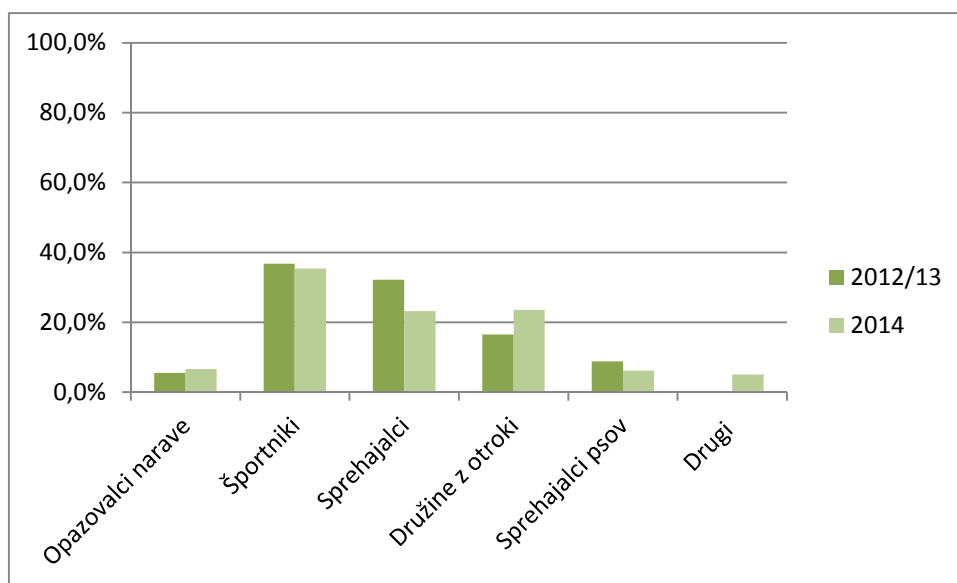
Opazovanje s štetjem obiskovalcev smo ponovili tudi tekom anketiranja obiskovalcev v času od 5. marca do 24. aprila 2014. V tem času so se termini izvajanja raziskave določali

drugače kot med prvo raziskavo, in sicer so anketarji vsak teden skupno opravili štiri triurne raziskave obiskovanja na območju naravnega rezervata, s tem da so bili trije termini ob delovnikih, eden pa na dela prost dan, termini po urah pa so bili izbrani tako, da so v enem tednu vsi prišli na vrsto in se nobeden ni ponovil. V tem sklopu je bilo v 60 urah prešteti 828 obiskovalcev, kar v povprečju pomeni 13,8 obiskovalcev na uro.

Preglednica 5: Razdelitev obiskovalcev v tipične kategorije na podlagi štetja obiskovalcev v letu 2014

Kategorija	Št. obiskovalcev (f)	Odstotek f(%)
Opazovalci narave	55	6,6%
Rekreativci	293	35,4%
Sprehajalci	192	23,2%
Družine z otroki	195	23,6%
Sprehajalci psov	51	6,2%
Drugi tipi obiskovalcev	42	5,1%

Podatke iz obeh opazovanj s štetjem smo primerjali med seboj in večje spremembe ugotovili le v kategoriji sprehajalci, kjer beležimo 9 % upad deleža v celotni strukturi obiskovalcev v letu 2014, približno 7 % povečanje deleža pa smo ugotovili v kategoriji družine z otroki. Za skoraj 5 % se je povečala tudi kategorija drugi tipi obiskovalcev, kjer je bilo v okviru prvega opazovanja s štetjem zabeleženih le 8 obiskovalcev, večinoma kolesarjev, medtem ko so med štetjem leta 2014 raziskovalci zabeležili 42 obiskovalcev, ki jih niso mogli razvrstiti v nobeno od kategorij, in med katerimi je šlo večinoma za udeležence skupinskih vodenj po naravnem rezervatu.

Slika 6: Primerjava med deleži kategorij obiskovalcev na podlagi strukturiranega opazovanja s štetjem v letih 2012/13 in 2014

Razlika je vidna tudi v izračunanemu številu obiskovalcev na uro opazovanja. Pripisujemo jo dejstvu, da je opazovanje s štetjem v času anketiranja potekalo po protokolu za anketiranje, ki ni bil usmerjen v določanje čim bolj raznolikih terminov glede na število obiskovalcev in vremenske razmere in so bili iz tega naslova lahko v prednosti termini s številom obiskovalcev, ki je višje od povprečja. Za kakršnokoli izračunavanje števila obiskovalcev je zato vsekakor treba uporabiti podatke, dobljene na podlagi opazovanja s štetjem v letih 2012 in 2013.

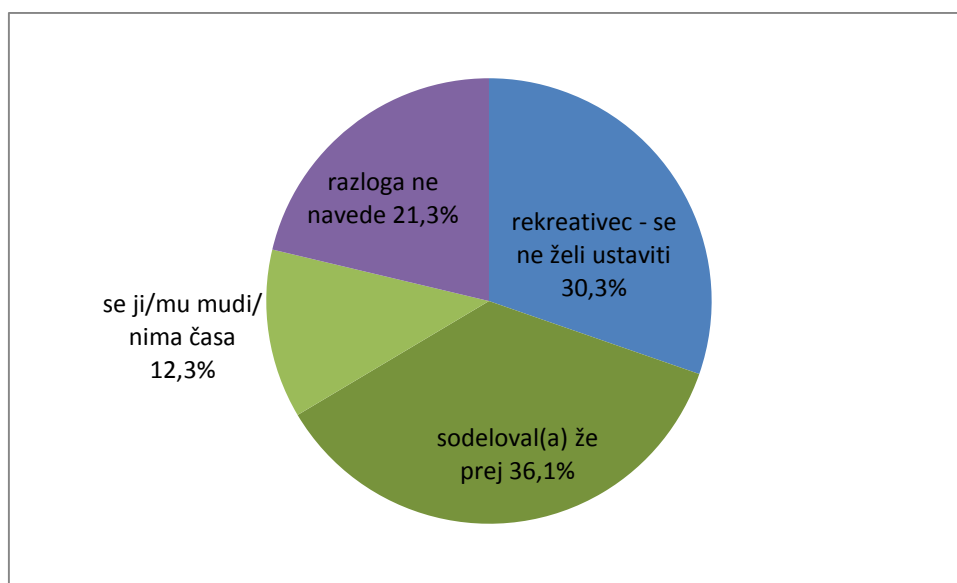
V okviru fokusnega intervjuja z zaposlenimi v naravnem rezervatu dne 13. junija 2014 smo identificirali po pogostosti ali učinku izstopajoče škodljive oblike obiskovanja, ki so jih zaposleni opazili pri opravljanju svojega dela z naključnim opazovanjem. Podatki se nanašajo na obdobje po obnovi naravnega rezervata od leta 2008 dalje.

- Vzpenjanje na nasipe je bilo med obiskovalci Škocjanskega zatoka najbolj pogosta oblika neprimerne vedenja. Botrovala mu je človeška radovednost na eni, na drugi strani pa tudi dejstvo, da ni bila zgrajena predvidena infrastruktura za obisk, ki bi obiskovalcem ponujala možnost, da pridejo do razgleda in potešijo svojo radovednost, brez da bi motili živelj v naravnem rezervatu.
- Nočno obiskovanje in tek sta bila predvsem v pomladanskem času razlog za motenje ter celo fizično uničevanje dvoživk in drugih manjših živali na poti ter ob njej.
- V uredbi (2013) je obiskovanje s psi dovoljeno v primeru, ko so le-ti na vrvici. V zadnjih petih letih je upravljavec opazil, da je takšna oblika obiska predvsem v času razmnoževanja živali manj sprejemljiva, saj lastniki psov v mnogih primerih le-teh ne vodijo na vrvici, ali pa je ta zelo dolga. V obeh primerih psi motijo in celo fizično uničujejo živali, predvsem dvoživke in določene vrste ptic, ki poseljujejo jarke in mlake ob učni poti. Problematično je tudi motenje drugih obiskovalcev, iztrebki, ki ostajajo za psi ali jih njihovi lastniki celo v vrečkah odmetavajo na varovane habitate onstran varovalnih nasipov ali puščajo med krmo za pašne živali.
- Tek po učni poti okoli sladkovodnega dela naravnega rezervata je postal v zadnjih petih letih tako množičen, da pomeni motnjo za obiskovalce, ki si želijo mirnega doživljanja narave, kot tudi za skupine obiskovalcev, ki za svoj obisk potrebujejo več prostora.
- Najhujši in k sreči osamljen primer nekontroliranega agresivnega vedenja je bil napad na kobilu v juliju 2013, ko je storilec kobilu Rižano in Cabidoule močno poškodoval z ostrim predmetom, tako da bodo Cabidoule ostale trajne posledice. Po mnenju upravljavca se storilec vrača, saj so na kraju dogodka že večkrat našli prežagano orodje ali lesene dele nadstreška.
- Potencialna grožnja po ponovni otvoritvi naravnega rezervata po zgraditvi objektov je preveliko število obiskovalcev, ki bi območje obiskali istočasno, in bi tako obremenitev preseгла nosilno zmogljivost naravnega rezervata, ob kateri je obisk za vse obiskujoče še izpolnjujoča izkušnja spoznavanja in doživljanja narave v mirnem naravnem okolju.

5.1.2 Demografska struktura obiskovalcev

Med anketiranjem, ki je med obiskovalci Naravnega rezervata Škocjanski zatok potekalo v času od 5. marca do 24. aprila 2014, je bilo izpolnjenih 218 vprašalnikov. Med vprašanimi je bilo 133 (61 %) žensk, 84 (38,5 %) moških, ena oseba (0,5 %) pa spola ni opredelila.

Anketiranje je v tem času zavrnilo 155 obiskovalcev, med katerimi so prevladovali tisti, ki so anketo že izpolnili, in pa rekreativci, večinoma tekači, ki se niso želeli ustaviti oziroma se niso pustili motiti pri svoji rekreativni dejavnosti.

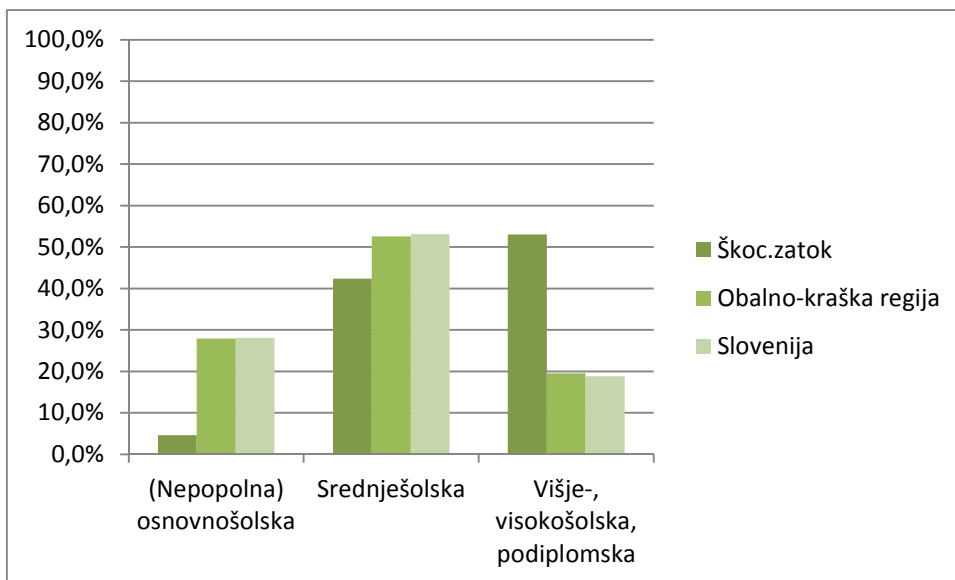
Slika 7: Razlogi za zavrnitev sodelovanja pri anketiranju

Na vprašalniku smo oblikovali sedem starostnih skupin, med katerimi po velikosti najbolj izstopata starostni skupini od 25–34 let z 48 ali 22 % obiskovalcev ter od 55–64 let s 47 ali 21,6 % obiskovalcev.

Preglednica 6: Obiskovalci Škocjanskega zatoka po starostnih skupinah

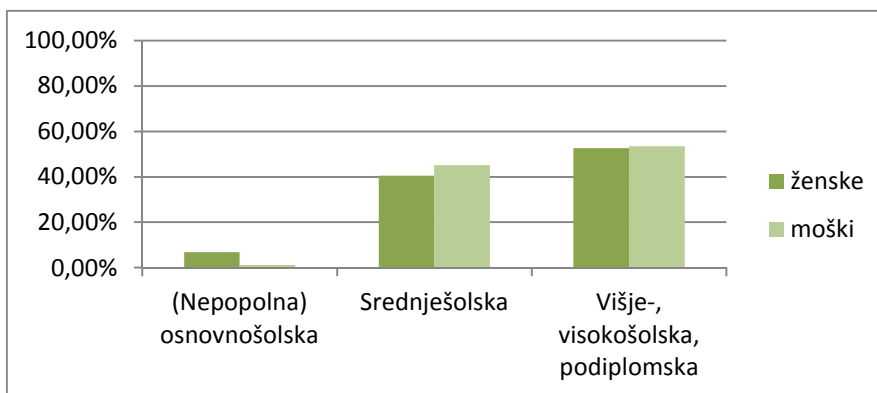
Starostna skupina (v letih)	Št. obiskovalcev (f)	Odstotek f (%)
0-14	3	1,4
15-24	19	8,7
25-34	48	22,0
35-44	42	19,3
45-54	36	16,5
55-64	47	21,6
Nad 65	22	10,1
Ni podatka	1	0,5

Zbrali smo tudi podatke o izobrazbi obiskovalcev Škocjanskega zatoka. Obiskovalcev z nepopolno osnovnošolsko in osnovnošolsko izobrazbo je bilo 10 (4,6 %), s srednješolsko 92 (42,4 %), z višje-, visokošolsko in podiplomsko izobrazbo pa 115 oseb (53 %), medtem ko ena oseba izobrazbe ni opredelila. Delež obiskovalcev v Škocjanskem zatoku po izobrazbi smo primerjali z deležem prebivalstva po izobrazbi v Obalno-kraški regiji ter v celotni Sloveniji.

Slika 8: Izobrazba obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zatok v primerjavi z izobrazbeno strukturo v Obalno-kraški regiji in Sloveniji

Poleg tega smo preverili, če je prihaja do razlik v izobrazbi glede na spol. Analiza je pokazala, da je žensk nekoliko več med obiskovalci z (nepopolno) osnovnošolsko izobrazbo, med osebami s srednješolsko pa je nekoliko več moških. Pri višje-, visokošolsko in podiplomsko izobraženih obiskovalcih pa ni izrazite razlike glede na spol.

Slika 9: Izobrazba obiskovalcev Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol

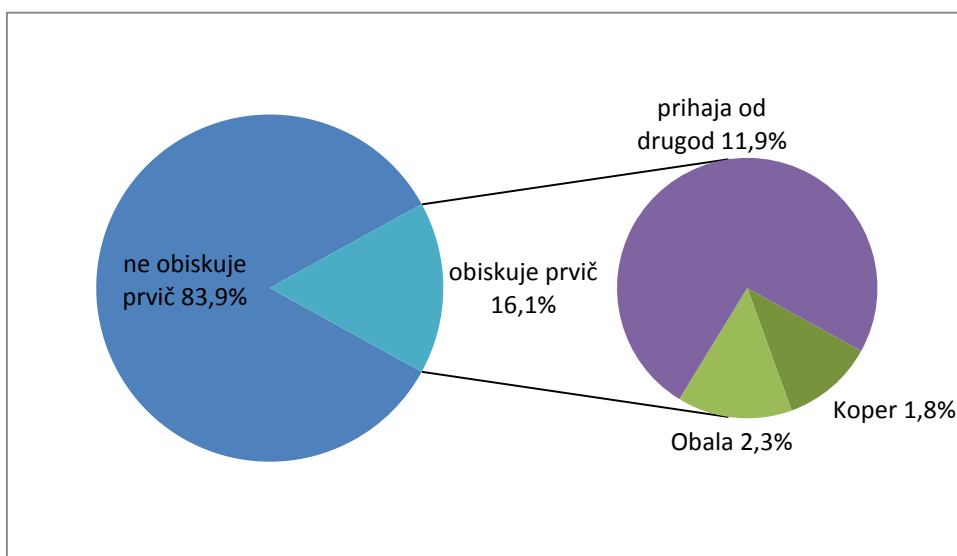
Z vprašalnikom smo hkrati preverili, od kod prihajajo obiskovalci Škocjanskega zatoka. Obiskovalci iz Slovenije so v odgovoru navedli, iz katere občine prihajajo, tujci pa so navedli svojo državo. Na podlagi zbranih podatkov smo z uporabo programa Google Zemljevidi ocenili razdalje med prebivališči obiskovalcev iz Slovenije in Škocjanskim zatokom ter odgovore razvrstili v smiselne skupine glede na oddaljenost. Na podlagi tako razvrščenih podatkov smo ugotovili, da večina obiskovalcev prihaja iz bližnje okolice zatoka. Največ, kar 146 ali 67 % obiskovalcev, jih živi v Mestni občini Koper na razdalji okoli 5 kilometrov do Škocjanskega zatoka. Skupaj z obiskovalci iz drugih krajev slovenske Obale in Trsta jih je bilo 166 oziroma 76,2 %, ki so bili iz krajev v radiju do 25 kilometrov od naravnega rezervata.

Preglednica 7: Obiskovalci Škocjanskega zatoka po prebivališču oziroma okvirni razdalji tega od NRŠZ

<i>Prebivališče (okvirna razdalja do Škoc.zatoka)</i>	<i>Št. obiskovalcev (f)</i>	<i>Delež obiskovalcev (%)</i>
ožje območje Kopra, Bertokov in Ankarana (do 5 km)	146	67,0%
Slovenska Obala, Trst z okolico (5,1-25 km)	20	9,2%
Vipavska dolina, Kras, Il.Bistrica (25,1-60 km)	14	6,4%
Nova Gorica z okolico, Vrhnika (60,1-90 km)	4	1,8%
Ljubljana z bližnjo okolico (90,1-110 km)	11	5,0%
Spodnja Gorenjska, S od LJ (110,1-150 km)	7	3,2%
Zg. Gorenjska, Dolenjska, Zasavje, Z Štajerska (150,1-200 km)	4	1,8%
Štajerska, Koroška (200,1-265 km)	6	2,8%
Španija	1	0,5%
Črna gora	1	0,5%
Ni podatka	4	1,8%
SKUPAJ	218	100,0%

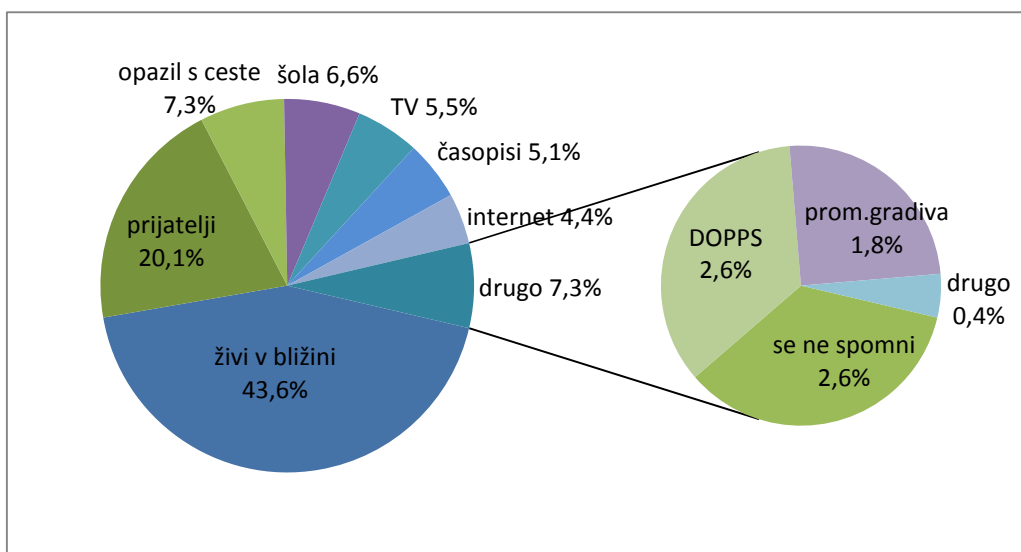
5.1.3 Načini obiskovanja

Obiskovalcem smo zastavili nekaj vprašanj, povezanih z načini obiskovanja. Najprej nas je zanimalo, če so v okolico prišli samo zaradi obiska Škocjanskega zatoka, kar je 66,1 % obiskovalcev potrdilo kot točno. Na vprašanje, če Škocjanski zatok obiskujejo prvič, je pozitivno odgovorilo le 16,1 % obiskovalcev, vsi drugi obiskovalci pa so območje obiskali že prej. Glavnina obiskovalcev torej območje obiskuje z večjo ali manjšo pogostostjo. Med novimi obiskovalci prevladujejo tisti, ki prihajajo od drugod.

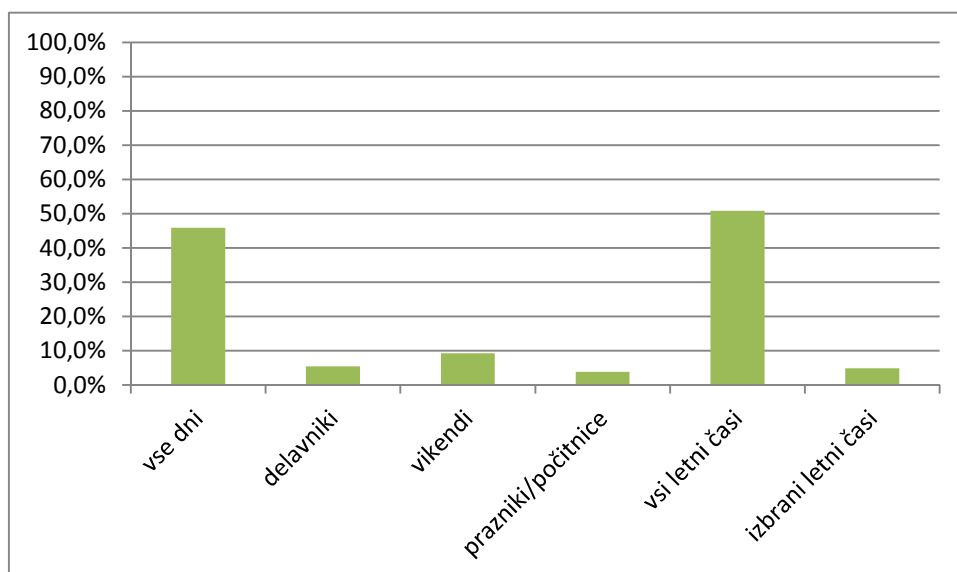
Slika 10: Razdelitev obiskovalcev glede na prvi obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok

Obiskovalce smo vprašali tudi, kje so izvedeli za Škocjanski zatok. Prevladujoč odgovor je bil, da živijo v bližini, kot pomemben vir informacij pa so se izkazali tudi njihovi prijatelji.

Slika 11: Viri informacij za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok

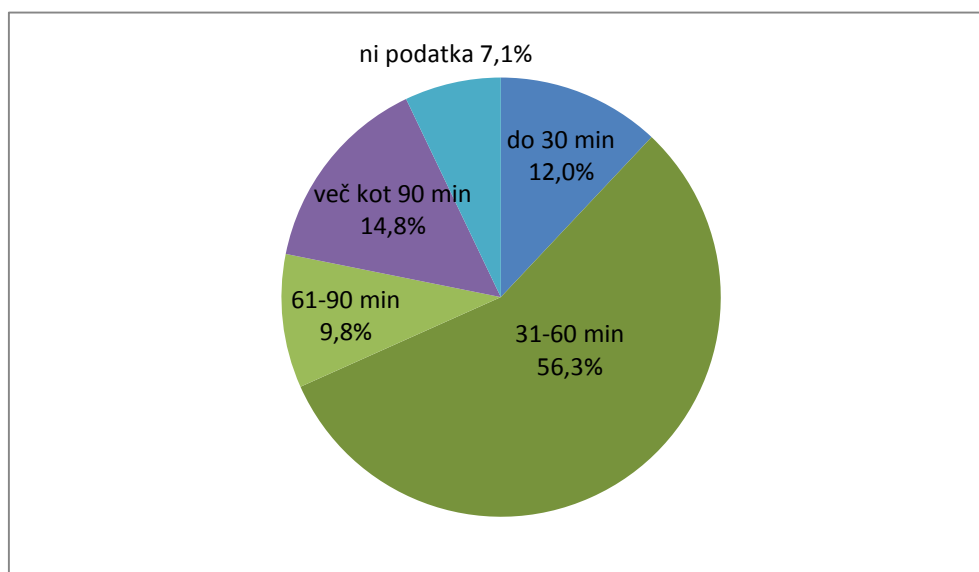
Obiskovalce, ki zatoka na dan anketiranja niso obiskali prvič (183 oseb oziroma 83,9 %), smo povprašali tudi o pogostosti, času, trajanju njihovih obiskov in s kom prihajajo v naravni rezervat. Kot kažejo rezultati, več kot polovico obiskovalcev prihaja v rezervat v vseh letnih časih. Nekaj manj kot polovico jih prihaja vse dni v tednu, ne glede na to, ali gre za delavnik ali dela prost dan.

Slika 12: Deleži obiskovalcev glede na čas obiskovanja

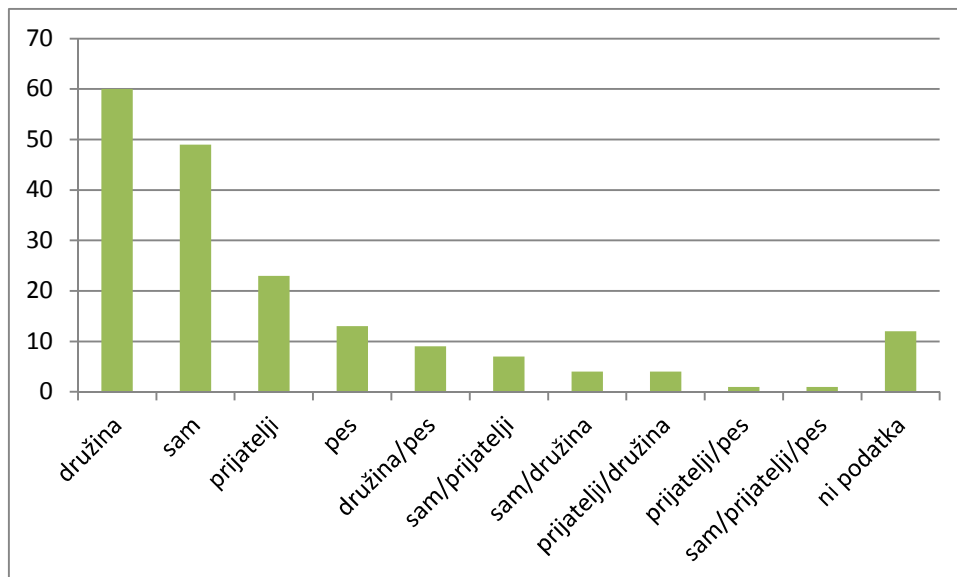
Pogostost obiskovanja smo ugotavljali na dnevni, tedenski, mesečni in letni ravni. Na vprašanje je odgovorilo 154 obiskovalcev, rezultati pa kažejo, da je bilo 11 % rednih dnevnih obiskovalcev, 41 % rednih na tedenski ravni, 24 % pa na mesečni. Preostalih 24 % obiskovalcev je prihajalo v rezervat občasno, enkrat ali večkrat letno.

Na vprašanje o tem, v katerem delu dneva naravni rezervat najpogosteje obiščejo, je 56,3% odgovorilo, da kadarkoli, med posamičnimi deli dneva pa sta najbolj priljubljena termina jutranji čas z 21,9 % in popoldanski z 21,3 % obiskovalcev. Več kot polovica obiskovalcev za obisk povprečno porabi od 31 do 60 minut.

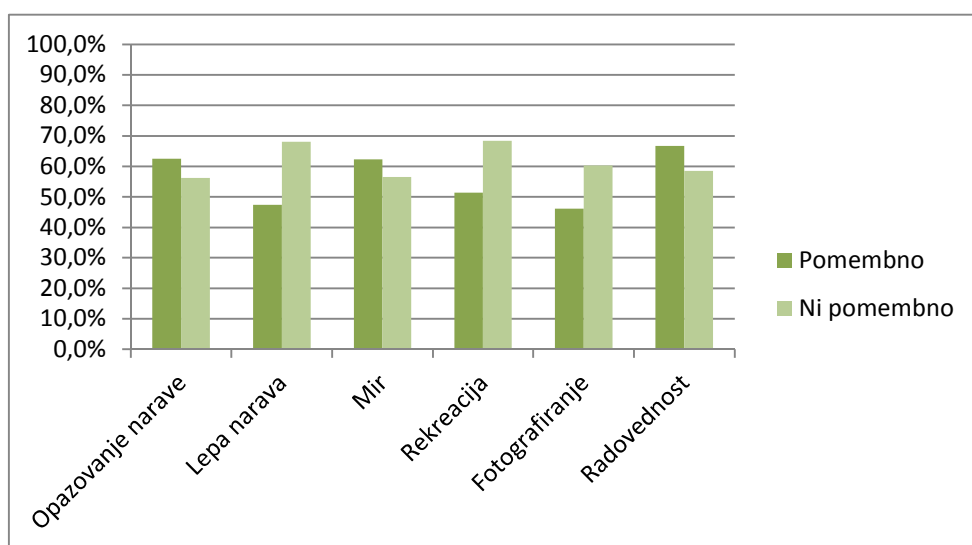
Slika 13: Delež rednih obiskovalcev glede na povprečno trajanje posameznega obiska

Na vprašanje, s kom največkrat obiščejo naravni rezervat, je odgovorilo 173 ali 79,4 % vprašanih. Največ vprašanih rezervat obišče z družino (27,5 %), sami (22,5 %) in s prijatelji (11,5 %).

Slika 14: Število obiskovalcev glede na vprašanje, s kom največkrat obiščejo naravni rezervat

Obiskovalce smo povprašali tudi, če bi Škocjanski zatok še naprej obiskovali, v kolikor bi za to morali plačati vstopnino. Na vprašanje so odgovorili vsi vprašani, med njimi 58,7 % pritrdilno. Pri odgovoru na to vprašanje smo ugotovili tudi razlike pri analizi po spolu in izobrazbi, saj je pritrdilno odgovorilo 64,3 % moških v primerjavi s 54,9 % žensk ter 62,6% oseb z višjo izobrazbo v primerjavi z 53,9 % oseb z nižjo izobrazbo. Plačevanje vstopnine smo preverili tudi glede na razloge za obisk na dan anketiranja.

Slika 15: Deleži obiskovalcev, ki so pripravljeni plačevati vstopnino glede na razlog za obisk

S pomočjo Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa smo preverili, če obstaja statistično pomembna razlika pri plačevanju vstopnine glede na razlog za obisk naravnega rezervata.

Preglednica 8: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med plačevanjem vstopnine in razlogi za obisk rezervata na dan anketiranja

<i>Razlog za obisk NR Škocjanski zatok</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
rekreacija	3,813	1	0,051
lepa narava	5,625	1	0,018
mir	0,417	1	0,518
opazovanje ptic, drugih živali in rastlin	0,526	1	0,468
fotografiranje	0,973	1	0,324
radovednost	0,156	1	0,693

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, *df* – stopinje prostosti, *p* – statistična značilnost

Statistično pomembne razlike ($p < 0,05$) smo ugotovili v primeru preizkusa soodvisnosti med plačevanjem vstopnine in navajanjem lepe narave kot razlogom za obisk. Na podlagi izvedenega hi-kvadrat preizkusa torej lahko z 1,8 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranimi spremenljivkama. Lepa narava kot razlog za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok je povezana s pripravljenostjo plačevanja vstopnine, in sicer so tisti, ki so navedli lepo naravo kot razlog za obisk, manj pripravljeni plačevati vstopnino od tistih, ki tega razloga niso navedli.

V analizi upoštevamo tudi preizkus soodvisnosti med plačevanjem vstopnine in navajanjem rekreacije kot razlogom za obisk z ravno statistične pomembnosti $p = 0,051$. Na podlagi izvedenega hi-kvadrat preizkusa namreč lahko s 5,1 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranimi spremenljivkama. Rekreacija kot razlog za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok je povezana s pripravljenostjo plačevanja vstopnine, in sicer so tisti, ki so rekreacijo navedli kot razlog za obisk, manj pripravljeni plačevati vstopnino od tistih, ki tega razloga niso navedli.

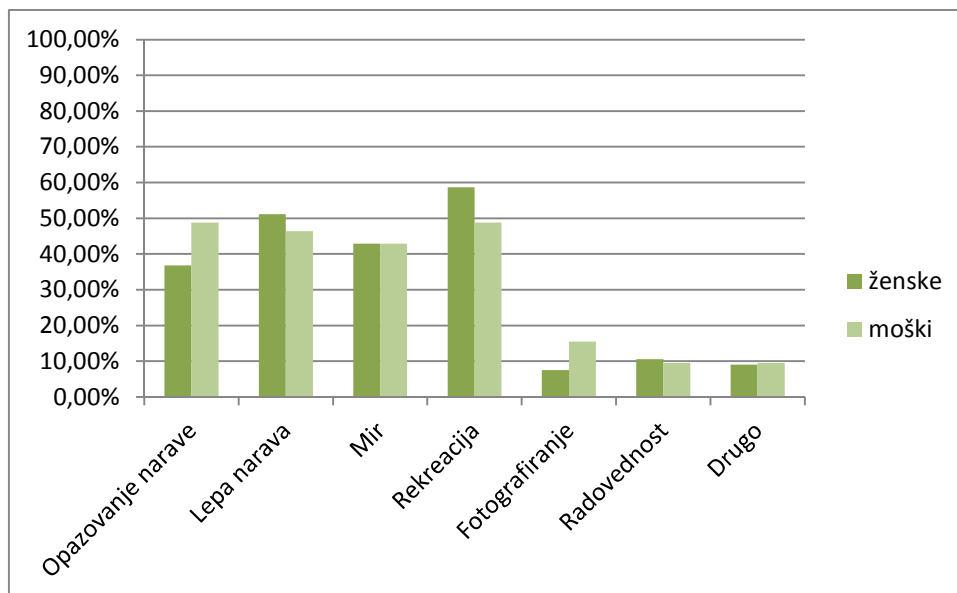
5.1.4 Glavni dejavniki privlačnosti Škocjanskega zatoka za obiskovalce

Obiskovalce smo vprašali, zakaj so se na dan anketiranja odločili za obisk naravnega rezervata. Med razlogi za obisk so anketiranci lahko izbirali med odgovori, prikazanimi v preglednici 9, ali navedli druge razloge. Možnih je bilo več odgovorov. Na vprašanje je odgovorilo vseh 218 vprašanih, skupno je bilo zabeleženih 476 razlogov za obisk.

Preglednica 9: Razlogi za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok na dan obiska

<i>Razlog za obisk NR Škocjanski zatok</i>	<i>Št. odgovorov (f)</i>	<i>Delež obiskovalcev (%)</i>
rekreacija	119	54,6
lepa narava	108	49,5
mir	93	42,7
opazovanje ptic, drugih živali in rastlin	91	41,7
fotografiranje	23	10,6
radovednost	22	10,1
drugo (od tega):	20	9,2
- voden ogled, dogodek v NR	12	5,5
- druženje/ ogled s prijatelji	2	0,9
- ostalo	6	2,8

Preverili smo, če obstajajo razlike pri najpomembnejših razlogih za obisk glede na spol in izobrazbo. Analiza glede na spol, v kateri smo upoštevali 217 vprašalnikov z opredelitvijo spola, je pokazala, da sta glavna razloga za obisk pri ženskah predvsem rekreacija in lepa narava, medtem ko moške za obiskovanje naravnega rezervata skoraj enako motivirajo rekreacija, opazovanje narave in lepa narava. Kar 12 % več moških (48,8 %) kot žensk (36,8 %) je med razlogi za obisk izpostavilo opazovanje narave.

Slika 16: Razlogi za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol

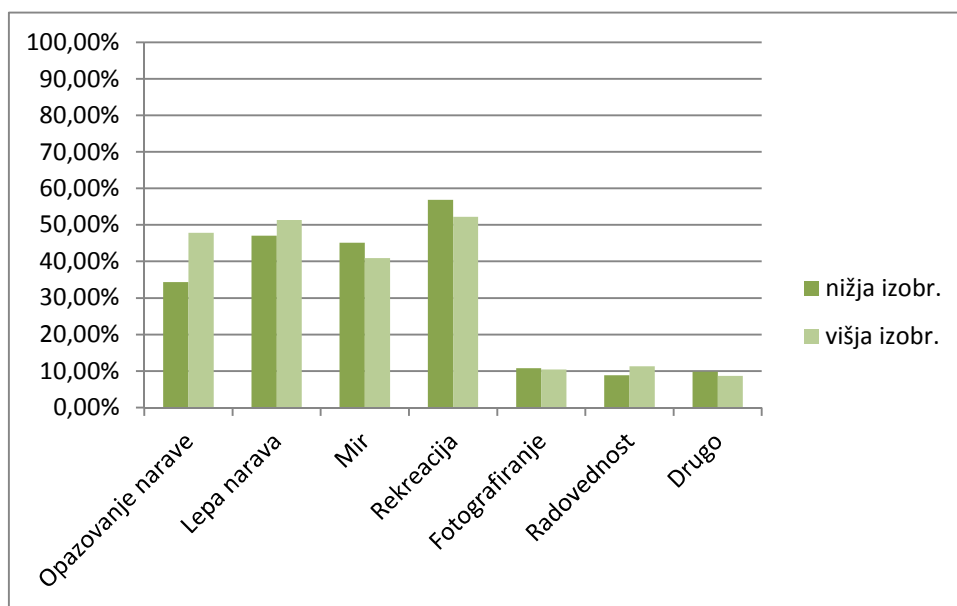
S pomočjo Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa smo preverili, če obstaja statistično pomembna razlika pri razlogih za obisk zatoka glede na spol. Statistično pomembne razlike nismo ugotovili pri nobenem preizkusu soodvisnosti.

Preglednica 10: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med razlogi za obisk rezervata na dan anketiranja glede na spol

Razlog za obisk NR Škocjanski zatok	χ^2	df	p
rekreacija	2,012	1	0,156
lepa narava	0,455	1	0,500
mir	0,000	1	1,000
opazovanje ptic, drugih živali in rastlin	3,038	1	0,081
fotografiranje	3,440	1	0,064
radovednost	0,057	1	0,812

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, df – stopinje prostosti, p – statistična značilnost

Pri analizi razlogov za obisk glede na izobrazbo smo upoštevali 217 vprašalnikov, ki so vsebovali podatek o izobrazbi vprašanega. Za namen analize smo oblikovali dve skupini, in sicer osebe z nižjo izobrazbo, kamor smo uvrstili 102 vprašalnika oseb z (nepopolno) osnovno- in srednješolsko izobrazbo, ter osebe z višjo izobrazbo, kamor sodi 115 vprašalnikov oseb z dokončanim do- ali podiplomskim študijem.

Slika 17: Razlogi za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na izobrazbo

Analiza je pokazala, da osebe z nižjo izobrazbo med razlogi za obisk v primerjavi z višje izobraženimi bolj izpostavljajo rekreacijo in mir, medtem ko so višje izobraženi dali prednost rekreaciji, lepi naravi in njenemu opazovanju. Največja razlika pri razlogih za obisk med obema skupinama se je pokazala pri opazovanju narave, ki ga je kot pomembnega navedlo 47,8 % višje izobraženih v primerjavi s 34,3 % nižje izobraženih.

S pomočjo Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa smo preverili, če obstaja statistično pomembna razlika pri razlogih za obisk zatoka glede na izobrazbo. Statistično pomembna razlika je bila ugotovljena le v primeru preizkusa soodvisnosti med izobrazbo in opazovanjem narave kot razlogom za obisk z ravno statistične pomembnosti $p = 0,044$. Na podlagi izvedenega hi-kvadrat preizkusa torej lahko s 4,4 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranima spremenljivkama. Opazovanje narave kot razlog za obisk Naravnega rezervata Škocjanski zatok je povezano z izobrazbo, in sicer je tistim z višjo izobrazbo opazovanje narave bolj pomembno kot tistim z nižjo izobrazbo.

Preglednica 11: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med razlogi za obisk rezervata na dan anketiranja glede na izobrazbo

<i>Razlog za obisk NR Škocjanski zatok</i>	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
rekreacija	0,479	1	0,489
lepa narava	0,390	1	0,532
mir	0,395	1	0,530
opazovanje ptic, drugih živali in rastlin	4,066	1	0,044
fotografiranje	0,007	1	0,933
radovednost	0,365	1	0,546

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, *df* – stopinje prostosti, *p* – statistična značilnost

Obiskovalce, ki v naravni rezervat prihajajo zaradi teka po krožni učni poti, smo povprašali, zakaj tečejo ravno v Škocjanskem zatoku. Vprašanje je bilo odprtega tipa, nanj pa je odgovorilo 51 vprašanih, ki so navedli od enega do pet razlogov, tako da je bilo skupaj zabeleženih 110 razlogov za tek v naravnem rezervatu.

Preglednica 12: Razlogi za tek v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok na dan obiska

<i>Razlog za tek v NR Škocjanski zatok</i>	<i>Št. odgovorov (f)</i>	<i>Delež obiskovalcev (%)</i>
lepa narava	26	51,0
mir	26	51,0
sprehajalna pot (urejenost, dolžina, podlaga)	25	49,0
prijetno okolje	14	27,5
ni gneče	7	13,7
bližina (mesta, doma)	5	9,8
živali	3	5,9
svež zrak	2	3,9
urejenost okolja	2	3,9

Obiskovalcem smo zastavili tudi dve vprašanji odprtega tipa, in sicer kaj jim je v naravnem rezervatu še posebej všeč na eni, ter kaj pogrešajo ali jih moti na drugi strani. Na prvo

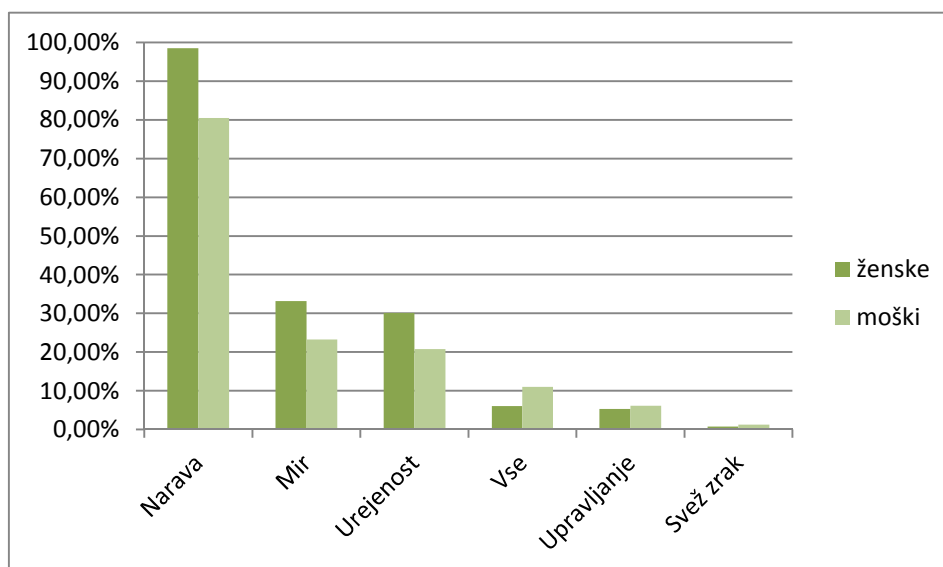
vprašanje je 216 obiskovalcev navedlo 351 odgovorov, ki smo jih v preglednici 13 združili v šest kategorij privlačnosti. Kar 91,7 % odstotkov obiskovalcev je kot privlačnost Škocjanskega zatoka izpostavilo naravo z živalskimi in rastlinskimi vrstami, ki ji sledita mir (29,6 %) in urejenost območja in infrastrukture (26,4 %).

Preglednica 13: Kategorije privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zaton za obiskovalce

<i>Kategorije privlačnosti</i>	<i>Št. odgovorov (f)</i>	<i>Delež obiskovalcev (%)</i>	<i>Odgovori</i>
narava z živalskimi in rastlinskimi vrstami	198	91,7	narava (108), živali (52), ptice (18), okolje (9), boškarini (6), rastline (4), pestrost (1)
mir	64	29,6	mir (64)
urejenost območja in infrastrukture	57	26,4	opazovalnice (21), urejenost rezervata (15), sprehajalne poti (10), informativne table (5), lega (3), ni prometa (2), ni košev za smeti (1)
upravljanje in vodenja po NR	12	5,6	prijaznost zaposlenih (4), prost dostop (3), preprostost (2), skrb za živali (1), vodenje (1), možnost opazovanja narave (1)
svež zrak, mikroklima	3	1,4	svež zrak (2), mikroklima (1)
vse	17	7,9	vse (17)

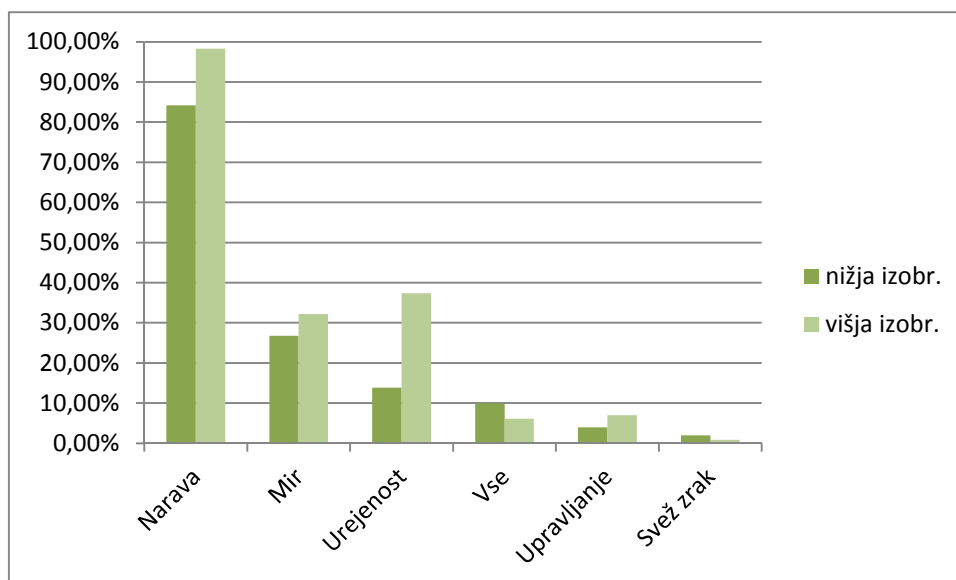
Preverili smo, če obstajajo razlike pri glavnih dejavnikih privlačnosti glede na spol in izobrazbo vprašanih. Glede na popolnost podatkov s področij primerjave smo pri analizi glede na spol upoštevali 215 vprašalnikov (133 žensk in 82 moških), glede na izobrazbo pa 216 vprašalnikov (101 oseba z nižjo in 115 z višjo izobrazbo).

Analiza glede na spol je pokazala, da ženske bolj kot moške v naravnem rezervatu privlačijo tri glavne danosti, in sicer narava, mir in urejenost, medtem ko moške nekoliko bolj privlačijo različni segmenti upravljanja, pogosteje pa so izbrali tudi odgovor, da jim je vseč vse. Kar 18 % več žensk (98,5 %) kot moških (80,5 %) je kot glavno privlačnost navedlo naravo z živalskimi in rastlinskimi vrstami.

Slika 18: Kategorije privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol vprašanih

Analiza privlačnosti glede na izobrazbo je pokazala, da so osebe z višjo izobrazbo pri vseh kategorijah z izjemo odgovora, da jim je všeč vse, navedle več dejavnikov privlačnosti. Največja razlika med obema skupinama se je pokazala pri dejavnikih, ki smo jih uvrstili v kategorijo urejenost, saj jih je navedlo 37,4 % višje izobraženih v primerjavi s 13,9 % nižje izobraženih.

Slika 19: Kategorije privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na izobrazbo vprašanih

Na drugo vprašanje, torej kaj v rezervatu pogrešajo ali jih moti, je 216 vprašanih navedlo 323 odgovorov. V preglednici 14 smo podobne odgovore združili v kategorije pomanjkljivosti območja, med katerimi izrazito prevladuje pomanjkljiva opremljenost z

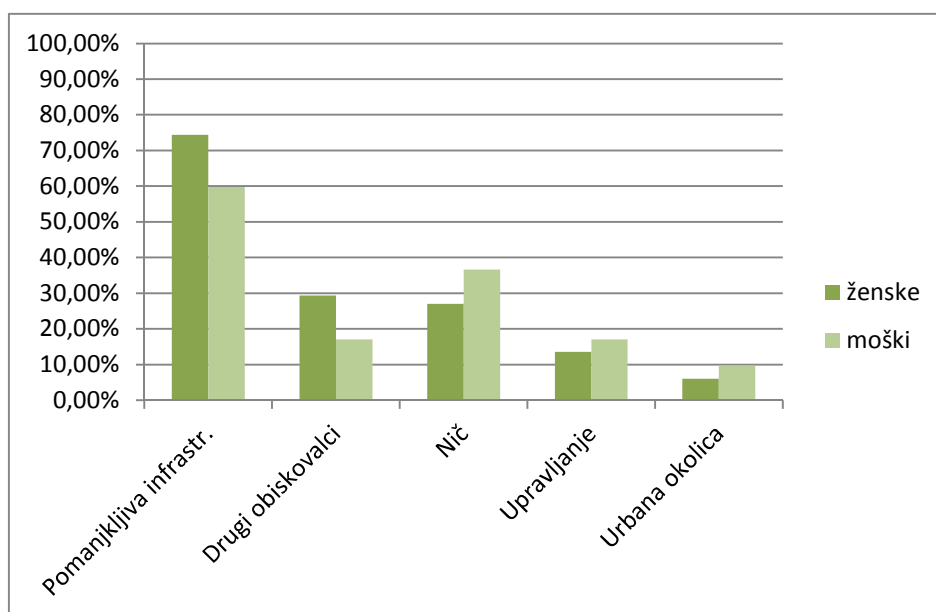
infrastrukturo za obisk, ki jo pogreša 68,5 % obiskovalcev. Kar 31 % obiskovalcev se je opredelilo, da jih ne moti nič, 25 % pa je navedlo, da jih motijo drugi obiskovalci.

Preglednica 14: Kategorije pomanjkljivosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok za obiskovalce

<i>Kategorija pomanjkljivosti</i>	<i>Št. odgovorov (f)</i>	<i>Delež obiskovalcev (%)</i>	<i>Odgovori</i>
pomanjkljiva opremljenost z infrastrukturo za obisk	148	68,5	Pogrešajo: koše za smeti (34), parkirišče za avte in kolesa (28), sanitarije (26), infrastrukturo (11), več opazovalnic (11), pitno vodo (8), lokal (5), senco (4), izposajo teleskopov in daljnogledov (3), več klopi (2), možnost jahanja konj (2), urejen dostop (2), po en odgovor: otroška igrala, oznake, ograjo okoli NR, trgovino s spominki, krajšo pot po sredi bonifike, dodatno pot ob laguni in urejeno pešpot do centra Kopra. Motijo jih nasipi (2), odprte line opazovalnic (1), osvetlitev (1), uničene opazovalnice (1)
nič	67	31,0	nič (67)
drugi obiskovalci	54	25,0	Motijo jih: pasji iztrebki (21), rekreativci, zlasti tekači (10), sprehajalci psov, ki jih ne vodijo na povodcu (9), kolesarji in otroci s kolesi (5), gneča ob koncu tedna (4), nekulturni ljudje (2), po en odgovor: neupoštevanje pravil, preveč obiskovalcev, pogrešanje miru.
dejstvo, da gre za naravni rezervat in upravljavske aktivnosti	33	15,3	Neurejenost poti-luže (8), varnost (6), premalo informacij ali nepregledno podane na tablah (5), pogrešajo konje (4), stik z živalmi (3), po en odgovor: dotrajanost, mulčanje/ košnja ob poti, odročnost, več info gradiv, več živine, redar, komarji.
urbana okolica	17	7,9	Hrup zaradi prometa (15), razsvetljava (2)
anketirani še ne ve, prvič obiskuje NR	4	1,9	Ne ve (4)

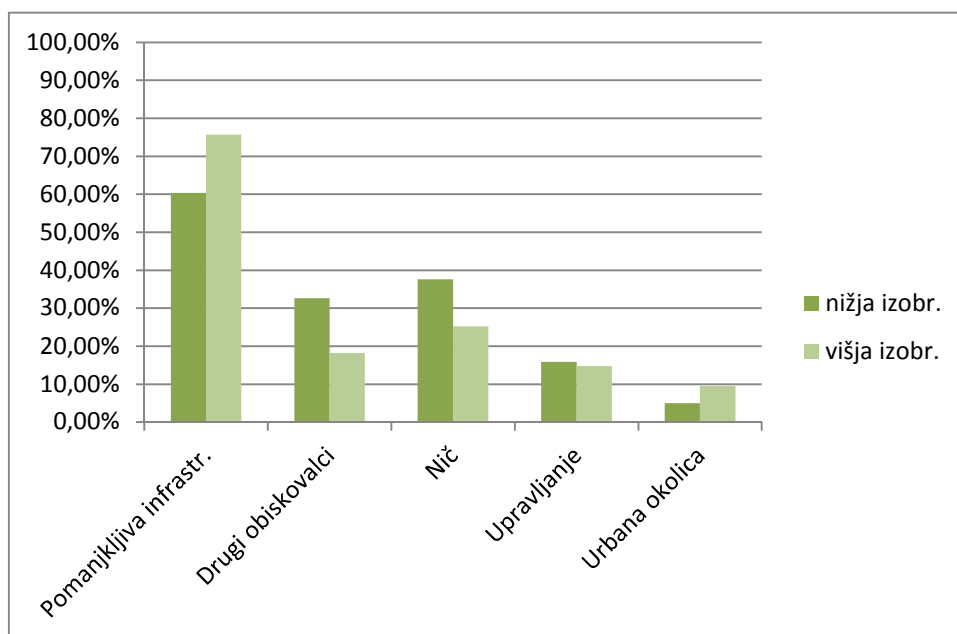
Preverili smo, če obstajajo razlike pri glavnih kategorijah pomanjkljivosti glede na spol in izobrazbo vprašanih. Enako kot pri analizi kategorij privlačnosti smo pri analizi glede na spol upoštevali 215 vprašalnikov, glede na izobrazbo pa 216 vprašalnikov.

Analiza glede na spol je pokazala, da ženske bolj kot moške v naravnem rezervatu motijo pomanjkljiva infrastruktura in drugi obiskovalci, medtem ko moške nekoliko bolj motijo dejavnosti upravljanja in urbana okolica, pogosteje pa so izbrali tudi odgovor, da jih ne moti nič. Največja razlika med spoloma se je pokazala pri pomanjkljivi infrastrukturi, saj jo je navedlo 74,4 % žensk v primerjavi z 59,8 % moških.

Slika 20: Dejavniki pomanjkljivosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na spol vprašanih

Analiza podatkov o tem, kaj obiskovalce moti glede na njihovo izobrazbo, je pokazala, da osebe z višjo izobrazbo bolj moti pomanjkljiva infrastruktura in urbana okolica, medtem ko so osebe z nižjo izobrazbo v več primerih izpostavile, da jih motijo drugi obiskovalci ali da jih ne moti nič. Največja razlika med obema skupinama se je pokazala pri pomanjkljivi infrastrukturi, saj jo je navedlo 75,7 % višje izobraženih v primerjavi s 60,4 % nižje izobraženih.

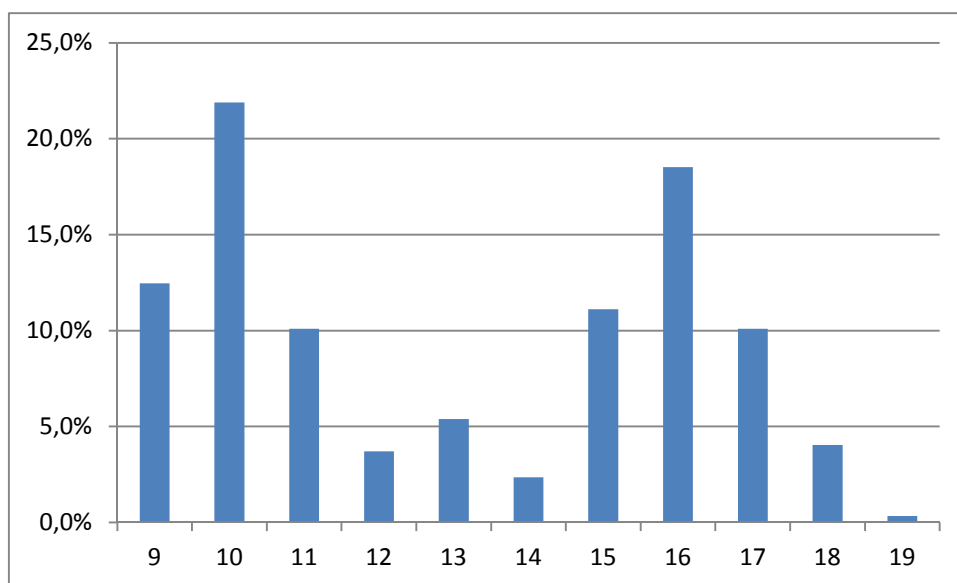

Slika 21: Dejavniki pomanjkljivosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok glede na izobrazbo vprašanih

5.2 PREDSTAVE UČENCEV IN DIJAKOV O POJMIH, POVEZANIH S ŠKOCJANSKIM ZATOKOM

Z metodo prostih asociacij smo v okviru raziskave preverili predstave učencev in dijakov o pojmi, povezanih s Škocjanskim zatokom. V ta namen smo izbrali ključne besede, ki so najpogostejše teme terenskega pouka v naravnem rezervatu, in sicer Škocjanski zatok, Natura 2000, zavarovano območje, ptice in mokrišče. Vprašalnice je izpolnilo 297 učencev in dijakov iz lokalnih osnovnih in srednjih šol, ki so večinoma Škocjanski zatok obiskali v okviru njegovih izobraževalnih programov ali v prostem času. Skladno z navodili naj bi za vsako ključno besedo navedli do pet eno- ali dvobesednih asociacij, na katere najprej pomislijo ob tej besedi, nato pa vsako ključno besedo tudi smiselno uporabili v stavku.

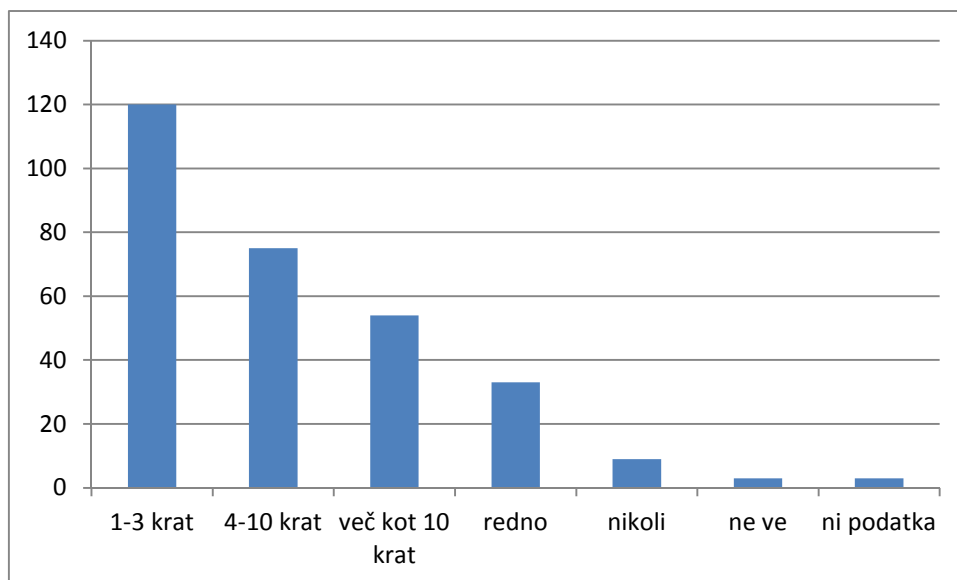
Med vprašanimi je bilo 160 oseb ali 53,9 % ženskega spola, 133 ali 44,8 % moškega spola, 4 osebe ali 1,3 % pa spola niso opredelile. Vprašanci so bili stari med 9 in 19 let (v povprečju 13 let), največ med njimi jih je dopolnilo 10 (21,9 %) in 16 let (18,5 %). Med njimi je bilo 166 (55,9 %) osnovnošolcev in 131 (44,1 %) srednješolcev.

Slika 22: Starostna struktura respondentov preizkusa po metodi prostih asociacij (v dopoljenih letih)

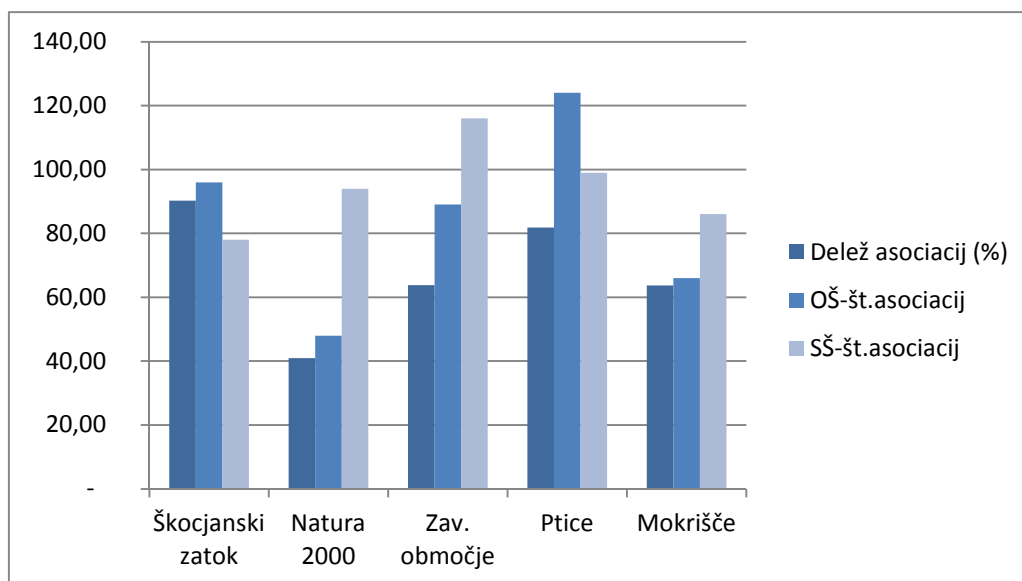
Med vprašanimi se jih je 158 (53,2 %) povprečne starosti 11,6 let v šolskem letu 2012/13 udeležilo izobraževalnega programa, ki ga je DOPPS uresničeval v okviru čezmejnega projekta AdriaWet 2000, torej je bila v času izvedbe programa njihova povprečna starost okoli 10 let. Ta program je bil sestavljen iz treh delov, in sicer predavanja v razredu in dveh terenskih obiskov Naravnega rezervata Škocjanski zatok, poudarek programa pa je bil na starosti učencev prilagojenem izobraževanju o Naturi 2000. Nadaljnjih 90 (30,3 %) vprašanih povprečne starosti 16,2 let se je udeležilo naravoslovnega dneva v organizaciji DOPPS v Škocjanskem zatoku ali na slanim travniku pri sv. Nikolaju, medtem ko 49

vprašanih (16,5 %) povprečne starosti 12 let naravnega rezervata ni nikoli obiskalo v okviru izobraževalnih programov. Večina teh je naravni rezervat obiskala v prostem času, saj je le 9 oseb ali 3 % vprašanih navedlo, da zatoka niso še nikoli obiskali.

Slika 23: Pogostost obiska Naravnega rezervata Škocjanski zatok med vprašanimi učenci in dijaki

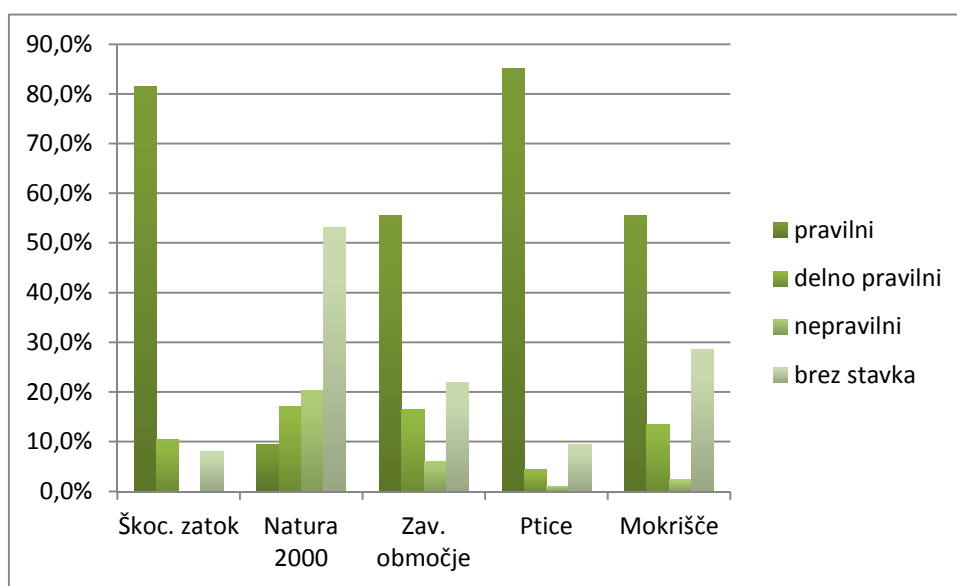
Največ asociacij so udeleženci testa navedli na ključni besedi Škocjanski zatok (90,2 %) in ptice (81,8 %). V primeru teh dveh ključnih besed so osnovnošolci navedli več asociacij kot srednješolci, pri ostalih treh ključnih besedah pa so več asociacij navedli srednješolci, pri čemer je bila razlika največja pri ključni besedi Natura 2000.

Slika 24: Primerjava deležev asociacij in njihovega števila pri osnovno- in srednješolcih po ključnih besedah

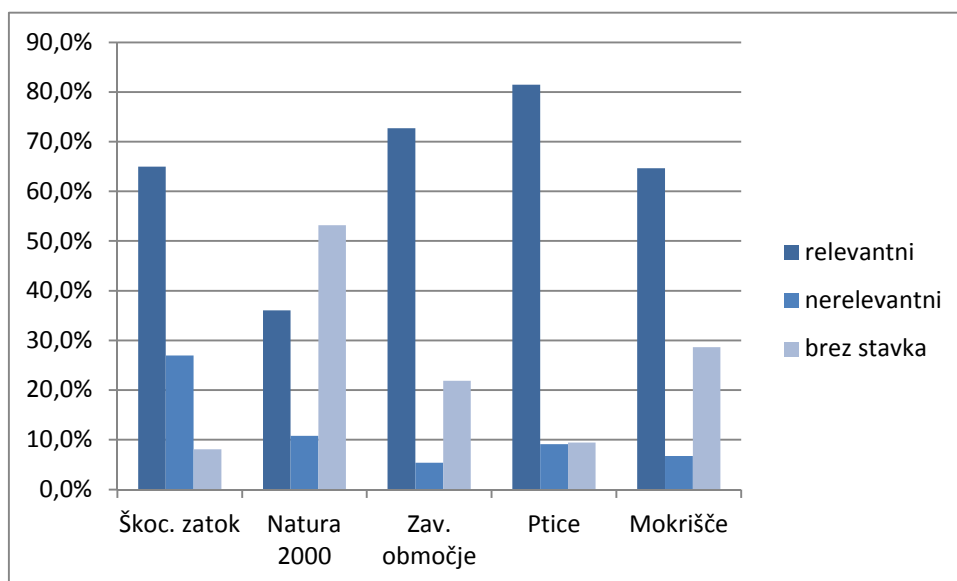
Stavke z uporabljenimi ključnimi besedami smo skladno z metodologijo razvrstili v šest kategorij po pravilnosti in relevantnosti, pri čemer so relevantni stavki v kategorijah A do C in nerelavantni v kategorijah od D do F. Pravilni so stavki v kategorijah A in D, delno pravilni v kategorijah B in E, nepravilni pa v C in F. Presek obeh kriterijev določa značilnosti vsake kategorije, tako so na primer v kategorijo A uvrščeni pravilni in relevantni stavki.

Pravilnost stavkov po ključnih besedah izrazito variira: ključni besedi Škocjanski zatok in ptice je tako pravilno uporabilo več kot 80 % sodelujočih, medtem ko je delež pri ključni besedi Natura 2000 pod 10 %. Delež pravilno uporabljenih besed je obratno sorazmeren z deležem delno pravilno in nepravilno uporabljenih, kot tudi tistih, ki stavka niso napisali. Tako je slednji v primeru ključnih besed Škocjanski zatok in ptice pod 10 %, medtem ko pri ključni besedi Natura 2000 presega 50 %. Razlike smo ugotovili tudi pri rezultatih med osnovnošolci in srednješolci ter jih predstavljamo pri predstavitvi rezultatov po ključnih besedah v nadaljevanju.

Slika 25: Uporaba ključnih besed v stavkih po pravilnosti

Pri razvrščanju stavkov glede na njihovo relevantnost smo skladno z metodologijo ločili stavke, ki izražajo razumevanje pojma, od stavkov, ki so vsebovali čustvene, doživljajske in podobne opise, v okviru katerih razumevanja pojma ni bilo izraženo. Največ relevantnih stavkov smo tako ugotovili pri ključni besedi ptice, kjer jih je napisalo več kot 80 % sodelujočih, najmanj pa pri ključni besedi Natura 2000, kjer je delež pod 40 %. Razlike smo ugotovili tudi pri rezultatih med osnovnošolci in srednješolci ter jih predstavljamo pri predstavitvi rezultatov po ključnih besedah. Na ta način ugotovljene relevantne stavke smo razvrstili po vsebinskih temah in podtemah ter jih vsebinsko analizirali, kar prav tako prikazujemo pri rezultatih po ključnih besedah.

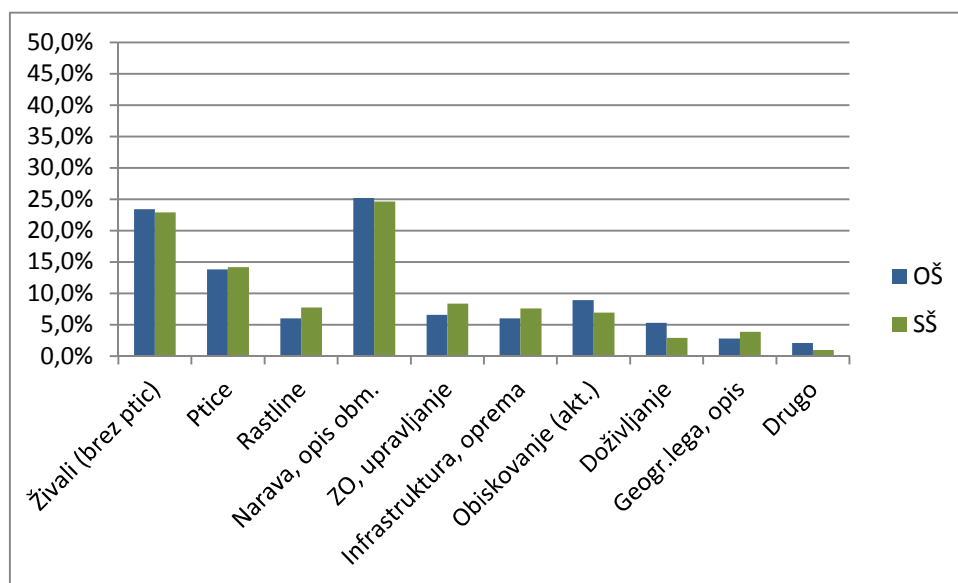
Slika 26: Uporaba ključnih besed v stavkih po relevantnosti za vsebinsko analizo

Delež pravih in relevantnih stavkov (kategorija A) je bil tako najvišji pri ključni besedi ptice (78 %), pri ključnih besedah Škocjanski zatok, zavarovano območje in mokrišče je znašal nekaj več kot 50 %, medtem ko je bil najnižji pri ključni besedi Natura 2000 z le 8 % stavkov.

5.2.1 Ključna beseda ŠKOCJANSKI ZATOK

Na ključno besedo Škocjanski zatok je 297 vprašanih zapisalo 1339 ali 90,2 % asociacij od vseh možnih, kar v povprečju pomeni 4,51 asociacij na osebo. Na to ključno besedo je ostalo 146 ali 9,8 % praznih okenc, od tega 7,5 % pri osnovnošolcih. Nobene asociacije na to ključno besedo ni prispevalo šest (2 %) vprašanih: pet osnovnošolcev in en srednješolec.

Asociacije na ključno besedo Škocjanski zatok smo razvrstili v deset skupin asociacij, in sicer: živali (brez ptic), ptice, rastline, narava in opis območja, zavarovano območje in njegovo upravljanje, infrastruktura in oprema, obiskovanje in s tem povezane aktivnosti, doživljanje, geografska lega in opis ter drugo. Največ asociacij je bilo v skupinah narava in opis območja (24,9 %), živali brez ptic (23,2 %) in ptice (14 %). Primerjava asociacij v posamezni skupini pri osnovnošolcih in srednješolcih, izraženih z deleži vprašanih, kaže, da so srednješolci v povprečju prispevali za 5 do 10 % višji delež asociacij v vseh skupinah asociacij z izjemo skupin obiskovanje in s tem povezane aktivnosti ter doživljanje, kjer so osnovnošolci prispevali za 3 do 5 % več asociacij kot srednješolci. Pri primerjavi deležev napisanih asociacij pa so se osnovnošolci malenkost bolj odrezali pri skupinah živali brez ptic, narava in opis območja, obiskovanje in doživljanje.

Slika 27: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih

V nadaljevanju predstavljamo rezultate kodiranja in vsebinske analize asociacij in stavkov ločeno za osnovno- in srednješolce. V preglednicah so podrobneje predstavljene asociacije, razvrščene v navedene skupine asociacij.

Osnovnošolci so na ključno besedo Škocjanski zatok podali 96 različnih asociacij, od tega jih je 32 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset in več ponovitvami: živali (98), ptice (89), narava (60), žabe (36), voda (31), mokrišče (30), rastline (29), naravni rezervat (22), opazovalnice (22), Koper (15), zavarovano območje (15), življenjski prostor (13), govedo (12), konji (12), lepo območje (12) in sprehod (10). V spodnji preglednici z rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 15 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 15: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK

Skupine asociacij	Št. asociacij (f)	Odstotek asociacij (%)	Asociacije v posamezni skupini
narava in opis območja	181	25,2	narava (60), voda (31), mokrišče (30), življ. prostor (13), močvirje (8), mlake (7), zatok (7), veliko območje (7), blato (5), jezero (4), morje (2), zemlja (2), živi pesek (2), po ena asociacija: na prostem, reka, zeleno

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
živali (brez ptic)	168	23,4	živali (98), žabe (36), govedo (12), konji (12), ribe (3), krt (2); po ena asociacija: črv, dvoživke, plazilci, želve, žuželke
ptice	99	13,8	ptice (89), labodi (6), race (4)
obiskovanje in s tem povezane aktivnosti	64	8,9	sprehod (10), ogled (8), naravoslovni dan (7), obročkanje (7), opazovanje (6), raziskovanje (6), šola (5), pohod (4), turizem (4), obiski (2), izlet (2), učenje (2), poslušanje ptic (1)
zavarovano območje in njegovo upravljanje	47	6,5	naravni rezervat (22), zavarovano območje (15), skrb za živali (3), vzdrževalno vozilo (2), po ena asociacija: soline, stari gospod, Škocjanske jame, traktorji, zakon
rastline	43	6,0	rastline (29), drevesa (9), trava (5)
infrastruktura in oprema	43	6,0	opazovalnice (22), pot (7), daljnogledi (5), cesta (3), table/novo znanje (2), po ena asociacija: koča, pripomočki, teleskop, zemljevidi
doživljanje	38	5,3	lepo območje (12), lepa doživetja (4), sprostitve (4), čist zrak (3), razgled (3), mir (2), prijatelji (2), poznano območje (2), po ena asociacija: kotički, mrzlo, prijaznost, varnost, veselje, zanimivo
geografska lega in opis	20	2,8	Koper (15), po ena asociacija: naselje, območje, Slovenija, Škocjan, Škofije

Srednješolci so na ključno besedo Škocjanski zatok podali 78 različnih asociacij, od tega jih je bilo 30 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset in več ponovitvami: ptice (87), živali (53), narava (37), konji (35), rastline (35), voda (31), naravni rezervat (23), mokrišče (21), zavarovano območje (22), močvirje (21), pot (19), govedo (16), žabe (16), Koper (14), opazovalnice (13) in sprehod (13). Med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih šest asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

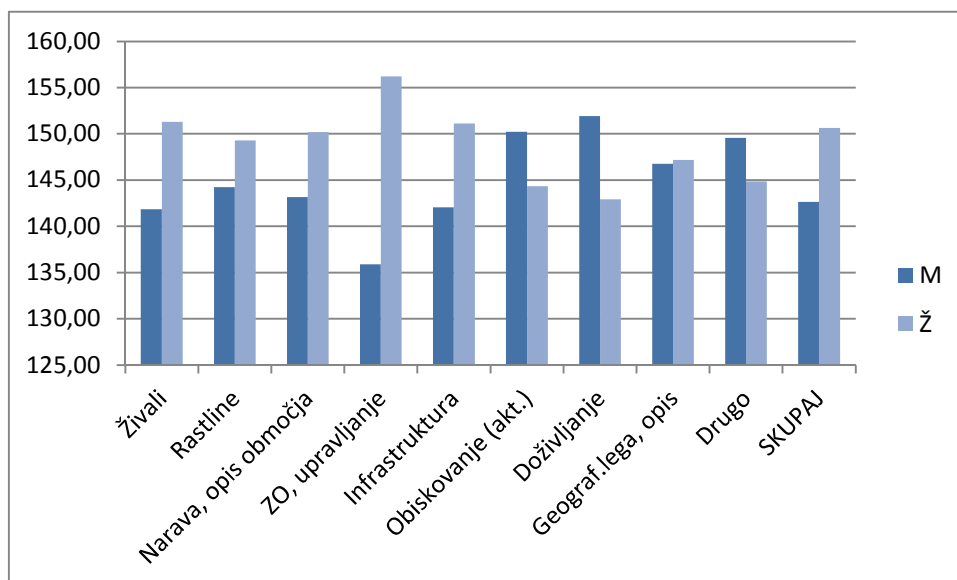
Preglednica 16: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
narava in opis območja	153	24,6	narava (37), voda (31), mokrišče (21), močvirje (21), mlake (6), zeleno (6), blato (4), jezero (4), življenjski prostor (4), morje (3), zatok (3), biodiverziteta (2), slano (2), po ena asociacija: avtohtone vrste, čisto, laguna, nepogoste vrste, pašnik, reka, rjava, vlaga, življenje
živali (brez ptic)	142	22,9	živali (53), konji (35), govedo (16), žabe (16), žuželke (6), komarji (5), dvoživke (3), želve (3), nutrije (2), ribe (2), podgane (1)
ptice	88	14,2	ptice (87), labodi (1)
zavarovano območje in njegovo upravljanje	52	8,4	naravni rezervat (23), zavarovano območje (22), park (5), po ena asociacija: onesnaževanje, soline
rastline	48	7,7	rastline (35), trava (7), drevesa (6)
infrastruktura in oprema	47	7,6	pot (19), opazovalnice (13), daljnogledi (6), gradbišče (3), ograja (2), table (2), po ena asociacija: arhitekt, cesta
obiskovanje in s tem povezane aktivnosti	43	6,9	sprehod (13), opazovanje (7), tek (7), rekreacija (6), ogled (3), obročkanje (2), pohod (2), po ena asociacija: biologija, osnovna šola, učenje
geografska lega in opis	24	3,9	Koper (14), Bertoki (3), območje (3), Primorska (2), Škocjan (2)
doživljanje	18	2,9	mir (8), sprostitve (7), po ena asociacija: lepo območje, pomembno, razgled

Skladno z metodologijo smo z uporabo neparametričnih statističnih metod dobljene podatke primerjali glede na spol vprašanih, njihovo starost, pogostost obiska v Škocjanskem zatoku in glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih območja.

Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za skupine asociacij kaže, da so deklice z izjemo asociacij na temo obiskovanja in doživljanja navedle več asociacij, pri čemer je razlika statistično pomembna ($p < 0,05$) pri skupini asociacij

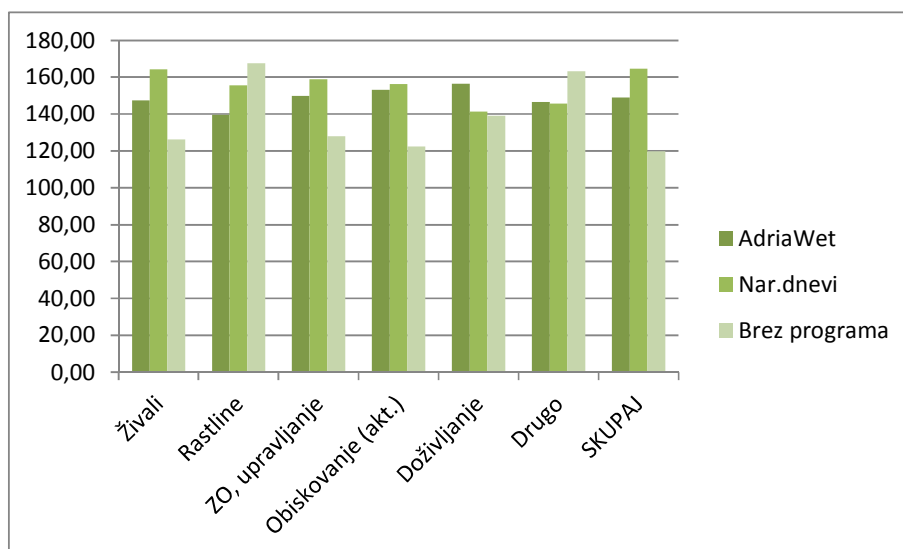
zavarovano območje in njegovo upravljanje ($U = 9165$, $p = 0,010$), torej lahko na podlagi testa z 1 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranimi spremenljivkama.

Slika 28: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK

Pri ugotavljanju povezanosti asociacij z ordinalnima spremenljivkama, kot sta starost in pogostost obiska Škocjanskega zatoka s strani vprašanih osnovno- in srednješolcev, smo povezanost rangov izmerili s Spearmanovim koeficientom korelacije rangov (ρ). Pri merjenju povezanosti števila asociacij s starostjo udeležencev smo statistično pomembne razlike ugotovili pri dveh skupinah asociacij, in sicer zavarovano območje in njegovo upravljanje ($\rho = 0,296$, $p < 0,001$) ter geografska lega in opis ($\rho = 0,125$, $p = 0,031$), kot tudi pri merjenju povezanosti za vse podane asociacije ($\rho = 0,208$, $p < 0,001$). V vseh treh primerih gre za šibko pozitivno korelacijo med starostjo vprašanih in navajanjem asociacij: več asociacij so torej v tem primeru navedli starejši udeleženci testa. Statistično pomembno razliko pri pogostosti obiska smo ugotovili le pri skupini asociacij doživljanje ($\rho = 0,126$, $p = 0,034$), ki kaže na to, da so doživljajske asociacije večkrat navajali tisti vprašani, ki Škocjanski zaton pogosteje obiskujejo.

Primerjava srednjih rangov za število asociacij z uporabo Kruskal-Wallisovega testa glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih naravnega rezervata kaže, da so največ asociacij navedli udeleženci naravoslovnih dni v NRŠZ ali na slanjem travniku pri Sv. Nikolaju, in sicer pri skupinah asociacij živali, zavarovano območje in njegovo upravljanje, obiskovanje, kot tudi pri vseh asociacijah na to ključno besedo. Udeleženci izobraževalnega programa v okviru projekta AdriaWet so navedli največ asociacij v skupini doživljanje, vprašani, ki se niso udeležili nobenega programa, pa so navedli največ asociacij v skupini rastline in drugih asociacij, ki jih nismo razvrstili.

Slika 29: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK

V analizi smo upoštevali le tiste srednje range, za katere smo s Pearsonovim hi-kvadrat preizkusom ugotovili statistično pomembne razlike.

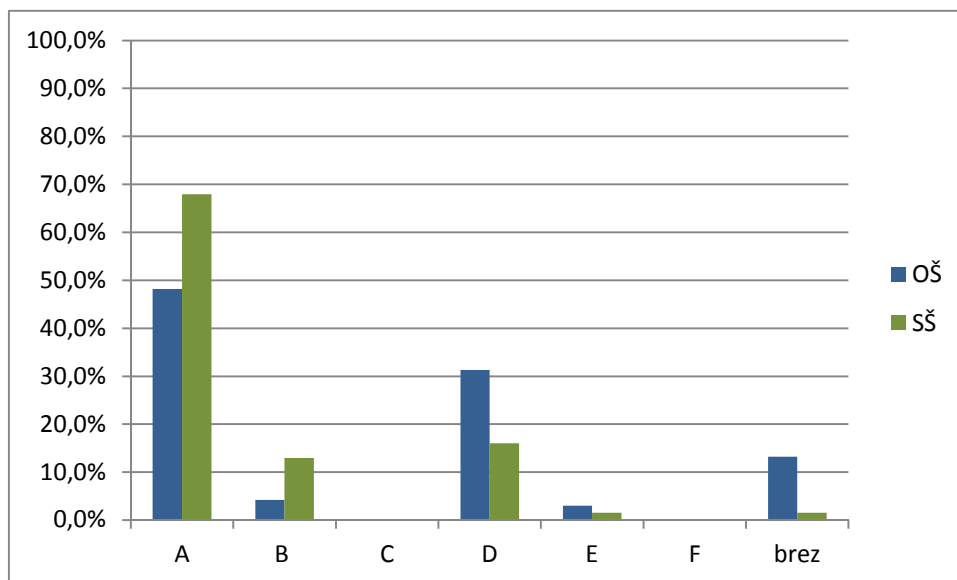
Preglednica 17: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata

Skupine asociacij	χ^2	df	p
živali	7,090	2	0,029
rastline	7,826	2	0,020
narava in opis območja	0,818	2	0,664
zavarovano območje in njegovo upravljanje	6,496	2	0,039
infrastruktura in oprema	0,737	2	0,692
obiskovanje in s tem povezane aktivnosti	9,212	2	0,010
doživljanje	6,577	2	0,037
geografska lega in opis	2,909	2	0,234
drugo	8,508	2	0,014
SKUPAJ	16,389	2	0,000

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, df – stopinje prostosti, p – statistična značilnost

H ključni besedi Škocjanski zaton so sodelujoči učenci in dijaki napisali 273 stavkov (92%), med katerimi jih je bilo 65 % relevantnih, 27 % pa nerelevantnih za nadaljnjo vsebinsko analizo, saj so z njimi sodelujoči predvsem izražali svoja pozitivna čustva do območja (všečnost in navdušenje) ali pa v stavek vključili doživljajske opise svojih dosedanjih obiskov naravnega rezervata. Stavka ni navedlo le 8 % sodelujočih, pri čemer je bil delež še posebej nizek pri srednješolcih (le 2 osebi ali 1,5 %), kar je v obeh primerih najmanj med vsemi petimi ključnimi besedami. Pri tej ključni besedi nismo ugotovili

nepravilnih stavkov (kategoriji C in F). Primerjava rezultatov med osnovno- in srednješolci kaže na višji delež tako pravilnih kot tudi relevantnih stavkov med srednješolci, pri katerih beležimo skoraj 20 % več pravilnih in relevantnih stavkov v kategoriji A ter 15 % manj nerelevantnih v kategoriji D. Razlika v deležu vprašalnikov brez stavkov presega 10 % v korist osnovnošolcev.

Slika 30: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK

Vsebinsko relevantne stavke smo razdelili po temah, pri čemer smo opredelili glavno temo in največ dve podtemi, ki ju stavek vsebuje. Na ta način smo vsebinsko razvrstili 87 stavkov osnovnošolcev in 106 stavkov srednješolcev, skupaj 193 ali 65 % stavkov. Glavne teme so pri osnovno- in srednješolcih podobne. Srednješolci poleg tem, ki jih navajajo osnovnošolci, pišejo še o obisku in rekreaciji.

Preglednica 18: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme (f ≥ 3)
živali	33	rastline, ptice, narava, doživljanje, infrastruktura in oprema, ohranjanje narave, obisk
mokrišče	10	živali
opis območja	10	mokrišče, živali
ohranjanje narave	9	živali
ptice	9	živali
narava	6	živali
doživljanje	4	živali
infrastruktura/oprema	3	-
pašne živali, rastline, žabe	vsaka po 1	-

Vsebinska analiza je pokazala, da so živali najpogostejša glavna tema kot tudi podtema stavkov, ki so jih na ključno besedo Škocjanski zatok napisali osnovnošolci, pri čemer smo stavke o pticah in žabah razvrstili posebej. Stavki na to temo rangirajo od preprostih stavkov, v katerih je navedena samo ugotovitev, da v zatoku živijo živali, do kompleksnejših, kjer osnovni pojem konceptualno povežejo z mokriščem, zavarovanim območjem, drugimi bitji, ki tam živijo, in možnostmi obiskovanja in doživljanja območja, kar ilustriramo z nekaj primeri:

Preprosti stavki: Škocjanski zatok je dom za živali./ Škocjanski zatok je kraj, kjer živijo živali./ V Škocjanskem zatoku so živali./ V Škocjanskem zatoku je polno različnih živali.

Kompleksnejši stavki: Škocjanski zatok je zavarovano območje za živali. Tam opazujemo živali./ V Škocjanskem zatoku so živali, opazovalnice in ptice, je pa mokrišče in narava./ V Škocjanskem zatoku je veliko živali, ki jih vidimo čez okenca./ Škocjanski zatok je v Kopru, kjer imajo živali in rastline ter zavarovano območje./ Škocjanski zatok je velik prostor, v katerem je veliko živali in rastlin.

Stavki z mokriščem kot glavno temo so v glavnem kompleksnejši, saj le eden vsebuje zgolj ugotovitev, da je Škocjanski zatok mokrišče. Konceptualno mokrišče v večini primerov predstavijo kot življenjski prostor živali, na primer:

Škocjanski zatok je mokrišče, ki je zaščiteno, je veliko živali, se nahaja ob Kopru, predvsem pa je zelo blatno./ Škocjanski zatok je jezero pri Kopru. Je mokrišče z različnimi živalmi in pticami./ Škocjanski zatok je mokrišče, v katerem živijo ptice, dvoživke, plazilci, sesalci in različne vrste rastlin./ Škocjanski zatok je eno večjih mokrišč v Sloveniji.

Pod glavno temo opis območja smo razvrstili stavke, ki vsebujejo opis geografske lege in drugih splošnih značilnosti območja, čeprav se ravno tako sklicujejo na naravne danosti Škocjanskega zatoka, kot je razvidno iz podtem, predvsem na mokrišče in živali, na primer:

Škocjanski zatok je ob Kopru, je mokrišče, živali (žabe) so zaščitene, je vlažno oz. blatno./ Škocjanski zatok je veliko mokrišče, ki je zraven Kopra in je življenjski prostor za ptice in številne ribe./ Škocjanski zatok je zelo miren kraj, kjer je veliko živali še posebej ptic./ Škocjanski zatok leži pri Kopru.

Preglednica 19: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo ŠKOCJANSKI ZATOK po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme ($f \geq 3$)
ohranjanje narave	38	živali, ptice, obisk, pašne živali, rastline
opis območja	18	živali
živali	11	rastline
ptice	10	-
mokrišče	9	živali, rastline
doživljanje	8	obisk/ rekreacija

se nadaljuje

nadaljevanje

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme (f ≥ 3)
infrastruktura/oprema	3	-
narava	3	-
obisk	3	živali
pašne živali, rastline, rekreacija	vsaka po 1	-

Srednješolci so največ stavkov namenili temam, povezanim z ohranjanjem narave, predvsem da gre v primeru Škocjanskega zatoka za zavarovano območje (naravni rezervat). To vsebino so povezovali tako z živalmi, ki ga poseljujejo, predvsem pticami, kot tudi rastlinami, možnostmi za obiskovanje, pašnimi živalmi ter z njegovo lego pri Kopru. Med 38 stavki jih je 14 preprostih zgolj z navedbo zavarovanja, ostali pa so kompleksnejši opisi zavarovanega območja, na primer:

Preprosti stavki: Škocjanski zatok je (naravni) rezervat (za zaščito ogroženih vrst)./ Škocjanski zatok je zavarovano območje./ Škocjanski zatok je najbližji naravni rezervat.

Kompleksnejši stavki: Škocjanski zatok je naravni rezervat, kjer lahko na opazovališčih opazujemo različne ptice, žabe in rastline./ Škocjanski zatok je zavarovano mokrišče v Kopru okoli katerega vodi sprehajalna pot z razglednimi postajami./ Škocjanski zatok je naravni rezervat, hkrati tudi mokrišče in močvirje, kjer najdemo veliko različnih rastlinskih in živalskih vrst./ Škocjanski zatok je naravni rezervat in lepo sprehajališče v okolici Kopra./ Škocjanski zatok je naravni rezervat v okolici Kopra, ki je predvsem znan po mnogih pticah in boškarinih.

Enako kot pri analizi stavkov osnovnošolcev smo pod glavno temo opis območja razvrstili stavke, ki vsebujejo opis geografske lege in drugih splošnih značilnosti območja, čeprav se ravno tako sklicujejo na naravne danosti Škocjanskega zatoka, kot je razvidno iz podtem, predvsem na živali, na primer:

Škocjanski zatok je naravno zaščiten mokrišče v zaledju Kopra, in je življenjski prostor različnih vrst živali, dreves.../ Škocjanski zatok je lepo območje, kjer lahko opazujemo naravo v Kopru./ Škocjanski zatok je območje ob Kopru, kjer najdemo ptice, želve in boškarine./ Škocjanski zatok je delček neokrnjene narave v mestnem svetu.

V treh primerih so pisci Škocjanski zatok nepravilno opredelili kot krajinski park oziroma sprehajališče.

V stavkih, kjer so kot glavna tema prevladovali živali, so sodelujoči poudarili predvsem številčnost in pestrost živalskih in rastlinskih vrst, ki v naravnem rezervatu živijo ali pa se jih lahko opazuje, na primer:

Škocjanski zatok me je s svojo živalsko »pestrostjo« navdušil./ Škocjanski zatok je miren prostor poln živali in rastlin, kjer je tudi veliko vode./ Škocjanski zatok je kraj z veliko zanimivimi živalmi in rastlinami./ Škocjanski zatok je območje, kjer lahko vidimo veliko vrst živali in rastlin./ V Škocjanskem zatoku je veliko živali.

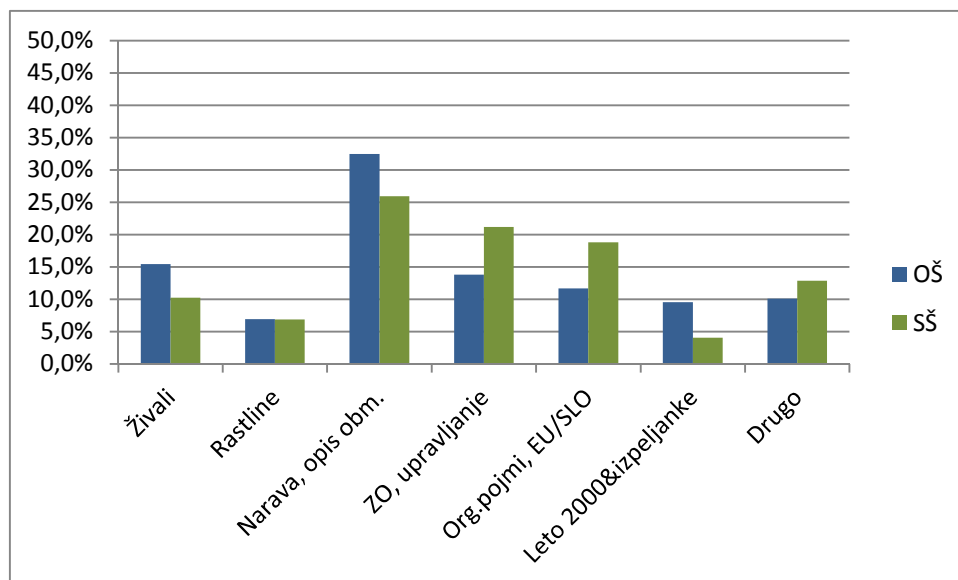
Vsebinsko zelo podobne stavke so srednješolci tvorili tudi na ptice kot glavno temo ter v njih predvsem izpostavili številčno in vrstno pestrost ptic Škocjanskega zatoka, na primer:

V Škocjanskem zatoku lahko opazujemo ptice z daljnogledom, kako letijo ob močvirnatem jezeru, kjer so zraven tudi konji./ V Škocjanskem zatoku se nahaja veliko različnih vrst ptic in rastlin./ V Škocjanski zatok prihaja dosti ptic./ V Škocjanskem zatoku smo si ogledovali ptice.

5.2.2 Ključna beseda NATURA 2000

Na ključno besedo Natura 2000 je 297 vprašanih zapisalo 608 ali 40,9 % asociacij od vseh možnih, kar v povprečju pomeni 2,05 asociacij na osebo. Na to ključno besedo je ostalo kar 877 ali 59,1 % praznih okenc, od tega 43,2 % pri osnovnošolcih. Nobene asociacije na to ključno besedo ni prispevalo kar 133 (44,8 %) vprašanih: 107 osnovnošolcev in 26 srednješolcev.

Asociacije na ključno besedo Natura 2000 smo razvrstili v sedem skupin asociacij, in sicer: živali, rastline, narava in opis območja, zavarovano območje in ohranjanje narave, organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo, leto 2000 in izpeljanke ter drugo. Največ asociacij je bilo v skupinah narava in opis območja (28 %), zavarovano območje in njegovo upravljanje (18,9 %) in organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo (16,6 %). Primerjava asociacij po skupinah pri osnovnošolcih in srednješolcih, izraženih z deleži vprašanih, kaže, da so srednješolci prispevali bistveno več asociacij v vseh skupinah, s tem da je bila več kot 20 % razlika ugotovljena pri skupinah asociacij zavarovano območje in njegovo upravljanje, narava in opis območja ter organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo. Večji delež asociacij so osnovnošolci navedli pri skupinah živali ter narava in opis območja.

Slika 31: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo NATURA 2000 po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih

V nadaljevanju predstavljamo rezultate kodiranja in vsebinske analize asociacij in stavkov ločeno za osnovno- in srednješolce. V preglednicah so podrobneje predstavljene asociacije, razvrščene v navedene skupine asociacij.

Osnovnošolci so na ključno besedo Natura 2000 podali 48 različnih asociacij, od tega jih je 14 s pet ali več ponovitvami. Na to ključno besedo so bile pri osnovnošolcih le štiri asociacije z deset ali več ponovitvami, in sicer: narava (37), živali (20), leto 2000 (13) in habitati ter ekosistemi (10). Med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 19 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 20: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo NATURA 2000

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
narava in opis območja	61	32,4	narava (37), habitati ter ekosistemi (10), voda (5), reka (2), slap (2), po ena asociacija: čisti zrak, narava, zeleno, zemlja, gora
živali	29	15,4	živali (20), ptice (9)
zavarovano območje in ohranjanje narave	26	13,8	zavarovano območje (9), ohranjanje narave (7), območje (5), Škocjanski zatok (5)
organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo	22	11,7	organizacija (9), projekt (6), skupnost (3), po ena asociacija: evropska organizacija, program, sodelovanje, Slovenija
leto 2000 in izpeljanke	18	9,6	leto 2000 (13), številka (3), po ena asociacija: matematika, ustanova na kateri piše 2000
rastline	13	6,9	rastline (7), drugo rastlinstvo (6)

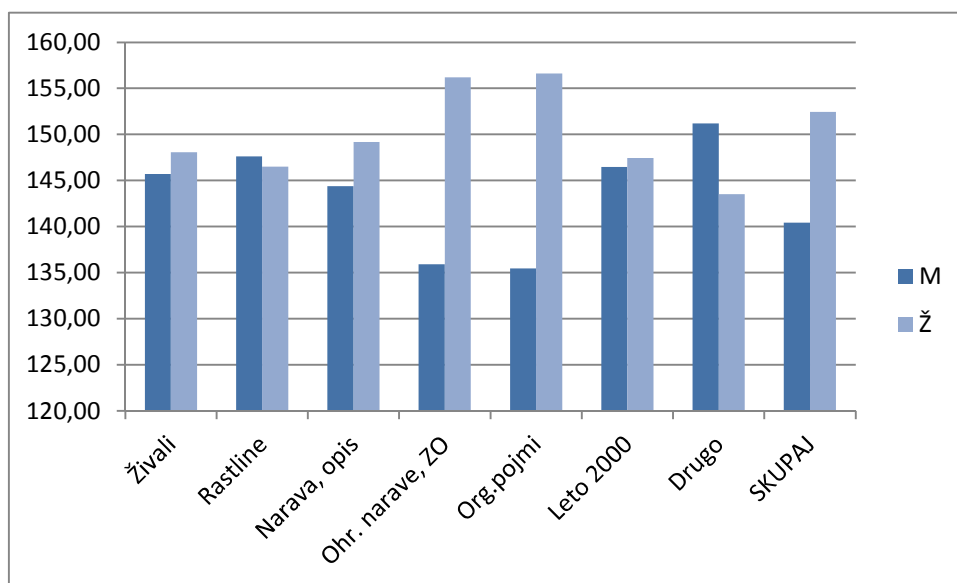
Srednješolci so na ključno besedo Natura 2000 podali 94 različnih asociacij, od tega jih je 16 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: narava (72), živali (36), organizacija (28), ohranjanje narave (25), rastline (24), zavarovano območje (23), zaščita (20), projekt (14), leto 2000 (13), združenje (11). V spodnji tabeli z rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 54 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 21: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo NATURA 2000

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
narava in opis območja	109	26,0	narava (72), biodiverziteta (4), okolje (4), zeleno (4), gozd (3), habitati (3), voda (3), jame (2), jezera (2), natura (2), Zemlja (2), živa bitja (2), po ena asociacija: habitati ter ekosistemi, mokrišče, pomembno, posebnosti in redkosti, travniki, življenje
zavarovano območje in ohranjanje narave	89	21,2	ohranjanje narave (25), zavarovano območje (23), zaščita (20), ogroženost (5), varovanje okolja (5), območje (4), Škocjanski zatok (3), Škocjanske jame (2), po ena asociacija: okoljevarstvo, reka Mura
organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo	79	18,8	organizacija (28), projekt (14), združenje (11), program (7), Slovenija (6), Evropa (5), omejitve (2), skupnost (2), po ena asociacija: birokracija, mreža, pogodba, predsednik
živali	43	10,2	živali (36), ptice (5), po ena asociacija za: ovce, panda
rastline	29	6,9	rastline (24), drevesa (4), drugo rastlinstvo (1)
leto 2000 in izpeljanke	17	4,0	leto 2000 (13), po ena asociacija: 2.000,00 €, matematika, sport 2000, T-2000

Skladno z metodologijo smo z uporabo neparametričnih statističnih metod po skupinah asociacij razvrščene podatke primerjali glede na spol vprašanih, njihovo starost, pogostost obiska v Škocjanskem zatoku in glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih območja.

Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za skupine asociacij kaže, da so deklice z izjemo asociacij o rastlinah in drugih nerazvrščenih asociacij povsod navedle več asociacij na ključno besedo Natura 2000, pri čemer je razlika statistično pomembna ($p < 0,05$) pri skupini asociacij zavarovano območje in ohranjanje narave ($U = 9166$, $p = 0,008$) ter pri skupini organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo ($U = 9102,5$, $p = 0,004$), torej lahko na podlagi testa z manj kot 1% tveganjem potrdimo povezanost med testiranimi spremenljivkami.

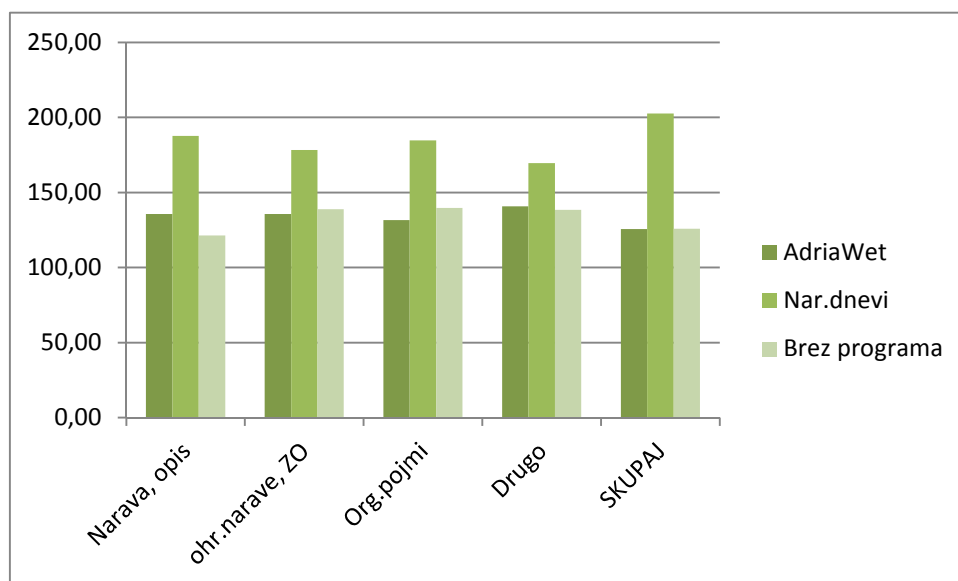

Slika 32: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo NATURA 2000

Pri ugotavljanju povezanosti asociacij z ordinalnima spremenljivkama, kot sta starost in pogostost obiska Škocjanskega zatoka s strani vprašanih osnovno- in srednješolcev, smo spet uporabili Spearmanov ρ (ρ). V treh primerih smo statistično pomembne razlike ugotovili za obe ordinalni spremenljivki, in sicer za skupini asociacij živali (starost: $\rho = 0,253$, $p < 0,001$; pogostost obiska: $\rho = -0,154$, $p = 0,010$) ter narava in opis območja (starost: $\rho = 0,358$, $p < 0,001$; pogostost obiska: $\rho = -0,223$, $p < 0,001$) ter za vse asociacije na ključno besedo Natura 2000 (starost: $\rho = 0,474$, $p < 0,001$; pogostost obiska: $\rho = -0,179$, $p = 0,003$). V vseh treh primerih torej lahko zaključimo, da so več asociacij v obeh skupinah in na splošno navedli starejši udeleženci testa, ki so doslej redkeje obiskali Škocjanski zatok. V nekaj primerih smo statistično pomembne razlike ugotovili le pri eni od ordinalnih spremenljivk, in sicer:

- primerjava števila asociacij s starostjo udeležencev je statistično pomembne razlike pokazala še pri treh skupinah asociacij, in sicer zavarovano območje in ohranjanje narave, ($\rho = 0,396$, $p < 0,001$), organizacijski pojmi in pojmi povezani z EU in državo ($\rho = 0,343$, $p < 0,001$) in drugo ($\rho = 0,201$, $p < 0,001$). Pozitivna korelacija v vseh treh primerih kaže, da so več asociacij navedli starejši udeleženci testa;
- statistično pomembno razliko pri pogostosti obiska smo ugotovili še pri skupini asociacij rastline ($\rho = -0,154$, $p = 0,010$), ki kaže na to, da so tovrstne asociacije večkrat navajali tisti vprašani, ki Škocjanski zatok redkeje obiskujejo.

Primerjava srednjih rangov za število asociacij z uporabo Kruskal-Wallisovega testa glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih NRŠZ kaže, da so največ asociacij v vseh skupinah navedli udeleženci naravoslovnih dni v naravnem rezervatu ali na slanim travniku pri Sv. Nikolaju.

Slika 33: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo NATURA 2000

V analizi smo upoštevali le tiste srednje range, za katere smo s Pearsonovim hi-kvadrat preizkusom ugotovili statistično pomembne razlike.

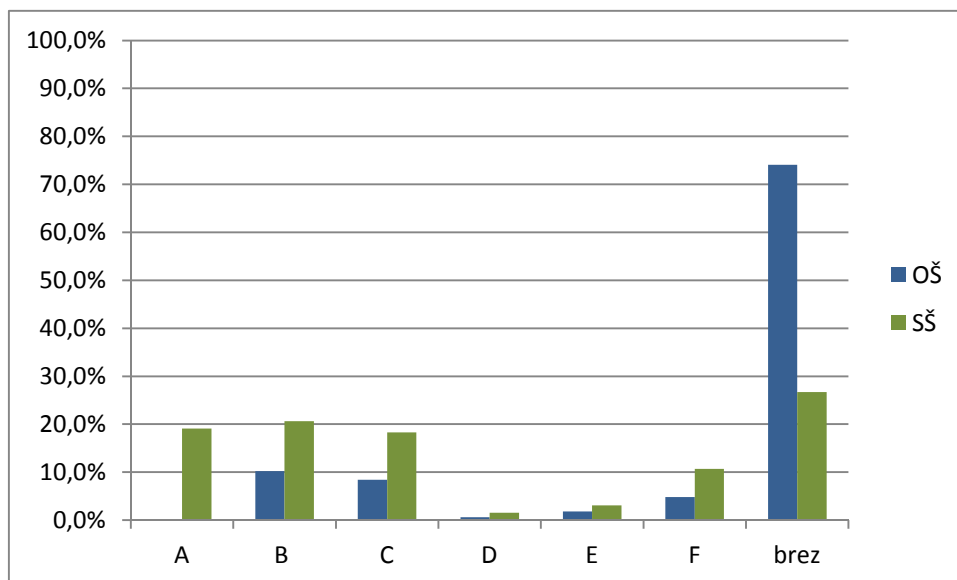
Preglednica 22: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata

Skupine asociacij	χ^2	df	p
živali	5,461	2	0,065
rastline	4,324	2	0,115
narava in opis območja	35,041	2	0,000
zavarovano območje in ohranjanje narave	25,070	2	0,000
organizacijski pojmi, pojmi EU/država	39,792	2	0,000
leto 2000	1,281	2	0,527
drugo	18,370	2	0,000
SKUPAJ	56,657	2	0,000

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, df – stopinje prostosti, p – statistična značilnost

Ključno besedo Natura 2000 so sodelujoči učenci in dijaki uporabili v 139 stavkih (47 %), med katerimi jih je bilo 36 % relevantnih, 11 % pa nerelevantnih za nadaljnjo vsebinsko analizo. V glavnini nerelevantnih stavkov so pojasnili, da ne vedo, kaj ta pojem pomeni. Stavka ni navedlo kar 53 % sodelujočih, pri čemer je bil delež še posebej visok pri osnovnošolcih (kar 123 oseb ali 74 %), kar je v obeh primerih največ med vsemi petimi ključnimi besedami. Pri tej ključni besedi smo ugotovili najmanj pravih in relevantnih stavkov (kategorija A), skupaj le dobrih 8 %, ki so jih v celoti prispevali srednješolci.

Primerjava rezultatov med osnovno- in srednješolci kaže na višji delež stavkov v vseh kategorijah med srednješolci, pri čemer je delež v kategorijah od B do F pri srednješolcih približno dvakrat večji, 19 % pravičnih in relevantnih stavkov oziroma 8 % glede na celotno število sodelujočih pa so prispevali zgolj srednješolci. Pri primerjavi števila vprašalnikov brez stavkov razlika znaša skoraj 50 % v korist osnovnošolcev.

Slika 34: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo NATURA 2000

Vsebinsko relevantne stavke smo razdelili po temah, pri čemer smo opredelili glavno temo in največ dve podtemi, ki ju stavek vsebuje. Na ta način smo vsebinsko razvrstili 31 stavkov osnovnošolcev in 76 stavkov srednješolcev, skupaj 107 ali 36 % stavkov. Pri obeh skupinah se pojavljajo glavne teme organizacija, narava, opis, projekt, Evropa in ohranjanje narave. Osnovnošolci so poleg tega pisali še o pticah, vodi in živalih, srednješolci pa o Škocjanskem zatoku, tekmovanju, mreži, območju, ogroženih vrstah, problemih in številkah.

Preglednica 23: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo NATURA 2000 po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme ($f \geq 3$)
organizacija	9	ohranjanje narave, živali
narava	8	-
opis	5	-
projekt	3	-
Evropa, matematika, ohranjanje narave, ptice, voda, živali	vsaka po 1	-

Kot izhaja iz uvodne predstavitve rezultatov stavkov na ključno besedo Natura 2000, med stavki osnovnošolcev ni bilo niti enega povsem pravilnega, ki bi odražal razumevanje koncepta evropskega omrežja Natura 2000. Pri glavni temi organizacija, ki so jo osnovnošolci največkrat uporabili, so ne povsem pravilno ugotavljali, da gre za organizacijo oziroma skupnost za zaščito in varovanje živali na eni ali za skupnost ali zvezo zavarovanih območij na drugi strani, na primer:

Natura 2000 je organizacija za varovanje živali. Opazuje ptice selivke tu in v Afriki./ Natura 2000 je agencija v Sloveniji, ki rešuje ptice, štoklje, vse živali na ozemlju./ Natura 2000 je organizacija za varnost živali./ Natura 2000 je skupnost zavarovanih območij.

Pri stavkih, ki vključujejo naravo, so pisci sicer pravilno ugotovili, da je Natura 2000 povezana z naravo, vendar pa njihove ugotovitve niso pokazale jasnega razumevanja pojma, na primer:

Natura 2000 je ohranjena narava, ki jo lahko fotografiramo./ To je narava, ki je bila odkrita v letu 2000, to je območje in je zaščiteno./ Natura 2000 me spominja na naravo./ Natura 2000 me spomni na veliko naravnih stvari.

Preglednica 24: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo NATURA 2000 po temah

<i>Glavna tema</i>	<i>Št. stavkov (f)</i>	<i>Pogoste podteme (f ≥ 3)</i>
organizacija	29	ohranjanje narave
ohranjanje narave	12	živali, rastline
projekt	9	živali
Škocjanski zatok	7	-
opis	6	-
Evropa	5	ohranjanje narave
tekmovanje	2	-
mreža, narava, območje, ogrožene vrste, problemi, številka	vsaka po 1	-

Največ stavkov so tudi srednješolci napisali na temo organizacije, prav tako kot v primeru osnovnošolcev pa tudi pri njih ne gre za konceptualno pravilne stavke, saj ravno tako navajajo, da gre za organizacijo, ki varuje naravo in živali ali pa zvezo zavarovanih območij. Med povsem napačne trditve smo uvrstili tiste, v katerih pravijo samo, da je Natura 2000 organizacija, društvo za naravne rezervate, ali organizacija, ki združuje slovenske naravne parke in varuje kulturno dediščino. Primeri vsaj delno pravilnih stavkov na to temo pa so bili:

Natura 2000 je naravovarstvena organizacija./ Natura 2000 je zveza, ki varuje zavarovana območja./ Natura 2000 je organizacija, ki skrbi za ohranjanje naravne dediščine z postavljanjem naravno zavarovanih območij./ Natura 2000 je organizacija, ki se zavzema za zaščito živalskih in rastlinskih vrst./ Natura 2000 je združenje za varstvo narave./ Natura 2000 je družba, ki se ukvarja z ohranjanjem živalskih vrst.

Med stavki, ki so se osredotočali na teme s področja ohranjanja narave, je bilo nekaj več stavkov v celoti pravilnih, saj so se pisci bolj osredotočali na živali in rastline kot jedro varstva narave, poleg teh pa je v tem sklopu najti tudi manj pravilne trditve, na primer da Natura 2000 varuje okolje, združuje naravne parke ali da je naravni park. Primeri pretežno pravilnih stavkov:

V Naturi 2000 so rastline in živali, ki so ogrožene in zaščitene./ Natura 2000 ščiti živali in rastline./ Natura 2000 se ukvarja z varovanjem in ohranjanjem narave./ Natura 2000 zajema zaščitena področja.

Vsebinsko pravilnejši so bili stavki, v katerih je Natura 2000 opredeljena kot projekt varovanja biotske raznovrstnosti, ogroženih vrst in narave, na primer:

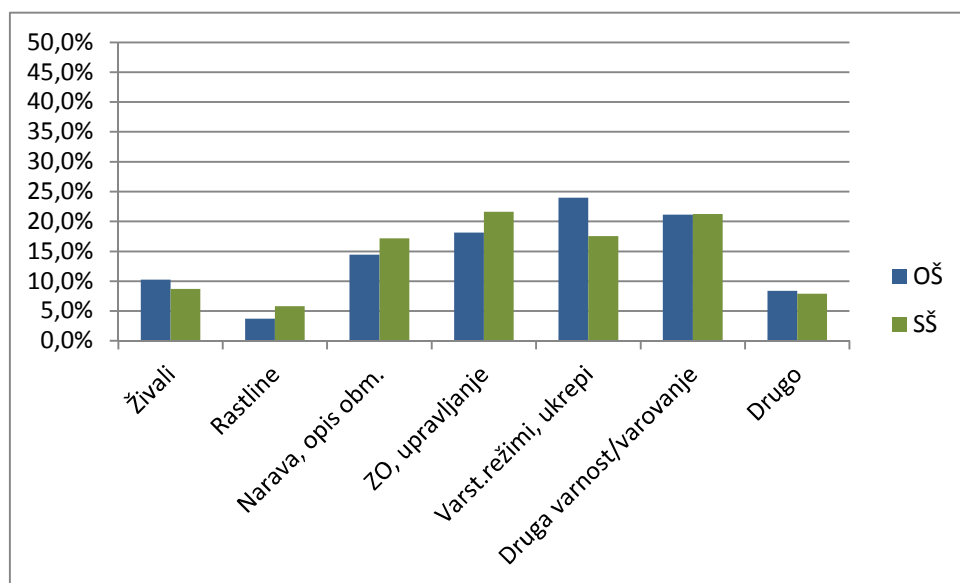
Natura 2000 je projekt zavarovanja biodiverzitete./ Natura 2000 je projekt varovanja ogroženih vrst./ Natura 2000 je projekt, ki stremi k varstvu narave./ Natura 2000 je projekt v Sloveniji za varnost narave in živali v njej./ Projekt Natura 2000 je rešil 5 naravnih ogroženih območij./ Natura 2000 je bil projekt za zavarovanje živali in ekosistemov./ Natura 2000 je projekt za zaščito živali.

5.2.3 Ključna beseda ZAVAROVANO OBMOČJE

Na ključno besedo zavarovano območje je 297 vprašanih zapisalo 948 ali 63,8 % asociacij od vseh možnih, kar v povprečju pomeni 3,19 asociacij na osebo. Na to ključno besedo je ostalo 537 ali 36,2 % praznih okenc, od tega 26,9 % pri osnovnošolcih. Nobene asociacije na to ključno besedo ni prispevalo 36 (12,1 %) vprašanih: 32 osnovnošolcev in štirje srednješolci.

Asociacije na ključno besedo zavarovano območje smo razvrstili v sedem skupin asociacij, in sicer: živali, rastline, narava in opis območja, zavarovano območje in njegovo upravljanje, varstveni režimi in ukrepi na zavarovanih območjih, pojmi s področja varnosti in varovanja ter drugo. Največ asociacij je bilo v skupinah pojmi s področja varnosti in varovanja (21,2 %), varstveni režimi in ukrepi na zavarovanih območjih (20,5 %) in zavarovano območje in njegovo upravljanje (20 %).

Primerjava asociacij v posamezni skupini pri osnovnošolcih in srednješolcih, izraženih z deleži vprašanih, kaže, da so srednješolci prispevali bistveno večji delež asociacij v vseh skupinah asociacij. Največja razlika v primerjalnih deležih je bila ugotovljena pri skupinah zavarovano območje in njegovo upravljanje (17 %), približno 13% razlika pa tudi pri skupinah narava in opis območja ter pojmi s področja varnosti in varovanja. Večji delež asociacij so osnovošolci navedli pri skupinah živali in varstveni režimi in ukrepi na zavarovanih območjih.

Slika 35: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih

V nadaljevanju predstavljamo rezultate kodiranja in vsebinske analize asociacij in stavkov ločeno za osnovno- in srednješolce. V preglednicah so podrobneje predstavljene asociacije, združene v navedene skupine asociacij.

Osnovnošolci so na ključno besedo zavarovano območje podali 89 različnih asociacij, od tega jih je 24 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: zaščita/varnost (54), živali (30), območje (25), narava (19), zavarovano (18), druge bariere (17), režim (17), Škocjanski zatok (16), prepoved dostopa (14), ograja (13), rastline (13), zavarovane vrste (13), tišina (12). Med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 36 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 25: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE

Skupine asociacij	Št. asociacij (f)	Odstotek asociacij (%)	Asociacije v posamezni skupini
varstveni režimi in ukrepi na zavarovanih območjih	103	24,0	druge bariere (17), režim (17), prepoved dostopa (14), ograja (13), tišina (12), prepoved uničevanja (9), prepoved lova (7), prepoved onesnaževanja (6), prepoved posegov (3), prepoved/omejitev dostopa (2), po ena asociacija: nadzor, skrb/pazljivost, spoštujemo naravo

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
pojmi s področja varnosti in varovanja	91	21,2	zaščita/ varnost (54), varovani objekti (8), čisto/ urejeno (6), banka (6), uradne/ znane osebe (5), nevarnost (2), stavbe (2), po ena asociacija: bunker, problematične skupine, sodišče, šola, trgovina, varnostne naprave, varnostnik, zapor
zavarovano območje in njegovo upravljanje	78	18,1	območje (25), zavarovano (18), Škocjanski zatok (16), pomoč živalim (6), vrste zavarovanih območij (6), ohranjanje narave (2), posebno/pomembno (2), TNP (2), oskrbniki (1)
narava in opis območja	62	14,4	narava (19), zavarovane vrste (13), voda (5), redke vrste (4), zavetje/zatočišče (4), pragozd (3), les (2), naravni ekosistem (2), okolje (2), zrak (2), po ena asociacija: blato, gozd, mokrišče, travnik, življenjski prostor, življenje
živali	44	10,2	živali (30), ptice (7), žabe (4), konji (2), boškarini (1)
rastline	16	3,7	rastline (13), drevesa (3)

Srednješolci so na ključno besedo zavarovano območje podali 116 različnih asociacij, od tega jih je 26 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: zaščita/ varnost (53), živali (40), režim (31), narava (29), rastline (28), Škocjanski zatok (22), ohranjanje narave (22), ograja (19), TNP (17), ogrožene vrste (13), posebno/ pomembno (12). Med rezultati selektivnega kodiranja v spodnji preglednici ni prikazanih 41 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 26: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
zavarovano območje in njegovo upravljanje	112	21,6	Škocjanski zatok (22), ohranjanje narave (22), TNP (17), posebno/ pomembno (12), NR (6), območje (5), park (4), UNESCO (4), dediščina (3), Natura 2000 (3), okoljevarstvo (3), vrste ZO (3), ozaveščanje (2), Sečov. soline (2), po ena: Izliv Soče, Postojnska jama, Mura, zavarovano

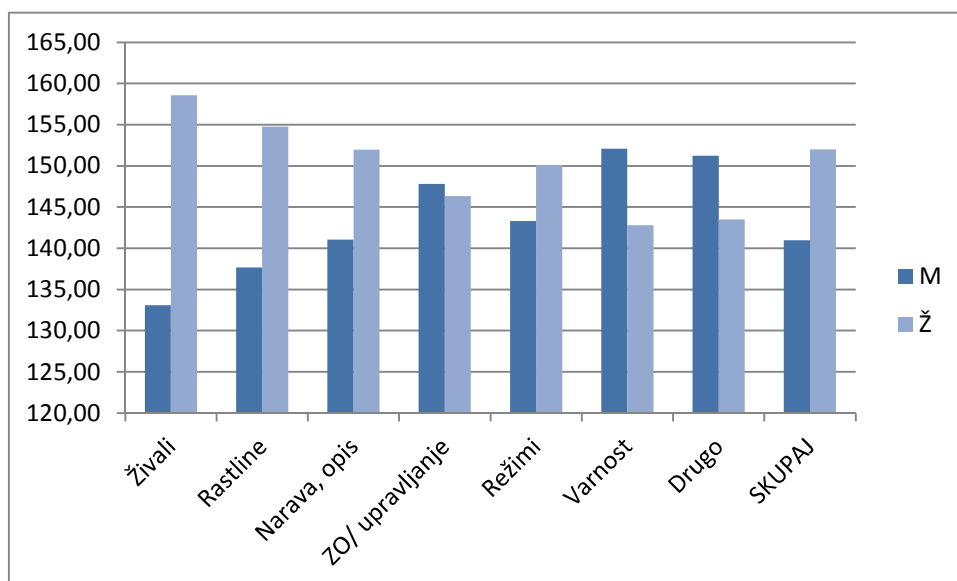
se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
pojmi s področja varnosti in varovanja	110	21,2	zaščita/ varnost (53), čisto (8), varnostnik (7), ogroženost/ nevarnost (9), človek (5), zapor (4), stavbe (3), varnostne naprave (3), obramba (2), problematične skupine (2), Sintal (2), po ena asociacija: uradne osebe, dom, dragoceni predmeti, karantena, moja soba, oporišče, orožje, reševanje, rezervar, vojaško območje, zakon, zaščita pred hrupom
varstveni režimi in ukrepi na zavarovanih območjih	91	17,6	režim (31), ograja (19), mir/ tišina (9), prepoved onesnaževanja (6), table/ znaki (6), druge bariere (5), prepoved posegov (5), prepoved/ omejitev dostopa (5), prepoved uničevanja (2), po ena asociacija: nadzor, prepoved dostopa, skrb/ pazljivost
narava in opis območja	89	17,2	narava (29), ogrožene vrste (13), neokrnjeno (7), redke vrste (6), redkost (6), habitat (4), jezero (4), gozd (3), izumrtje (2), neuničeno (2), raznolikost (2), voda (2), po ena asociacija: biodiverziteta, ekosistemi, endemiti, jame, planina, slani travnik, zatočišče, zavarovane vrste, zelena
živali	45	8,7	živali (40), ptice (3), po ena asociacija: bizoni, konji
rastline	30	5,8	rastline (28), drevesa (2)

Skladno z metodologijo smo z uporabo neparametričnih statističnih metod po skupinah asociacij razvrščene podatke primerjali glede na spol vprašanih, njihovo starost, pogostost obiska v Škocjanskem zatoku in glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih območja.

Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za skupine asociacij kaže, da so deklice na ključno besedo zavarovano območje z izjemo asociacij s področja varnosti in varovanja, zavarovanih območjih in upravljanja ter drugih nerazvrščenih asociacij navedle več asociacij v vseh ostalih skupinah, pri čemer je razlika statistično pomembna ($p < 0,05$) pri skupini asociacij živali ($U = 8791$, $p = 0,001$) ter pri skupini rastline ($U = 9397$, $p = 0,005$), torej lahko na podlagi testa z manj kot 1 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranimi spremenljivkami.

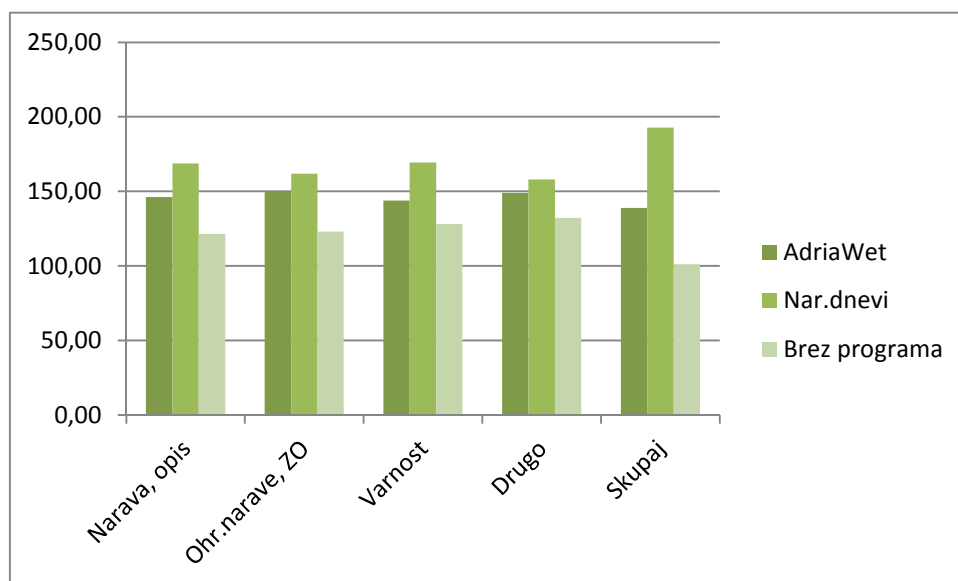
Slika 36: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE

Pri ugotavljanju povezanosti asociacij z ordinalnima spremenljivkama, kot sta starost in pogostost obiska Škocjanskega zaton s strani vprašanih osnovno- in srednješolcev, smo spet uporabili Spearmanov koeficient korelacije rangov (ρ). Pri ključni besedi zavarovano območje smo statistično pomembne razlike ugotovili le pri merjenju povezanosti rangov števila asociacij s starostjo udeležencev, in sicer pri naslednjih skupinah asociacij:

- živali ($\rho = 0,151$, $p = 0,009$),
- rastline ($\rho = 0,171$, $p = 0,003$),
- narava in opis območja ter zavarovano območje in njegovo upravljanje, obe v enakih vrednostih ($\rho = 0,233$, $p < 0,001$),
- pojmi s področja varnosti in varovanja ($\rho = 0,189$, $p = 0,001$),
- drugo ($\rho = 0,137$, $p = 0,018$),
- skupaj vse asociacije ($\rho = 0,415$, $p < 0,001$).

V vseh primerih so več asociacij navedli starejši udeleženci testa, korelacija pa je najmočnejša prav pri skupnem številu asociacij.

Primerjava srednjih rangov za število asociacij z uporabo Kruskal-Wallisovega testa glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih NRŠZ kaže, da so največ asociacij v vseh skupinah navedli udeleženci naravoslovnih dni v naravnem rezervatu ali na slanjem travniku pri Sv. Nikolaju.

Slika 37: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE

V zgornji analizi smo upoštevali le tiste srednje range, za katere smo s Pearsonovim hi-kvadrat preizkusom ugotovili statistično pomembne razlike.

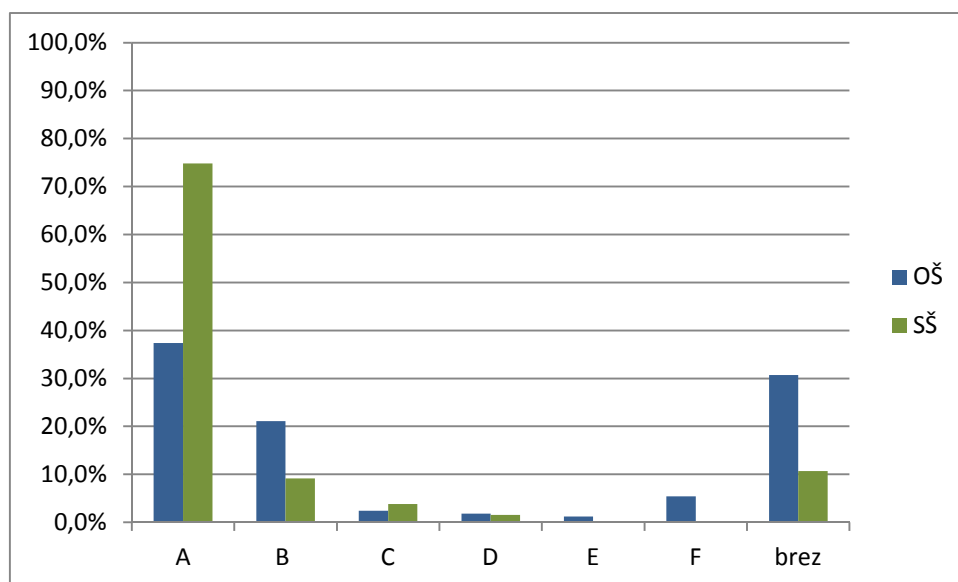
Preglednica 27: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata

Skupine asociacij	χ^2	df	p
živali	5,610	2	0,060
rastline	4,316	2	0,116
narava in opis območja	13,414	2	0,001
zavarovano območje in njegovo upravljanje	8,356	2	0,015
varstveni režimi in ukrepi na zavarovanem območju	3,988	2	0,136
pojmi s področja varnosti in varovanja	10,571	2	0,005
drugo	6,019	2	0,049
SKUPAJ	43,698	2	0,000

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, df – stopinje prostosti, p – statistična značilnost

Ključno besedo zavarovano območje so sodelujoči učenci in dijaki uporabili v 232 stavkih (78 %), med katerimi jih je bilo 73 % relevantnih, 5 % pa nerelevantnih za nadaljnjo vsebinsko analizo. Nerelevantne stavke so večinoma navedli osnovnošolci, kar 9 od 14 jih je bilo v tem primeru tudi nepravilnih (kategorija F). Stavka ni navedlo 22 % sodelujočih, pri čemer je delež pri osnovnošolcih znašal nekaj več kot 30 %, pri srednješolcih pa nekaj več kot 10 %. Pri tej ključni besedi je glavnina stavkov v kategorijah A (54 %) in B (16%). Primerjava rezultatov med osnovno- in srednješolci kaže na bistveno višji delež pravih in relevantnih stavkov (A) med srednješolci, pri katerih beležimo 75 % stavkov v kategoriji

A v primerjavi s 37 % pri osnovnošolcih. Ti so napisali več delno pravih in relevantnih stavkov v kategoriji B – 21 % v primerjavi z 9 % pri srednješolcih. Razlika v deležu vprašalnikov brez stavkov je 20 % v korist osnovnošolcev.

Slika 38: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE

Vsebinsko relevantne stavke smo razdelili po temah, pri čemer smo opredelili glavno temo in največ dve podtemi, ki ju stavek vsebuje. Na ta način smo vsebinsko razvrstili 101 stavek osnovnošolcev in 115 stavkov srednješolcev, skupaj 216 ali 73 % stavkov. Glavne teme so pri osnovno- in srednješolcih enake in jih je v obeh primerih po osem. Ponovila se ni le po ena tema pri obeh skupinah, in sicer rastline pri osnovnošolcih in doživljanje, o katerem so pisali le srednješolci, a so bili stavki oblikovani tako, da je iz njih razvidno razumevanje pojma s strani pisca.

Preglednica 28: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme (f ≥ 3)
varstveni režim	30	živali
opis območja	22	-
Škocjanski zatok	21	živali
živali	14	varstveni režim
ohranjanje narave	8	živali
ptice	3	-
rastline	2	-
Triglavski narodni park	1	-

Največ stavkov na ključno besedo zavarovano območje so osnovnošolci napisali na temo varstvenega režima. Pri tem je nekaj več kot polovico stavkov vsebinsko povsem pravilnih, dobro tretjino delno pravilnih in trije povsem nepravilni. Med povsem pravilnimi so prevladovali stavki, v katerih so opisovali, kaj je v zavarovanem območju prepovedano, stanje na območju kot posledica upoštevanja prepovedi (na primer mirno, varno), približno polovica opisanih režimov pa se je nanašala na živali, na primer:

V zavarovanem območju moramo upoštevati določena pravila, da ne škodujemo naravi./ V zavarovanem območju se ne smemo loviti živali, ker so zaščitene./ Zavarovano območje je območje, kjer se ne sme loviti, strašiti in ubijati živali./ Zavarovano območje je zelo varno, ni onesnaževanja, zelo lepo vsi so prijazni in živali so zavarovane./ V zavarovanem območju ne smeš nič trgati. Tam ni stavb in gradbišč. Tam so oznake, kaj lahko in česa ne smeš delati./ V zavarovano območje se ne meče odpadkov.

V primeru delno pravilnih stavkov se jih je približno polovica sklicevala na to, da na zavarovano območje dostop ni dovoljen nikomur, ali le nekaterim, v določenih stavkih pa so pisci navajali, da je takšno območje zavarovano z ograjo, kar se le v redkih primerih nanaša na zavarovano območje narave, na primer:

Zavarovano območje je zavarovano z ograjo. Veliko žab vidimo čez ograjo./ Zavarovano območje je za nekatere prepovedano in zaščiteno./ Zavarovano območje je varnost, ni dovoljen nekaterim ljudem je zavarovano pred odpadki so prepovedana pirotehnična opravila./ Zavarovano območje je območje, na katerega se ne sme iti nobena žival, človek ali karkoli.

V primeru stavkov na temo opisa območja smo glavnino stavkov razvrstili med delno pravilne, saj gre večinoma za zelo preproste stavke, iz katerih zvemo relativno malo o konceptualni strukturi izza ključne besede pri učencih. Navajajo zgolj, da je zavarovano območje zavarovano ali varno, v enem primeru pa naštevajo primere, ki z izjemo Škocjanskega zatoka ne sodijo v koncept zavarovanega območja narave:

Zavarovano območje je banka, Škocjanski zatok, zlatarna in varujejo jih policaji./ Zavarovano območje je zaščiteno./ Zavarovano območje je območje, ki je zavarovano./ Beseda zavarovano območje se mi zdi kot zavarovani kotiček.

Le dva stavka v tem sklopu sta bila vsebinsko povsem pravilna, in sicer:

Zavarovano območje le lep naravni kraj z veliko naravnimi čudesi./ Je zaščiteno območje, vstop je plačljiv, je zelo negovano in naravno.

Na glavno temo Škocjanski zatok se 13 stavkov sklicuje le na to, da je Škocjanski zatok zavarovano območje. Ostali so tej ugotovitvi dodali še dodatni opis območja in zavarovanih vrst, kar kaže na večje razumevanje pomena zavarovanja Škocjanskega zatoka:

Škocjanski zatok je zavarovano območje, v katerem prebiva veliko vrst ptic in drugih živali./ Škocjanski zatok je zavarovano območje, saj so v njem nekatere stvari prepovedane./ Škocjanski zatok je zavarovano območje. Tam so zaščitene živali, je veliko dreves in urejeno okolje./ V Škocjanskem zatoku so zelo lepe zavarovane živali.

V stavkih na glavno temo živali se pisci osredotočajo predvsem na to, da so zavarovana območja namenjena varstvu živali, ali pa predstavljajo njihov življenjski prostor. Vsi stavki v tem sklopu so vsebinsko pravilni, na primer:

V zavarovanem območju so živali. Tam je narava, v katero se ne sme posegati./ Zavarovano območje je območje z živalmi, ki so zaščitene vrste in potrebujejo tišino./ V zavarovanih območjih je veliko živali./ Zavarovano območje je dom za živali./ V zavarovanem območju živijo različne vrste živali, ki drugod nimajo pogojev za življenje./ V zavarovanem območju je več zaščitene živali.

Preglednica 29: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo ZAVAROVANO OBMOČJE po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme (f ≥ 3)
ohranjanje narave	27	živali, rastline, varstveni režim, Škocjanski zatok
varstveni režim	27	-
opis območja	24	-
Škocjanski zatok	21	varstveni režim
živali	9	rastline
Triglavski narodni park	5	-
doživljanje, ptice	vsaka po 1	-

Srednješolci so največ stavkov tvorili na temo ohranjanje narave, vsi so vsebinsko pravilni. Pojem zavarovanega območja povezujejo z različnimi biološkimi pojmi ali pojmi s področja ohranjanja narave, na primer organizmi, vrstno varstvo, redke in ogrožene vrste, edinstvenost narave na zavarovanem območju, ogroženost narave in zakonodaja, pri čemer je iz stavkov jasno razumeti, da razumejo konceptualno povezanost med ogroženostjo narave in zavarovanjem njenega dela kot ukrepom za njeno trajno ohranjanje. V nekaj primerih naštejejo tudi primere zavarovanih območij, kot so Škocjanski zatok, Triglavski narodni park in Sečoveljske soline. Nekaj primerov stavkov:

Zavarovano območje je območje, v katerega človek ne posega, v njem živijo redke vrste./ Zavarovano območje je zaščiteno območje zaradi svoje edinstvenosti, v njegovo naravo ne sme posegati človek./ Zavarovano območje je ustanovljeno zaradi ohranjanja narave in ogroženih živali, eden takih v Sloveniji je tudi Škocjanski zatok ali Sečoveljske soline./ Zavarovano območje, prostor, kjer se živalstvo in narava ohranja takšna kot je./ Zavarovana območja so zelo pomembna, saj v njih živijo ogrožene rastline in živali./ Območje je zavarovano zaradi ogroženih vrst rastlin in živali v njem./ Zavarovano območje je pomembno za ohranjanje narave.

Tudi na temo varstvenega režima je glavnina stavkov vsebinsko pravilnih, pri čemer v večini primerov opisujejo različne prepovedi in omejitve, ki veljajo na zavarovanih območjih, ali pa opisujejo opozorilne table in osebje, ki pri tem sodeluje. Precej stavkov je napisanih v prvi osebi, kar kaže na precej osebno dožemanje pravil in omejitev. Primeri stavkov:

Zavarovano območje je lahko del narave, v katerem veljajo določena pravila, ki stremijo k temu, da ohranjamo živalske vrste in čisto okolje./ Zavarovano območje je tam, kjer so določene aktivnosti prepovedane zaradi skrbi za tamkajšnjo floro in favno./ V zavarovanem območju moramo upoštevati pravila obnašanja./ V zavarovana območja ne smemo posegati, uničevati ali spreminjati naravnega okolja./ V zavarovanem območju ne smemo smetiti./ V zavarovanem območju se moramo držati pravil./ Na zavarovanem območju se ne smeš voziti z vozili./ Zavarovano območje ima omejitve gibanja.

Pri stavkih na temo različnih opisov zavarovanih območij naletimo na več kot polovico delno pravih ali nepravih stavkov. Med delno pravih smo kot pri osnovnošolcih umestili tudi tiste z nizko povednostjo, torej take, ki navajajo, da je zavarovano območje zavarovano ali varno, obdano z ograjo in podobno. Med nepravilnimi stavki pa so tisti, ki ne govorijo o zavarovanih območjih narave, ampak kot taka opredeljujejo predvsem prostore, kot so zaporji, območja izbruha virusa in podobno. Med povsem pravih stavki pa najdemo opise zavarovanih območij, navedbe, da jih je v Sloveniji veliko in primere zavarovanih območij, na primer:

Zavarovana območja so območja velikih površin narave, kjer najdemo ogrožene vrste rastlin in živali in vanje vstopamo z dovoljenjem./ V Sloveniji imamo ogromno zavarovanih območij./ Zavarovano območje je primer nacionalnega ali krajinskega parka./ Zaščiteno območje je zaščiteno, zelo čisto, posebno, lepo in zelo pomembno.

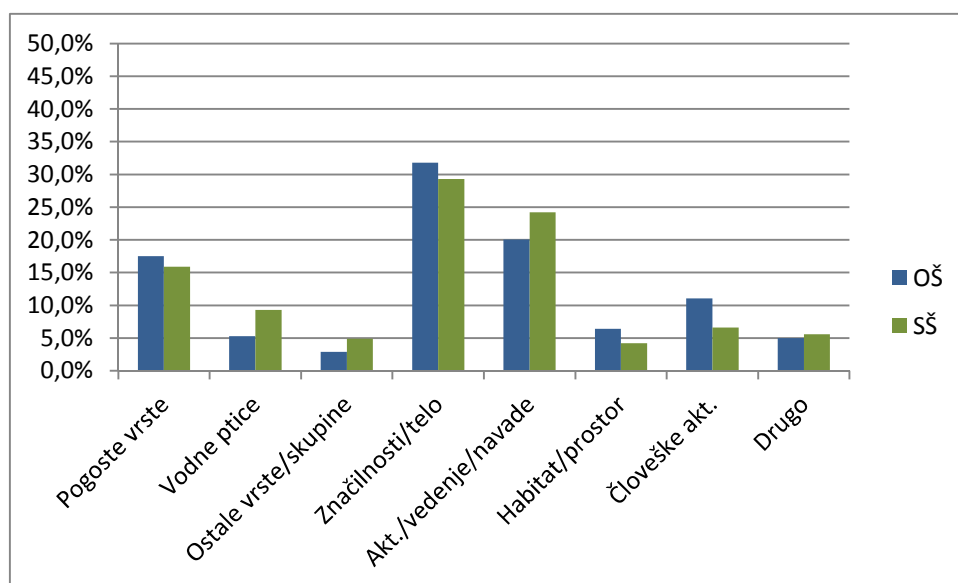
Stavki na temo Škocjanskega zatoka se večinoma nanašajo na dejstvo, da je Škocjanski zatok zavarovano območje, čemur nekateri dodajo še lego blizu Kopra, ali pa da gre za eno od zavarovanih območij v Sloveniji. Le štiri stavki v tem sklopu so vsebinsko kompleksnejši, in povezani z varstvenim režimom ter dejstvi s področja ohranjanja narave: Škocjanski zatok so končno razglasili kot zavarovano območje./ Škocjanski zatok je zavarovano območje, upoštevati moramo prepovedi zaradi ogroženosti določenih vrst./ Škocjanski zatok ima zavarovano območje, kjer ljudje ne smejo vstopati, ker je to naravni habitat živali./ V zavarovanih območjih, kot je Škocjanski zatok, veljajo stroga pravila (ne smemo povzročati hrupa), saj tam živijo redke in ogrožene vrste.

5.2.4 Ključna beseda PTICE

Na ključno besedo ptice je 297 vprašanih zapisalo 1214 ali 81,8 % asociacij od vseh možnih, kar v povprečju pomeni 4,08 asociacij na osebo. Na to ključno besedo je ostalo 271 ali 18,2 % praznih okenc, od tega 13,9 % pri osnovnošolcih. Nobene asociacije na to ključno besedo ni prispevalo osem (2,7 %) vprašanih: šest osnovnošolcev in dva srednješolca.

Asociacije na ključno besedo ptice smo razvrstili v osem skupin asociacij, in sicer: pogoste vrste ptic, vodne ptice, ostale vrste in skupine ptic, fizične in druge značilnosti ptic (vključno z značilnostmi, ki jim jih pripisujejo ljudje), aktivnosti, vedenje in navade ptic,

habitat in prostor, človeške aktivnosti povezane s pticami ter drugo. Največ asociacij je bilo v skupinah fizične in druge značilnosti ptic (30,6 %), aktivnosti, vedenje in navade ptic (22,1 %) in pogoste vrste ptic (16,7 %). Primerjava asociacij v posamezni skupini pri osnovnošolcih in srednješolcih, izraženih z deleži vprašanih, kaže, da so srednješolci v povprečju prispevali za 3 do 15% večji delež asociacij v vseh skupinah, največ v skupini aktivnosti, vedenje in navade ptic, z izjemo skupin habitat in prostor ter človeške aktivnosti povezane s pticami, kjer so osnovnošolci prispevali za 2 do 5 % večji delež asociacij kot srednješolci. Večji delež asociacij so osnovnošolci prispevali še pri skupinah pogoste vrste ter fizične in druge značilnosti ptic.

Slika 39: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo PTICE po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih

V nadaljevanju predstavljamo rezultate kodiranja in vsebinske analize asociacij in stavkov ločeno za osnovno- in srednješolce. V preglednicah so podrobneje predstavljene asociacije, razvrščene v navedene skupine asociacij.

Osnovnošolci so na ključno besedo ptice podali 124 različnih asociacij, od tega jih je 34 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: letenje (54), živali (41), obročkanje (39), raznovrstnost (30), krila (26), sinica (25), vrabec (24), gnezdenje (20), selitev (19), pisane/ barvite (18), perje (15), štorclja (15), oglašanje ptic (12), drevesa (10), labod (10), lastovka (10), lepe (10). Med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 31 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 30: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo PTICE

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
fizične in druge značilnosti ptic (vključno z značilnostmi, ki jim jih pripisujejo ljudje)	198	31,8	živali (41), raznovrstnost (30), krila (26), pisane/ barvite (18), perje (15), lepe (10), velike (8), kljun (8), majhne (7), svoboda (5), zanimive (4), redke vrste (3), bitja (2), lahke kosti (2), nevarne (2), različne velikosti (2), po ena asociacija: bele, dolgonoge, edinstvene, kremplji, mirne, neškodljive, noge, notranji organi, oči, ogrožene vrste, pogoste ptice, posebne, smešne, vretenčarji, zabavno
aktivnosti, vedenje in navade ptic	125	20,1	letenje (54), gnezdenje (20), selitev (19), oglašanje ptic (12), prehranjevanje (7), prezimovanje (7), druge aktivnosti ptic (3), stalnice (2), jata (1)
pogoste vrste	109	17,5	sinica (25), vrabec (24), štorčija (15), lastovka (10), golob (8), sraka (7), kos (4), kukavica (3), škinkavec (3), taščica (2), vrana (2), po ena asociacija: čížek, grlica, pevke, slavec, šoja, zelenec
človeške aktivnosti povezane s pticami	69	11,1	obročkanje (39), ptičja hrana (7), zavarovanje ptic (7), krmljenje (5), opazovanje (3), GPS (2), po ena asociacija: ljubezen do živali, ptičja krmilnica, raziskovanje, sledenje, sprehod, učenje
habitat in prostor	40	6,4	drevesa (10), zrak (7), Škocjanski zaton (6), življenjski prostor (4), mokrišča (2), narava (2), nebo (2), voda (2), po ena asociacija: gozd, mlaka, morje, naselje, zatočišče
vodne ptice	33	5,3	labod (10), raca (8), čaplja (7), galeb (5), po ena asociacija: gos, vodne ptice, vodomec
ostale vrste in skupine ptic	18	2,9	orel (5), kanarček (3), sova (3), ujede (2), po ena asociacija: hudournik, kokoš, kolibri, pingvin, pinoža

Srednješolci so na ključno besedo ptice podali 99 različnih asociacij, od tega jih je 35 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: letenje (58), krila (43), živali (32), selitev (27), gnezdenje (26), vrabec (21), golob (20), kljun (19), galeb (19), perje (18), oglašanje ptic (14), štorčija (15), labod (13),

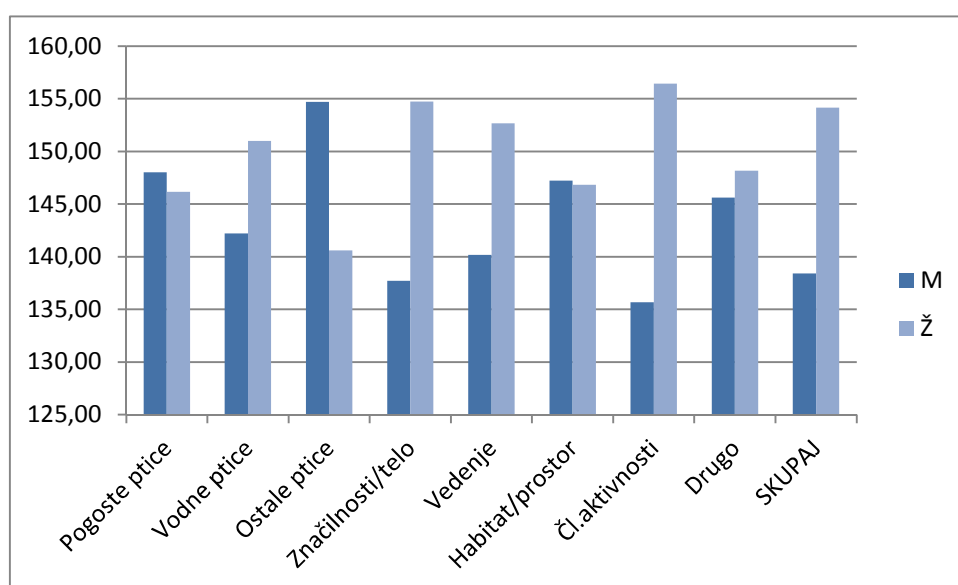
obročkanje (12), čaplja (11), orel (11), sinica (11), ptičja hrana (10). Med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 33 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 31: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo PTICE

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
fizične in druge značilnosti ptic (vključno z značilnostmi, ki jim jih pripisujejo ljudje)	173	29,3	krila (43), živali (32), kljun (19), perje (18), raznovrstnost (9), svoboda (9), iztrebki (7), pisane/ barvite (7), zračne vreče (6), ogrožene vrste (5), majhne (3), številčnost (3), velike (3), ptičja perspektiva (2), redke ptice (2), po ena asociacija: bitja, eleganca, kremplji, lepe, pljuča
aktivnosti, vedenje in navade ptic	143	24,2	letenje (58), selitev (27), gnezdenje (26), oglašanje ptic (14), jata (7), druge aktivnosti ptic (6), prezimovanje (3), po ena asociacija: prehranjevanje, stalnice
pogoste vrste	94	15,9	vrabec (21), golob (20), štorčja (15), sinica (11), lastovka (9), škinkavec (5), kos (3), vrana (3), sraka (2), po ena asociacija: kukavica, plavček, slavec, škrljanec, šoja
vodne ptice	55	9,3	galeb (19), labod (13), čaplja (11), raca (8), vodne ptice (2), po ena asociacija: liska, ponirek
človeške aktivnosti povezane s pticami	39	6,6	obročkanje (12), ptičja hrana (10), opazovanje (6), zavarovanje ptic (5), preučevanje ptic (2), ptičja krmilnica (2), po ena asociacija: Darwin, posegi v naravo
ostale vrste in skupine	29	4,9	orel (11), sova (5), pingvin (4), kokoš (3), noj (2), papiga (2), sokol (2)
habitat in prostor	25	4,2	drevesa (6), nebo (6), Škocjanski zatok (6), mokrišča (2), narava (2), po ena asociacija: Natura 2000, voda, zrak

Skladno z metodologijo smo z uporabo neparametričnih statističnih metod po skupinah asociacij razvrščene podatke primerjali glede na spol vprašanih, njihovo starost, pogostost obiska v Škocjanskem zatoku in glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih območja.

Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za skupine asociacij kaže, da so deklice navedle več asociacij na ključno besedo ptice v celoti, kot tudi za skupine asociacij vodne ptice, fizične in druge značilnosti ptic, aktivnosti, vedenje in navade ptic, človeške aktivnosti povezane s pticami in tudi nekaj več drugih nerazvrščenih asociacij. Razlika je bila statistično pomembna ($p < 0,05$) le pri skupini asociacij človeške aktivnosti ($U = 9133,5$, $p = 0,006$), torej lahko na podlagi testa z manj kot 1 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranima spremenljivkama. Dečki so navedli več asociacij v skupinah pogoste ptice, ostale vrste in skupine ter habitat in prostor. Razlika je bila statistično značilna le pri skupini ostale ptice ($U = 9617$, $p = 0,013$), kar z 1,3 % tveganjem potrjuje povezanost med testiranima spremenljivkama.

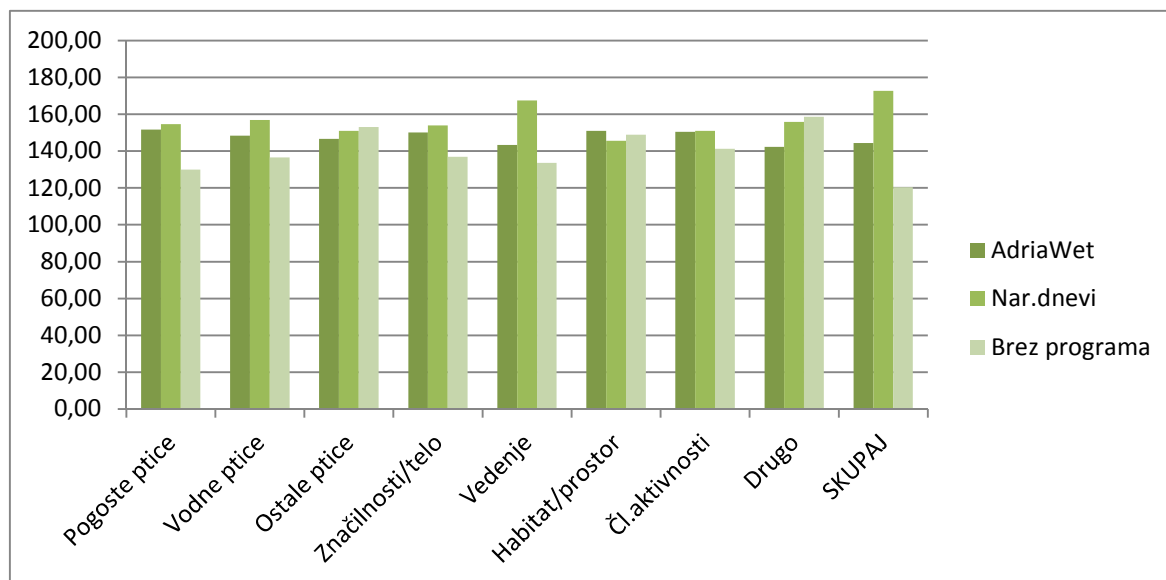
Slika 40: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo PTICE

Pri ugotavljanju povezanosti asociacij z ordinalnima spremenljivkama, kot sta starost in pogostost obiska Škocjanskega zaton s strani vprašanih osnovno- in srednješolcev, smo povezanost rangov izmerili s Spearmanovim koeficientom korelacije rangov (ρ). Pri merjenju povezanosti pri ključni besedi ptice smo statistično pomembne razlike ugotovili le pri primerjavi števila asociacij s starostjo udeležencev, in sicer pri naslednjih skupinah asociacij:

- vodne ptice ($\rho = 0,196$, $p = 0,001$),
- aktivnosti, vedenje in navade ptic ($\rho = 0,215$, $p < 0,001$),
- skupaj vse asociacije ($\rho = 0,306$, $p < 0,001$).

V vseh primerih so več asociacij navedli starejši udeleženci testa, korelacija pa je najmočnejša prav pri skupnem številu asociacij.

Primerjava srednjih rangov za število asociacij z uporabo Kruskal-Wallisovega testa glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih NRŠZ kaže, da so največ asociacij v dveh skupinah asociacij s statistično pomembno razliko (aktivnosti, vedenje in navade ptic, skupaj) navedli udeleženci naravoslovnih dni v naravnem rezervatu ali na slanim travniku pri Sv. Nikolaju.

Slika 41: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo PTICE

Na zgornji sliki smo prikazali vse srednje range, s Pearsonovim hi-kvadrat preizkusom pa smo statistično pomembne razlike ($p < 0,05$) ugotovili le za skupini asociacij aktivnosti, vedenje in navade ptic ter skupaj.

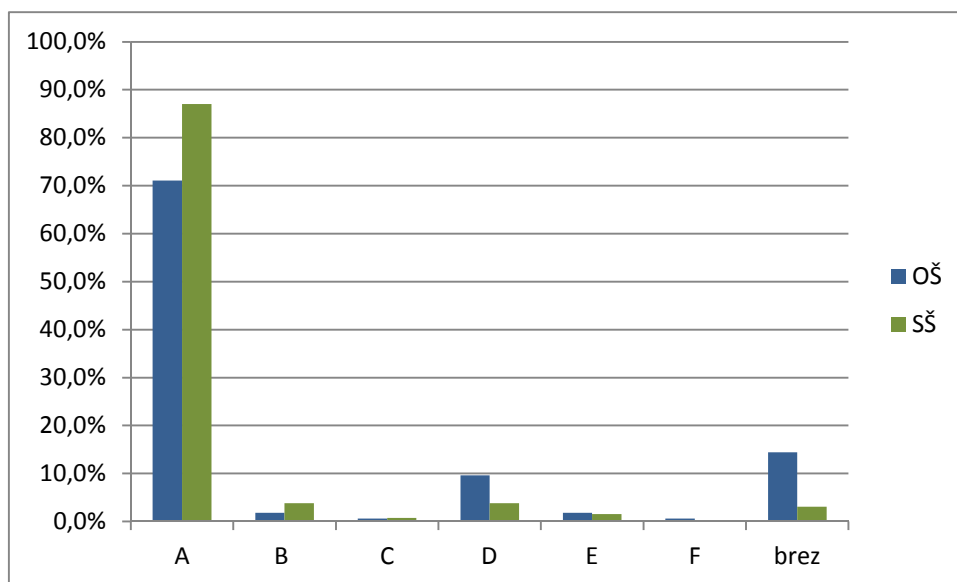
Preglednica 32: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata

Skupine asociacij	χ^2	df	p
pogoste vrste	4,174	2	0,124
vodne ptice	3,630	2	0,163
ostale vrste in skupine	0,841	2	0,657
fizične in druge značilnosti ptic	1,402	2	0,496
aktivnosti, vedenje in navade ptic	7,301	2	0,026
habitat in prostor	0,529	2	0,768
človeške aktivnosti povezane s pticami	0,854	2	0,653
drugo	5,283	2	0,071
SKUPAJ	16,853	2	0,000

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, df – stopinje prostosti, p – statistična značilnost

Ključno besedo ptice so sodelujoči učenci in dijaki uporabili v 269 stavkih (90,5 %), med katerimi jih je bilo 81,5 % relevantnih, 9 % pa nerelevantnih za nadaljnjo vsebinsko analizo. Med nerelevantnimi stavki najdemo večinoma čustveno obarvane stavke, ki govorijo o tem, da so ptice lepe, zanimive in da so jim všeč. Stavka ni navedlo 9,5 % sodelujočih, pri čemer je delež pri osnovnošolcih znašal nekaj več kot 14 %, pri srednješolcih pa le 3 %. Gre za ključno besedo z največ relevantnimi in pravilnimi stavki v kategoriji A (78 %).

Pri tej ključni besedi najdemo tudi najmanjšo razliko med odgovori osnovno- in srednješolcev. Delež pravih in relevantnih stavkov (A) je pri srednješolcih višji za dobrih 15 %, razlika v deležu vprašalnikov brez stavkov pa je dobrih 10 % v korist osnovnošolcev. V kategoriji D, kamor so v glavnem razvrščeni čustveno obarvani stavki, pa je bilo s strani osnovnošolcev navedenih dobrih 5 % več stavkov.

Slika 42: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo PTICE

Vsebinsko relevantne stavke smo razdelili po temah, pri čemer smo opredelili glavno temo in največ dve podtemi, ki ju stavek vsebuje. Na ta način smo vsebinsko razvrstili 122 stavkov osnovnošolcev in 120 stavkov srednješolcev, skupaj 242 ali 81,5 % stavkov. Glavne teme pri osnovno- in srednješolcih deloma variirajo, dvanajst tem pa se ponovi pri obeh skupinah, med pogostimi z več kot desetimi ponovitvami na posamezno skupino pa najdemo letenje, živali in Škocjanski zatok.

Preglednica 33: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo PTICE po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme ($f \geq 3$)
letenje	22	-
Škocjanski zaton	22	obročkanje, številčnost ptic, vsečnost
živali	15	letenje
vsečnost	13	letenje
raznoverstnost	10	-
obročkanje	7	-
selitev	7	-
telo	7	letenje
gnezdenje	4	-
opis, petje/ oglašanje	vsaka po 3	-
opazovanje, velikost, vrabec	vsaka po 2	-
golobi, habitat, prehranjevanje	vsaka po 1	-

Osnovnošolci so največ stavkov napisali na temo letenja ptic, kjer v večini primerov preprosto ugotavljajo, da ptice letijo, poleg tega pa določeni naštevajo še druge aktivnosti ptic, kot so plavanje, gnezdenje, petje, selitve in prehranjevanje, drugi pa temu dodajajo čustvene in doživljajske opise, na primer da so ptice lepe, svobodne, zabavne in zanimive. Stavki so preprosti, vendar pravilni:

Ptice so živali, ki letijo, gnezdiijo na drevesih, so vretenčarji./ Ptice letijo in plavajo./ Ptice so živali ki letijo, jejo in se tudi razmnožujejo./ Ptice letijo in se selijo./ Ptice letijo so zelo lepe, zabavne, zanimive in da se zelo učimo./ Ptice letijo zelo visoko in zelo daleč.

V stavkih na temo Škocjanskega zatoka smo upoštevali samo tiste, ki imajo še zadosten nivo relevantnosti, da smo jih vključili v vsebinsko analizo pojmov, saj osnovnošolci v njih večinoma govorijo o doživetjih v Škocjanskem zatoku, povezanih s pticami. Stavki se nanašajo na obročkanje, pa tudi na opazovanje ptic in njihove aktivnosti, na primer:

V Škocjanskem zatoku smo obročkali ptice./ V Škocjanskem zatoku smo imeli možnost prijati ptico v roke./ Ptice prezimujejo v Škocjanskem zatoku./ V Škocjanskem zatoku so ptice edinstvene./ Ptice iz Škocjanskega zatoka so zavarovane in se tudi selijo./ Ptice so v Škocjanskem zatoku zelo pogoste.

Stavki na temo živali se razvrščajo od preprostih ugotovitev, da so ptice živali oziroma živali, ki letijo, do kompleksnejših, ki navajajo njihove habitate in aktivnosti, ali pa naštevajo vrste ptic, ki jih poznajo, na primer:

Ptice so živali, ki letijo./ Ptice so živali, ki se selijo v tople kraje, tam prezimijo in se vrnejo v naše kraje./ Ptice so živali, ki živijo v mlaki ali na drevesih, tam je veliko vrst ptic in jih je veliko./ Ptice so vrste živali. Par vrst, ki jih jaz poznam so: lastovka, sinička, golob in galeb./ Ptice so živali, ki lahko letijo in si v zatočišču delajo gnezda./ Ptice so živali, ki znajo leteti. So na zraku ter so lahko pisane barve in so lahko majhne in velike.

Med stavki, ki se nanašajo na vsečnostno komponento opisa ptic, smo upoštevali tiste, ki kažejo na njihovo pojmovno razumevanje, ali pa na sposobnost naštetih vrste, ki so posamezniku všeč, na primer:

Ptice so enkratne živali. Večina jih lahko leti, kar jim omogoča perje, lahke, votle kosti./ Ptice so zelo pametne in skoraj zmeraj letijo v jati./ Ptice so čudovite živali, ki znajo leteti./ Ptice so zelo lepe živali. Posebej všeč pa so mi orli./ Ptice so lepe, so številne vrste, nekatere so ogrožene, v Škocjanskem zatoku imajo dovolj hrane in tam živijo./ Ena vrsta ptice je štoklja. Rada imam ptice.

V stavkih na temo raznovrstnosti pri pticah so osnovnošolci v večini primeri navedli to dejstvo in mu dodali še druge opise ptic in njihovih aktivnosti, na primer:

Obstajajo različne vrste, so živali in lepo pojejo in gnezdiijo./ Različne vrste ptic živijo v Škocjanskem zatoku./ Ptice so različnih vrst, letijo s krili poraščenimi s perjem./ Ptice so lahko različnih barv in različnih vrst. / Poznamo različne vrste ptic.

Preglednica 34: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo PTICE po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme ($f \geq 3$)
živali	25	letenje, telo, selitev
letenje	21	selitev, telo
selitev	14	letenje, habitat
Škocjanski zatok	14	gnezdenje, opazovanje, raznovrstnost
telo	13	letenje
všečnost	6	-
obročkanje	4	-
opazovanje	3	-
dinozavri, iztrebki, ogroženost, prehranjevanje, vretenčarji	vsaka po 2	-
jata, opis, petje/ oglašanje, pingvin, redke vrste, sesalci, svoboda, štoklja	vsaka po 1	-

Srednješolci so stavke o pticah največkrat povezovali z dejstvom, da so ptice živali, čemur so dodali njihove zmožnosti letenja in drugih značilnih aktivnosti in navad, predvsem selitev, in opise telesa. V treh primerih smo ugotovili vsebinsko nepravilnost, in sicer so vsi trije pisci ptice opredelili za sesalce. Primeri pravih stavkov:

Ptice so živali, ki imajo razvito sposobnost letenja, opazimo jih lahko skoraj povsod./ Ptice so živali, ki letijo./ Ptice so živali, ki živijo v krošnjah dreves in lepo pojejo./ Ptice so živali, ki imajo krila nekatere se selijo in ker med seljenjem letijo dolgo časa ponavadi tudi lete spijo./ Ptice so živali, ki se vsako leto selijo na oz. v tople kraje./ Ptice so živali, ki so pogosto prisotne v Škocjanskem zatoku, nekatere so ogrožene./ Ptice so živali, ki imajo razvita krila, ki jim omogočajo letenje./ Ptice so elegantne živali s krili./ Ptice so živali, ki imajo dihalne vreče.

Letenje je opisano kot najpomembnejša sposobnost ptic, pogosto povezana s selitvami. V nekaterih primerih opisujejo telesne prilagoditve ptic, ki jim omogočajo letenje. Približno polovico stavkov v tem sklopu je preprostih in vezanih zgolj na letenje, druga polovica pa je kompleksnejša, na primer:

Obstaja več vrst ptic, večina ima skupne lastnosti, kot so letenje, gnezdenje in preseljevanje./ Ptice so živali, ki ponavadi letijo v velikih jatah, s Sloveniji jih je veliko, vendar po svetu je toliko različnih in zanimivih in človeku neznanih vrst./ Ptice so poletele iz juga na sever./ Ptice uporabljajo za letenje krila in z dihalnimi vrečami lažje dihajo./ Danes sem videl ptice kako so letele v V formaciji.

Opis selitev v stavkih sicer kaže na osnovno razumevanje selitev na prezimovanje v južnejše kraje, vendar pa je ravno pri tej glavni temi opaziti največ leposlovnih vplivov »zimске selitve v tople kraje«, na primer:

Ptice selivke pozimi letijo na jug./ Ptice selivke lahko v mokriščih v poletnih mesecih najdejo zalogo hrane in mesto za počitek./ Ptice se selijo, saj odidejo prezimit v toplejše kraje./ Ptice selivke se poleti iz južnih krajev preselijo v severnejše, npr. v Škocjanski zatok./ Ptice migrirajo na jug./ Ptice pozimi letijo v tople kraje.

Čas selitve v nobenem primeru (tudi pri stavkih, ki se nanašajo na selitve ptic kot podtemo) ni pravilno opredeljen, saj tako srednješolci, v določenih primerih pa tudi osnovnošolci navajajo kot čas selitve zimski čas, v redkih primerih tudi poletni kot čas migracije na sever.

Na temo Škocjanskega zatoka so srednješolci pisali o gnezdenju ptic, selitveni postaji, prostoru, kjer lahko obiskovalci opazujejo veliko število ptic, torej o njihovi raznovrstnosti na tem območju. Stavki so bili v vseh primerih pravilni:

Škocjanski zatok je območje gnezdišč različnih vrst ptic, ki se vsako leto vračajo nazaj./ Ptice so ena od živalskih vrst v Škocjanskem zatoku, kjer svobodno letijo, nekatere tudi gnezdiijo./ Ptice uporabljajo Škocjanski zatok kot počivališče in prostor, kjer se nahranijo med potjo v Afriko./ V Škocjanskem zatoku srečamo dosti vrst ptic. Najbolj sem si zapomnila race, labode, štoklje, čaplje, črne liske./ V Škocjanskem zatoku je veliko vrst ptic, katere poskušajo ohranjati ter beležijo njihove selitve.

Pri opisih telesa ptic so srednješolci v največ primerih navajali najbolj prepoznavne dele ptičjih teles, na primer kljun, perje, krila, votle kosti, zračne vreče. Stavki so bili pravilni:

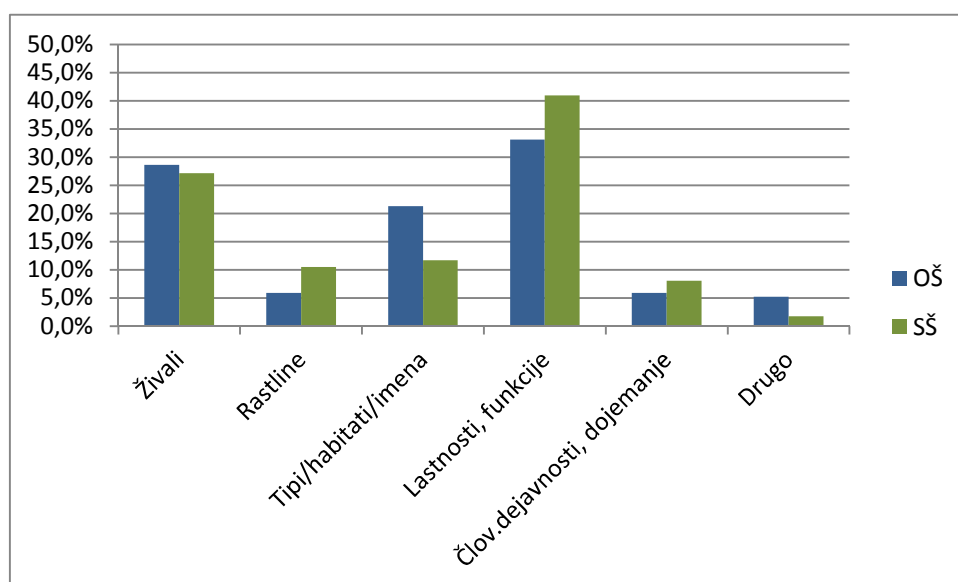
Ptice prepoznamo po tem, da imajo krila, perje in kljun./ Ptice imajo votle kosti, da so lažje in tako lažje letijo./ Ptice uporabljajo zračne vreče za dihanje, da lahko letijo na večje razdalje./ Krila pticam omogočajo, da lahko letajo./ Ptice imajo poleg pljuč zračne vreče za dihanje in migrirajo v toplejše kraje.

5.2.5 Ključna beseda MOKRIŠČE

Na ključno besedo mokrišče je 297 vprašanih zapisalo 946 ali 63,7 % asociacij od vseh možnih, kar v povprečju pomeni 3,19 asociacij na osebo. Na to ključno besedo je ostalo

539 ali 36,3 % praznih okenc, od tega 27,4 % pri osnovnošolcih. Nobene asociacije na to ključno besedo ni prispevalo 53 (17,8 %) vprašanih: 44 osnovnošolcev in devet srednješolcev.

Asociacije na ključno besedo mokrišče smo razvrstili v šest skupin asociacij, in sicer: živali, rastline, tipi, habitati in imena mokrišč, lastnosti in funkcije mokrišč, človekove dejavnosti in dojemanje mokrišč ter drugo. Največ asociacij je bilo v skupinah lastnosti in funkcije mokrišč (37,4 %), živali (27,8 %) in tipi, habitati in imena mokrišč (16 %). Primerjava asociacij v posamezni skupini pri osnovnošolcih in srednješolcih, izraženih z deleži vprašanih, kaže, da so srednješolci v povprečju prispevali bistveno večji delež asociacij v vseh skupinah, največ v skupini lastnosti in funkcije mokrišč, z izjemo skupine tipi, habitati in imena mokrišč, kjer so osnovnošolci prispevali za 10 % več asociacij kot srednješolci. Poleg te skupine so večji delež asociacij osnovnošolci napisali še pri skupinah živali in drugo.

Slika 43: Primerjava deležev asociacij za ključno besedo MOKRIŠČE po skupinah asociacij pri osnovnošolcih in srednješolcih

V nadaljevanju predstavljamo rezultate kodiranja in vsebinske analize asociacij in stavkov ločeno za osnovno- in srednješolce. V preglednicah so podrobneje predstavljene asociacije, razvrščene v navedene skupine asociacij.

Osnovnošolci so na ključno besedo mokrišče podali 66 različnih asociacij, od tega jih je 20 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: mokro/ vlažno (58), voda (52), žabe (49), živali (30), mlaka (24), jezero (16), blato (13), rastline (13), močvirje (12), ptice (12), Škocjanski zatok (11). Med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 22 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 35: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij osnovnošolcev na ključno besedo MOKRIŠČE

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
lastnosti in funkcije mokrišč	140	33,1	mokro/ vlažno (58), voda (52), blato (13), prostor (5), narava (5), dež (4), po ena asociacija: glinena prst, poplava, prilagoditev na vodo
živali	121	28,6	žabe (49), živali (30), ptice (12), ribe (7), kače (6), vodne živali (5), kačji pastirji (4), žuželke (3), dvoživke (2), muhe (2), boškarini (1)
tipi, habitati in imena mokrišč	90	21,3	mlaka (24), jezero (16), močvirje (12), Škocjanski zatok (11), luža (8), življenjski prostor (7), morje (4), potok (4), reka (4)
rastline	25	5,9	rastline (13), trava (5), vodne rastline (5), alge (2)
človekove dejavnosti in dožemanje mokrišč	25	5,9	lovljenje (3), zavarovano območje (3), opazovanje (3), barvitost (2), lepo (2), neprijeten vonj (2), po ena asociacija: čisto, dostopno obiskovalcem, drsi, hiše na kolih, nič umetnega, povodni mož, sluzasto, škornji, urejeno, zapuščeno

Srednješolci so na ključno besedo mokrišče podali 86 različnih asociacij, od tega jih je 24 s pet ali več ponovitvami. Najbolj pogoste so bile naslednje posamezne asociacije z deset ali več ponovitvami: voda (74), mokro/ vlažno (64), žabe (35), blato (31), živali (27), komarji/ mrčes (20), rastline (17), močvirje (16), narava (15), trava (13), življenjski prostor (12), ptice (11), ribe (11), žuželke (11), Škocjanski zatok (10), zavarovano območje (10). V spodnji preglednici med rezultati selektivnega kodiranja ni prikazanih 9 asociacij, razvrščenih v skupino drugo.

Preglednica 36: Rezultati selektivnega kodiranja asociacij srednješolcev na ključno besedo MOKRIŠČE

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
lastnosti in funkcije mokrišč	214	40,9	voda (74), mokro/ vlažno (64), blato (31), narava (15), prostor/ območje (8), funkcije mokrišč (6), biotska raznovrstnost (5), živa bitja (3), dež (2), po ena asociacija: glive, oaza življenja, okolje, posebnosti, redki organizmi, slano

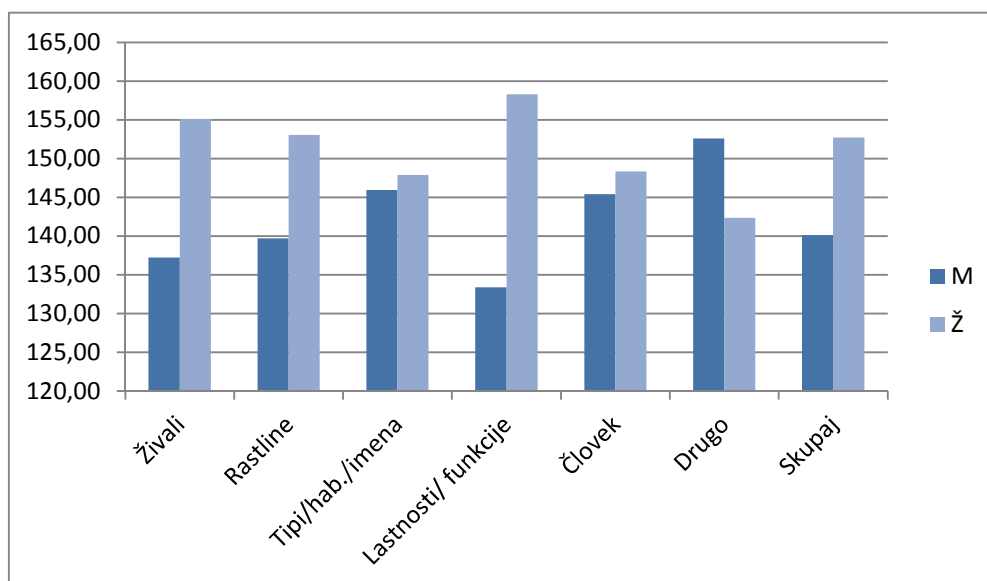
se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Skupine asociacij</i>	<i>Št. asociacij (f)</i>	<i>Odstotek asociacij (%)</i>	<i>Asociacije v posamezni skupini</i>
živali	142	27,2	žabe (35), živali (27), komarji/ mrčes (20), ptice (11), ribe (11), žuželke (11), kačji pastirji (4), dvoživke (3), kače (3), konji (2), krokodil (2), školjke (2), vodni drsalci (2), želve (2), po ena asociacija: deževnik, hipopotamus, mikroorganizmi, močerad, mokrice, pupki, vodne živali
tipi, habitati in imena mokrišč	61	11,7	močvirje (16), življenjski prostor (12), Škocjanski zatok (10), mlaka (5), trstičje (5), barje (2), Ljubljansko barje (2), luža (2), Pohorje (2), po ena asociacija: ekosistem, jezero, polje, reka, Rižana
rastline	55	10,5	rastline (17), trava (13), alge (9), vodne rastline (6), rastlinstvo (4), kanele (2), lokvanji (2), po ena asociacija: mahovi, slanuše
človekove dejavnosti in dožemanje mokrišč	42	8,0	zavarovano območje (10), neprijeten vonj (6), človekove dejavnosti (4), ogroženost (3), barvitost (3), pomembno (3), človek (2), ograjeno (2), po ena asociacija: biologija, bogato, dan (mokrišč), lepo, lesena potka, mostiščarji, neprijetno, skakanje, zanimivo

Skladno z metodologijo smo z uporabo neparametričnih statističnih metod po skupinah asociacij razvrščene podatke primerjali glede na spol vprašanih, njihovo starost, pogostost obiska v Škocjanskem zatoku in glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih območja.

Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za skupine asociacij kaže, da so deklice z izjemo nerazvrščenih asociacij v skupini drugo navedle več asociacij na ključno besedo mokrišče v vseh drugih skupinah asociacij in v celoti. Razlika je bila statistično značilna ($p < 0,05$) pri skupinah asociacij lastnosti in funkcije mokrišč ($U = 8830,5$, $p = 0,009$), zelo blizu pa je bila vrednost tudi pri skupini živali ($U = 9339$, $p = 0,053$). Dečki so navedli več nerazvrščenih asociacij v skupini drugo, pri čemer je razlika prav tako statistično značilna ($U = 9898,5$, $p = 0,024$). Na podlagi testa lahko z manj kot 1% tveganjem potrdimo povezanost spola s skupino asociacij lastnosti in funkcije mokrišč in s 5,3 % tveganjem s skupino asociacij živali pri deklicah, pri dečkih pa z 2,4 % tveganjem s skupino asociacij drugo.

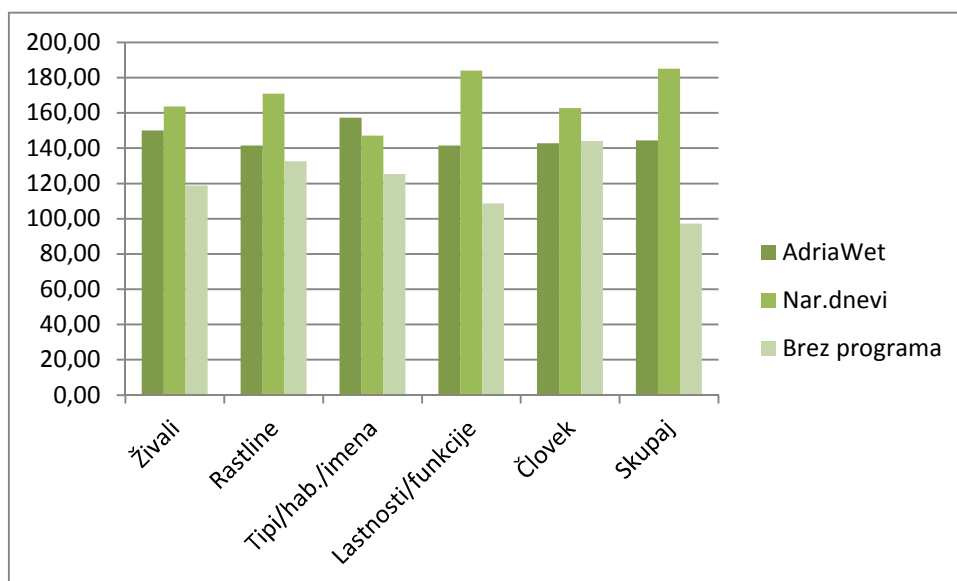
Slika 44: Primerjava srednjih rangov po spolu z uporabo Mann-Whitneyevega U testa za ključno besedo MOKRIŠČE

Pri ugotavljanju povezanosti asociacij z ordinalnima spremenljivkama, kot sta starost in pogostost obiska Škocjanskega zatoka s strani vprašanih osnovno- in srednješolcev, smo z uporabo Spearmanovega koeficienta korelacije rangov (ρ) pri ključni besedi mokrišče statistično pomembne razlike ugotovili le z merjenjem povezanosti števila asociacij s starostjo udeležencev, in sicer pri naslednjih skupinah asociacij:

- živali ($\rho = 0,290$, $p < 0,001$),
- rastline ($\rho = 0,285$, $p < 0,001$),
- lastnosti in funkcije mokrišč ($\rho = 0,386$, $p < 0,001$),
- skupaj vse asociacije ($\rho = 0,432$, $p < 0,001$).

V vseh primerih so več asociacij navedli starejši udeleženci testa, korelacija pa je najmočnejša pri skupnem številu asociacij in pri skupini asociacij lastnosti in funkcije mokrišč.

Primerjava srednjih rangov za število asociacij z uporabo Kruskal-Wallisovega testa glede na predhodno sodelovanje v izobraževalnih programih NRŠZ kaže, da so največ asociacij v glavnini skupin asociacij s statistično pomembno razliko (živali, rastline, lastnosti in funkcije mokrišč, človekove dejavnosti in dojemanje mokrišč, skupaj) navedli udeleženci naravoslovnih dni v naravnem rezervatu ali na slanim travniku pri Sv. Nikolaju, v primeru navajanja asociacij v skupini tipi, habitati in imena mokrišč pa udeleženci izobraževalnega programa v okviru projekta AdriaWet.

Slika 45: Primerjava srednjih rangov glede na sodelovanje v izobraževalnih programih z uporabo Kruskal-Wallisovega testa za ključno besedo MOKRIŠČE

V zgornji analizi smo upoštevali le tiste srednje range, za katere smo s Pearsonovim hi-kvadrat preizkusom ugotovili statistično pomembne razlike.

Preglednica 37: Rezultati Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa za ugotavljanje povezanosti med številom asociacij in sodelovanjem v izobraževalnih programih rezervata

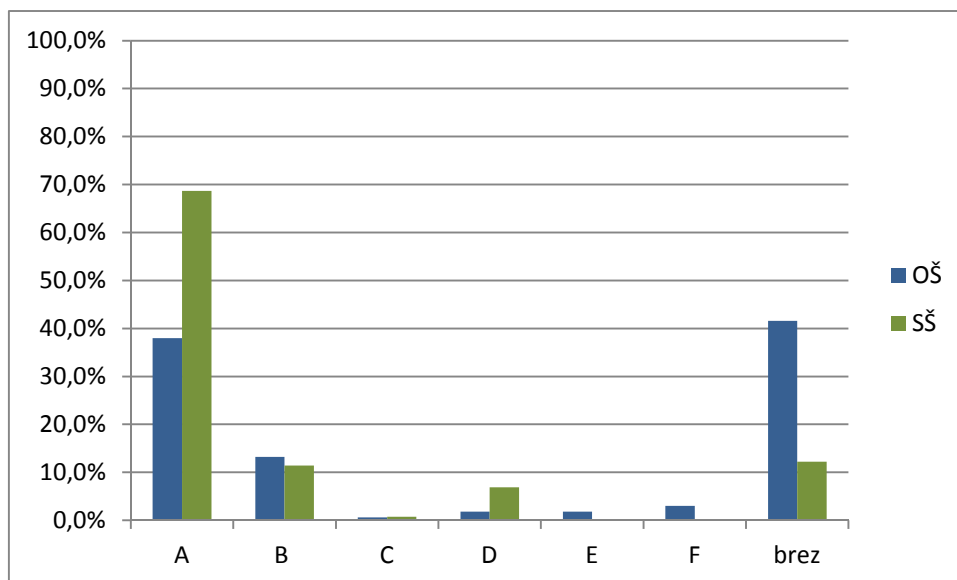
Skupine asociacij	χ^2	df	p
živali	9,992	2	0,007
rastline	16,182	2	0,000
tipi, habitati in imena mokrišč	7,231	2	0,027
lastnosti in funkcije mokrišč	29,167	2	0,000
človek	7,066	2	0,029
drugo	0,216	2	0,898
SKUPAJ	36,993	2	0,000

Legenda: χ^2 – vrednost Pearsonovega hi-kvadrat preizkusa, df – stopinje prostosti, p – statistična značilnost

Ključno besedo mokrišče so sodelujoči učenci in dijaki uporabili v 212 stavkih (71 %), med katerimi jih je bilo 64 % relevantnih, 7 % pa nerelevantnih za nadaljnjo vsebinsko analizo. Med nerelevantnimi stavki najdemo predvsem opisne stavke, ki ne izražajo razumevanja pojma. Stavka ni navedlo 29 % sodelujočih, pri čemer je delež pri osnovnošolcih znašal nekaj več kot 41 %, pri srednješolcih pa nekaj več kot 12 %. Pri tej ključni besedi je glavnina stavkov v kategorijah A (51,5 %) in B (12,5 %).

Primerjava rezultatov med osnovno- in srednješolci kaže na bistveno višji delež pravih in relevantnih stavkov (A) med srednješolci, pri katerih beležimo 69 % stavkov v kategoriji

A v primerjavi s 38 % pri osnovnošolcih, ki pa so napisali za slaba 2 % več delno pravih in relevantnih stavkov (B). Razlika v deležu vprašalnikov brez stavkov je 29 % v korist osnovnošolcev.

Slika 46: Primerjava med stavki osnovno- in srednješolcev po pravilnosti in relevantnosti za ključno besedo MOKRIŠČE

Vsebinsko relevantne stavke smo razdelili po temah, pri čemer smo opredelili glavno temo in največ dve podtemi, ki ju stavek vsebuje. Na ta način smo vsebinsko razvrstili 86 stavkov osnovnošolcev in 106 stavkov srednješolcev, skupaj 192 ali 64 % stavkov. Srednješolci so napisali stavke na 24 tem v primerjavi s 16 temami v stavkih osnovnošolcev.

Glavne teme pri osnovno- in srednješolcih deloma variirajo, dvanajst tem pa se ponovi pri obeh skupinah, med pogostimi z več kot desetimi ponovitvami na posamezno skupino pa najdemo vodo in Škocjanski zatok. V stavkih osnovnošolcev je bistveno večji poudarek na živalih mokrišč, medtem ko srednješolci pišejo o bolj kompleksnih temah s področja biologije in ohranjanja narave in v svojih zapisih poleg bližnjega zatoka navajajo tudi druga mokrišča.

Preglednica 38: Razdelitev stavkov osnovnošolcev na ključno besedo MOKRIŠČE po temah

Glavna tema	Št. stavkov (f)	Pogoste podteme ($f \geq 3$)
voda (mokro, vlažno)	35	živali, žabe, blato, habitat
Škocjanski zatok	20	-
žabe	13	kače
mlaka	3	-
živali	3	-
močvirje	2	-
blato, dan mokrišč, primeri ekosistemskih storitev/funkcij, habitat, opazovanje, opis, ptice, rastline, vsečnost, žuželke	vsaka po 1	-

V dobri polovici stavkov na temo vode oziroma mokrote in vlage so osnovnošolci le preprosto ugotovili, da je mokrišče območje, ki je mokro ali vlažno. Vsebinsko kompleksnejših je 15 stavkov, v katerih poleg vode navajajo predvsem, da je mokrišče življenjski prostor živali in rastlin, v nekaj primerih tudi, da je namenjeno obisku. Nekaj primerov kompleksnejših stavkov:

Mokrišče je mokro, z vodo in blatom, veliko žab./ Mokrišče je vodno, ima veliko mlak v katerih živijo različne živali, je dostopno obiskovalcem./ Mokrišče je kot nekakšen velik ribnik. V njem živijo različne rastline in živali./ Mokrišče je območje z vodo, mlaka. Tukaj se lahko zadržujejo žabe in žuželke, kjer je veliko vlage./ Mokrišče je vlažno, v njem živijo živali, tam imajo zavetje, tam je potok, tam je senca./ Mokrišče je polno mlak (vode) in določenih živali ali rastlin.

Na temo Škocjanskega zatoka ugotavljajo, da je Škocjanski zatok mokrišče oziroma da je v Škocjanskem zatoku mokrišče, kar kaže na to, da nekateri območja kot celote ne dojemajo kot mokrišče, ampak le njegov del ali več delov, na primer:

Mokrišče sem videl dostikrat v Škocjanskem zatoku. / Škocjanski zatok je mokrišče, v katerem so se naselile živali. / Mokrišče je v Škocjanskem zatoku. / Nam najbližje mokrišče je Škocjanski zatok. / V Škocjanskem zatoku je veliko mokrišče. / V Škocjanskem zatoku je veliko mokrišč. / Škocjanski zatok je veliko mokrišče.

Število stavkov, v katerih se pojavljajo žabe, kaže na to, da so žabe tiste živali, s katerimi osnovnošolci najbolj povezujejo mokrišče. Poleg njih v nekaj primerih navajajo še druge živalske skupine, kot so sladkovodne kače, ribe in kače pastirje, na primer:

V mokriščih je veliko žab./ V mokriščih so žabe, sladkovodne kače in ribe./ V mokrišču so žabe, so kače in smrdi in je veliko kačjih pastirjev./ V mokrišču živijo žabe, tam je vlažno./ V mokrišču plavajo žabe. So precej zabavne.

Preglednica 39: Razdelitev stavkov srednješolcev na ključno besedo MOKRIŠČE po temah

<i>Glavna tema</i>	<i>Št. stavkov (f)</i>	<i>Pogoste podteme (f ≥ 3)</i>
voda (mokro, vlažno)	36	živali, rastline, komarji, žuželke
habitat	13	živali
Škocjanski zatok	10	-
ohranjanje narave	9	-
primeri ekosistemskih storitev/funkcij	5	-
živali	4	-
blato	3	-
opis	3	-
degradacija, komarji, Lj.barje, mrtvice	vsaka po 2	-
Mure, rastline, žabe, žuželke		
biodiveziteta, dan mokrišč, dvoživke,	vsaka po 1	-
gradnja, hrup, močvirje, narava,		
ogroženost, vonj		

Pri srednješolcih med stavki na temo vode oziroma mokrega, vlažnega območja najdemo bistveno manj preprostih ugotovitev, da je mokrišče mokro ali vlažno območje. Nasprotno so v več kot 70 % primerov napisali ustrezne definicije mokrišč kot vodnih habitatov značilnih živalskih in rastlinskih vrst, ki se le v redkih primerih nanašajo na območje Škocjanskega zatoka. V nekaj primerih navajajo človeku neprijetne elemente mokrišč, kot je mrčes in neprijeten vonj. Nekaj primerov stavkov:

Mokrišče je območje polno vode, kjer živi veliko živali in rastlin./ Mokrišče je sestavljeno iz vode, kjer živijo žabe, ribe in uspeva posebno rastlinstvo, alge./ Mokrišče je področje polno stoječe vode z mnogimi živalmi in različnimi vrstami rastlin./ Mokrišče je vlažno, kjer živijo živali, rastline .../ Mokrišče je območje, kjer je voda, vlažnost in različne vodne živali./ Mokrišče je vodnato območje, kjer lahko najdemo veliko živalskih vrst./ Mokrišče je vlažno območje, kjer je veliko insektov./ Mokrišča so polna vode, zato se tam nahaja veliko vlage posledično tudi veliko komarjev in mrčesa./ Mokrišče je mokro območje v naravi - Škocjanski zatok.

Posebej smo obravnavali stavke, kjer je mokrišče opisano kot habitat brez poudarka na vodi. Tudi v teh stavkih so srednješolci mokrišča pravilno opredelili kot naravni habitat, na primer:

Mokrišče je zelo pomemben in ugoden življenjski prostor za živa bitja, eno takih v Sloveniji je Škocjanski zatok ali Ljubljansko barje./ Mokrišče je življenjski prostor za mnoge živali, npr. za žabe./ Mokrišče je naravni habitat različnih živali in rastlin kot so alge in npr. slanuše./ Mokrišče je naravni habitat mnogim vrstam zavarovanih živali./ Mokrišče je naravni habitat, kjer najdemo kačje pastirje./ Mokrišče je zelo pomemben habitat./ Mokrišča so zelo ugodni življenjski prostori za različne vrste živih bitij.

Stavki na temo Škocjanskega zatoka so večinoma vsebovali le ugotovitev, da je Škocjanski zaton mokrišče, v dveh primerih pa je bila poleg tega opisana še protihrupna zaščitna območja:

Mokrišče najdemo v Škocjanskem zatoku, je ograjeno in zavarovano pred hrupom./ Škocjanski zaton je mokrišče./ Mokrišče lahko vidimo tudi v Škocjanskem zatoku.

V stavkih na temo ohranjanja narave so se srednješolci ukvarjali predvsem s pomembnostjo mokrišč kot naravnih okolij z ekosistemskimi funkcijami in pomembnosti njihovega ohranjanja in zavarovanja, na primer:

Mokrišča so pomembna za naravo še posebej za biodiverzitetu in so ponavadi zavarovana območja, ponavadi pa ob tej besedi najprej pomislimo na močvirje./ Mokrišča moramo ohraniti, saj delujejo kot nekatere spužve - v obdobju velikega deževja vpijajo vodo, v času suše jo sproščajo./ Mokrišče je pomembno naravno okolje./ Zelo pomembno je, da ohranimo mokrišča in jih zavarujemo./ Mokrišča je potrebno ohraniti.

5.2.6 Povezave in trendi pri najpogostejših asociacijah ter razvrstitev v krovne dimenzije asociacij

Za osem najpogostejših asociacij, ki se pojavljajo pri več kot eni ključni besedi, smo preverili, če se skozi tovrstno pojavljanje kažejo kakršnekoli povezave, ki bi jih lahko opredelili kot trende v predstavah o Škocjanskem zatoku in z njim povezanih pojmov pri učencih in dijakih. Primerjava med drugim kaže, da smo do statistično pomembnih razlik pri nekaterih skupinah asociacij prišli tudi pri pojmovih, ki kot posamezne asociacije niso bili uvrščeni med najbolj pogoste.

Preglednica 40: Povezave pojavljanja najpogostejših asociacij in skupin asociacij pri različnih ključnih besedah

Asociacija	Povezave / trendi
Živali	- Kot posamezna asociacija je po pogostosti na enem od prvih štirih mest pri vseh 5 ključnih besedah. - Kot tema stavkov je po pogostosti na enem od prvih treh mest pri ključnih besedah Škocjanski zaton in ptice. - Udeleženci naravoslovnih dni jo kot skupino asociacij z ugotovljeno statistično pomembno razliko navajajo pri ključnih besedah Škocjanski zaton in mokrišče. - Ugotovljena je pozitivna korelacija pojavljanja te skupine asociacij glede na starost udeležencev pri ključnih besedah Natura 2000, zavarovano območje in mokrišče. - Deklice skupino asociacij z ugotovljeno statistično pomembno razliko navajajo pri ključnih besedah zavarovano območje in mokrišče.

se nadaljuje

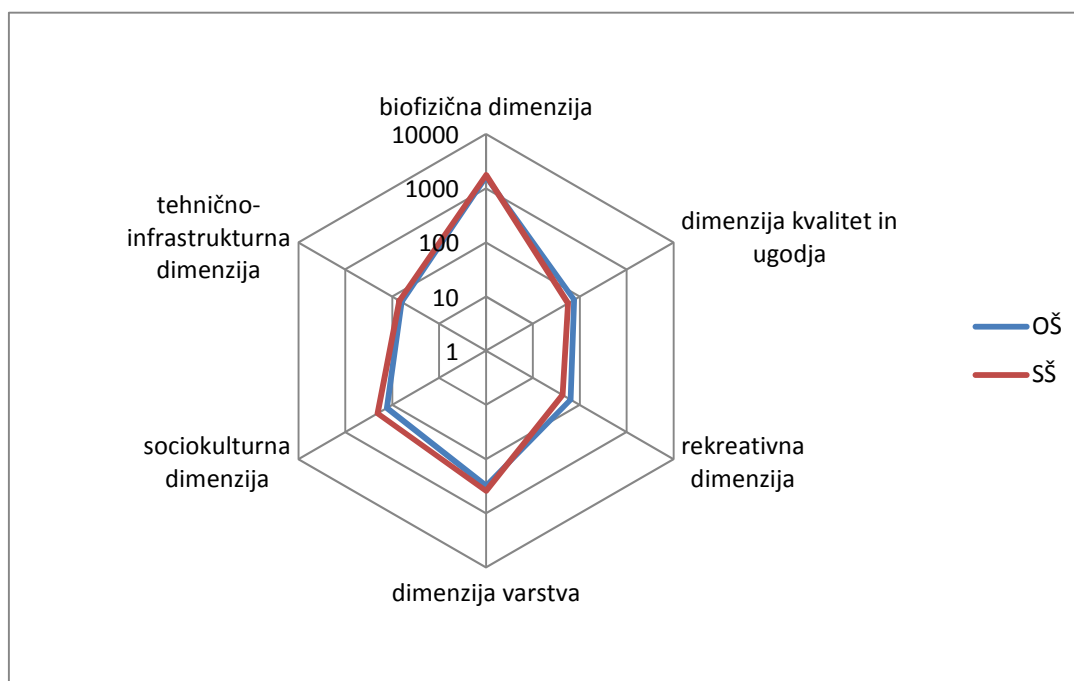
nadaljevanje

<i>Asociacija</i>	<i>Povezave / trendi</i>
Rastline	- Kot posamezna asociacija ima pri 4 ključnih besedah frekvenco večjo ali enako 10 (Škoc. zatok, zavarovano območje, Natura 2000 in mokrišče). - Udeleženci naravoslovnih dni jo z ugotovljeno statistično pomembno razliko navajajo pri ključni besedi mokrišče, tisti, ki niso sodelovali v izobraževalnih programih pa pri besedi Škocjanski zatok. - Ugotovljena je pozitivna korelacija pojavljanja te besede glede na starost udeležencev pri ključnih besedah zavarovano območje in mokrišče.
Narava	- Kot posamezna asociacija ima pri 3 ključnih besedah frekvenco večjo ali enako 10 (Škocjanski zatok, zavarovano območje, Natura 2000). - Pri večini ključnih besed se pojavlja tudi kot tema stavkov, v določenih primerih v smislu ohranjanja narave. - Umeščena v skupino asociacij Narava in opis območja je na prvem mestu pri ključnih besedah Škocjanski zatok in Natura 2000. - Udeleženci naravoslovnih dni skupino asociacij Narava in opis območja z ugotovljeno statistično pomembno razliko navajajo pri ključnih besedah Natura 2000, zavarovano območje in mokrišče. - Ugotovljena je pozitivna korelacija pojavljanja skupine asociacij Narava in opis območja glede na starost udeležencev pri ključnih besedah Natura 2000, zavarovano območje in mokrišče.
Ptice	- Kot posamezna asociacija ima frekvenco večjo ali enako 10 pri ključnih besedah Škocjanski zatok in mokrišče. - Statistično pomembne razlike so enake kot pri skupini asociacij živali, kamor je umeščena.
Škocjanski zatok	- Kot posamezna asociacija ima frekvenco večjo ali enako 10 pri ključnih besedah zavarovano območje in mokrišče. - Pogosta tema stavkov pri ključnih besedah zavarovano območje, mokrišče, Natura 2000.
Voda	- Kot posamezna asociacija ima frekvenco večjo ali enako 10 pri ključnih besedah Škocjanski zatok in mokrišče. - Najpogostejša tema stavkov pri ključni besedi mokrišče.
Žabe	- Kot posamezna asociacija ima frekvenco večjo ali enako 10 pri ključnih besedah Škoc. zatok in mokrišče; v skupini živali je v primeru skupin asociacij pri obeh ključnih besedah na drugem mestu.; - Udeleženci naravoslovnih dni jo v skupini asociacij živali z ugotovljeno statistično pomembno razliko navajajo pri ključnih besedah Škocjanski zatok in mokrišče.
Zavarovano območje	- Kot posamezna asociacija ima frekvenco večjo ali enako 10 pri ključnih besedah Natura 2000 in mokrišče pri srednješolcih. - Pogosta tema stavkov srednješolcev pri ključnih besedah Škocjanski zatok, Natura 2000 in mokrišče, pri slednjih dveh v smislu ohranjanja narave. - Udeleženci naravoslovnih dni jo v oblikovanih skupinah asociacij z ugotovljeno statistično pomembno razliko navajajo pri ključnih besedah Škocjanski zatok, Natura 2000 in mokrišče.

Skladno z metodologijo smo podatke iz skupin asociacij brez drugih nerazvrščenih asociacij razvrstili še v krovne dimenzije asociacij, in sicer v biofizično, rekreativno, tehnično-infrastrukturno, sociokulturno dimenzijo ter dimenziji kvalitet in ugodja ter varstva. Med ključnimi besedami je ta razvrstitev pokazala kar precej razlik: pri ključni besedi Škocjanski zaton se asociacije pojavljajo v večini dimenzij, pri ključnih besedah Natura 2000 in zavarovano območje poleg biofizične dimenzije izstopata še dimenzija varstva in sociokulturna dimenzija, v skupnem seštevku pa je več kot 70 % asociacij razvrščenih v biofizično dimenzijo, kar velja tudi za najbolj pogoste asociacije z izjemo asociacije zavarovano območje, obravnavane v začetku tega poglavja. Sledi dimenzija varstva z nekaj manj kot 15 % in sociokulturna dimenzija s 7 %. Primerjava med podatki asociacij osnovno- in srednješolcev, razvrščenimi v dimenzije, ni pokazala bistvenih razlik. Osnovnošolci so navedli nekaj več asociacij, ki so razvrščene v biofizično dimenzijo, srednješolci pa nekaj več v dimenziji varstva in sociokulturni dimenziji, s čemer razlike nikjer ne presegajo 3 %.

Preglednica 41: Razvrstitev asociacij v krovne dimenzije po ključnih besedah in udeležencih

<i>Dimenzija</i>	<i>Škoc. zaton</i>	<i>Natura 2000</i>	<i>Zav. obm.</i>	<i>Ptice</i>	<i>Mokri- šče</i>	<i>SKU- PAJ</i>	<i>OŠ</i>	<i>SŠ</i>
biofizična dimenzija	922	284	286	1042	848	3382	1615	1767
dimenzija kvalitet in ugodja	56	0	0	30	46	132	76	56
rekreativna dimenzija	107	0	0	0	0	107	64	43
dimenzija varstva	99	115	384	78	21	697	310	387
sociokulturna dimenzija	0	136	201	0	0	337	131	206
tehnično-infrastrukturna dimenzija	134	0	0	0	0	134	63	71
SKUPAJ	1318	535	871	1150	915	4789	2259	2530

Slika 47: Dimenzije pojmovanja s Škocjanskim zatokom povezanih pojmov med osnovno- in srednješolci

5.3 IZKUŠNJE, STALIŠČA TER OPAŽENE VEDENJSKE IN DRUGE SPREMEMBE PRI UDELEŽENCIH OBISKOVANJA IN UPRAVLJANJA NARAVNEGA REZERVATA

Za preverjanje vpliva aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju Naravnega rezervata Škocjanski zaton smo na podlagi metodologije, predstavljene v poglavju 4.1.4 oblikovali skupino desetih udeležencev. V skupini je bilo šest žensk (60%) in štiri moški (40%). Osem članov skupine (80%) je bilo z Obale, dva pa iz drugih delov Slovenije (20%). Zaradi zagotavljanja anonimnosti v fazi predstavitve rezultatov raziskave namesto osebnih imen uporabljamo šifre, ki smo jih oblikovali kot kratico U in zaporedno številko od 01 do 10, torej udeleženec/-ka poskusnih aktivnosti 01, 02 in tako dalje. Zaradi večje preglednosti besedil v nadaljevanju za oba spola uporabljamo samo moško slovnično obliko. V preglednici v nadaljevanju predstavljamo osnovne podatke o vključenih udeležencih, njihovih načinih obiskovanja in drugih za raziskavo pomembnih vidikih pri vsakem posamezniku.

Preglednica 42: Osnovni podatki, načini obiskovanja in drugi pomembni vidiki pri udeležencih preizkušanja aktivnosti

<i>U</i>	<i>Osnovni podatki o udeležencih, načini obiskovanja, drugi pomembni vidiki za raziskavo</i>
01	Ženska srednjih let doma v okolici Škocjanskega zatoka, ki ga že od mladosti naprej tudi redno obiskuje. Odkar je urejen kot naravni rezervat, hodi tja na sprehode, predvsem s psi, po učni poti pa tudi teče. Ko dobijo obiske, jih pripelje v zaton in jim ga razkaže ter odgovarja na vprašanja. Na ta način naravni rezervat in idejo njegovega ohranjanja promovira pri drugih ljudeh. Njenim prijateljem in sorodnikom se zdi zanimivo pogledati skozi line, opazovati ptice. Po poklicu je učiteljica predšolske vzgoje, dela na okoliški osnovni šoli.
02	Mlajša ženska, ki je v otroštvu bivala v neposredni bližini Škocjanskega zatoka, ki je bil zanjo in njeno starejšo sestro privlačen že tedaj: kot samoukinji sta postali ljubiteljski ornitologinji. Članica DOPPS je že vrsto let. Opravila je interno izobraževanje za vodnike po NRŠZ in se v tem tudi preizkusila. Po poklicu je slovenistka, trenutno samozaposlena kot lektorica, intenzivno pa se posveča tudi vzgoji svojih treh majhnih otrok, njim prilagaja tudi obiske zatoka in podobnih območij. V samozaložbi je izdala knjigo za otroke s pesmicami o živalih, ki jo je ilustriral njen oče.
03	Upokojen moški, ki si je po upokojitvi aktivno sprehajanje v naravi s fotografiranjem izbral za glavni hobi in s tem namenom dnevno prihaja v Škocjanski zaton. Kasneje se je zato navdušila še žena in zdaj fotografirata skupaj in v družbi prijateljev s podobnimi interesi. Kot reden obiskovalec je tudi v stalnih stikih z osebjem naravnega rezervata, sporoča jim svoja opažanja zanimivih vrst, kršitev ter podarja fotografije za objavo v publikacijah o naravnem rezervatu in na spletni strani.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Osnovni podatki o udeležencih, načini obiskovanja, drugi pomembni vidiki za raziskavo</i>
04	Oblikovalka in ilustratorica, ki svoj poklic povezuje z naravo. Na Obalo se je preselila šele pred nekaj več kot petimi leti in Škocjanski zatok najprej spoznala kot območje za rekreacijo (tek, sprehodi). Kasneje je začela poklicno sodelovati z DOPPS in tudi skozi to poglobila svoj odnos do območja. Njen odnos do narave zaznamuje spoštovanje, sebe vidi kot del narave.
05	Študentka mednarodnih odnosov na FDV ter višješolskega študija naravovarstvo v Šentjurju. Škocjanski zatok je spoznala pred nedavnim, ker večkrat prihaja na Obalo, odkar sta se tja preselila njena starša. Dosedanji obiski so bili namenjeni predvsem spoznavanju in doživljanju narave. Ima velik interes za ohranjanje narave, ki izhaja iz njenih izkušenj iz mladosti. Zelo aktivna v raznih društvih, ki se ukvarjajo z okoljskimi in socialnimi temami.
06	Ženska srednjih let, po poklicu kemik, zaposlena v Luki Koper, kjer je zadolžena za ravnanje z okoljem. V okviru svojih pristojnosti lahko skrbi, bolj ali manj uspešno, da s svojimi dejavnostmi pristanišče čim manj vpliva na okolje. V Škocjanski sprehod prihaja na družinske sprehode in občasno na tek s prijateljicami.
07	Mlajši moški, zaposlen, ob delu študira naravovarstvo v Šentjurju. Zelo ročno spreten in ustvarjalen, kot ljubiteljski slikar in ilustrator rad upodablja naravo. Aktiven v lokalnih društvih. Škocjanski zatok je spoznal med krajšimi počitnicami na Obali in ga je že pred začetkom sodelovanja pri poskusnih aktivnostih vključeval v svoje študijske obveznosti.
08	Moški srednjih let, magister znanosti s področja varstva naravne dediščine in bivši zaposleni pri upravljavcu NRŠZ, ki sedaj dela na področju podjetništva. Po letih različnih profesionalnih izkušenj z upravljanjem zavarovanih območij sedaj v Škocjanski zatok prihaja predvsem z namenom predstavitve območja ciljnim skupinam in navduševanja le-teh nad naravo, za kar se mu Škocjanski zatok zdi zelo primerno orodje.
09	Ženska srednjih let, ki je že desetletje zaposlena pri upravljavcu NRŠZ na nalogah administrativne podpore pri upravljanju območja, po poklicu organizator dela. Poleg aktivne poklicne vključenosti, pri čemer ji je zelo všeč funkcija območja kot učilnice v naravi, v Škocjanski zatok prihaja tudi z družino na sprehode.
10	Moški srednjih let, po poklicu geograf, dela na Turistici na področju izobraževanja o trajnostnem turizmu. V Škocjanski zatok prihaja na vodene ogleds s študenti, katere usmerja tudi v raziskovalno delo, povezano z zavarovanimi območji, ter družinske sprehode. O Škocjanskem zatoku ima zelo pozitivno mnenje in vidi veliko možnosti za povezovanje zavarovanih območij s turističnim sektorjem ter na ta način krepitev razvoja trajnostnega turizma v Sloveniji.

5.3.1 Pomembne življenjske izkušnje udeležencev poskusnih aktivnosti ter njihova stališča, odnos in pričakovanja do predmeta raziskave pred izvedbo aktivnosti

Izhajajoč iz teoretičnih podlag, po katerih odgovornemu vedenju do narave botrujejo kognitivni in čustveni dejavniki, podprti s pomembnimi življenjskimi izkušnjami, med katerimi sta osrednjega pomena neposredno doživljanje narave v mladosti in vpliv pomembnih soljudi, smo na podlagi metode v okviru uvodnega polstrukturiranega intervjuja udeležencem najprej zastavili nekaj vprašanj s tega področja. Na ta način smo zbrali najpomembnejša dejstva o udeležencih, ki se nanašajo na:

- njihovo doživljanje in neposredni stik z naravo v mladosti,
- vpliv pomembnih soljudi na oblikovanje odnosa do narave,
- doživljanje in dojemanje naravnih bitij in narave nasploh,
- njihove dosedanje izkušnje s področja raziskave in
- poglede na varstvo ptic in narave ter vprašanja odgovornosti.

5.3.1.1 Neposredni stik z naravo v mladosti

Vsi udeleženci so potrdili, da so v mladosti naravo neposredno doživljali. V večini primerov je šlo za naravo v bližini doma: bližnji gozd, travnik, potok ali reko, mlako, tudi morje, v enem primeru celo Škocjanski zatok. Z doživljanjem narave nekateri povezujejo tudi odrasčanje ali počitnice na kmetiji pa tudi prosto otroško igro na zelenih površinah v blokovskih naseljih. Neposredni stik z naravo so doživljali tudi na družinskih izletih in na planinskih pohodih, v manjši meri pa tudi v neokrnjeni naravi, predvsem gozdovih, kjer so sami ali pod nadzorom odraslih opazovali divje živali.

Kot je bilo še značilno za odrasčanje generacij današnjih odraslih, jim je narava v glavnini primerov predstavljala igrišče in igračo obenem. Pri igri v naravi je šlo za spontano, nevedeno in samostojno raziskovanje okolice, ki so ga starši ponavadi povsem dopuščali, mladi raziskovalci pa so se s svojih raziskovalnih pohodov kdaj pa kdaj vrnili umazani, strgani, s kakšno buško, vendar zadovoljni, brez strahu in povezani s svetom, ki jih je obdajal. V tem sklopu člani skupine poročajo o različnih otroških igrah v naravi, ki so bile raznolike, kot je pestra otroška domišljija – od skrivalnic, tekanja po travnikih, plezanja po drevesih, do kopanja in ribolova v bližnjih potokih in manjših rekah. Trije člani (U03, 08 in 09) kot primer stika z naravo navajajo tradicionalno ročno delo na kmetiji s spanjem na seniku in igranjem z domačimi živalmi, na primer mačkami, ki so bile v določenem času odrasčanja edine razpoložljive igrače. Določene aktivnosti so bile povezane tudi z divjimi živalmi, v primeru U01 na primer opazovanje in hranjenje divjih živali, ki jih je domov prinašal starejši brat, U05 in njene vrstnice pa so na svojevrsten način poskrbele za ptice, ki so jih našle v okolici:

»S kolegicami smo pobrale mrtve ptiče, jim priredile pogrebni obred, imele tako ptičje pokopališče. Mlade ptičke, ki niso mogli poletet, smo imele v posebni temu namenjeni kletki, kjer smo vsakega

spodbujale in hranile kaka dva dni, mama je bila v bližini in ko je mladič poletel, je zletel za njo. Tako smo ene pokopavale, druge pa oživljale.«

Štirje člani skupine so že v mladosti aktivno opazovali divje živali, dva med njimi v družbi odraslih. U06 sta oče in dedek učila prepoznavati ptice okoli doma. U10 je spremljal očeta, revirnega gozdarja, v snežniške gozdove na odkazilo lesa za posek in hodil na počitnice k teti in stricu, ki je bil revirni lovec, in ga spremljal na teren.

»Vedno je bil poudarek na opazovanju, v moji navzočnosti stric ni nikoli ustrelil nobene živali. Občutek sem dobil, da je bil previden tudi zaradi mene. Enkrat je imel priliko ustreliti košuto, pa je dolgo čakal in res je bilo dobro, da ni streljal, ker je kmalu za tem pritekel mladiček. Veliko živali sem videl, tudi medvede, v pričo mene pa ni bila nobena ustreljena.«

U07 je že kot mlad fant hodil v gozd sam, da je imel mir in je lahko opazoval divje živali, ki jih je tam srečal. Dedek ga je naučil ročnih spretnosti in obdelave lesa, tako da si je za namene opazovanja kmalu postavil hišico na drevesu. U02 in njeno starejšo sestro pa je odraščanje v neposredni bližini Škocjanskega zatoka spodbudilo k opazovanju ptic.

»Imela sem srečo, da sem živela v naravi, okoli hiše smo imeli precej zemlje in soseda je imela mlako, kjer sva s sestro preždeli cele dneve – vsako žival, vsako vrsto iz tiste mlake sva poznali. Ptice je bilo najlažje opazovati, dedek je imel star vojaški daljnogled, ki sva ga »zaplenili« – še zdaj ga imam, tako je dober, ni boljšega!«

Živel so ob Badaševici, kamor so ptice prihajale večinoma iz zatoka. Na ta način sta bili s sestro vedno povezani z bližnjim mokriščem, ki je navdihovalo njune otroške prigode:

»Enkrat se spomnim, še v osnovni šoli, da smo se s prijatelji kar odpravili v zatok, tako nas je zanimalo, nič nisva povedali mami. Hoteli smo k Jezercu, ker smo opazili, da je tam veliko ptic in smo kar čez hitro cesto poskušali priti do tja – avti so nam trobili, mi pa kar naprej ... potem smo ugotovili, da se ne da in se vrnili nazaj. Vse je izhajalo iz tega navdušenja, ki se je začelo že zelo zgodaj.«

Preglednica 43: Prikaz stališč o vplivu mladostnih izkušenj na sedanji odnos in vedenje do narave

<i>U</i>	<i>Vpliv mladostnih izkušenj na današnji odnos in vedenje do narave na podlagi odgovorov udeležencev</i>
01	Na v naravi preživeto otroštvo jo vežejo lepi spomini. Vidi velik vpliv tega stika iz otroštva na kasnejši odnos do narave (žaba ni gnusna, kač se ni treba bati).
02	Stik z naravo v otrostvu je imel zanjo poseben pomen na oblikovanje odnosa do narave. Pomemben se ji zdi tudi zgled staršev in dedka. Opazila je, da ima tudi on rad naravo, kar je bila zadnjo nekakšna potrditev, da je s svojim navdušenjem nad njo na pravi poti. Meni, da ni treba, da so starši poznavalci, ampak da prenesejo na otroka, da se zna naravi čuditi, da ni vse brez smisla ali samo po sebi umevno.
03	Mladostne prigode v naravi so vplivale nanj in na njegovo kasnejše življenje. Narava je bila zanj vedno lepa, nikoli ga ni tepla.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Vpliv mladostnih izkušenj na današnji odnos in vedenje do narave na podlagi odgovorov udeležencev</i>
04	Na mladost v povezavi z naravo ima lepe spomine, pomemben se ji zdi konkreten stik z naravo, zemljo, na primer da hodiš bos. Hvaležna je, da je odraščala v vašem okolju, ki ji je omogočilo globlje izkušnje.
05	Narava ima od mladosti dalje zanjo poseben pomen, že takrat se je odločila, da bo delala nekaj v povezavi z naravo. Odločila se je za študij mednarodnih odnosov, z namenom, da bo v dobrobit narave delovala skozi vpliv na politiko, sprejemanje odločitev, ne konkretno na terenu.
06	Povezanost z naravo danes udejanja na službenem področju, kjer v Luki Koper stalno opozarja na pravilno ravnanje do okolja, saj ji ni vseeno, kaj se počne. Razume, da je okolje- in naravovarstvo tek na dolge proge.
07	Mladostne izkušnje iz narave so bile odlične. Narava je imela nanj močan vpliv, ta vez je še vedno močna: od vedno gleda le oddaje povezane z naravo, rad gre v gozd. Upa, da bo v prihodnje lahko tudi delal kaj v povezavi z naravo.
08	Rodimo se s predispozicijami, izkušnje in okolje vsakomur lahko samo pomagajo, da svoje predispozicije odkrije.
09	Izkušnje iz mladosti vplivajo na to, da jo vleče v naravo, da teži k njej. Pri vedenju najbolj opazi svojo pazljivost do okolja, da stalno pazi, da ne smeti itd. Pri njej je tudi v odnosu do narave pomembna socialna komponenta.
10	Mladostna doživetja v naravi so pomembno vplivala na njegov odnos in današnje dojemanje narave (spoštovanje, nenasilje do drugih bitij). Ima lepe spomine na te čase in nobene slabe izkušnje.

5.3.1.2 Vpliv pomembnih soljudi

Vpliv pomembnih soljudi na oblikovanje pomembnih življenjskih izkušenj v mladosti se je pri sodelujočih v tem delu raziskave izkazal kot bistven, saj le en udeleženec (U03) ni izpostavil nobenega pomembnega sočloveka, ki bi ga v mladosti usmerjal k naravi. Odrasli se v njegove mladostniške prigode niso vtikali, ni bilo potrebno, saj je preprosto bil del narave – tako se je tedaj živelo. Kot pomembne soljudi so vsi ostali člani skupine navedli katerega od ožjih odraslih družinskih članov, nekateri pa tudi vrstnike. Med odraslimi ožjimi družinskimi člani so za pomembne soljudi opredelili mamo, očeta, dedka in strica. Pri tem so vidne nekatere razlike med vplivom mame in moških sorodnikov. Mamo so kot vplivno pri oblikovanju odgovornega odnosa do narave izpostavili štirje člani skupine. Pri vseh so bile mame tiste, ki so jih skozi besedo in zgled učile senzibilnosti, čudenja in sprejemanja drugih bitij.

U01 pravi, da je bila mama tista ključna oseba, ki je obema z bratom naravo zelo približala, pokazala detajle, živali – po sili razmer je namreč učila biologijo, kar jo je tudi zelo veselilo. V primeru U04 nihče v družini ni imel izdelanega odnosa do narave, stik z naravo je bil samoumeven – le njena mama je bila vedno pripravljena deliti z živalmi, jim

kaj pustiti na njivi. U10 je izpostavil senzibilnost do drugih bitij, ki mu jo je prenesla mama, čeprav ta senzibilnost ni bila konkretno usmerjena v naravo. U02 poudari neke vrste čudenje naravi, v katero jo je čisto naravno usmerjala njena mama, medtem ko je dedek stal za začetnimi koraki pridobivanja naravoslovnega znanja:

»Moja mama je vsako stvar opazila, recimo vsako pajčevino – oh, kako je to lepo – in s sestro sva to čisto ponotranjili; tako se je začelo ... in tudi dedek je imel nekaj v sebi, ljubezen do narave in živali. Še v starih letih je imel plakate z različnimi živalskimi vrstami. Ko sem imela kakih deset let, mi je podaril majhno enciklopedijo o živalih in takrat se je zares začelo, to je bilo »uau«, odprl se je svet. Knjigo sem nosila s seboj in z njo določala opažene vrste...«

Dedka so kot ključnega navedli štirje člani skupine: tudi v drugih primerih so bili dedki tisti, ki so vnuke in vnukinje učili veščin, povezanih z naravo, kot je prepoznavanje ptic v primeru U06, ročnega dela z lesom v primeru U07 ali pa česarkoli, povezanega z naravo, kot je povedala U05. Nekateri člani skupine so ob pripovedi o vplivih dedkov izpostavili stališče, da je bilo delo v naravi (kmečka opravila, delo v gozdu, lov) tradicionalno moško, medtem ko so se ženske držale v hiši in na njivi. Zato so dedki te generacije imeli znanje o naravi, ki so ga lahko prenašali na vnuke.

Očetje se kot motivatorji za stik z naravo pojavljajo pri treh udeležencih, strici pa pri dveh. V primeru U06 jo je oče skupaj z dedkom naučil prepoznavanja ptic, pa tudi gob, v primeru U08 pa sta bila oče in stric pobudnika mnogih izletov in aktivnosti v naravi, stric kot aktiven pohodnik pa tudi planinskih tur, na katerih je dobil veselje do planinarjenja in ljubezen do gorske narave. V primeru U10 sta bila ravno tako ključna oče in stric zaradi poklicev revirnega gozdarja in lovca, ki sta ju opravljala, in ga včasih jemala s seboj na delo v gozd. Skozi pripovedovanja so mu oče in njegovi sodelavci gozdarji privzgojili občutek za ravnovesje v naravi. Dobil je pomembno sporočilo, da je v primerih gospodarjenja z naravo to treba delati z občutkom in da so določeni deli, npr. varovalni gozd, nedotakljivi.

Trije člani skupine so navedli splošen vpliv vrstnikov, ki so jih spremljali v igri in doživljanju narave, trije pa so izpostavili tri osebe podobne starosti, ki so bile še posebej pomembne pri nastanku pomembnih življenjskih izkušenj. V primeru U01 je bil to pet let starejši brat, ki je kasneje postal biolog, in je v mladosti prinašal domov divje živali, ki sta jih potem skupaj opazovala in skrbela zanje, npr. kače in pajke. V primeru U02 je bila to dve leti starejša sestra, s katero sta gojili iste interese. Ko se je začela obnova zatoka, sta se hoteli vključiti, da bi pomagali, pa sta bili še premajhni. Spomni se prvih Mobitelovih akcij z DOPPS-om, ko sta v neki reviji našli fotografijo vodomca in njihov poziv, naj tisti, ki ga opazi, to sporoči na navedeno telefonsko številko. Ko sta sporočili svoje opažanje, sta se čutili pomembni, da nekaj pripomoreta. Pri U04 pa je bila ključna dve leti starejša sestra s pozitivnim odnosom do živali, ki jo je najbolj motivirala pri oblikovanju pozitivnega odnosa do narave. Sama je imela nagnjenje do narave v sebi, s sestrično sta bili glede tega izjemi v družini, ker tudi sestrična ni imela nikogar, ki bi jo usmerjal v to področje.

5.3.1.3 Doživljanje in dojemanje naravnih bitij in narave nasploh

Posebej smo se v raziskavi posvetili vprašanju, kako člani skupine doživljajo in dojemajo druga bitja, ki jih najdemo v naravi, torej predvsem živalske in rastlinske vrste. Njihove odgovore so zaznamovala predvsem pozitivna čustva, kot so ljubezen, spoštovanje in nenasilje pa tudi zagovarjanje enakopravnosti drugih bitij. U01 o svojem odnosu do drugih živih bitij pove:

»V mladosti sem se bala edino pajkov, zdaj se tudi teh ne bojim več. Živali rada pustim pri miru v njihovem okolju. Če je pajčevina čez pot, jo obidem, če je možnost – pustim živali pri miru. Rada vidim kačo, sem zadovoljna, ker vem, da jo potem nekaj časa ne bom srečala. Rajši jo vidim, kot da me preseneti... Vse živali spoštujem, rada jih srečam in opazujem, se potuhnem in gledam.«

U02 ima tudi dandanes še vedno največji interes za ornitologijo – zanimajo jo tudi druge živalske vrste in botanika, a ne tako kot ptice. Kar malce nevoščljiva je današnjim otrokom, ki so jim na voljo naravoslovne delavnice, revije, tabori, mentorji za prepoznavanje ptic; ko je bila otrok, še revije Svet ptic ni bilo. Takrat res ni bilo ničesar, kar bi otroku pomagalo razvijati interes za ornitologijo. Odtlej se je veliko spremenilo in vesela je, da je vsaj danes tako. U03 pravi, da je narava zanj vedno lepa, da in vzame. Narava je narava. Opisuje, kako z ženo opazujeta srake in vrane, kako preganjajo kanjo, kako čakajo in dokončajo njen plen. Pravi, da imajo živali pamet in to dobro, da imajo še kaj več, kot nagon. Opiše primer ose, ki je hodila prosit za jabolčni sok:

»Pred časom je hodila osa doma v dnevno sobo, in potem ko sva z ženo spila jabolčni sok, popila zadnje kapljice sladke pijače. Ko sta bila kozarca povsem prazna, je odletela na ženino roko in potem spet na kozarec. Pa spet na njeno roko in na kozarec. Hodila je prosit za pijačo. Žena ji je prinesla še in je spet pila, dokler ni zmanjkalo in potem spet prosila.«

Za U04 je bila v mladosti narava sama po sebi umevna, ko pa se je po zaključku študija spet začela bolj zanimati zanjo, je opazila, da je dotlej v odnosu do narave že razvila kvaliteto spoštovanja. Tako doživlja tudi druga bitja:

»Zelo se mi je usleda izkušnja s sprehoda nad Medvodami, ko sem srečala celo jelenjo družino. Ob tem sem res čutila globoko spoštovanje do teh veličastnih bitij. Ko gledam žužke, ki so tako lepi, čutim podobno. V naravi je tako ali tako vse lepo, sprejemam vse, kot je. Tudi če se nekaj sesuje, zraste nekaj novega – iz tega se skušam učiti. Zdaj res uživam v vonjih, zvokih, barvah, da spremljam sebe, se odzivam na določene stvari. Pomembno mi je lepo, lepi vonji, lepi razgledi, v naravi so najlepše stvari, ki hkrati tudi funkcionirajo in zato naravo občudujem.«

U05 je izpostavila, da so ji vse divje živali zelo pomembne. Všeč so ji recimo srne, kač pa je ni strah in so ji prav tako zelo lepe, ker ji jih je v mladosti približal oče. Vedno je namreč kakšno ujel in prišel domov z eno ali dvema kačama ovitima okrog rok. Pokazal jim je, kako jih prijeti, da moraš biti nežen z njimi. U06 ima druga bitja rada, recimo že v mladih letih je zelo rada sadila in gojila okrasne rastline, da je doma vse cvetelo. Vedno je doma imela tudi hišne ljubljence, izbirali so take, ki ne rabijo veliko prostora. Stik z drugimi bitji je bil prisoten. Tudi v pristanišču gleda, da je čim več posajenega, to redno spremlja in

daje v plan. Naravna bitja vedno rada sreča, v gozdu je nazadnje srečala srno v dolini Glinščice. Tudi v pristanišču se najde kak zajček, tudi srne, labodi, vidijo tudi delfine. Njen sin se želi vseh živali dotaknit, meni, da to prispeva k njegovi povezanosti z drugimi bitji. U07 čuti močno vez z drugimi bitji. Malo se boji krav, ker ga je ena napadla, oziroma ima spoštovanje pred njimi: ko vidi rog, se raje umakne. Sicer so bile izkušnje iz narave odlične. Še posebej lepe spomine ima na hišice na drevesih, s katerih so opazovali živali, npr. lisice, srne. Druga bitja doživlja U08 kot enakopravna: vsi imamo pravico do istega, človek je soodvisen in nima pravice jemati drugim. Ni opravičila za današnje stanje, do katerega prihaja zaradi pohlepa peščice. Kot primer, kako se je ta odnos izoblikoval, pa pove prigodo iz mladih let:

»Hud spomin imam s plezanja svoje prvenstvene smeri blizu Smokvice, kjer se mi je odkrnila skala, za njo pa je bilo ptičje gnezdo. Ko sem to videl, sem šel stran, pretreslo me je in potem nisem šel nikoli več v neopremljeno steno. Vprašal sem je, kaj imam tam početi, čeprav so ljudje vedno plezali po stenah – iskali hrano, zelišča. Vedel sem, da z naravo ne morem tako ravnati, da ni orodje za moj šport, za to so umetne stene.«

U09 poudari, da je z naravo treba ravnati odgovorno, dopustiti, da naravno teče življenjski krog, kar ji je pomembno najprej zaradi drugih bitij, za nas pa zaradi povezanosti in soodvisnosti – od tod prihaja boljša kakovost življenja tudi za človeka. Svoj odnos do drugih bitij U10 opiše kot spoštovanje in nenasilje. Izjemni primeri so pri komarjih, sicer pa mu je mučno, če brez vedenja pokonča kakšno bitje, raje jih odnaša ven. Tudi otroke usmerja v to, da ne odtrgajo kar tako lista ali trave, ampak da opazujejo.

Enako kot do naravnih bitij so člani skupine tudi do narave nasploh izrazili pozitivna čustva, kot so ljubezen in naklonjenost do narave, spoštovanje, ponotranjeno čudenje naravi, pozitivno nagnjenost do narave, ki so jo v njih prebudile tako mladostniške prigode, kot pomembni soljudje. Dandanes v naravo zahajajo po sprostitev in počitek, aktivno spoznavanje in doživljanje, rekreacijo, dopuste vsi radi preživljajo ob spoznavanju naravnih območij, kar je povzel U10:

»V naravi vidim sedaj nekakšen ekskluzivni moment, da najdem mir, se umaknem od vsakdanjega hitrega tempa, da imam to možnost, da se sprostim, opazujem in doživljam naravo, polnim baterije. Ne iščem izziva za kaj raziskovat, zanima me sproščanje in rekreacija, vsekakor pa opažam neke vrste radovednost in spoštovanje do narave. Radovednost nas vodi tudi na potovanjih, kjer radi pogledamo tudi naravo, obiščemo naravne parke.«

5.3.1.4 Dosedanje izkušnje s področja raziskave

V naslednjem sklopu vprašanj uvodnega polstrukturiranega intervjuja smo pri članih skupine preverili, če in v kolikšni meri so se doslej udeleževali aktivnosti, podobnih poskusnim aktivnostim v tej raziskavi. Predvsem smo preverili, če imajo izkušnje s praktičnimi aktivnostmi v naravi, če obiskujejo predavanja in izlete z naravoslovno ali naravovarstveno tematiko, če so že kdaj pomagali nevladnim organizacijam s

prostovoljnimi delom in če so vključeni v programe botrstva ali »posvojitve« ali druge dobrodelnosti. Rezultate na temo dosedanjih izkušenj s področja raziskave smo prikazali tabelarično in strukturirano po posameznih področjih.

Med praktičnimi aktivnostmi v naravi, s katerimi imajo bogate izkušnje, so udeleženci navajali predvsem sprehode, v dveh primerih prilagojene majhnim otrokom, fotografiranje, nabiranje zelišč, špargljev, gob in različnih divjih plodov, planinarjenje vključno s plezanjem, rekreativni tek, delo na vrtu in v sadovnjaku, opazovanje narave s hišic na drevesu, obiskovanje naravnih parkov in drugih privlačnih naravnih območij na potovanjih v tujini, opazovanje ptic okoli doma, v Škocjanskem zatoku in podobno. Ena od udeleženk je na podlagi izkušenj izpostavila razliko med rekreativnim tekom v naravnem okolju in na stadionu: umetne steze so zelo nadzorovana okolja, kjer ljudje delujejo programirano; v naravnem okolju pa potekajo številni procesi in tam je treba biti pozoren in spremljati vse okoli sebe, ker človek nima nadzora.

Na drugih področjih so navajali bistveno manj izkušenj. Med predavanji se dva redno udeležujeta predavanj DOPPS v Kopru, dva sta se jih udeleževala v preteklosti, dve udeleženci pa sta se med študijem udeleževali predavanj na druge tematike. Ostali se predavanj ne udeležujejo zaradi pomanjkanja časa in drugih razlogov. Dve udeleženci sta izkazali interes za ornitološke izlete oziroma izlete v neokrnjeno naravo, sicer pa noben od udeležencev ni navedel izkušenj na to temo. Prostovoljno delo je predhodno preizkusilo sedem udeležencev, od tega trije na naravovarstvenem področju, ostali pa na okoljevarstvenem, socialnem in drugih področjih. Štirje udeleženci so že bili botri, in sicer sodelujejo v programih botrstev za otroke, ena udeleženka pa je preizkusila že botrstvo pri živalih (delfini, konji). Posvojitve živali iz Škocjanskega zatoka z namenom zbliževanja z vrsto in območjem so se udeležencem zdele smiselne.

Preglednica 44: Dosedanje izkušnje udeležencev s področja raziskave

<i>U</i>	<i>Dosedanje izkušnje s področja raziskave</i>
01	<i>Praktične aktivnosti:</i> Poleg sprehodov v naravi nabira tudi zelišča in šparglje, pleza v Kraškem robu in v hribih. Zadnji čas je s seboj v Črni kal nosila fotoaparat, ker je tam že dvakrat videla orla in bi ga rada fotografirala. <i>Izleti in predavanja:</i> Na vodene izlete in predavanja ne hodi: jo sicer zanimajo, ampak se jih ne udeležuje zaradi pomanjkanja časa. Rada bi šla na kakšno ekskurzijo v njej še nepoznano neokrnjeno naravo. <i>Prostovoljno delo:</i> Nima izkušenj. <i>Botrstva/ »posvojitve«:</i> Nima izkušenj.

se nadaljuje

nadaljevanje

U	<i>Dosedanje izkušnje s področja raziskave</i>
02	<i>Praktične aktivnosti:</i> Zdaj skuša svojim otrokom približati naravo in jih motivirati k opazovanju le-te. Skozi doživetja z njimi ter predavanje znanja in odnosa do narave se uči tudi sama. Redno hodijo na nedeljske sprehode, najprej so dosti hodili v zaton, zdaj hodijo po vaseh v zaledju. Za otroke se ji Škocjanski zaton zdi idealno območje, ker je vse na pladnju, da se ne utrudijo pri opazovanju in interes ne pade tako hitro. <i>Izleti in predavanja:</i> Obiskuje predavanja DOPPS v Kopru. <i>Prostovoljno delo:</i> S prostovoljnim delom je pomagala Društvu proti mučenju živali, lokalnemu gasilskemu društvu, v NRŠZ pri vodenju večje skupine otrok in se udeležila tudi internega izobraževanja za vodnike. <i>Botrstva/ »posvojitve«:</i> Vključevala se je v botrstvo za otroke (Etiopija), smiselno se ji zdi tudi botrstvo za živali, čeprav so na tem področju ogromne potrebe za ljudi. Smiselna se ji je zdela predlagana »posvojitve« živali v smeri povečanja povezanosti z določenimi vrstami, ali kot dela društvo Morigenos s posvojitvijo delfinov z namenom zbiranja sredstev za raziskovalne in varstvene aktivnosti.
03	<i>Praktične aktivnosti:</i> V naravi večinoma fotografira, v hribe ne hodi dosti, bolj na nizke kot so Pohorje, Slavnik, Vremščica. <i>Izleti in predavanja:</i> Na vodene izlete ne hodi, ker je gneča in se gre prehitro naprej. Na predavanja DOPPS v Kopru redno hodi. Leta 2013 je bil tudi na popisu velikih uharic. <i>Prostovoljno delo:</i> S prostovoljnim delom še ni pomagal, ker ga ni nihče prosil. Za pomoč pri upravljanju zatoka pravi, da s tem pomaga naravi. <i>Botrstva/ »posvojitve«:</i> Nima izkušenj.
04	<i>Praktične aktivnosti:</i> Najbolj so ji všeč gore, veliko je planinarila in se ukvarjala z alpinizmom. V naravi se tudi sprehaja, teče, plava, nabira zelišča, divje rastline, gobe, kostanj. Na potovanjih je dostikrat spala zunaj, narave se ne boji. Ob polni luni hodijo na Slavnik. Rada gleda zvezde, takrat začuti veličino in čuti, da smo ljudje del narave, da nismo ločeni od narave in tudi ona kot posameznik ne. Zelo pomembno se ji zdi, da je to dožela, ker so jo celo življenje učili, da je od narave ločena; s tem je zaznala drugačno realnost in se začela drugače obnašati – do narave, ljudi in do sebe. <i>Izleti in predavanja:</i> Na predavanja ne hodi, ker vedno prepozno izve, čeprav jo zanimajo. O naravi se izobražuje iz knjig, interneta. Na ornitološki izlet bi šla, čeprav sicer še nikoli ni bila. <i>Prostovoljno delo:</i> Pomaga društvom proti mučenju živali in zavetiščem. Udeležuje se čistilnih akcij. <i>Botrstva/ »posvojitve«:</i> Sodeluje v programih botrstev za otroke. Naša ideja botrstva v smislu poglobljanja povezave s posamezno vrsto ji je zelo blizu.
05	<i>Praktične aktivnosti:</i> Doma imajo vrt, sadovnjak in predelujejo pridelke v ozimnico. Opazovanje in sproščanje v naravi s hišice na drevesu. <i>Izleti in predavanja:</i> Na predavanja je hodila, ko je še študirala v Ljubljani, doma nima priložnosti.

se nadaljuje

nadaljevanje

U	<i>Dosedanje izkušnje s področja raziskave</i>
05	<i>Prostovoljno delo:</i> Na praksi je bila v nevladni organizaciji za zaščito morskih psov Shark Lab na Malti, kjer je opravljala različne aktivnosti: ozaveščanje ljudi, delavnice za otroke na plaži, delo na morju z vabo, pregled morskih psov na lokalni tržnici in odvzem jajčec ter prenos le-teh v akvarij, kjer so se mali morski psi umetno izvalili itd. Vedno podpisuje peticije na spletu, sodelovala je s prevajanjem ob ustanavljanju Greenpeace v Sloveniji. Sodeluje pri Amnesty International, razmišlja, da bi na naslednji seji odbora lahko predlagala tudi kakšno okoljsko temo. <i>Botrstva/ »posvojitve«:</i> Botrstvo ji je dobro znano tudi pri živalih, eno leto je bila botra delfinu Kajju preko Morigenosa, botra je tudi konju v lokalni konjušnici, za katerega lastnik ne skrbi – s tem da mu nameni čas, ga pelje na pašo, dela z njim. V času, ko sta bili poškodovani kobili iz Škocjanskega zatoka na rehabilitaciji v Orovi vasi, je finančno pomagala Društvu za zaščito konj. Botrstvo se ji zdi dobra možnost za ljudi, ki nimajo časa, imajo pa denar, ker jim je pri duši lažje, če lahko vsaj tako pomagajo, tako da se ji zdi, da se dobro obnese. Lahko bi bila botra kakšni ptici. Če je botrstvo povezano s kakšno zgodbo, pritegne še več ljudi.
06	<i>Praktične aktivnosti:</i> Od rekreacije v naravi sta trenutno v ospredju hoja in gobarjenje, tudi kolesarjenje. Na potovanjih si skušajo čim več ogledat in doživeti. <i>Izleti in predavanja:</i> Primernih predavanj zanjo v Kopru ni, ko je bila še v Ljubljani, je rada hodila na potopisna predavanja. Na vodene izlete večinoma ne hodi, niti ne pride do informacij, ko je kaj takega organizirano. <i>Prostovoljno delo:</i> Udeleževala se je čistilnih akcij v Ankaranu, prostovoljce nevladne organizacije Greenpeace vedno kam povabi in gre poklepetat z njimi, ko pridejo z ladjo v Luko.
07	<i>Botrstva/ »posvojitve«:</i> Botrstvo jo zanima, če bi bila potreba, bi se v botrstvo ali posvojitve živali brez težav vključila. <i>Praktične aktivnosti:</i> Pred nedavnim je naredil kopico sena za srne ter hišico za race na domačem ribniku na podestu, v kateri je celo znesla jajca. Naravo in živali najraje riše, ker je amaterski slikar in rad ustvarja. V gozd je hodil v vseh obdobjih življenja, vedno postavi tudi kakšno hišico na drevesu, ki služi za sprostitev in opazovanje narave. Rogaška je vsa obdana z gozdom, tako da ima kam iti. V gozd gre vedno rad, narava je zanj najprej gozd. Veliko se ukvarjajo z ribami, imajo ribnik in gojijo slovenske avtohtone vrste. To imajo zase, za sprostitev. <i>Izleti in predavanja:</i> Večinoma nima priložnosti v domačem okolju. <i>Prostovoljno delo:</i> Prakso je opravljal na Malti v nevladni organizaciji za zaščito morskih psov Shark Lab, kjer so delali različne stvari: ozaveščanje ljudi, delavnice za otroke na plaži, delo na morju z vabo, pregled morskih psov na lokalni tržnici in odvzem jajčec ter prenos le-teh v akvarij, kjer so se mali morski psi umetno izvalili itd. V okviru lokalnega društva Stik so imeli projekt v naravi na temo poslikave telesa (body painting), pri katerem je modele poslikal v naravnem okolju z naravnimi motivi, potem pa so jih fotografirali. V okviru društva Stik sterilizirajo potepuške mačke v lokalnem okolju (30 mačk v letu 2013).

se nadaljuje

nadaljevanje

U	Dosedanje izkušnje s področja raziskave
07	<i>Botrstva/ »posvojitve«</i> : Na Malti so imeli program botrstva želv, ni se vključil, ker je bilo botrov veliko, po 20 in več na eno želvo. V času, ko sta bili poškodovani kobili iz Škocjanskega zatoka na rehabilitaciji v Orovi vasi, je finančno pomagal Društvu za zaščito konj.
08	<i>Praktične aktivnosti</i> : Dosedanje aktivnosti v naravi so vključevale predvsem planinarjenje, plezanje, spoznavanje morja s kopnega in s čolna, ipd. <i>Izleti in predavanja</i> : Trenutno se ne vključuje, se je pa udeleževal v preteklosti. <i>Prostovoljno delo</i> : Veliko časa vloženega v prostovoljno delo v nevladnih organizacijah, kjer je sodeloval kot aktiven član in/ ali zaposlen (DOPPS, Pangea). Ko ima kako skupino, jih pelje v zaton, ga uporablja kot protokolarni prostor. <i>Botrstva/ »posvojitve«</i> : V botrstvo se doslej ni vključeval – posvojil bi kako trto ali oljko, ker je bolj rastlinski tip.
09	<i>Praktične aktivnosti</i> : Zadnje čase so bile povezane s službenimi obveznostmi v zatoku, sprehodi, opazovanjem ptic. <i>Izleti in predavanja</i> : Na predavanja sedaj hodi manj, bo pa hodila z otrokoma, ko bosta malo večja. Sedaj ju vozi na ustvarjalne delavnice, kakršnih si želi v prihodnje tudi v zatoku – zanimale bi jo tudi, če ne bi delala na DOPPS. <i>Prostovoljno delo</i> : S prostovoljnim delom izven DOPPS še ni pomagala. <i>Botrstva/ »posvojitve«</i> : Doslej se s tem ni srečevala.
10	<i>Praktične aktivnosti</i> : Izpostavi nabiranje zelišč in gob, v preteklosti so precej hodili v hribe, zdaj so prostočasne aktivnosti prilagojene majhnim otrokom. V Škocjanskem zatoku se sprehaja, teče pa na stadionu. Na potovanjih vedno vključi obisk kakega naravnega parka. S starejšim sinom sta opazovala ptice v parku ob bloku na podlagi navodil DOPPS, kar je bila zanimiva izkušnja. Z naravo je povezano tudi njegovo delo na Turistici, kjer med drugim dela na področju trajnostnega turizma. S študenti obiskuje zavarovana območja, delajo raziskave na tem področju in vključujejo naravne parke. <i>Izleti in predavanja</i> : Predavanja DOPPS v Kopru je obiskoval, ko so bila še na ZRS. <i>Prostovoljno delo</i> : To področje ga motivira, ceni ljudi, ki se na ta način angažirajo. Poskusil je prek Amnesty International, v kulturnih, šahovskem društvu – družbeno koristno delo. Zdaj je popularen volunturizem – oblika turizma, ki vključuje prostovoljno delo, veliko razmišlja o tem. <i>Botrstva/ »posvojitve«</i> : Botrstvo ima vzpostavljeno za otroka v Gani, ki ga je spoznal na potovanju in mu s tem pomaga pri šolanju. Sodeluje tudi v programu botrstva, ki ga vodi Val 202. Botrstvo pri živalih ga v okviru njegovih možnosti vsekakor motivira, razmišljal je tudi o delfinih (Morigenos). Če bi se sprožila kakšna ustrezno organizirana akcija, bi vsekakor sodeloval – pri tem je pomemben jasen, legitimen cilj.

5.3.1.5 Pogledi na varstvo ptic in narave ter vprašanja odgovornosti

V sklopu vprašanj o pogledih članov skupine na varstvo ptic in narave so za namen raziskave ključna njihova stališča s treh področij: o sami pomembnosti varstva oziroma ohranjanja ptic in narave, o ogroženosti narave (ki jo lahko ilustrirajo na primeru

Škocjanskega zatoka) in o odgovornosti ljudi za stanje narave ter možnemu prispevku vsakega posameznika k pozitivnim spremembam.

Vsi člani skupine so potrdili, da jim je ohranjanje ptic in narave pomembno. Pri tem so poudarili določene vidike in stališča, dva člana pa sta opozorila na preveliko antropocentričnost pri ohranjanju narave vsevpred. V nadaljevanju sledijo izpostavljeni vidiki in stališča članov skupine.

- U02 meni, da imamo ljudje napačne predstave, dokler se v to področje ne poglobimo. Ljudje se ji zdijo odgovorni za stanje v naravi. Pomembno se ji zdi, da starši otroke spodbujajo v pravo smer, s tem da se postavlja večno vprašanje, ali izobraževati otroke, da bodo ozaveščeni, ali starše, da bodo vzgajali otroke (s tem da je starše težje spremeniti, ker so osebnostno že oblikovani). Otroci so lahko motivator za starše, da jih začne narava bolj zanimati.
- Za U04 je varstvo narave po svoje pomembno, po svoje vmešavanje. Odkritje novih vrst v nedotaknjenih krajih (ali pa človeških plemen) se ji zdi vmešavanje, ker naše pomoči ne rabijo in zahodna civilizacija tudi ni tako imenitna, da bi pomagali kar vsem povprek. Okolje, ki je poseljeno in ogroženo, pa je zelo potrebno ohranjati. Sebi moramo pomagati ali tistemu, kar smo sami uničili. Zelo je vesela, da kot oblikovalka lahko dela za DOPPS, ker ji je pomembno, za koga dela. DOPPS prispeva k dobrobiti družbe in ne dela škode, s svojim delom za DOPPS pa tudi sama posredno prispeva k istim ciljem. Delala je tudi za Ekologe brez meja, ki se ji zdijo podobni. V nobenem od naštetih društev ljudje po njenem mnenju ne delujejo iz ega, ne postavljajo si spomenikov. Ker imajo dober odnos do narave, ga imajo tudi do človeka.
- U05 izpostavi, se je Natura 2000 začela z Direktivo o pticah, zato se ji zdi zelo pomembno tudi varstvo ptic, tudi zaradi migracij. Na področju ohranjanja narave se ji trenutno zdi ključen problem tujerodnih vrst. Na tem področju se da zelo veliko narediti. Zdi se ji, da je premalo zavedanja med ljudmi.
- Za U06 je Škocjanski zaton pomembno območje za ohranjanje narave, pri čemer se ji zdi pomembno, da ga obiskujejo otroci, spoznavajo nove vrste, ker sicer te priložnosti ne bi imeli.
- U08 po dolgih letih profesionalnega dela na področju ohranjanja narave pravi, da mu je to področje še vedno zelo blizu, samo širše gleda na stvar. Človek je del ekosistema in se ga ne sme izključevati. Zato se mu zdijo parki bolj življenjski od naravnih rezervatov, kjer je človek izključen.
- Področje ohranjanja narave in ptic sta blizu in pomembna tudi za U10, tudi profesionalno z vidika turizma vidi povezave. Včasih se mu zdi, da smo preveč antropocentrični glede vloge človeka v naravnem okolju in občutka, da moramo skrbeti za naravo, kot da narava sama zase ni sposobna poskrbeti. Naravi je treba pomagati z občutkom, ne za vsako ceno.

Skozi odgovore o ogroženosti narave na primeru Škocjanskega zatoka so člani skupine izrazili tiste dejavnike ogrožanja, ki se jim zdijo ključni v povezavi z mokrišči in konkretnim raziskovanim območjem. Nekateri so se pri odgovoru osredotočili na vir ogrožanja, in pri tem izpostavili naslednje:

- ogroženost zaradi interesov kapitala (interes po denarju) v preteklosti,
- umeščenost mokrišč, kot je Škocjanski zatok, v urbano okolje in s tem povezani pritiski na območja ter nevarnost onesnaženja vode, ker gre za mokrišče; ter
- potencialno ogroženost zaradi prevelikega obiska in turizma v prihodnje.

Drugi so se osredotočili na argumente, ki bi jih uporabili za predstavitev ogroženosti in potrebe po ohranjanju tretjim osebam, razvrstili smo jih od eko- proti antropocentričnim:

- pomen območja za ohranjanje vrst (na primer ptic), saj uničevanje lahko pripelje celo do (lokalnega) izumrtja katere od vrst;
- pomen območja za ljudi, kjer bi izpostavili stereotipe, v katerih se vsakdo lahko najde in prisluhne, ko bi bilo to s strani poslušalcev sprejeto, bi šli globlje, v vrednost za samo naravo;
- pomen območja za sprostitev in mirno rekreacijo lokalnih ljudi, ki nimajo časa, da bi se v ta namen vozili daleč;
- estetski vidik – lepota Škocjanskega zatoka – je glede na izkušnje U08 orodje za argumentacijo potrebe po ohranjanju območja sama po sebi: v Škocjanski zatok je namreč pripeljal že številne obiskovalce, in po njegovih izkušnjah tudi tisti, ki so bili v začetku najbolj nastrojeni proti njegovemu ohranjanju, ostanejo tako le kratek čas, potem pa se predajo skupinski pozitivni energiji.

Člani skupine so zavzeli stališče, da smo za stanje narave v celoti ali vsaj deloma odgovorni ljudje, saj smo največ prispevali k degradaciji narave oziroma okolja, največ odgovornosti pa imamo tudi kot najbolj inteligentna bitja na planetu. Dva med njimi sta sicer poudarila tudi vpliv naravnih ciklov, kar pa človekove odgovornosti ne zmanjšuje. U10 je vprašanja odgovornosti opredelil takole:

»Po mojem je človek soodgovoren, čeprav, kdo pa je potem še odgovoren? Klimatske spremembe so zagotovo pogojene s človekovim delovanjem, upoštevati pa je treba tudi naravne cikle. Človekova nebrzdana sla po razvoju se mi ne zdi smiselna, niti pospeševanje gospodarske rasti, sledijo silna onesnaževanja, odlaganje v oceane, zavržene ogromne količine hrane, neverjetno, kako potraten je človek. To izhaja iz družbenih okoliščin, sistema v katerem živimo, ki je problematičen. Človek dosti prispeva, ne pa nujno vse. Neposredno onesnaževanje ali uničevanje pa je neposredna odgovornost tistega, ki to počne.«

Rešitve okoljskih problemov ter problemov z degradacijo naravnih okolij in možne prispevke vsakega posameznika k pozitivnim spremembam so člani skupine videli precej različno. Pri odgovorih na to temo so večinoma uporabljali termin okolje, čeprav je bilo vsem vprašanje zastavljeno le s sklicem na stanje narave.

Preglednica 45: Stališča o reševanju okoljskih problemov in vloga posameznika pri tem

<i>U</i>	<i>Stališča o reševanju okoljskih problemov in vloga vsakega posameznika na podlagi odgovorov udeležencev</i>
01	Vsak je dolžan, da kaj naredi pri reševanju problemov zaradi degradacije okolja. Prispevek je odvisen od tega, kaj človek počne: sama lahko vpliva na otroke v šoli, ker tam dela.
02	Za okoljske probleme se ji zdimo odgovorni vsi in bi se morali tudi vsi vključevati, včasih pa se ustavi ravno pri vodilnih. Ljudje se do narave ne znajo prav vesti, ker ne poznajo problemov. Če se z njimi ukvarjajo samo strokovnjaki, se ne pride nikamor, le do odpora. Strokovnjaki naj bi bili odprti do ljudi, predajali znanje - na tem področju vidi premike.
03	Posamezniki bi lahko prispevali, da se stanje izboljša. Vidi, da je problem v politikih, ker če ti niso za, se ne da nič doseči. Redke politike se da prepričati, večino ne. Zdaj so ljudje razočarani nad stanjem v državi in družbi, kar se kaže tudi v odnosu do narave. Ocenjuje, da je zdaj spet v ospredju instrumentalni odnos do narave, ki je v obdobju recesije pomembna kot vir prehranske samooskrbe, kar je trenutno lahko motiv za to, da se jo ohranja.
04	Prevalitev odgovornosti na odločevalce se ji zdi sporna, ker imamo vsi moč za delovanje in ni treba kazati s prstom na druge. Pomembne so male stvari, sam odnos in prepričanje, da nisi več žrtev, ampak vzameš vajeti v svoje roke in odgovorno ravnaš.
05	Če bi znali navezati stik z naravo, bi jo lažje razumeli. Lahko bi manj kupovali, proizvajali manj odpadkov. Skupina, ki začne opozarjati na probleme, lahko naredi veliko spremembo, pomembna je izobrazba. Ljudje velikokrat ne vedo, da je nekje problem, sicer bi več pomagali in se drugače obnašali.
06	Vsak je lahko že pri vsakodnevnih aktivnostih bolj ozaveščen in začne z majhnimi stvarmi: lokalne kratke vožnje s kolesom, ločevanje odpadkov, kasneje lahko naredi tudi kaj večjega. Podjetja pa bi morala imeti tudi večje aktivnosti. Pri otrocih je to potrebno vključiti v vzgojo, koristna so tudi potovanja v tretji svet, da otroci vidijo, kaj je to revščina, da ni vse samoumevno, na primer da pitna voda priteče iz pipe. Brez neposredne izkušnje je to težko razložiti. V življenju je treba marsikaj narediti, da so dobrine potem na voljo.
07	Poudari pomen ozaveščanja in pove primer otrok na Malti, ki so imeli nalogo pobirati smeti po plaži – nekateri so pobirali veje in ne dejanskih smeti, tako da jim je moral praktično pokazati, kaj smeti so (plastika, odpadki).
08	Za spremembe vsak ne more prispevati enako. Pomembna se mu zdi bilanca – da vsak človek naredi več dobrega in koristnega kot slabega. Načini so različni: sporočilni, z načinom življenja, s tem, da si vpliven itd. Zdi se mu, da je najbolje, da vsak naredi, kar lahko, samo da dela v dobri smeri.
09	Prispevek vsakega se lahko začne pri navadnih malih stvareh: smeti (ločevanje), pri kurjavi (neodpiranje oken), bio kmetovanje ipd.
10	Skrb za naravo je del naše skupne odgovornosti, ki naj se privzgoji skozi izobraževalni sistem. Narava mora skozi vzgojo in izobraževanje postati vrednota, vsak posameznik naj se v svojem okolju obnaša odgovorno. Kar se tiče vsakdanjega življenja je možnosti precej, od ločevanja odpadkov, kompostiranja, varčevanja z energijo in vodo. Podjetja morajo delovati drugače, npr. turistični sektor, na katerem je zaradi njegove potratnosti z viri velika odgovornost. Bistvo trajnostnega oziroma odgovornega turizma je, da ne sledi samo dobičku za bogatenje posameznikov in vlaganju v škodljive investicije, ampak da se z njim vzdržuje in ohranja naravni kapital, ki je osnova temu turizmu.

Prvi polstrukturirani intervju s člani skupine se je zaključil s stališči in predlogi glede Škocjanskega zatoka, njegove ureditve in programov. Ker smo to temo nadgradili v drugem polstrukturiranem intervjuju in fokusnem intervjuju, so vsi za namen naloge relevantni rezultati skupaj predstavljeni v poglavju 5.3.4.

5.3.2 Rezultati sodelovanja v poskusnih aktivnostih

Glede na metodološka izhodišča za izbor poskusnih aktivnosti, letni čas izvedbe (jeseni in pozimi), deloma omejene možnosti za izvedbo aktivnosti na obstoječi učni poti in infrastrukturi za obisk NRŠZ zaradi pričetka gradnje objektov in glede na tedaj razpoložljive primerne aktivnosti za širšo javnost so bile izbrane poskusne aktivnosti, podrobneje predstavljene v nadaljevanju. Skladno z metodologijo posebne aktivnosti za krepitev odgovornostne komponente nismo vključili, saj naj bi bila ta vsebina horizontalno prisotna pri vseh primernih aktivnostih. Zgodbo degradacije in obnove Škocjanskega zatoka in nauk iz nje smo predstavili na uvodnem srečanju vsem udeležencem, dotaknili pa smo se je tudi na decembrskem predavanju, ki je bilo na temo Škocjanskega zatoka, ter na strokovni delavnici. Tudi za vključevanje pomembnih soljudi nismo oblikovali posebne aktivnosti, pač pa smo udeležence spodbujali, naj k sodelovanju pri poskusnih aktivnostih v kar največji meri vključijo svoje družinske člane, prijatelje in sorodnike.

Uporabljene metode zbiranja podatkov po aktivnostih so skupaj s številom udeleženi članov skupine in vseh udeležencev pri posamezni aktivnosti predstavljene v spodnji preglednici.

Preglednica 46: Poskusne aktivnosti za oblikovanje programov obiskovanja s številom udeležencev in uporabljenimi kvalitativnimi metodami

<i>Poskusna aktivnost</i>	<i>Št. vseh sodelujo- čih</i>	<i>Št. udelež- cev</i>	<i>Opazova- nje z udeležbo</i>	<i>Polstruk- turirani intervju</i>	<i>Fokusni intervju</i>
vodeno opazovanje ptic	66	4	Da	Da	Da
obročkanje ptic	16	4	Da	Da	Da
strokovna delavnica	25	5	Da	Da	Da
naravoslovna predavanja	78	8	Ne	Da	Da
karierni dan za študente	14	1	Ne	Da	Da
delovna akcija	8	4	Da	Da	Da
reševanje problemov	4	3	Ne	Da	Da
monitoring ptic	2	1	Ne	Da	Da
»posvojitev« ptice	5	3	Ne	Da	Da
»posvojitev« goveda	2	1	Ne	Da	Da

Skladno z metodologijo raziskave je vsak udeleženec poskusnih aktivnosti izbral vsaj tri aktivnosti, ki naj bi jih izvedel v obdobju od začetka oktobra 2014 do sredine decembra

2014. Na prošnjo nekaterih sodelujočih smo prvotno določeno poskusno obdobje podaljšali do sredine januarja 2015, saj zaradi različnih osebnih razlogov z aktivnostmi niso mogli zaključiti v dogovorjenem roku. V podaljšanem obdobju je vseh deset udeležencev preizkusilo vsaj tri aktivnosti. Najbolj obiskana aktivnost s strani udeležencev so bila predavanja, ki se jih je skupaj udeležilo osem udeležencev, kar pripisujemo predvsem temu, da so bila na razpolago tri predavanja. Z izjemo enega udeleženca, ki se je udeležil vseh treh, so se ostali udeležili po enega predavanja. Strokovne delavnice se je udeležilo pet članov skupine, opazovanja ptic, obročkanja ptic in delovne akcije pa po štirje. Podrobnosti prikazujemo v preglednici v nadaljevanju.

Preglednica 47: Poskusne aktivnosti za oblikovanje programov obiskovanja po udeležencih

Testna aktivnost/ U	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10
vođeno opazovanje ptic			1			1			1	1
obročkanje ptic		1		1		1				1
strokovna delavnica		1			1	1	1	1		
naravoslovna predavanja	1	1	3	1	1		1		1	1
karierni dan za študente								1		
delovna akcija	1			1					1	1
reševanje problemov					1		1	1		
monitoring ptic		1								
»posvojitev« ptice			1	1		1				
»posvojitev« goveda	1									
skupno št. aktivnosti na udeleženca	3	4	5	4	3	4	3	3	3	4

Aktivnosti smo glede na dejansko izvedbo razvrstili po stopnji vključenosti udeležencev ter po lokaciji izvedbe (zunaj narave ali v naravi), kot posebno kategorijo izvedbe v naravi pa smo oblikovali še tiste z neposrednim fizičnim stikom z živalmi ali habitatom.

	<i>Zunaj narave</i>	<i>V naravi brez neposrednega stika</i>	<i>V naravi z neposrednim stikom</i>
<i>Nizka do srednja stopnja vključenosti</i>	Predavanja Strokovna delavnica	Vodeno opazovanje ptic	Obročkanje ptic
<i>Visoka stopnja vključenosti</i>	Karierni dan Reševanje problemov	Monitoring ptic Posvojitev ptice	Posvojitev goveda Delovna akcija

Slika 48: Matrika poskusnih aktivnosti glede na stopnjo vključenosti udeležencev in lokacijo izvedbe

V nadaljevanju predstavljamo rezultate sodelovanja pri posameznih aktivnostih v obliki vsebinske analize, pripravljene na podlagi podatkov, zbranih s triangulacijo vsaj dveh, v

določenih primerih pa vseh treh metod: opazovanja z udeležbo, polstrukturiranega intervjuja in fokusnega intervjuja.

5.3.2.1 Vodeno opazovanje ptic

DOPPS je v okviru Evropskega dneva opazovanja ptic 5. in 6. oktobra 2014 organiziral vodena opazovanja ptic po vsej Sloveniji, namenjena izobraževanju zainteresirane javnosti kot tudi promociji ohranjanja ptic in narave. Eno od vodenih opazovanj je bilo 5. oktobra 2014 med 10. in 13. uro tudi na prvem opazovališču v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok, hkrati pa je za člane skupine potekalo tudi kot poskusna aktivnost. Na opazovališču sta dve usposobljeni vodnici sprejemali obiskovalce, jim predstavili naravni rezervat, s pomočjo teleskopa in daljnogledov pokazali ptice, ki se jih je dalo opazovati, medtem ko so podolsko govedo, ki s pašo pomaga pri vzdrževanju vegetacije v naravnem rezervatu obiskovalci zaradi bližine lahko opazovali brez optičnih pripomočkov. Poleg optičnih pripomočkov je bila obiskovalcem na voljo tudi literatura – vodniki za določanje ptic in publikacije in druge tiskovine o naravnem rezervatu. Za najmlajše obiskovalce so bile na voljo tudi pobarvanke z motivi ptic.

Aktivnost so preizkusili štirje člani skupine (U03, 06, 09 in 10), tri od njih so spremljali družinski člani. Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo vseh treh metod v prisotnosti raziskovalke.

Preglednica 48: Rezultati sodelovanja na vodenem opazovanju ptic

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
03	Aktivnosti se je udeležil sam. <i>Stališče:</i> Dogodek je bil zanj vsakdanji, po njegovem mnenju so tovrstne aktivnosti koristne, ker se ljudje na njih bolj korektno vedejo do narave. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> Predlaga drugačen način zapiranja loput na opazovalnicah, da le-te ne bi ostajale odprte, saj se zaradi tega veliko ptic splaši, ali pa naj se obiskovalce vzgaja v tem, da lopute za seboj redno zapirajo; ocenjuje, da bi dosledno opozarjanje upravljavca na to v prihodnje lahko obrodilo rezultate.
06	Na testiranje aktivnosti je prišla s 13-letnim sinom. <i>Stališče:</i> Opazovanje ptic je bilo zanimivo, ker sta oba s sinom prvič opazovala skozi teleskop. Prej so se v zatoku velikokrat sprehajali in opazovali skozi line, vendar vedno brez optičnih pripomočkov, tako da je sta bila navdušena, da se vidi toliko več (detajli ptic, barve) in se lahko opazuje dlje. Zelo pozitivna izkušnja je bila tudi za sina, zelo je vesela, da je šel z njo. Zanj je bilo to veliko doživetje.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
06	<i>Vplivi:</i> Povečana povezanost z zatokom (pri njej) in interes za ptice (pri sinu) skupaj z nadaljnjima izkušnjama pri obročkanju ter opazovanju in krmljenju ptic doma na krmilnici; na prihodnje sprehode po zatoku bodo hodili s svojim daljnogledom, ki ga doslej niso jemali s seboj. <i>Predlogi:</i> -
09	Na testiranje je prišla s celo družino, s partnerjem in otrokoma, starima 5 let. <i>Stališče:</i> Sama je bila zadovoljna z dogodkom, enako tudi ostali družinski člani (otroka sta uživala v risanju in barvanju). <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> Predlaga dodatne ljudi za sprejem in usmerjanje novih obiskovalcev, ki se sami ne znajdejo in ob prihodu rabijo nekoga, ki jih nagovori in po potrebi pomaga.
10	Na testiranje je prišel z obema otrokoma, starima 3 in 5 let. <i>Stališče:</i> Na začetku se mu je zdelo, da sta otroka malo preveč razigrana, da bi se lahko osredotočila na opazovanje in vsebine zatoka. Zanimive stvari so ju potem pritegnile in umirile. Najbolj zanimiva jima je bila kravja čaplja in odnos med pticami in govedom. Tudi risanje in barvanje je bilo odlično. Sam je zelo prispeval k motiviranju in umirjanju otrok. <i>Vplivi:</i> Oba otroka sta si zapomnila to izkušnjo, kravje čaplje so ju tako prevzele, da sta naslednjič, ko so se peljali mimo zatoka po cesti, znala povedati, da sta tam videla ne le boškarine, ampak tudi kravje čaplje; o tem sta tudi navdušeno razlagala v vrtcu, sam je bil navdušen nad njunim odzivom. <i>Predlogi:</i> Evropski dan opazovanja ptic bi lahko razširili v dneve odprtih vrat NRŠZ nekajkrat na leto, ko se lahko opazuje največ ptic.

5.3.2.2 Obročkanje ptic

Obročkanje ptic je bilo organizirano samo za udeležence testiranja 25. oktobra 2014 s pričetkom ob 7.30, vodil pa ga je obročkovalec Igor Brajnik z licenco Prirodoslovnega muzeja Slovenije za to dejavnost. Mreže za ulov ptic je postavil že v zgodnjih jutranjih urah v neposredni bližini začasnega objekta v NRŠZ, vendar se zaradi močnega vetra kljub uporabi metode izzivanja s posnetkom oglašanja ptic ni ujelo veliko ptic. Udeležencem obročkanja je na začetku predstavil namen in postopek obročkanja ptic, med samim obročkanjem pa jim je povedal glavne lastnosti vrst, ki so se ujele in jih je obročkal (na primer liščka, kosa, plavčka, taščico), ter predstavil tudi svoje najdbe ptic, torej ponovno ujete ptice na drugih lokacijah po Evropi, ki jih je obročkal v Škocjanskem zatoku. Pokazal jim je mreže in predstavil lov s posnetkom. Udeleženci so aktivno sodelovali pri obročkanju, zaradi majhnega števila ptic pa so ptice spuščali in tako občutili neposredni fizični stik s s njimi le otroci in eden od odraslih udeležencev. Vzdušje na obročkanju je bilo zelo pozitivno, videti je bilo, kot da je tudi odrasle prevzela otroška iskrenost in veselje. Vsi udeleženci so ostali do konca dogodka.

Obročkanje ptic so preizkusili štirje udeleženci (U02, 04, 06 in 10) in vsi s seboj pripeljali tudi družinske člane ali prijatelje. Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo vseh treh metod v prisotnosti raziskovalke.

Preglednica 49: Rezultati sodelovanja pri obročkanju ptic

U	Stališča, vplivi, predlogi
02	Aktivnosti se je udeležila s celo družino – z možem in tremi otroki. <i>Stališče:</i> Sama se je že večkrat udeležila obročkanj, tudi tokrat ji je bilo všeč, enako tudi družinskim članom; pri starejši hčerki je bila dosežena prava kombinacija spodbude s strani staršev (brez katere po njenem mnenju ne bi bilo učinka) in pozitivnega vpliva samega obročkanja. <i>Vplivi:</i> Odločilen vpliv je udeležba na tokratnem dogodku imela na starejšo hčerko – prelomna točka zanjo, da so jo ptice začele res zanimati in se je po dogodku lotila samostojnega opazovanja, določanja vrst (z vpisovanjem v beležnico) in fotografiranja. <i>Predlogi:</i> S podobnimi aktivnostmi na podlagi konkretnega stika z živalmi bi lahko dosegali podobne učinke, s tem se premagajo tudi fobije do živali, kar meni na podlagi izkušnje s terenskih vaj med študijem – lov žab in pupkov v pučih na Krasu za raziskovalne namene.
04	Testiranja se je udeležila skupaj z zainteresirano prijateljico. <i>Stališče:</i> V primerjavi z delovno akcijo je bilo doživljanje bolj pasivno, vse pohvale Igorju za prijaznost, pojasnila in vso ljubezen, ki jo vlaga v to delo in prikaz. Gre za osnovni stik z drugim bitjem, ki je človeku zelo pomemben, spuščanje je simbolična gesta, s katero da drugemu bitju svobodo, ga nima zase. Stik z naravo predstavlja povezavo s samim seboj, žal se ljudje oddaljujejo od narave in od samih sebe. Zelo simpatična skupina, otroci so odrasle navdihnili k večji odprtosti in iskrenosti. <i>Vplivi:</i> Veliko povezanost do živali je čutila ob prejšnji priložnosti na obročkanju, ko je lahko izpustila ptico. <i>Predlogi:</i> Pri nadaljnjih obročkanjih je treba dati priložnost za spuščanje ptic tudi odraslim; predlaga tudi, naj se med obročkanjem, ko se aktivnosti začnejo ponavljati, doda še kakšna aktivnost (sprehod, ogled).
06	Na testiranje aktivnosti je prišla s 13-letnim sinom. <i>Stališče:</i> Oba s sinom sta bila navdušena nad celotnim postopkom in potekom obročkanja (tehnično znanje obročkovalca, socialna komponenta in navdušenje drugih udeležencev in otrok, ogromno pozitivne energije). <i>Vplivi:</i> Povečana povezanost z zatokom (pri njej) in interes za ptice (pri sinu) skupaj z izkušnjama pri vodenem opazovanju v zatoku in krmljenju ptic doma na krmilnici. Sin je po pozitivni izkušnji z opazovanja zelo rad šel z njo na obročkanje, čeprav ga sicer težko spravi na kakšne skupne aktivnosti. Žal ji je bilo, da se niso pridružili še drugi, vsem bo priporočila za naprej; vsak stik z živaljo je nekaj posebnega in je doživetje, še bi prišla na ponovitev!

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
06	<i>Predlogi:</i> Ptice na obročkanju ni spustila, prav se ji je zdelo, da smo dali prednost otrokom. V prihodnje si želi to izkušnjo, čeprav sicer ocenjuje, da je bil zanjo sam dogodek dovolj, kot tudi to, da je videla zadovoljstvo in zainteresiranost svojega otroka. Mnenja je, da bi tudi aktivnosti s stikom z drugimi živalmi delovale pri obiskovalcih, recimo s takimi, ki jih je težje videti (ježi, želve).
10	Na testiranje je prišel s celo družino – z ženo in dvema otrokoma. <i>Stališče:</i> Ta aktivnost je požela največ navdušenja zaradi neposrednega stika s pticami . Oba otroka sta premagala strah in izpustila ptička, tudi njemu je to uspelo in je naredilo vtis nanj. Dejansko je vsa družina uživala v dogodku, združili so prijetno s koristnim in je bilo še toliko bolj dragoceno, ker si tega ne privoščijo velikokrat. <i>Vplivi:</i> Vsi navdušeni, otroka sta o doživetju spet razlagala v vrtcu; pri njem opazna večja povezanost z območjem in pticami . <i>Predlogi:</i> Pomembno se mu zdi, da tudi odrasli doživijo neposredni stik s ptico na obročkanju, sploh če je le-teh zadosti, da jih lahko spuščajo vsi udeleženci.

5.3.2.3 Strokovna delavnica

Strokovna delavnica je bila namenjena pripravi ocene prednosti zavarovanih območij na primeru Naravnega rezervata Škocjanski zatok. Organiziral jo je DOPPS skupaj s predstavniki WWF MedPo pisarne iz Zagreba, ki so podobne delavnice po PA-BAT metodologiji (Dudley in Stolton, 2012) izpeljali že na številnih zavarovanih območjih v državah bivše Jugoslavije in Albaniji. Delavnica je potekala 20. oktobra 2014 med 9. in 14. uro, nanjo pa so bili povabljeni vsi lokalni deležniki naravnega rezervata, saj je bil njen namen določiti prednosti in pomanjkljivosti zavarovanega območja s konsenzom udeležencev.

Udeleženci poskusne aktivnosti so bili na delavnico prav tako povabljeni kot deležniki, dogodka se je udeležilo pet udeležencev (U02, 05, 06, 07 in 08). Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo vseh treh metod v prisotnosti raziskovalke.

Preglednica 50: Rezultati udeležbe na strokovni delavnici

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
02	<i>Stališče:</i> Počutila se je kot del ekipe z možnostjo, da sooblikuje prihodnost NRŠZ, dosti pozitivnega, novega, koristne informacije. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> -

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
05	<i>Stališče:</i> Sodelovanje je bilo zanj zelo poučno, ker številnih podatkov ni poznala, zelo pozitivno se ji je zdelo, da so mnenja predstavili predstavniki različnih interesnih skupin, izvedela je veliko novega o NRŠZ in Loku dinarskih parkov. Vključevanje študentov na take dogodke se ji zdi ključno z izobraževalnega vidika, ker takšnih informacij in izkušenj ne morejo dobiti nikjer drugje. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> Glede na vsebino delavnice predlaga, da kolesarjenja v zatoku ne bi dopuščali, ker ima drugačno funkcijo in namen.
06	<i>Stališče:</i> Aktivnost je bila zanimiva z vidika novih informacij in znanj, ki jih drugje ni mogoče dobiti. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> Stališča udeležencev je razumela v smeri, kaj vse v zatok ne sodi (npr. kolesarjenje, čeprav tudi sama rada kolesari, vendar so za to druga območja).
07	<i>Stališče:</i> Sodelovanje je bilo zanj zelo poučno, izvedel je ogromno novega. <i>Vplivi:</i> Po delavnici je pripravil seminarsko nalogo v okviru študija naravovarstvo in z njo sošolce in profesorja tako navdušil, da so takoj želeli priti na študijski ogled NRŠZ, dobro se je počutil v funkciji prenašalca znanja in informacij. <i>Predlogi:</i> Predlaga, da kolesarjenja in teka v zatoku ne bi prakticirali, ker je za ta namen veliko prostora izven naravnega rezervata, ki ima drugačno funkcijo.
08	<i>Stališče:</i> Metodologija delavnice se mu je zdela odlična, izvedba delavnice pa prehitra (prevelika skupina za polno participacijo vseh udeleženi). <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> Predlaga manjše fokusne skupine, da ljudje, ki se sicer ne oglašajo, lahko povejo kaj na temo, ki jih zanima. To spremembo bo predlagal WWF-u, kot tudi revizijo in uskladitev kmetijske terminologije in hitrejše posredovanje povratnih informacij udeležencem delavnice.

5.3.2.4 Naravoslovna predavanja

Predavanja z naravovarstveno in naravoslovno tematiko za širšo javnost so potekala v organizaciji DOPPS enkrat mesečno v prostorih Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper, vedno s pričetkom ob 18. uri. Udeleženci testiranja so lahko izbirali med naslednjimi tremi predavanji, ki so jih predavatelji pripravili s pomočjo v metodologiji predvidene tehnologije:

1. Superplenilstvo pri pticah, 21. oktober 2014, predaval je Rok Rozman;
2. Hladnokrvno o plazilcih slovenske Istre, 18. november 2014, predaval je Griša Planinc;
3. Kaj je novega v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok, 16. december 2014, predavali so Borut Mozetič, Matjaž Bedjanič in Slavko Polak.

Predavanj se je udeležilo osem udeležencev, edini izjemi pri udeležbi sta bila U06 in 08. Stališča, vplivi in predloge smo merili s triangulacijo polstrukturiranega in fokusnega intervjuja.

Preglednica 51: Rezultati udeležbe na naravoslovnih predavanjih

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
01	Sama se je udeležila tretjega predavanja. <i>Stališče:</i> Predavanje ji je bilo zelo zanimivo, žal ji je, da je zamudila predhodna. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> -
02	Sama se je udeležila tretjega predavanja. <i>Stališče:</i> Zelo zanimivo, prekratko glede na interes; tudi druženje pozitivna izkušnja. <i>Vplivi:</i> Čeprav so aktivnosti s participacijo imele močnejši vpliv, ceni tudi predavanja kot vir širjenja znanja za ljudi, ki jih to zanima. <i>Predlogi:</i> Predlaga večnivojska predavanja glede na predznanje publike (strokovna in poljudna), enako tudi pri vodenjih; določitev lokacije predavanj v prihodnje v Kopru ali NRŠZ naj bo z anketo med udeleženci.
03	Udeležil se je vseh treh predavanj v družbi žene in prijateljev. <i>Stališče:</i> Vsa predavanja so bila zelo zanimiva, zaradi svojega udejstvovanja je lahko tudi predavateljem poslal dodatne podatke o opaženih vrstah. <i>Vplivi:</i> Na predavanjih je izvedel veliko novega in si razširil obzorje, poglobil znanje; na podlagi tega bolje razume naravo. <i>Predlogi:</i> -
04	Sama se je udeležila tretjega predavanja. <i>Stališče:</i> Predavatelji so govorili z navdušenjem. Vedno jo pritegnejo ljudje, ki opravljajo svoje delo s strastjo. Zato je postala bolj pozorna na druge prebivalce zatoka, npr. po izjavi, da je del zatoka kot Eldorado za kačje pastirje. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> -
05	S fantom se je udeležila prvega predavanja. <i>Stališče:</i> Navdušena je bila nad tem, da je predaval študent, predavanje ji je bilo vsebinsko zelo všeč. <i>Vplivi:</i> Rada bi postala bolj aktivna, od tega predavanja dalje redno spremlja koledar dogodkov DOPPS, da bi se udeležila še česa v bližini svojega doma. <i>Predlogi:</i> Na predavanje in delavnico gleda tudi kot na priložnost za druženje in nadgradnjo znanja – namesto da greš na pijačo, greš na predavanje, se ravno tako družiš in marsikaj koristnega izveš!

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
07	Z dekletom se je udeležil prvega predavanja. <i>Stališče:</i> Predavanje mu je bilo všeč vsebinsko pa tudi tehnična izvedba (atraktivnost) ter sam način raziskave uharic, ki je bila predstavljena, odlično pri takšnih dogodkih je tudi to, da spoznaš nove ljudi in se družiš. <i>Vplivi:</i> Dobil je ideje za lastno nadaljnje raziskovalno delo (tudi on bi z veseljem spremljal gnezdo kake ujede), bolj je povezan in pozoren do ptic in jih opazuje več kot prej. <i>Predlogi:</i> -
09	S petletno hčerko se je udeležila drugega predavanja. <i>Stališče:</i> Predavanje ji je bilo všeč, predhodno ga je zapustila zaradi tega, ker hčerka ni zdržala do konca. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> Predlaga pogostitev na predavanjih ob koncu leta kot stalno prakso, osebno ji je kot lokacija za predavanja v prihodnje bližji NRŠZ, kar se ugotovi z anketo.
10	S petletnim sinom se je udeležil tretjega predavanja. <i>Stališče:</i> Predavanje je bilo toliko strokovno, da otrok ni zdržal, tako da sta odšla pred koncem predavanja. <i>Vplivi:</i> - <i>Predlogi:</i> -

5.3.2.5 Karierni dan za študente

Udeleženec U08 je aktivno sodeloval pri organizaciji in izvedbi predstavitve dveh zavarovanih območij za zaključeno skupino študentov FAMNIT. Predstavitev je bila namenjena predstavitvi Naravnega rezervata Škocjanski zatok in Krajinskega parka Strunjan kot morebitnih bodočih zaposlovalcev študentov naravoslovnih smeri v Kopru – tako imenovani karierni dan oziroma obisk študentov v delovnem okolju. Dogodek je potekal 14. novembra 2014 v prostorih Krajinskega parka Strunjan ob prisotnosti predstavnikov obeh zavarovanih območij. Udeleženec U08 je poleg aktivne vloge pri organizaciji in izvedbi dogodka, le-tega tudi ocenil. Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo polstrukturiranega in fokusnega intervjuja.

Preglednica 52: Rezultati izvedbe kariernega dneva za študente

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
08	<i>Stališče:</i> S skupino študentov FAMNIT so obiskali KP Strunjan, kjer so skozi predstavitev osebja obeh zavarovanih območij hkrati spoznavali zaposlovanje v parku in v NRŠZ; dogodek je bil dobro izveden in zanj 15 študentov ni bilo težko novačiti, ker je na FAMNIT že sistem tak, da spremljajo študente in dodatno ponudbo promovirajo med bolj zainteresiranimi. <i>Vplivi:</i> Dogodek je bil pri študentih dobro sprejet, tudi sam je bil zadovoljen. Karierni dnevi v okviru UIP so se prijeli, oblikovala se je baza študentov, ki je ugotovila, da je v tem velika priložnost za povezovanje. <i>Predlogi:</i> DOPPS po izgradnji objektov v NRŠZ lahko nastopa kot ambasador naravovarstva v regiji, ki je v svojem sektorju dokaj avantgarden v primerjavi z javnim sektorjem. Lahko je primer drugim, kako uresničiti dobre projekte in inovativne rešitve. Predlaga nadaljnje stike z udeleženci dogodka neposredno s strani DOPPS (vabiti jih na dogodke in dejavnosti).

5.3.2.6 Delovna akcija

Delovna akcija je potekala 10. oktobra 2014 med 9. in 12. uro ob učni poti v neposredni bližini prvega opazovališča v sladkovodnem delu Naravnega rezervata Škocjanski zatok. Namen akcije, ki jo je organiziral upravljavec DOPPS, je bil očistiti staro trstičje in deloma tudi tujerodno rastlino amorfo iz jarka ob učni poti, kot tudi z brežin ob jarku. Odstranitev goste vegetacije je bila potrebna za oblikovanje odprtih vodnih površin, ki jih potrebujejo kačji pastirji. Upravljavec je zagotovil potrebno orodje za ročno odstranjevanje zarasti ter pijačo in malico, udeleženci pa primerno obleko, obutev in zaščitne rokavice.

Na delovni akciji so sodelovali tako udeleženci poskusne aktivnosti kot tudi predstavniki zaposlenih in raziskovalka. Strokovni vodja rezervata je udeležencem pred začetkom izvedbe del razložil namen akcije, pričakovane rezultate ter potek del ter razdelil naloge in orodje. Na akciji je sodeloval tudi botanik, ki je kot podizvajalec zadolžen za vzpostavljjanje primerne vegetacije v sladkovodnem delu naravnega rezervata. Ta je udeležencem predstavil rastline, ki uspevajo v jarkih in bližnjih mlakah: tako zelene vrste, ki so gradniki habitatnih tipov, ki se tu vzpostavljajo, kot tudi invazivke, pri katerih je praktično pokazal tudi metode za njihovo odstranjevanje.

Akcije so se udeležili štirje člani skupine (U01, 04, 09 in 10). Čeprav se prej med seboj niso poznali, so vsi pohvalili sodelovanje in dobro počutje na akciji (tudi zaradi druženja in spoznavanja novih ljudi ob koristnem delu). V kasnejših intervjujih so večinoma zelo poudarili pripravljenost za nadaljnje sodelovanje pri tovrstnih aktivnostih. Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo vseh treh metod.

Preglednica 53: Rezultati aktivnega sodelovanja na delovni akciji

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
01	<i>Stališče:</i> Rada dela zunaj (zaradi gibanja in stika z naravo), v naravi, sploh če vidi povezavo med opravljenim delom in koristmi za naravo. Skupina se ji je zdela ubrana, vključeni ljudje zelo v redu. <i>Vplivi:</i> Še je pripravljena sodelovati pri podobnih aktivnostih. <i>Predlogi:</i> -
04	<i>Stališče:</i> Prišla je z zaupanjem, da je poseg primeren in pravilen. Rada je v naravi, s prijetnimi ljudmi, kakršni so bili člani skupine, ter ljudmi, kakršni so upravljalci zatoka, ki imajo dober odnos do narave in ljudi. Na akciji se je čutila del nečesa, v kar verjame. Pomembno se ji je zdelo, kakšen odnos imajo predstavniki upravljavca, da vedno delajo in pristopajo na enak način, ki je dober, prijazen do narave. Pomembno ji je bilo tudi to, da so na akciji enakovredno delali tudi zaposleni. <i>Vplivi:</i> Dober občutek, ker so imeli vsi sodelujoči enak motiv, čutila se je povezana in je pripravljena nadaljevati s takšnimi aktivnostmi, ker so del osmišljanja življenja. <i>Predlogi:</i> Na prihodnjih delovnih akcijah bi si želela boljšega orodja, čeprav je tudi improvizacija in popravilo dobro izpadlo. Za podobne aktivnosti bi rada navdušila svoje prijatelje in jih pritegnila v bolj kakovostno druženje. Pri tem bi rada, da so res aktivni in poprimajo za kakšno delo v NRŠZ, namesto bolj pasivnega sprehoda ali ogleda.
09	<i>Stališče:</i> Zelo prijetna skupina, vse je dobro potekalo, tudi pica po opravljenem delu se je prilegla. Na akcijo je šla zaradi dobrobiti za naravo, da pomaga, in zaradi druženja. <i>Vplivi:</i> Delo na terenu ji je bilo bolj všeč kot pasivno poslušanje na predavanju, po tej aktivnosti na terenu je opazila večjo povezanost z naravovarstvenimi cilji. <i>Predlogi:</i> -
10	<i>Stališče:</i> Akcija je bila odlična fizična aktivnost, dobro strokovno predstavljena, tudi z vložkom botanika, pa tudi prijetno druženje z drugimi člani skupine, s katerimi je odlično sodeloval; pomembno je bilo, da je bil vključen in aktiven! <i>Vplivi:</i> Pripravljen je še sodelovati na podobnih aktivnostih na terenu, ki predstavljajo neposreden stik z naravo, ker to širi zavest in ljudi približa našim naravovarstvenim ciljem. <i>Predlogi:</i> Pritegnilo bi ga dejansko sodelovanje na različnih delovnih akcijah v zatoku, s tem da bi sproti dobival povratne informacije o doseženih rezultatih (na naravo, vrste). Predlaga tudi razvoj turističnih programov iz tega naslova: turisti so za taka konkretna doživetja pripravljeni plačati, tudi v turizmu se poudarja aktivna neposredna participacija. Največja dodana vrednost dopusta je, da ljudje teren začutijo, se aktivno vključijo, potem imajo res o čem govoriti, ko se vrnejo domov.

5.3.2.7 Reševanje konkretnih problemov in inovacije

Pri reševanju konkretnega problema in inovacijah v zavarovanem območju smo za udeležence testiranja pripravili nabor treh konkretnih problemov oziroma izzivov, predstavljenih v poglavju 4.1.4. Udeležencem testiranja smo na uvodnem srečanju povedali, da v tem sklopu lahko tudi sami predlagajo temo, ki ni bila v osnovnem naboru, le da je povezana s Škocjanskim zatokom in da lahko na eni temi skupaj delajo tudi dva do trije udeleženci. Za testiranje te aktivnosti so se odločili trije člani skupine, in sicer:

- U05 in 07 sta skupaj izbrala reševanje problematike tujerodnih želv popisnih sklednic in se spopadla z izzivom, kako te želve izloviti, preprečiti nadaljnji vnos novih živali, kam z obstoječimi, kako si pri tem lahko pomagamo z obstoječo zakonodajo;
- U08 pa je predlagal svojo temo, in sicer razvoj Škocjanskega zatoka kot kreativnega centra za razvoj podjetniških idej s področja narave, s katerim bi se zatok v prihodnje lahko pozicioniral kot regijski center s tega področja.

Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo polstrukturiranega in fokusnega intervjuja.

Preglednica 54: Rezultati reševanja konkretnih problemov in inovacij

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
05	Aktivnost reševanja problema tujerodnih želv je izvedla skupaj z U07. <i>Stališče:</i> Lotila sta se s prebiranjem člankov o tujerodnih želvah, preštudirala osnovne podatke o vrsti in kontaktirala Veterinarsko fakulteto, kjer so bili zainteresirani za sodelovanje, glede metod sterilizacije. Ta aktivnost je bila najbolj zanimiva, ker je zahtevala konkretno delo in razmišljanje o problemu, da udeleženec sam domisli rešitev in jo skuša udejanjiti (inovacija!). <i>Vplivi: Navdušenje ob lastnem ustvarjalnem delu, iskanju rešitev naravovarstvenega problema, še težje gre mimo trgovin z malimi živalmi.</i> <i>Skupni predlogi z U07 upravljavcu za nadaljnje reševanje problema:</i> Sodelovanje z veterino, državnimi organi (ravnanje s tujerodnimi vrstami, financiranje ukrepov, prepoved trgovine in drugi ukrepi); izlov želv in preselitev v nadzorovano okolje, sterilizacija, odstranjevanje jajčec; izjemno pomembno ozaveščanje javnosti, predvsem družin z otroki, ki želijo imeti eksotične živali. Koristno bi bilo, če bi skupine otrok vključevali v izlov želv kot izobraževalno in ozaveščevalno dejavnost, pripraviti program posvojitev želv (in financirati sterilizacijo iz zbranih sredstev), preselitev v živalski vrt, druga kontrolirana okolja. Reševanje problema v pozitivnem duhu, kot pravi U05: »Ljubezni ni nikoli preveč, tudi sočutja do drugih bitij ne.«
07	Aktivnost reševanja problema tujerodnih želv je izvedel skupaj z U05. <i>Stališče:</i> Po pregledu osnovne literature o teh želvah je pripravil osnovni načrt kletke za izlov želv in ga izpopolnil. V času zaključnih intervjujev je imel v izdelavi prototip, ki ga je po zaključku raziskave dejansko preizkusil.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
07	<i>Vplivi:</i> Zelo dober občutek ob lastnem ustvarjalnem delu, pove, da bi šel kar takoj delat načrt domov; skupaj s U05 bi bila pripravljena organizirati srečolov za zbiranje sredstev za nakup endoskopa ali financiranje drugih metod izlova/ sterilizacije želv; del izlovljenih želv bi bil pripravljen imeti v svojem ribniku. <i>Predlogi:</i> Glej pri U05.
08	Inovativno aktivnost na temo razvoja Škocjanskega zatoka kot kreativnega centra za razvoj podjetniških idej s področja narave je izvedel sam. <i>Stališče:</i> Zamislil si je prihodnost NRŠZ kot kreativnega centra za podjetniške ideje s področja narave/ okolja (v okviru »co-workinga«, lahko tudi drugih pristopov) in pripravil delovni dokument, v katerem je razdelal svoje ideje. <i>Vplivi:</i> Ob tem je zelo angažiran, pripravljen sodelovati. <i>Predlogi:</i> Z uporabo predlaganih načinov je v lokalnem okolju moč najti inovativne rešitve (hitre, preproste, učinkovite) za primere kot so invazivke, napad na kobilice in druge probleme, lahko gre tudi za tehnološke izzive; tu bi se lahko krojile tudi ideje v okviru »co-workinga«, tako da bi Škocjanski zatok postal kreativni center za varstvo narave v regiji.

5.3.2.8 Sodelovanje pri monitoringu ptic

Za sodelovanje pri izvedbi monitoringa ptic v zavarovanem območju se je odločila ena udeleženka, in sicer U02, ki bi jo kot ljubiteljsko ornitologinjo, kot je povedala na uvodnem intervjuju, ta aktivnost zelo motivirala k večji pripadnosti naravovarstvenim ciljem območja. Upravljavca ji je za to aktivnost dodelil mentorja – izkušenega ornitologa, ki ga je spremljala pri rednem tedenskem monitoringu ptic Naravnega rezervata Škocjanski zatok 7. januarja 2015. Zaradi osebne zadržanosti v obdobju poskusnih aktivnosti se je aktivnosti udeležila le enkrat, čeprav je sama izkazala velik interes, da bi sodelovanje ponovila. Mentor ji je omogočil zelo aktivno participacijo in učenje pri konkretni izvedbi dejavnosti. Stališča, vplive in predloge smo merili s triangulacijo polstrukturiranega in fokusnega intervjuja.

Preglednica 55: Rezultati sodelovanja pri monitoringu ptic

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
02	<i>Stališče:</i> Zelo dobro se je počutila kot del ekipe oziroma nečesa večjega. Individualno delo z mentorjem je bilo zanjo odlično, ker je lahko čas izkoristila za številna vprašanja s področja ornitologije. <i>Vplivi:</i> Aktivnost bi rada ponovila, sama udeležba jo je motivirala k nadaljevanju tovrstnega sodelovanja. Aktivnosti s participacijo so imele bistveno močnejši vpliv nanjo kot bolj pasivna predavanja, delavnica: so bolj učinkovite, od njih ji je več ostalo. Spet se je povezala z območjem. <i>Predlogi:</i> -

5.3.2.9 »Posvojitev« ptice

»Posvojitev« ptice je bila zasnovana kot aktivnost, v prvi vrsti namenjena zbližanju posameznega udeleženca z določeno vrsto ptice in z območjem, kjer ta biva na podlagi opazovanja in spremljevalnih dejavnosti. Aktivnosti so preizkusili trije udeleženci in si po pogovoru z raziskovalko izbrali naslednje vrste in spremljevalne dejavnosti, ki so jim blizu in še dodatno pomagajo pri zbliževanju z vrsto in območjem:

- U03 je aktivnost načrtoval kot aktivno opazovanje in fotografiranje kravjih čapelj, zaradi zaprtja sladkovodnega dela Škocjanskega zatoka zaradi gradnje pa se je preusmeril na srednje žagarje in vranjke v bližnji okolici. Aktivnost je ponovil večkrat tedensko, saj gre za njegovo redno prostočasno dejavnost.
- U04 se je usmerila na opazovanje in kot poklicna ilustratorka tudi na risanje lisk in vrst, s katerimi sobiva. Tudi ona se je zaradi začetka gradbenih del morala preusmeriti z Bertoške bonifike na del rezervata ob laguni, opazovala pa je štirikrat.
- U06 je preizkusila opazovanje in krmljenje ptic na domači krmilnici z vključevanjem družinskih članov. Aktivnost je redno potekala od začetka novembra dalje in ves zimski čas, med družinskimi člani pa je bil najbolj zainteresiran sin, ki ima rad živali in se je z njo udeleževal tudi drugih poskusnih aktivnosti, ki so temeljile na neposrednem stiku z živalmi.

Preglednica 56: Rezultati »posvojitve« ptice

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
03	<i>Stališče:</i> Izbral je kravje čaple, vendar se je zaradi zaprtja rezervata preusmeril na druga območja, predvsem sv. Katarino, Debeli rtič, Izolo in Kraški rob. Navduši ga vsako bitje, ki ga opazuje in fotografira (v tem primeru srednji žagarji, vranjeki, ki jih je izbral kot nadomestne vrste). <i>Vplivi:</i> Na ta način vzdržuje in krepi svoj pozitiven odnos do narave, to ostaja njegova stalna aktivnosti. <i>Predlogi:</i> Želi si več miru pri opazovanju in fotografiranju v zatoku po otvoritvi objektov, na primer z uvedbo »tihih ur«, ko glasne aktivnosti in obiski skupin niso dovoljeni.
04	<i>Stališče:</i> Opazovala je tako za notranji občutek kot tudi z namenom, da ptice nariše oziroma skicira – s tem namenom tudi bistveno bolj natančno kot v prvem primeru. Poglobila se je v podrobnosti, očarale so jo ptice s svojim videzom in predvsem vedenjem. Poleg lisk je opazovala še druge vrste. <i>Vplivi:</i> Bolj se je povezala z dotičnim delom zatoka, kjer je opazovala, opazovanje ji je postalo blizu. To bo še počela, pripravljena je tudi sodelovati/ voditi kreativne delavnice v NRŠZ z opazovanjem narave kot predpripravo. <i>Predlogi:</i> Pri opazovanju je ljudem potrebna usmeritev, ključi in navodila, po katerih bodo delali, ker so tega vajeni. Umetniki in kreativci so spodobni opazovati sami, preveč usmerjanja in omejevanja ni smiselno.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
06	<i>Stališče:</i> Doma so namestili krmilnico in s sinom opazovali ptice, ki so se prišle hranit; krmil jih je sin in hkrati določal vrste po plakatu pogostih ptic. <i>Vplivi:</i> Opažen predvsem večji interes za ptice in povezanost z njimi pri sinu. Na podlagi tega je krmljenje nadgradil s sodelovanjem na akciji Ptice okoli nas konec januarja 2015. Pripravljenost za nadaljevanje aktivnosti ostaja. <i>Predlogi:</i> -

5.3.2.10 »Posvojitev« goveda

»Posvojitev« podolskega goveda, ki je bilo v času izvedbe raziskave edina pašna živina v naravnem rezervatu, je preizkusila U01 8. januarja 2015. V okviru poskusne aktivnosti je pomagala skrbniku živali pri njihovi redni dnevni oskrbi (čiščenju, krmljenju) pašnih živali v naravnem rezervatu.

Preglednica 57: Rezultati »posvojitve« goveda

<i>U</i>	<i>Stališča, vplivi, predlogi</i>
01	<i>Stališče:</i> Podolsko govedo jo je prevzelo s svojo veličastnostjo in krotkostjo, s skrbnikom sta opravila vsa dela, ki sodijo pod redno dnevno oskrbo. <i>Vplivi:</i> Z aktivnostjo bo zaradi navdušenja pri prvem obisku nadaljevala, rada bi delala tudi pri konjih. <i>Predlogi:</i> Dnevna oskrba konj bi bila lahko dodatna ponudba za obiskovalce. Posamezniki so za taka doživetja pripravljeni plačati.

5.3.3 Skupni vplivi sodelovanja v raziskavi na odnos, vedenje in povezanost z območjem ter njegovimi naravovarstvenimi cilji

Poleg neposrednih vplivov posameznih poskusnih aktivnosti na udeležence in njihove družinske člane, ki smo jih predstavili v prejšnjem poglavju, so udeleženci poročali tudi o skupnih vplivih sodelovanja v raziskavi, ki presegajo vplive posameznih aktivnosti, saj so se aktivnosti dopolnjevale in učinki na ta način nadgrajevali.

Te smo merili predvsem v okviru drugega polstrukturiranega intervjuja in v manjši meri še v okviru fokusnega intervjuja z udeleženci.

Preglednica 58: Skupni vplivi sodelovanja v raziskavi na odnos, vedenje in povezanost z Naravnim rezervatom Škocjanski zatok ter njegovimi naravovarstvenimi cilji

<i>U</i>	<i>Poskusne akt.</i>	<i>Skupni vplivi</i>
01	Predavanje, delovna akcija, »posvojitev« goveda	- Sodelovanje je bilo zanjo priložnost, da se je z območjem in njegovimi naravovarstvenimi cilji bolj povezala, jih bolje spoznala. Za vnaprej ji bo lažje sodelovati, je bolj v stiku, ve kaj se dogaja in se je že dogovorila za nadaljnje delo in pomoč pri upravljanju. - Čutila je, da NRŠZ ekipa zaposlenih živi za zatok, diha s cilji, ki jih območje ima. V tem prepozna motivacijo za sodelovanje s svoje strani.
02	Obročkanje ptic, strokovna delavnica, predavanje, monitoring ptic	- Spet se je povezala z zatokom, počutila se je kot del ekipe, ni zaznala neke meje med zaposlenimi in njo oziroma prepada med nekom, ki obvlada in drugim, ki se uči, tako da je bil odnos zaposlenih zelo spodbuden zanjo. - Po obdobju brez pravega stika z zatokom se je spet približala naravi in ciljem NRŠZ. - To sodelovanje je lahko tudi spodbuda, da v prihodnje konča študij biodiverzitete na FAMNIT. - Po zgledu enega od soudeležencev je dobila spodbudo, da je ponudila fotografije iz zatoka, ki jih je posnel njen mož, na uporabo upravljavcu.
03	Vodeno opazovanje ptic, predavanja, »posvojitev« ptic	- Zaradi sodelovanja se je povečalo njegovo znanje, razširilo obzorje, odnos pa je imel oblikovan in se ni spremenil; na ta način krepi odnos do narave, kot amater vedno pridobiva. - Še bolj zanimivo je, ko sam ugotovi, kako stvari v naravi delujejo in se razvijajo; vidi, kako so živali pametne, da nagon pri njih ni vse. - Škocjanski zatok v času zaprtja med gradnjo pogreša, enako pravi, da tudi drugi redni obiskovalci. - Opaža tudi napredek nekaterih ljudi, ki so najprej prihajali samo na sprehod, zdaj pa bolj aktivno sodelujejo.
04	Obročkanje ptic, predavanje, delovna akcija, »posvojitev« ptic	- Z aktivno vključitvijo je vzpostavila osebni odnos in navezanost, hkrati pazila, da se ne naveže preveč in da ne oblikuje premočnih pričakovanj, da zna na dogajanje gledati z distanco. - Pri preizkušanju vseh aktivnosti je imela občutek, da imajo vsi sodelujoči in zaposleni isti motiv, ki je pomagati naravi, da je vse zasnovano na zdravih temeljih, čutila se je bolj povezana kot pri sodelovanju v drugih društvih. - Članstvu v DOPPS je že dolgo časa blizu, vendar mora sama narediti naslednji korak, povabil je dobila že veliko. Aktivnosti so jo približale toliko, da bo to storila v bližnji prihodnosti, ne bo pa redno aktivna.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Poskusne akt.</i>	<i>Skupni vplivi</i>
04	Obročkanje ptic, predavanje, delovna akcija, »posvojitev« ptic	- Čuti se bolj del DOPPS in Škocjanskega zatoka kot prej. - O DOPPS in zatoku z navdušenjem govori tudi drugim, rada bi pritegnila svoje prijatelje v kakovostno druženje ob podobnih aktivnostih (na primer na delovni akciji).
05	Strokovna delavnica predavanje, reševanje konkretnega problema	- Opaža povečan interes za ptice in pozornost do njih. - Dobila je bolj proaktiven pristop k reševanju drugih naravovarstvenih problemov. - Na primeru reševanja konkretnega problema tujerodnih želv sta z U07 na lastni koži spoznala problem v praksi, zaradi tega sta spremenila odnos do tega problema in ga prepoznavata kot bolj pomembnega.
06	Vodeno opazovanje ptic, obročkanje ptic, strokovna delavnica, »posvojitev« ptic	- Še bolj je dojela pomen Škocjanskega zatoka v lokalnem prostoru, ker če območje ne bi bilo zavarovano, bi bili tudi tam kontejnerji in avti; s tem pa je ohranjena neka dodana vrednost za vse. - Sama se na podlagi stika s pticami z vsemi čuti, ki ga ljudem dandanes manjka, počuti bolj povezana z območjem oziroma mu je še bližje kot prej, tako se je bolj povezala z močvirjem, ptiči; vidi, da je to pozitivno vplivalo nanjo. - Spoštuje aktivnosti in prizadevanja DOPPS pri ohranjanju Škocjanskega zatoka in narave nasploh. - Svojo vlogo vidi v tem, da bo v službi še bolj aktivno prispevala, da bo Luka Koper še bolj dejavna in odgovorna pri skrbi za okolje in pri zniževanju vplivov na zaton.
07	Strokovna delavnica predavanje, reševanje konkretnega problema	- Pri sebi po sodelovanju opaža povečan interes za ptice in pozornost do njih (več opazovanja, želje po udejstvovanju v smeri njihovega raziskovanja in ohranjanja). - Čuti veliko motiviranost za izvedbo konkretnih varstvenih aktivnosti, s katerimi nadaljuje po zaključku poskusnih aktivnosti (na primer izdelava kletke za izlov tujerodnih želv). - Izredno pozitivni vplivi tudi na študijsko udejstvovanje: kot rezultat sodelovanja je lahko pripravil kakovostne seminarske naloge, z njimi navdušil sošolce in profesorje.
08	Strokovna delavnica, karierni dan, reševanje konkretnega problema	- S sodelovanjem je dobil priložnost, da na drugem delovnem področju zbrano znanje aplicira na DOPPS, Škocjanski zaton oziroma področje varstva narave. - Sprememb na področju povezanosti, odnosa in vedenja ni zaznal, saj je nekdanj zaposleni na DOPPS s Škocjanskim zatokom in njegovimi cilji zelo povezan že od prej.

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>U</i>	<i>Poskusne akt.</i>	<i>Skupni vplivi</i>
09	Vodeno opazovanje ptic, predavanje, delovna akcija	- Kot zaposlena na DOPPS ima visoko stopnjo povezanosti s cilji Škocjanskega zatoka, zato je bilo težko doseči spremembe. - Ugotovila je, da ji pri delu, ki je predvsem pisarniške narave, manjka neposredni stik z naravo, kar je še podprla s pripovedjo o izredno močni izkušnji, ki jo je imel nanjo neposredni stik s ptico (vodomcem) na prvem obročkanju, na katerem je sodelovala kmalu po začetku dela za DOPPS (pred izvedbo raziskave). - Večjo povezanost z naravovarstvenimi cilji je začutila po delovni akciji, na katero je šla zaradi dobrobiti za naravo in zaradi druženja.
10	Vodeno opazovanje ptic, obročkanje ptic, predavanje, delovna akcija	- Sodelovanje mu je prineslo marsikaj novega v odnosu z naravo: poudari družinsko doživljanje, povezovanje prijetnega s koristnim, spoznavanje novih ljudi, večje poznavanje zatoka, ki se razvija v pravo in za večino ljudi koristno smer. - Škocjanski zatok bo po odprtju na podlagi teh izkušenj za njegovo družino zagotovo pogosta destinacija obiska in prostočasnih dejavnosti. - Prispevek k skupni zavesti, kako pomembno je tovrstno udejstvovanje poudari na primeru odzivov njegovih otrok, ki sta znala povezati kravjo čapljo z območjem. - Čuti se bližje naravovarstvenim ciljem Škocjanskega zatoka: prej je to podpiral na načelni ravni, zdaj pa je to postalo povsem konkretno!

5.3.4 Drugi predlogi udeležencev

Udeleženci so predvsem na polstrukturiranih intervjujih, delno pa še na fokusnem intervjuju, podali različne predloge za oblikovanje prihodnjih programov obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok, kot tudi njegove infrastrukture in interpretacije. Nekaj predlogov je bilo tudi splošne in strateške narave. Predloge smo analizirali, v nadaljevanju pa ji predstavljamo po vsebinskih sklopih.

Predlogi za oblikovanje programov obiskovanja so izhajali pretežno iz predhodnih izkušenj udeležencev z aktivnostmi v naravi in obiskovanjem Škocjanskega zatoka ter drugih zavarovanih območij, delno pa tudi iz izkušenj pri sodelovanju v raziskavi. Največ predlogov je bilo povezanih z **aktivnim vključevanjem obiskovalcev v aktivnosti obiskovanja, upravljanja in monitoringa**, ki prinaša konkretne izkušnje z naravo in prispeva k oblikovanju neposredne povezanosti z njo. Tovrstne predloge je podalo pet udeležencev. Nekateri udeleženci so na podlagi sodelovanja v raziskavi neposredno zaznali razliko med pasivno slišanimi informacijami o naravi in problemih, povezanih z naravo (na primer v šoli), in doživetim v okviru poskusnega programa. Na podlagi te izkušnje so predlagali, da bi bile tudi aktivnosti dejanskega programa obiskovanja zasnovane na ta

način: torej ne več temelječe na običajnem vodenju, ko vodnik skuša predati čim več informacij, ki jih obiskovalci pozabijo, še preden pridejo domov, ampak zasnovane na aktivni participaciji in izkušnjah, ki si jih ljudje zapomnijo – pri tem uporabiti čim več živali in rastlin in aktivnosti načrtovati tako, da je ljudem omogočen stik z naravo! Predlagali so tudi, da bi obiskovalce čim bolj vključevali v upravljaljske aktivnosti in monitoring, da bi se čutili čim bolj vključene in pripadne, od samega sodelovanja oziroma njihovega doprinosa pa bi imel tudi naravni rezervat neko korist. Različne programe oziroma intenzivnost vključevanja so predlagali glede na oddaljenost obiskovalcev: za ljudi od blizu programe stalne vključenosti, za tiste od malo dlje občasne programe, za vse, ki ne morejo priti, pa programe na daljavo, kot je na primer posvojitve. Posvojitelje je treba redno obveščati, kaj se dogaja z njihovimi prispevki, ter jim po možnosti omogočiti stik s posvojeno živaljo. Otroci bi lahko predlagali imena za pašne živali, pri posvojitvah živali pa tudi za divje, dati jim je treba možnost, da so na obisku rezervata aktivni in ustvarjalni: tako pri sprehodu po poti, lahko tudi s prilagojenimi aktivnostmi. Obstoječa vodenja za šole bi morali bolj prilagoditi starostnim skupinam, zanimanje bi se povečalo s praktičnimi aktivnostmi na terenu, opazovanjem pod lupo.

Udeleženci so opozorili tudi na odločilni pomen neposrednega stika z naravo. Po mnenju nekaterih bi res spodbudili interes mladih, če bi na delavnicah in drugih programih za otroke omogočili pravi stik z živalmi, že obročkanje je pri tem lahko zelo učinkovito. Zanimivo bi bilo uvajati tudi programe z dvoživkami, plazilci. Kot je povedala U02, »največ pomeni neposredni stik, ne pomagajo slikice, table ... ampak dejanski stik z naravo in živimi bitji.« U06 je prav tako prvenstveno predlagala interaktivne aktivnosti in aktivnosti z dejanskim stikom, da se lahko otroci dotaknejo živali, saj se ji otroci zdijo »na nek način apatični in zato so jim morda bolj zanimive zadeve, kjer pride do resničnega stika«.

Udeleženci poskusnih aktivnosti so za vključitev v prihodnje programe obiskovanja predlagali nekaj konkretnih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju, in sicer:

- tečaje s področja fotografiranja ptic, ki vključujejo tudi vodenje pri fotografiranju v naravi;
- počitniško varstvo in ustvarjalne programe za otroke s ponavljajočimi se obiski;
- izobraževalni turizem za vse starostne skupine, vodene ogleda, tematske delavnice;
- dneve odprtih vrat ob začetku selitve, prezimovanja, gnezditve in drugih pomembnih trenutkih v zatoku kot nadgradnjo dneva opazovanja ptic;
- sodelovanje in redno obiskovanje študentov s področja turizma;
- kreativne delavnice z opazovanjem narave kot predpriprava nanje;
- kongrese, okrogle mize in strokovna srečanja;
- poslovno druženje interesnih združenj in poslovnežev (na primer ob vinu z opazovanjem ptic in predstavitvijo uspešnih poslovnih zgodb), pri čemer se jih lahko

vključuje tudi v popise ptic s primerno družabno komponento, kot je na primer zimsko
 štetje vodnih ptic;

- obiskovalci lahko sporočajo zanimive opažene vrste ptic, kar se sproti objavi v centru;
- z vidika doživljanje bi bil dobrodošel izlet s čolnom, če bi bilo to dovoljeno, seveda po
 zadosti visoki ceni in v majhnem obsegu (1–2 čolna na dan).

Nekaj konkretnih predlogov so podali tudi s področja interpretacije narave, ki naj bo
 poljudna, zabavna in vključujoča:

- razstaviti neuporabna ali zapuščena gnezda, jajca, ki se niso izvalila, peresa, okostja, da
 ljudje lahko vidijo naravne ostanke, si predstavljajo velikost, v oblikovanje zbirke
 vključiti obiskovalce, ki se bodo tako počutili bolj vključeni;
- audio vodniki s posnetki ptic in drugih živali ter
- še več upodobitev ptic na tablah, da bi obiskovalci res lahko ločili posamezne vrste in
 jih spoznavali.

Z vidika infrastrukture so predlagali nekaj ureditev, ki so večinoma že pokrite z investicijo
 v infrastrukturo za obisk naravnega rezervata:

- najbolj potreben je center za obiskovalce (z muzejem) za usmerjanje le-teh;
- višje postavljeno opazovališče za boljše opazovanje in podvodni pogled;
- koši za smeti, smetnjaki za pasje iztrebke skupaj z vrečkami, ker zdaj to ljudje puščajo
 v naravi;
- še dodatne klopi za obiskovalce, ker nekateri težje hodijo, da bi si lahko po poti večkrat
 odpočili;
- optični pripomočki, da bi obiskovalci ptice lahko bolje videli.

Bodoči center za obiskovalce nekateri vidijo v funkciji atrakcije, ki lahko določene ljudi
 zadrži kar tam in s tem razbremeni samo območje. Velika prednost zatoka se jim zdi
 majhnost in zgoščenost vrst, tudi krožna učna pot je odlična rešitev.

Z vidika splošno organizacijskega in strateškega načrtovanja programov obiskovanja
 Škocjanskega zatoka so člani skupine prav tako izpostavili nekaj ključnih stališč. Pri
 oblikovanju programov za obiskovalce je treba imeti v mislih zaposlenost današnjega
 človeka in **aktivnosti približati dejanskim možnostim ljudi, da sodelujejo, da te
 aktivnosti obiskovanja in sodelovanja dobijo med vsakdanjimi višjo prioriteto in
 postanejo neke vrste rutina.** Območje bo po izgradnji in ponovni otvoritvi potrebovalo
 **ustrezno promocijo, s katero se ga bo bolj približalo javnosti, sploh ciljnim skupinam
 obiskovalcev,** za pozitivno podobo pa bo potrebna tudi aktivna komunikacija z lokalno
 skupnostjo. Pozitivna promocija bi bila možna tudi z uporabo bodočega centra za
 obiskovalce kot neke vrste protokolarne objekta, ki ga v koprski občini nimajo, saj
 obiski protokolarnih gostov prinašajo pozitivno podobo v javnosti. Ključnega pomena je
 tudi povezovanje z lokalnimi ponudniki podobnih ali dopolnjujočih storitev, s
 specializiranimi agencijami za področje naravoslovnega turizma, s katerimi bo moč
 pritegniti večje število zainteresiranih ciljnih skupin. Za to je v svetu velik potencial, niša

pa je pri nas še odprta. Škocjanski zatok bi v prihodnje lahko spodbujal inovacije s področja naravovarstva in povezanih področij obiskovanja, raziskav, tehnologije – razvil svojo vlogo kot ambasador naravovarstva v regiji in s tem postal zgled drugim, kako uresničiti naravovarstvene projekte, inovativne rešitve na podobnih področjih in tehnološke izzive.

6 RAZPRAVA

6.1 O OBISKOVALCIH ŠKOCJANSKEGA ZATOKA

O obiskovanju Naravnega rezervata Škocjanski zatok smo na začetku raziskave, ki je potekala pred zgraditvijo infrastrukture za obisk, želeli zbrati čim več podatkov, da bi lahko v njenem drugem delu čim bolj celovito pristopili k oblikovanju programov obiskovanja, ki spodbujajo odgovorno vedenje do narave. Upravljavec zaradi pomanjkljive infrastrukture obiska pri ciljnih skupinah v času raziskave ni promoviral, zakonsko predpisane določbe za obiskovanje in zadrževanje v naravnem rezervatu pa je udejanjal le z opozorili in usmeritvami in brez kaznovanja kršitev. Iz tega naslova lahko govorimo o obiskovanju, ki se je na tem območju po zaključku obnove in otvoritvi Naravnega rezervata Škocjanski zatok s krožno učno potjo razvilo po letu 2008 kot rezultat potreb obiskovalcev območja. Zaradi tega ima ta del podatkov še posebno težo, saj lahko pričakujemo, da se bodo po zgraditvi infrastrukture za obisk in ponovni otvoritvi naravnega rezervata tekom priprave tega dela, na obisk območja vrnili obstoječi obiskovalci, ki bodo soočeni z novimi dejstvi: infrastrukturo, programi obiska in drugo ponudbo naravnega rezervata ter določenimi omejitvami obiskovanja, ki izhajajo iz Uredbe o Načrtu upravljanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok za obdobje 2015–2024 (Uradni list RS, št. 102/15). Programi naj bi poleg naravovarstvenih in vedenjskih ciljev upoštevali tudi potrebe obstoječih obiskovalcev.

Z opazovanjem obiskovalcev s štetjem smo na začetku raziskave ugotovili grobo strukturo obiskovalcev naravnega rezervata glede na njihovo prevladujoče vedenje in vidne zunanje značilnosti: dobra polovica obiskovalcev, ugotovljenih po tej metodi, je bila sprehajalcev, ki smo jih razdelili v tri podskupine (sprehajalci, družine z otroki in sprehajalci psov), dobra tretjina rekreativcev, nekaj več kot 5 % opazovalcev narave, preostanek pa še drugi tipi obiskovalcev (npr. kolesarji, obiskovalci na vodenih ogledih). Že tekom izvedbe tega dela raziskave smo ugotovili, da je znotraj tako oblikovanih kategorij obiskovalcev precejšnje variiranje v vedenju, predvsem v širši kategoriji sprehajalcev, kjer so bili poleg fizične aktivnosti in sprostitve v naravi lahko v ospredju druženje, opazovanje narave, ali pa preprosto kombinacija vsega skupaj.

Metodo opazovanja je bilo iz tega razloga potrebno nadgraditi še z zbiranjem podatkov o obiskovalcih in njihovih stališčih, povezanih z naravnim rezervatom in obiskovanjem letga, z anketiranjem. S to metodo smo uspeli zbrati vse odgovore na raziskovalne cilje, povezane s prvim sklopom raziskave, in potrditi obe postavljeni hipotezi iz tega naslova.

Demografska struktura obiskovalcev Škocjanskega zatoka spomladi 2014 izkazuje med obiskovalci nekoliko višji delež žensk (61 %), po starosti pa sta bili med anketiranimi

obiskovalci najbolj zastopani starostni skupini od 25–34 let (22 % vprašanih) in 55–64 let (21,6 % vprašanih), pri čemer je bilo skoraj 80 % anketiranih obiskovalcev starih med 25 in 64 let. Ker je bilo anketiranje z izjemo vključitve majhnega števila mladostnikov iz vodenih skupin omejeno na polnoletne obiskovalce, starostna struktura anketiranih ne predstavlja strukture vseh obiskovalcev NRŠZ.

Delež obiskovalcev z osnovnošolsko in nepopolno osnovnošolsko izobrazbo v Škocjanskem zatoku znaša 4,6 % in je bistveno nižji od regijskega in slovenskega deleža, ki je okoli 28 %. Nekoliko nižji od slovenskega in regijskega deleža, ki se gibljeta okoli 53%, je tudi delež obiskovalcev zatoka s srednješolsko izobrazbo, ki znaša 42,4 %. Bistveno višji delež obiskovalcev Škocjanskega zatoka pa ima višje-, visokošolsko ali podiplomsko izobrazbo, kar 53 %, v primerjavi z deležem prebivalstva s takšno izobrazbo v regiji (19,5 %) oziroma na nivoju države (18,8 %). V primerjavi z raziskavo iz leta 2008 (Učakar, 2009) se je delež do- in podiplomsko izobraženih povečal za 9%, delež obiskovalcev s srednješolsko izobrazbo pa zmanjšal za dobrih 7 %. Analiza podatkov o kraju bivanja obiskovalcev je pokazala, da kar 146 ali 67 % obiskovalcev živi v Mestni občini Koper na razdalji okoli pet kilometrov od Škocjanskega zatoka. Skupaj z obiskovalci iz drugih krajev slovenske Obale in Trsta z okolico jih je bilo 166 oziroma 76,2 % iz krajev na razdalji do 25 kilometrov od naravnega rezervata. Naravni rezervat Škocjanski zaton je z vidika obiskovanja torej še vedno lokalnega pomena, čeprav se je delež lokalnih obiskovalcev v primerjavi z raziskavo iz leta 2008 znižal: tedaj jih je iz Mestne občine Koper prihajalo 83 %, z Obale pa 90 % (Učakar, 2009). **Na podlagi zbranih podatkov lahko potrdimo hipotezo H1, da glavnino obiskovalcev Škocjanskega zatoka trenutno predstavljajo višje izobraženi posamezniki iz bližnje okolice.**

Glavnina vključenih obiskovalcev Škocjanskega zatoka območje obiskuje z večjo ali manjšo pogostostjo, saj je le 16,1 % vprašanih odgovorilo, da so v zatoku prvič, v primerjavi z 29 % leta 2008 (Učakar, 2009). Med temi so prevladovali tisti obiskovalci, ki niso iz Kopra oziroma Obale. Več kot polovica obiskovalcev obiskuje rezervat vsaj enkrat tedensko ali pogosteje, slaba četrtina obiske ponavlja na mesečni ravni, enak delež pa tudi na letni. Dobra polovica vprašanih za obisk porabi od 31 do 60 minut, najbolj priljubljena termina obiska pa sta jutranji in popoldanski čas. Več kot polovico obiskovalcev rezervat obiskuje v vseh letnih časih, nekaj manj kot polovico pa tudi vse dni v tednu najsi gre za delavnik ali dela prost dan. Najpogosteje prihajajo v naravni rezervat z družino, sami ali s prijatelji. Tudi ti rezultati potrjujejo dejstvo, da je naravni rezervat v času začetka raziskave z vidika obiskovanja pokrival predvsem potrebe lokalnega prebivalstva po aktivni sprostitev v naravi in rekreaciji.

Najpomembnejša vira informacij o Škocjanskem zatoku, ki ju je skupaj navedlo več kot 60% vprašanih, sta bila njihovo bivališče v bližini (43,6 %) in prijatelji (21,1 %).

Raziskava je potrdila podatke upravljavca rezervata, da promocije za obisk praktično ni izvajal, razen po šolah za vodene ogleds šolskih skupin. DOPPS in promocijska gradiva rezervata je namreč kot vir, kjer so izvedeli za Škocjanski zatok, navedlo le 4,4 % vprašanih. Skupaj z viri informacij, na katere je vsaj delno vplival upravljavalec in so jih obiskovalci našli na svetovnem spletu in v medijih javnega obveščanja, delež poraste za dodatnih 15 %, kar pa je seveda še vedno daleč od ciljnega stanja. Na področju informiranja je v primerjavi z raziskavo obiskovanja NRŠZ v letu 2008 (Učakar, 2009) prišlo do precejšnjih sprememb. Leta 2008 so anketiranci kot glavne informatorje o NRŠZ navedli svoje prijatelje (23 %), zaradi bivališča v bližini pa je rezervat poznalo 10 % obiskovalcev. V tem obdobju takoj po obnovi naravnega rezervata so imeli nekoliko pomembnejšo vlogo mediji (časopis 12 %, televizija 11 %), pa tudi promocijska gradiva NRŠZ (11 %). Rezultati ne presenečajo, saj je informiranje o naravnem rezervatu po njegovi obnovi s strani medijev, upravljavca in od ust do ust doseglo predvsem lokalne zainteresirane ljudi v bližini, ki so obnovljeni naravni rezervat začeli uporabljati kot območje za sprostitve in rekreacijo ter postali redni obiskovalci. Pomen prijateljev kot vira informacij o zatoku so v tem petletnem obdobju ni spremenili, zadovoljni obiskovalci so v rezervat privabili tudi svoje prijatelje in tako se je krog širil predvsem s komunikacijo od ust do ust.

Vsebinsko preiščljena in aktivna promocija naravnega rezervata in njegove ponudbe bo morala vsekakor postati pomembna spremljevalna aktivnost programa obiska in delovanja naravnega rezervata po njegovi dokončni ureditvi in ponovni otvoritvi za obisk. Pri tem je lahko koristno orodje tudi socialni marketing, usmerjen v doseganje pozitivnih družbenih sprememb, ki lahko pri promociji ponudbe naravnega rezervata slonijo na motivih za obisk, ki so skupni mnogim ljudem – od preživljanja kakovostnega prostega časa z družino, izboljšanje zdravja do povezanosti z naravo (Jacobson in sod., 2006). Nedavna raziskava o okolju prijaznem vedenju v Sloveniji (Polajnar Horvat, 2015) je potrdila učinkovitost socialnega vplivanja, usmerjenega v informiranje in izobraževanje ter z uporabo pisnih zaobljub in opomnikov, na vedenje sodelujočih.

Med razlogi za obisk Škocjanskega zatoka na dan anketiranja so bili v ospredju štirje, in sicer: rekreacija (54,6 %), lepa narava (49,5 %), mir (42,7 %) ter opazovanje ptic, drugih živali in rastlin (41,7 % vprašanih). Pri ženskah sta med razlogi prevladovala rekreacija in lepa narava, pri moških pa rekreacija, opazovanje živali in rastlin ter lepa narava. Opazovanje živali in rastlin je kot razlog za obisk navedlo 12 % več moških kot žensk, vendar statistično značilnih razlik nismo ugotovili. Pri analizi po izobrazbi smo pri osebah z nižjo izobrazbo ugotovili, da jih za obisk najbolj motivirajo rekreacija, lepa narava in mir, tiste z višjo izobrazbo pa rekreacija, lepa narava in opazovanje le-te. V primeru slednjega razloga smo ugotovili tudi statistično pomembne razlike, tako da lahko s 4,4 % tveganjem zaključimo, da obstaja povezanost med stopnjo izobrazbe in opazovanjem živali in rastlin kot razlogom za obisk Škocjanskega zatoka, pri čemer je tistim z višjo izobrazbo

opazovanje živali in rastlin bolj pomembno kot tistim z nižjo. Med razlogi za tek po naravnem rezervatu, ki jih je opredelilo 23,4 % vprašanih, prevladujeta lepa narava in mir, poleg teh dveh razlogov pa je približno polovico teh, ki so razloge navedli, dodalo še sprehajalno pot (urejenost, dolžina, podlaga). **Navedeno potrjuje hipotezo H2, da so glavni dejavniki privlačnosti Škocjanskega zatoka za obiskovalce lepa narava, živalske in rastlinske vrste, ki jih tam lahko opazujejo, mir ter možnost rekreacije in oddiha v naravi, in sicer v vrstnem redu, navedenem na začetku odstavka.**

Raziskava iz leta 2008 (Učakar, 2009) je kot glavne motive za obisk ravno tako ugotovila zgoraj navedene štiri razloge, s tem da sta bila enakovredno v ospredju opazovanje ptic in drugih živali ter rekreacija, ki sta jima sledila lepa narava in mir. V obdobju med obema raziskavama sta torej med razlogi za obisk malenkostno prednost pridobili rekreacija in lepa narava. Porast rekreativne rabe potrjujejo tudi drugi viri, vključno z opazovanji upravljavca.

Med kategorijami privlačnosti Naravnega rezervata Škocjanski zatok je kar 91,7 % vprašanih navedlo pojme, ki smo jih združili v kategorijo narava z živalskimi in rastlinskimi vrstami. Mir je navedlo 29,6 % vprašanih, urejenost območja in infrastrukture pa dodatnih 26,4 % sodelujočih v anketi. Ti trije dejavniki so se izkazali tudi bolj pomembni za ženske kot za moške, medtem ko so slednji v nekaj več primerih navedli različne dejavnike upravljanja in vodenja po naravnem rezervatu, večkrat pa so navedli tudi odgovor, da jim je všeč vse. Pri analizi dejavnikov privlačnosti po izobrazbi smo ugotovili, da so osebe z višjo izobrazbo v vseh kategorijah navedle več odgovorov, pri kategoriji urejenost območja in infrastrukture pa je razlika med obema skupinama presegala 20 %.

Na vprašanje odprtega tipa o tem, kaj jih v naravnem rezervatu moti ali pogrešajo, so sodelujoči v anketi navedli odgovore, ki smo jih razporedili v šest kategorij pomanjkljivosti. Med njimi izrazito izstopa kategorija pomanjkljiva opremljenost z infrastrukturo za obisk, ki jo je navedlo 68,5 % vprašanih. Tej sledi odgovor, da jih ne moti nič (31 % vprašanih) in da jih motijo drugi obiskovalci (25 % vprašanih), pri čemer je bila dobra polovica odgovorov povezana s sprehajalci psov in ostanki, ki ostajajo za njimi. Ženske nekoliko bolj kot moške motijo pomanjkljiva infrastruktura in drugi obiskovalci, moški pa so več odgovorov navedli v kategoriji dejavnosti upravljanja, urbana okolica in da jih ne moti nič. Pri analizi glede na izobrazbo se je pri višje izobraženih kot bolj moteča izkazala pomanjkljiva infrastruktura in urbana okolica, nižje izobraženi pa so večkrat navedli druge obiskovalce ali da jih ne moti nič.

Z vprašalnikom smo preverili tudi pripravljenost obstoječih obiskovalcev za plačevanje vstopnine v naravni rezervat. Nekaj manj kot 60 % obiskovalcev je potrdilo, da bi rezervat obiskovali tudi v primeru, če bi za obisk morali plačati vstopnino. Pri tem smo med

vprašanimi ugotovili tudi razlike pri analizi podatkov po spolu in izobrazbi, in sicer je plačevanje vstopnine podprlo več moških in višje izobraženih v primerjavi z ženskami in nižje izobraženimi. Ugotovili smo tudi statistično pomembne razlike pri primerjavi med plačevanjem vstopnine in razlogi za obisk rezervata, in sicer v primeru navajanja lepe narave in rekreacije. V primeru navajanja lepe narave kot razloga za obisk lahko s 1,8 % tveganjem potrdimo povezanost med testiranima spremenljivkama, in sicer so tisti, ki so ta razlog navedli, manj pripravljeni plačevati vstopnino kot tisti, ki ga niso navedli. V primeru navajanja rekreacije je stopnja tveganja na mejnih 5,1 %, ravno tako pa je dokazana povezanost v smeri, da so rekreativci manj pripravljeni plačevati vstopnino kot tisti, ki rezervata ne obiskujejo zaradi rekreacije.

6.2 ANALIZA POJMOV, POVEZANIH S ŠKOCJANSKIM ZATOKOM

Raziskavo poznavanja s Škocjanskim zatokom povezanih pojmov med učenci in dijaki iz lokalnih šol smo vključili, da bi pridobili podatke o njihovih predstavah o območju, na podlagi katerih bi lahko nadgradili obstoječi izobraževalni program ter oblikovali programe za mlade, ki zatok obiskujejo v prostem času sami, s prijatelji ali družino. Raziskava je potrdila, da je Škocjanski zatok za učence in dijake iz lokalnih šol kraj, ki ga obiščejo v okviru šolskih dejavnosti ali v prostem času.

Proste asociacije in stavki na **ključno besedo Škocjanski zatok** nam veliko povedo ne le o predstavah mladih o območju, temveč tudi o njihovi čustveni povezanosti z njim. Na slednje opozarja kar nekaj rezultatov: višji delež asociacij v skupinah obiskovanje in doživljanje med osnovnošolci v sicer prevladujoče višjem deležu asociacij srednješolcev v vseh drugih skupinah, statistično značilna razlika pri skupini asociacij na temo doživljanja, ki potrjuje, da jih večkrat navajajo tisti, ki naravni rezervat pogosteje obiskujejo na eni ter udeleženci izobraževalnega programa projekta AdriaWet 2000 na drugi strani, pa tudi izjemno visok delež za vsebinsko analizo nerelevantnih, a pravičnih stavkov, ki dosega skoraj 25 % (31 % pri osnovnošolcih in 16 % pri srednješolcih), in kamor so razvrščeni večinoma stavki s čustveno in doživljajsko tematiko, ki jih pri drugih ključnih besedah v takšnem obsegu nismo zasledili. **Rezultati torej potrjujejo hipotezo H5, da je Škocjanski zatok za otroke v starosti do 11 oziroma 12 let predvsem območje doživljanja narave in ustvarjanja čustvenih vezi z njo.**

Med asociacijami prevladujejo tiste v biofizični dimenziji, kamor se jih uvršča 70 %, z najpogostejšimi posameznimi asociacijami ptice, živali in narava ter skupinami asociacij narava in opis območja, živali in ptice. Ptice so tudi med učenci in dijaki zagotovo najbolj splošno prepoznavna značilnost Škocjanskega zatoka, kar ne preseneča, saj je le-ta poznan kot ornitološki naravni rezervat z veliko biotsko pestrostjo, v kateri pestrost ptic zaseda posebno mesto in je tudi stalen predmet komuniciranja z javnostmi (npr. Ptice, 2013).

Najpomembnejše mesto imajo ptice tudi v izobraževalnih programih naravnega rezervata. Sledi tehnično-infrastrukturalna dimenzija z 10 % asociacij, ki vsebuje infrastrukturo in opremo naravnega rezervata ter njegovo geografsko lego v urbani okolici Kopra. Glede na visoko mesto infrastrukturne opremljenosti v kategorijah privlačnosti in pomanjkljivosti v okviru ankete med odraslimi obiskovalci naravnega rezervata je navajanje asociacij s tega področja med učenci in dijaki lahko del širše predstave lokalnega prebivalstva o naravnem rezervatu. V rekreativni dimenziji so z 8 % asociacije s področja obiskovanja in s tem povezanih aktivnosti, ki poleg izrazito rekreativnih aktivnosti vključujejo tudi sprehod, opazovanje, ogled, pohod in podobne asociacije s področja fizičnega obiskovanja območja. V dimenziji varstva s 7,5 % so asociacije o zavarovanem območju in njegovem upravljanju, ki jih v večji meri navajajo starejše anketirance, saj smo statistično pomembne razlike ugotovili tako glede na starost kot tudi spol respondentov.

Pri udeležencih naravoslovnih dni smo ugotovili več predstav o živalih (vključno s pticami), zavarovanem območju in njegovem upravljanju, obiskovanju kot tudi pri vseh asociacijah o Škocjanskem zatoku, pri udeležencih izobraževalnega programa AdriaWet 2000 več predstav o doživljanju v zatoku, pri tistih, ki se niso udeležili nobenega vodenega obiska območja pa je bilo ugotovljenih več predstav o rastlinah in asociacij v skupini drugo. Tolmačenje rezultatov pri tej primerjavi moramo vsekakor povezati tudi s povprečno starostjo udeležencev programov, ki je zaradi variiranja predvsem za primerjave med udeleženci naravoslovnih dni s povprečno starostjo 16,2 let in udeleženci izobraževalnega programa AdriaWet 2000 s povprečno starostjo 11,6 let nujna. Predstave o doživljanju pri udeležencih programa AdriaWet 2000 so enako kot njihova starost skladne z osnovnošolskimi, ki smo jih ugotovili na podlagi deskriptivne statistike. Boljši rezultati pri udeležencih naravoslovnih dni so vsekakor tudi posledica tega, da gre večinoma za srednješolce, ki so si širše znanje pridobili skozi kognitivni razvoj v tem starostnem obdobju, redne izobraževalne programe kot tudi pri terenskem pouku v Škocjanskem zatoku in morebitnih drugih vrstah neformalnega izobraževanja.

Zelo zanimiva pa je statistično pomembna razlika pri predstavah o rastlinah, kjer so se najbolj odrezali tisti, ki zatoka niso obiskali v okviru izobraževalnih programov. Razloge za tak rezultat lahko iščemo v dejstvu, da je pri izvedbi izobraževalnih programov v Škocjanskem zatoku dan velik poudarek živalstvu, predvsem pticam, tako da se veliko manj pogoste omembe rastlinskega sveta, čeprav sodijo v terenski pouk, učencem in dijakom najverjetneje ne vtisnejo v spomin oziroma jih zasenčijo veliko bolj poudarjene živali. Ptice in druge živali izvajalci pouka poiščejo s teleskopom in jih udeležencem pokažejo, za rastline pa to ne velja. Najbolj značilne rastline – slanuše – so bile pred zgraditvijo infrastrukture za obisk obiskovalcem tudi precej nedostopne. Udeleženci izobraževalnih programov niso imeli možnosti ogleda slanuš od blizu, kar tudi prispeva k temu, da so rastline veliko manj pogoste med predstavami o Škocjanskem zatoku pri tistih, ki so ga obiskali v okviru izobraževalnih programov. Ker so predstavljene na

interpretativnih panojih, poleg tega pa individualni obiskovalci brez optičnih pripomočkov težje opazujejo ptice in druge živali, je možno, da se bolj statične rastline takšnim obiskovalcem bolj vtisnejo v spomin.

Da gre kognitivni razvoj od konkretnega k bolj abstraktnemu (Kellert, 1996, 2002) dokazujejo tudi relevantni stavki s ključno besedo Škocjanski zatok, ki smo jih v okviru raziskave vsebinsko analizirali. Osnovnošolci so tako večinoma pisali o konkretnih značilnostih Škocjanskega zatoka z živalmi kot najpogostejšo temo stavkov, ki ji sledita še mokrišče in opis območja. Srednješolci so najpogosteje pisali o bolj abstraktnem ohranjanju narave oziroma Škocjanski zatok opredelili kot območje s takšno namembnostjo, ga sicer konceptualno povezali z bolj konkretnimi značilnostmi, povezanimi z živalmi, pticami, obiskovanjem, pašnimi živalmi in rastlinami, manj pogosto pa so pisali stavke le z opisom območja in živali, ki tam živijo. Med napačnimi predstavami je omembe vredno le opredeljevanje Škocjanskega zatoka za krajinski park namesto za naravni rezervat, ki se je sicer v stavkih pojavilo le izjemoma, po izkušnjah s strani upravljavca pa je tega napačnega opredeljevanja bistveno več med različnimi segmenti obiskovalcev in drugih zainteresiranih. Ni povsem jasno, ali temu botrujejo le pomanjkljivo razvite predstave o zavarovanih območjih in njihovih razvrstitvah, ali gre v primeru Škocjanskega zatoka še za povezovanje s konceptom mestnega parka.

Pri najbolj konkretni **ključni besedi ptice** so anketiranci podali največ asociacij, ugotovili pa smo tudi najmanjše razlike glede na njihovo starost. Srednješolci so pri tej ključni besedi navedli večji delež asociacij, osnovnošolci pa več različnih asociacij. V tem primeru asociacije v biofizični dimenziji presegajo 90 %, saj so bile tako pri osnovno- kot srednješolcih prevladujoče skupine asociacij fizične in druge značilnosti ptic, aktivnosti, vedenje in navade ptic ter pogoste vrste ptic, ki vse sodijo v biofizično dimenzijo. Med posameznimi asociacijami je pri vseh respondentih na prvem mestu letenje, ki mu pri osnovnošolcih sledita živali in obročkanje, pri srednješolcih pa krila in živali. Sledi dimenzija varstva z nekaj manj kot 7 % asociacij, pri čemer je zanimivo, da so jih več kot dve tretjini prispevali osnovnošolci, razlog za to pa je, da so bili v to skupino vključeni tudi pojmi s področja raziskovanja (npr. obročkanje, opazovanje, raziskovanje), ki so jih osnovnošolci navajali pogosteje od srednješolcev, najverjetneje zaradi osebnih izkušenj z obročkanjem v Škocjanskem zatoku.

Z raziskavo smo ugotovili več statistično značilnih predstav o človeških aktivnostih, povezanih s pticami, pri deklicah, pri dečkih pa o ostalih vrstah ptic, ki jih nismo razvrstili med pogoste ali vodne ptice. Glede na to, da je bilo med ostalimi pticami več kot polovico ujed, lahko razlog za ta rezultat tiči v večjem interesu dečkov za nevarne živali, ki ga kažejo tudi druge raziskave (Prokop in Tunnicliffe, 2010; Randler in sod., 2012). S starostjo otrok se povečujejo predstave o vodnih pticah ter aktivnostih, vedenju in navadah ptic, raste pa tudi število asociacij v vseh kategorijah. O slednjem imajo več predstav kot

ostali tudi udeleženci naravoslovnih dni v naravnem rezervatu ali na slanim travniku pri Sv. Nikolaju, ki so pri tej ključni besedi navedli več asociacij kot ostali udeleženci, kar je spet povezano in potrjeno z njihovo starostjo.

Konkretnost teme se je potrdila tudi pri uporabi ključne besede v stavku, saj je bilo prav v tem primeru napisanih največ relevantnih in pravilnih stavkov ter opažena najmanjša razlika med učenci in dijaki. Osnovnošolci so največ stavkov napisali na temo letenja in Škocjanskega zatoka. Sledita jima temi o pticah kot živalih ter o vsečnosti komponenti ptic, kjer so enako kot na temo zatoka v večini primerov opisovali svoja doživetja in smo upoštevali le stavke, katerih vsebina izraža razumevanje pojma. Srednješolci so v največ stavkih vsebino o pticah povezovali z dejstvom, da gre za živali z določenimi sposobnostmi in značilnimi aktivnostmi ter opisi telesa, temo letenja pa pogosto povezovali s selitvami. Na temo Škocjanskega zatoka so pisali o gnezdenju, opazovanju in raznovrstnosti ptic.

Na nivoju celotne raziskave smo ugotovili relativno malo napačnih predstav o ključni besedi ptice. Najbolj pogoste napačne predstave smo ugotovili pri časovnih opredelitvah selitev ptic. Najverjetneje gre za leposlovne in ljudsko-pripovedne vplive »zimске selitve ptic v tople kraje«, ki se v več stavkih tudi konkretno pojavlja, saj čas selitve v nobenem primeru ni pravilno opredeljen ali pa gre za nerazločevanje pojmov selitve in prezimovanja ptic. V okviru nadgradnje izobraževalnega programa je potrebno določen poudarek posvetiti odpravi tega nerazumevanja, tako da bo čas selitve jasno opredeljen v jesenskem ali pomladanskem obdobju, čas prezimovanja pa v zimskem obdobju in vzpostavljene jasne ločnice med namenoma obeh aktivnosti. Analiza stavkov o pticah je v treh primerih pokazala še napačno predstavo, da so ptice sesalci, in sicer pri srednješolcih, sicer pa napačnih predstav nismo ugotovili. V raziskavi o predstavah otrok o pticah (Prokop in sod., 2007), ki je razkrila veliko napačnih predstav o pticah, so načrtno iskali napačne predstave z vnaprej navedenimi trditvami, medtem ko naša metoda ni bila usmerjena v poglobljeno preverjanje znanja. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da iz napisanih stavkov učencev in dijakov v okviru naše raziskave ni razvidno poglobljeno znanje o sistematiki in biologiji ptic, oziroma temah, ki so jih preverjali Prokop in sodelavci (2007), npr. hrana ptic, čutila, komunikacija, selitve, gnezdenje in vzgoja zaroda.

V več raziskavah o neformalnih izobraževalnih programih so ugotovili pozitivne vplive neposrednih izkušenj v naravi na znanje in motivacijo učencev na področju naravoslovja (Brossard in sod., 2005; Gibson in Chase, 2002; Knox in sod., 2003; Salmi, 2003). Na tej podlagi so kot način za izboljšanje predstav o pticah Prokop in sodelavci (2007) predlagali neformalno izobraževanje, v okviru katerega otroci dobijo neposredne izkušnje s pticami, na primer opazovanje ptic. Ker so skoraj vsi udeleženci tega sklopa naše raziskave v Škocjanskem zatoku že opazovali ptice v okviru neformalnih izobraževalnih programov, ki jih izvaja upravljavec, ali samostojno oziroma v spremstvu prijateljev ali družine v prostem

času, bi bil lahko boljši rezultat v obliki manj napačnih predstav v stavkih o pticah tudi iz tega naslova. Za potrditev te ugotovitve so vsekakor potrebne nadaljnje raziskave, na primer primerjava predstav o pticah med učenci ali dijaki, ki obiskujejo Škocjanski zatok in njihovimi vrstniki, ki te možnosti nimajo.

Enako kot pri pticah je tudi v primeru **ključne besede mokrišče** največji delež asociacij, in sicer več kot 92 %, v biofizični dimenziji, kamor so vključene skupine asociacij o lastnostih in funkcijah mokrišč, tipih, imenih in habitatih mokrišč ter živalih in rastlinah. V skupini lastnosti in funkcije mokrišč je več kot 80 % asociacij povezanih z vodo in blatom ter opisom vlažnosti oziroma mokrote kot temeljnih lastnosti mokrišč, funkcije mokrišč pa so navajali le srednješolci v precej omejenem obsegu. V dimenzijo kvalitet in ugodja s 5 % asociacij smo umestili del asociacij iz skupine človekove dejavnosti in dojemanje mokrišč, ki so povezane z dojemanjem estetskih, čustvenih in doživljajskih elementov mokrišč, medtem ko je bilo iz iste skupine asociacij v dimenzijo varstva skupaj umeščenih le dobra 2 % asociacij, povezanih z ogroženostjo in zavarovanjem mokrišč, ki so jih prispevali večinoma srednješolci. Glede na visoko ogroženost mokrišč bi pri srednješolcih pričakovali višji delež asociacij v dimenziji varstva. Skladno z razvojem vrednot pri mladostnikih (Kellert, 1996, 2002) so namreč mladostniki v tej starosti že sposobni razumeti kompleksnost odnosov med človekom in naravo in zavedanja o etičnosti in skrbi za naravo.

Pri udeležencih naravoslovnih dni v Škocjanskem zatoku in na slanim travniku pri Sv. Nikolaju smo ugotovili statistično značilne predstave pri skupini asociacij človekove dejavnosti in dojemanje mokrišč, pa tudi o živalih, rastlinah, lastnostih in funkcijah mokrišč ter pri skupnem navajanju asociacij, pri mlajših udeležencih izobraževalnega programa AdriaWet 2000 pa o tipih, habitatih in imenih mokrišč. S starostjo se pri tej ključni besedi povečujejo predstave o živalih, rastlinah ter lastnostih in funkcijah mokrišč, kot tudi skupno število asociacij, kar potrjuje rezultate, pridobljene s primerjavo asociacij glede na izobraževalne programe. Deklice so imele več predstav o lastnostih in funkcijah mokrišč ter o živalih, več asociacij pa so navajale tudi v skupini drugih asociacij.

Analiza relevantnih stavkov na ključno besedo mokrišče je za razliko od ptic pokazala velike razlike med učenci in dijaki. Najpreprostejše stavke v tem primeru najdemo na temo Škocjanskega zatoka, tako pri učencih kot tudi dijakih. Stavki osnovnošolcev večinoma vsebujejo le preproste ugotovitve, da je mokrišče območje, ki je mokro ali vlažno, le nekateri to ugotovitev nadgradijo z ugotovitvijo, da gre za življenjski prostor živali in rastlin. Med živalmi so največkrat navedene žabe, v nekaj primerih pa navajajo tudi sladkovodne kače, ribe in kačje pastirje. Iz nekaterih stavkov osnovnošolcev je razvidno, da opisujejo Škocjanski zatok, torej na podlagi razumevanja, da je zatok mokrišče, o katerem nekaj vedo, skušajo generalizirati opis mokrišča. Stavki dijakov, s katerimi opisujejo mokrišče kot vodna okolja oziroma habitate ali življenjske prostore živali in

rastlin, so večinoma ustrezne opredelitve mokrišč. Stavkov na temo ohranjanja narave je nekaj več (okoli 8 %) v primerjavi z asociacijami v dimenziji varstva, v njih pa se dijaki osredotočajo na pomembnost mokrišč in njihovega ohranjanja in zavarovanja, kar v nekaj primerih podprejo tudi z navajanjem ekosistemskih funkcij mokrišč.

Ključna beseda zavarovano območje je bila v raziskavi enako kot v okviru izobraževalnega programa v NRŠZ uporabljena kot opredelitev zavarovanega območja narave. Za razliko od prej obravnavanih ključnih besed ima ta bolj abstraktno vsebino, zato bistveno manjši delež asociacij v biofizični dimenziji ni presenetljiv. Največji delež asociacij na to besedo je v dimenziji varstva (44 %), kamor smo uvrstili skupino asociacij o varstvenih režimih in ukrepih ter o zavarovanem območju in njegovem upravljanju. Sledi biofizična dimenzija z nekaj več kot 32 % asociacij, kamor smo uvrstili vse na temo narave in opisa območja, živali in rastlin. V sociokulturno dimenzijo (23 %) smo uvrstili pojme s področja širše varnosti in varovanja, ki v določeni meri presegajo opredeljeni pomen besedne zveze in se v delu nanašajo tudi na varnostne službe, naprave in stavbe, ki so običajno varovane. Iz tega je razvidno, da besedna zveza zavarovano območje pri vseh učencih in dijakih ni prepoznana samo v povezavi z ohranjanjem narave. Kot potrjuje statistična analiza, število takšnih asociacij raste s starostjo udeležencev, kar dokazuje, da se skozi redno izobraževanje in obiskovanje Škocjanskega zatoka razumevanje pojma zavarovano območje v povezavi z naravo ne povečuje in čemur je pri nadgradnji izobraževalnega programa naravnega rezervata treba dati določen poudarek.

Raziskava je pri tej ključni besedi s statistično značilno razliko potrdila več predstav o živalih in rastlinah pri deklicah. Slednje se povečujejo tudi s starostjo udeležencev, kar velja tudi za skupine asociacij na temo narave in opisa območja, zavarovanega območja in njegovega upravljanja, varnosti in varovanja, kot tudi v skupini drugih asociacij, na vse navedene teme pa so navedli več asociacij udeleženci naravoslovnih dni v naravnem rezervatu ali na slanim travniku pri Sv. Nikolaju. S starostjo udeležencev se večja število asociacij v vseh kategorijah, kar potrjuje tudi večje število asociacij pri udeležencih naravoslovnih dni.

Tudi pri tej ključni besedi najdemo pri osnovnošolcih več preprostih stavkov s konkretnimi pojmi, kot so varstveni režim in ukrepi, opis območja in Škocjanski zaton. Bolj abstraktne teme s področja ohranjanja narave so v večji meri opisovali srednješolci, ki so pri tem izkazali predvsem jasno razumevanje povezave med ogroženostjo narave in zavarovanjem njenega dela kot ukrepom za trajno ohranjanje. Ti so se v stavkih sicer ravno tako dotikali tudi konkretnih tem, navedenih pri osnovnošolcih. Glavnina stavkov je med pravilnimi in delno pravilnimi relevantnimi stavki, pri čemer je bila ugotovljena izrazita razlika med učenci in dijakih pri pravilnih relevantnih stavkih, ki so jih dijaki napisali za kar polovico več kot učenci. Omembe vreden je tudi visok delež respondentov, ki stavkov niso napisali, ki presega 20 % in je še posebej visok pri osnovnošolcih (več kot 30 %), iz česar je moč

sklepati, da pri pojmi, ki jih ne razumejo povsem, otroci enostavno ne odgovarjajo, kar se je potrdilo tudi v primeru ključne besede Natura 2000.

Na **ključno besedo Natura 2000** so anketiranci napisali najmanj asociacij in stavkov. Nobene asociacije ni napisalo približno 45 % odstotkov respondentov oziroma 64 % osnovnošolcev, nobenega stavka pa 53 % oziroma v skupini osnovnošolcev 74 % respondentov. Iz tega lahko sklepamo, da je bila ta ključna beseda tista, s katero je povezanih najmanj predstav anketirancev, kar je bilo pri osnovnošolcih še posebej izrazito, čeprav se je večina udeležila posebnega izobraževalnega programa v okviru projekta AdriaWet 2000, ki je bilo usmerjeno na spoznavanje omrežja Natura 2000.

Med napisanimi asociacijami jih je bilo okoli 53 % v biofizični dimenziji, kamor smo uvrstili skupine asociacij o naravi in opisu območja, živalih in rastlinah, in kamor sodita tudi najštevilčnejše zastopani posamični asociaciji narava in živali. Nekaj več kot četrtino asociacij je bilo v sociokulturni dimenziji, kamor sodijo organizacijski pojmi in pojmi povezani z Evropsko unijo in državo ter leto 2000 z izpeljankami. Dimenzija varstva vključuje okoli 21 % asociacij na temo zavarovanega območja in ohranjanja narave.

Udeleženci naravoslovnih dni so imeli več predstav o tej ključni besedi od ostalih respondentov na nivoju vseh asociacij na to ključno besedo in še posebej pri asociacijah v skupinah narava in opis območja, zavarovano območje in ohranjanje narave, organizacijski pojmi ter drugo. Tudi v tem primeru ugotavljamo vpliv starosti udeležencev na takšen rezultat, saj je bila pozitivna korelacija ugotovljena med starostjo in številom vseh predhodno navedenih skupin asociacij, vsemi asociacijami ter še skupino živali. Po drugi strani pa so tisti, ki večkrat obiskujejo rezervat, navajali manj asociacij na skupni ravni, pa tudi pri skupinah živali, rastline ter narava in opis območja, torej pojem Natura 2000 slabše povezujejo s temi področji. Deklice so s statistično pomembno razliko navajale več asociacij v skupinah zavarovano območje in ohranjanje narave ter organizacijski pojmi.

Pri tej ključni besedi smo zabeležili tudi najmanj pravih in relevantnih stavkov, le 8 %, ki so jih napisali dijaki. Nekaj manj kot 15 % je bilo delno pravih relevantnih stavkov, skoraj 13% nepravilnih relevantnih stavkov, skupino nerelevantnih pa sestavlja glavnina stavkov, v katerih so respondenti napisali, da ne vedo, kaj beseda pomeni. Najpogostejša tema stavkov pri učencih kot tudi dijakih je bila organizacija, pri kateri so oboji ne povsem pravilno ugotavljali, da je Natura 2000 organizacija oziroma skupnost, združenje ali družba za zaščito živali oziroma varstvo narave. Osnovnošolci so navedli nekaj stavkov na temo narave, vendar pa njihove ugotovitve niso pokazale jasnega razumevanja pojma, vzporedno pa so srednješolci obravnavali temo ohranjanja narave in poleg delno pravih trditev, da gre za varovanje okolja, združevanje naravnih parkov ali da je Natura 2000 celo naravni park, napisali tudi pravilnejše stavke, v katerih so se osredotočali na živali in rastline kot jedro zavarovanja v okviru Nature 2000. Vsebinsko najpravilnejši so bili stavki

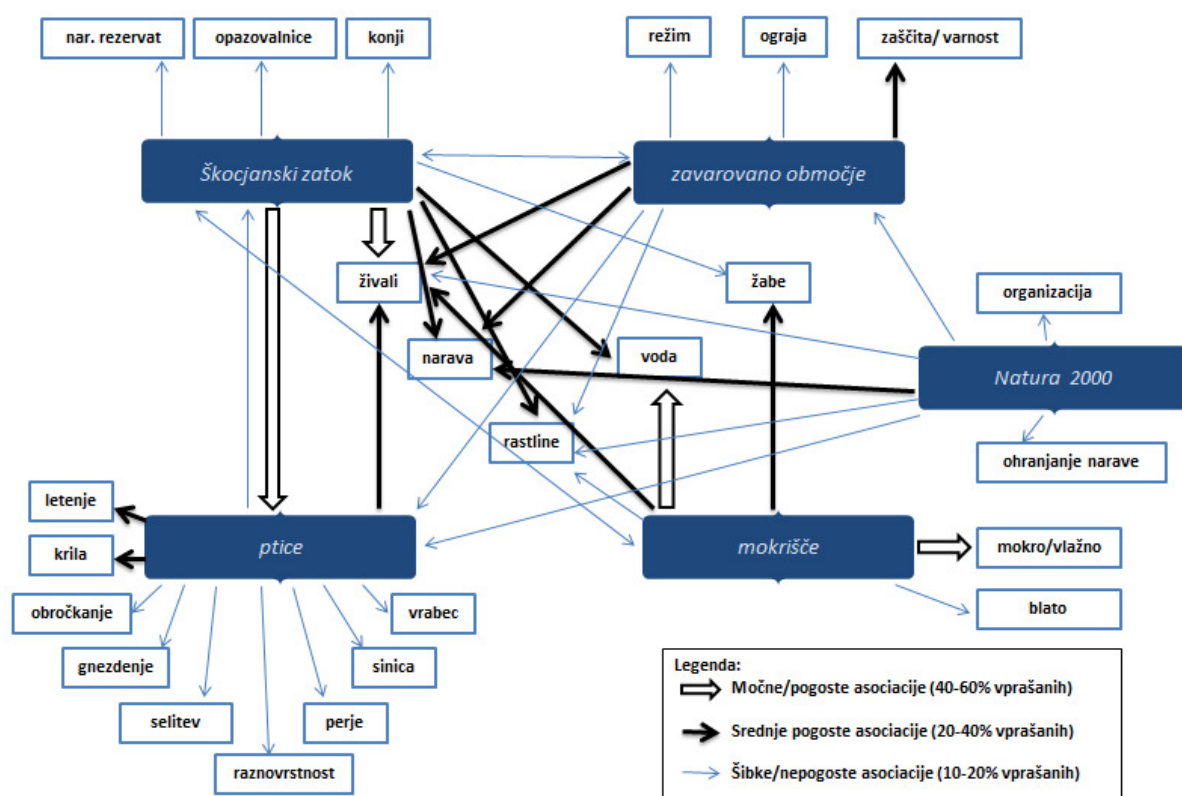
srednješolcev, v katerih je bila Natura 2000 opredeljena kot projekt varovanja ogroženih vrst in biotske raznovrstnosti.

Pomanjkljive in v večini primerov nejasne predstave o ključni besedi med osnovnošolci v tem primeru kažejo, da izvedeni izobraževalni program o Naturi 2000 v okviru projekta AdriaWet 2000 na nivoju konceptualnega razumevanja ni bil učinkovit. V času izvedbe programa so bili sodelujoči otroci v povprečju stari manj kot deset let, pri takšni starosti pa še niso zreli za tako abstraktne in kompleksne teme, povezane z naravo, njeno ogroženostjo ter sistemi ohranjanja. Predstave o naravi se na bolj abstrakten in sistematičen nivo, ki po kognitivni plati vsebuje razumevanje kompleksnosti odnosov med človekom in naravo, hkrati pa zavedanje o etičnosti in skrbi za naravo, povzpno šele v zgodnji adolescenci (Kellert, 1996, 2002). Zato je izobraževalni program naravnega rezervata treba nadgraditi v smeri, da se programi s tovrstnimi temami izvajajo za mladostnike, ki so že bolj usmerjeni v vrednotenje svojih opažanj in odločitev (Chawla, 1992, cit. po Clayton in Myers, 2009). Pri oblikovanju programov v naravi za najstnike je treba upoštevati njihove trenutne potrebe, saj bodo programi zanimivi, če bodo temeljili na njihovi vključenosti s poudarkom na socialni komponenti ter bodo zanje predstavljali izziv, odgovornost in priložnost, da pokažejo svoje sposobnosti, na primer vključevanje v projekte obnove habitatov, urejanje poti, oblikovanje javnih površin za njihove potrebe, poučevanje mlajših otrok in podobno (Kaplan R. in Kaplan S., 2002). Kot ugotavlja tudi Kellert (2002), mladostniki v tem obdobju potrebujejo izzive, s katerimi hranijo svojo samozavest, samospoštovanje in rastoče samozavedanje.

Hkrati na nivoju celotnega drugega sklopa raziskave ugotavljamo, da se kompleksnejše asociacije v biofizični dimenziji pojavljajo le pri srednješolcih, kar je prav tako povezano s predhodno ugotovitvijo: osnovnošolci jih še niso osvojili, zato jih med njihovimi asociacijami, razen v zelo redkih primerih, ne moremo pričakovati. V tem sklopu naj omenimo pojme, kot so biodiverziteta oziroma biotska raznovrstnost, ekosistem, funkcije mokrišč, Natura 2000, ogroženost, ozaveščanje, proučevanje ptic, UNESCO in izumrtje, ki so se pri različnih ključnih besedah pojavili le pri srednješolcih, in so primerljivi z asociacijami na podobne ključne besede pri starejših in na področju biologije bolj izobraženih skupinah, kot so na primer učitelji biologije (Torkar, 2009). **S tem potrjujemo tudi hipotezo H4, da je spoznavanje bolj kompleksnih in abstraktnih pojmov, kot so biodiverziteta, Natura 2000 in ogroženost narave, primerno pri mladostnikih, praviloma starejših od 12 let.**

Najbolj pogoste posamezne asociacije za vsako ključno besedo, ki so se pojavljale pri več kot 10 % vprašanih, smo skupaj s ključnimi besedami, ki z izjemo besede Natura 2000 predstavljajo asociacije na druge ključne besede, umestili v poseben grafični prikaz (slika 49), namenjen ugotavljanju povezav med posameznimi pojmi in pogostosti njihovega pojavljanja. Asociacije smo glede na pogostost pojavljanja razdelili v tri kategorije, in

sicer: šibke ali nepogoste asociacije v primeru, da jih je navedlo do 20 % vprašanih, srednje pogoste asociacije, ki jih je navedlo od 20 do 40 % vprašanih in močne ali pogoste asociacije, ki jih je navedlo od 40 do 60 % vprašanih. Na grafičnem prikazu smo jih prikazali s črtami različnih debelin, ki so s puščicami usmerjene od ključnih besed k asociacijam. Besede, ki so se kot asociacije pojavljale na več ključnih besed, smo na grafičnem prikazu umestili v notranji del med ključne besede, besede, ki so asociacije zgolj na eno besedo, pa stojijo ob tej besedi na zunanji strani.

Slika 49: Grafični prikaz povezav med ključnimi besedami in asociacijami po pogostosti pojavljanja

Analiza pogostosti pojavljanja posamezne asociacije z vidika vseh petih ključnih besed, pri čemer smo upoštevali le na zgornji sliki prikazane asociacije z več kot 10 % pojavljanjem, je dala naslednje rezultate:

- po tem kriteriju najbolj pogosta je asociacija živali, ki se pojavlja pri vseh petih ključnih besedah;
- sledi ji asociacija rastline, ki se pojavlja pri štirih ključnih besedah;
- na tri ključne besede so navedene pogoste asociacije narava, ptice in Škocjanski zaton,
- na dve ključni besedi najdemo pogoste asociacije voda, žabe in zavarovano območje,
- vse ostale pogoste asociacije se pojavljajo le na eno ključno besedo.

Poleg ključnih besed, ki so z izjemo besede Natura 2000 tudi v funkciji asociacij na druge ključne besede, je le še pet besed, ki so v notranjem krogu, torej so asociacije na dve ali več ključnih besed, in sicer: živali, rastline, narava, voda in žabe. Ugotovljene močne ali pogoste asociacije so le štiri, in sicer ptice in živali na ključno besedo Škocjanski zatok ter voda in mokro/ vlažno na ključno besedo mokrišče. Na ravni asociacij so med seboj obojesmerno povezane ključne besede Škocjanski zatok – ptice, Škocjanski zatok – mokrišče in Škocjanski zatok – zavarovano območje.

Predstave otrok in mladostnikov o pojmi, povezanih s Škocjanskim zatokom, se oblikujejo predvsem na živi naravi, pri čemer izrazito izstopajo ptice in živali. Analiza povezanosti ključnih besed in njihovih asociacij je pokazala izrazito prevlado biotskih asociacij in povezav, saj z izjemo vode in vlažnosti pri ključni besedi mokrišče abiotskih asociacij učenci in dijaki niso navajali. Ključna beseda Natura 2000 se je izkazala za zelo slabo vpeto v predstave učencev in dijakov o Škocjanskem zatoku, šibka pa je na ravni ključnih besed tudi povezanost med Škocjanskim zatokom in zavarovanim območjem ter med Škocjanskim zatokom in mokriščem.

Kot izhaja iz literature (Jimenez in sod., 2015; Kobori, 2009), sta trajnost in stabilnost naravovarstvenih izobraževalnih programov ključni značilnosti, ki pripomoreta k njihovi večji uspešnosti v smeri pridobivanja podpore za ohranjanje narave. Ugotovitev lahko ponazorimo z rezultati projekta dolgoročnega varstva kosca (*Crex crex*) v Sloveniji, ki ga je DOPPS zaključil leta 2007. O uspešnosti komunikacijsko-izobraževalnih aktivnosti projekta so ob zaključku projekta zapisali, da je bil dosežen izjemno pozitiven vpliv na percepcijo lokalnih skupnosti na projektnih območjih (Ljubljansko barje, Cerkljansko jezero, porečje Nanoščice) o omrežju Natura 2000 s koscem kot simbolom omrežja (LIFE Kosec, 2004). Kot kaže bolj nedavna raziskava (Hauzler, 2012), so prebivalci Ljubljanskega barja kosca in še nekatere druge vrste ptic še prepoznali kot vrste, ki se varujejo v okviru omrežja Natura 2000, medtem ko so po fotografiji kosca prepoznali le še redki. V primeru Škocjanskega zatoka je ravno stabilna in trajna ponudba izobraževalnih programov ena od kvalitet, na kateri je v prihodnje treba graditi podporo za ohranjanje narave kot tudi vplivati na bolj odgovorno vedenje do narave.

Na ravni vseh petih ključnih besed ugotavljamo naslednje povezave oziroma trende:

- V sklopu najbolj pogostih asociacij je največ povezav med asociacijama živali in narava. Obe sta med najbolj pogostimi pri ključnih besedah Škocjanski zatok, zavarovano območje in Natura 2000, živali pa poleg tega še pri ostalih dveh ključnih besedah, pogosto se pojavljata tudi kot temi stavkov. Glede na starost udeležencev smo pri obeh ugotovili pozitivno korelacijo pri ključnih besedah Natura 2000, zavarovano območje in mokrišče, kar v primeru asociacije narava potrjuje tudi ugotovljena statistično pomembna razlika pri udeležencih naravoslovnih dni s

povprečno starostjo 16,2 let, pri živalih pa do enake potrditve pridemo pri ključni besedi mokrišče.

- Več predstav za posamezne skupine asociacij pri vseh ključnih besedah najdemo pri deklicah, pri dečkih pa le v enem primeru pri ključni besedi ptice (ostale vrste).
- Pri vseh ključnih besedah smo vsaj za del asociacij ugotovili šibko, vendar stalno pozitivno korelacijo s starostjo udeležencev raziskave. To potrjujejo tudi statistično značilne boljše predstave udeležencev naravoslovnih dni, ki so skupina udeležencev z višjo povprečno starostjo od ostalih dveh skupin, oblikovanih glede na sodelovanje v neformalnih izobraževalnih programih v naravnem rezervatu. Bistveno mlajši udeleženci programa AdriaWet 2000 so kljub obsežnejšemu izobraževalnemu programu statistično značilne boljše predstave izkazali le na področju doživljanja v okviru ključne besede Škocjanski zaton ter pri tipih, habitatih in imenih mokrišč v okviru ključne besede mokrišče.

Na podlagi drugega sklopa raziskave predlagamo nadgradnjo izobraževalnega programa Naravnega rezervata Škocjanski zaton na naslednjih področjih:

- Učencem, mlajšim od 11 ali 12 let, je program treba prilagoditi tako, da bo usklajen z njihovimi interesi in sposobnostmi razumevanja pojmov in graditi tudi na njihovi čustvenem razvoju v povezavi z naravo (Kellert, 1996, 2002). Kot izhaja iz rezultatov tretjega sklopa raziskave, je čustvena povezanost z naravo, ki izhaja tudi iz mladostnih pomembnih življenjskih izkušenj, eden temeljnih gradnikov pozitivnega odnosa, naklonjenosti in vedenja do narave v odrasli dobi. Neposredne izkušnje z naravo, ki jih učenci pridobijo izven šole, so izjemnega pomena tudi za pridobivanje znanja o organizmih (Patrick in Tunnicliffe, 2011).
- Rastline je po ponovnem odprtju območja za obisk treba vključiti v izobraževalni program na podoben način, kot so bile doslej vključene ptice. Večji poudarek naj bo dan tudi drugim živalskim skupinam.
- Pri neformalnem pouku o pticah naj čim več podanega znanja temelji na neposrednem opazovanju, ki ga vodnik le usmerja, podpira in pomaga razvijati dolgotrajno znanje (Györek, 2013). Na primer, iz opazovanja ptic pri prehranjevanju naj otroci sami ugotovijo, kakšna je njihova prehrana, več poudarka naj bo na različnih prilagoditvah ptic, vodniki naj se izogibajo redukcijam, ko pojasnjujejo anatomske ali morfološke značilnosti. Tudi pri enkratnih obiskih naj vsaj del temelji na problemskem učenju (Prokop in sod., 2007).
- Izobraževalne aktivnosti naj bodo kar se da vključevalne, v smeri Hartovega (1992) priporočila glede možnosti izbire: da lahko vsak udeleženec izbere najvišji nivo participacije glede na svoje zmožnosti, kar še posebej velja za mladostnike.
- Poseben poudarek naj bo dan tudi ptičjim selitvam z namenom izboljšanja razumevanja teh vsebin pri učencih in dijakih, pri čemer so lahko v pomoč tudi animacije in druga interpretacija v centru za obiskovalce. Kot kažejo raziskave, je

učenje uspešno, ko virtualne pristope kombiniramo s konkretnimi izkušnjami (Spicer in Stradford, 2001).

- Pri srednješolcih je potreben tudi vsebinski poudarek na ogroženosti mokrišč in ukrepih za njihovo dolgoročno ohranjanje, pri čemer so poleg zgodbe Škocjanskega zatoka dobrodošli tudi drugi primeri. Hkrati pa je na primeren način treba utrditi tudi pomen besede zavarovano območje v smislu zavarovanega območja narave in v tem okviru tudi Škocjanskega zatoka kot naravnega rezervata in ne krajinskega parka.
- Bolj abstraktne in kompleksne vsebine, kot so na primer Natura 2000, ogroženost, biodiverziteta, ekosistemi se vključujejo v programe za mladostnike, praviloma starejše od 12 let. Pri določitvi primerne zrelosti razreda za takšno temo pri mejnih starostih (11 in 12 let) je priporočljivo predhodno posvetovanje z učiteljem.
- Pri načrtovanju programov za najstnike je treba še posebej upoštevati posebnosti tega obdobja odraščanja in graditi na čim večji vključenosti udeležencev skupaj z njihovimi vrstniki, izzivih in odgovornosti, ki vplivajo na večji interes najstnikov za sodelovanje (Kaplan R. in Kaplan S., 2002).
- Graditi je treba na stabilnosti in trajnosti programov za šole, tako da se vsaj v primeru lokalnih šol, ki zatok pogosteje obiščejo, programi nadgrajujejo glede na starost in predhodne obiske otrok. Bolj zainteresirane otroke je priporočljivo vključevati tudi v daljše izobraževalne programe, npr. taborje, priprave raziskovalnih nalog, v okviru katerih naj se doslej prevladujoče ornitološke vsebine vsebinsko nadgradi z naravovarstvenimi. Pri mlajših otrocih naj se spodbuja obiske s starši in uvaja zanimive izkustvene programe za družine.
- Pri oblikovanju izobraževalnih aktivnosti naj se smiselno uporabljajo tudi principi ekološke pismenosti, tako da se poleg spoznavnih in čustvenih sposobnosti krepijo tudi sposobnosti delovanja in povezovanja (Ecological Literacy, 2011).

6.3 PROGRAMI OBISKOVANJA, KI SPODBUJAJO ODGOVORNO VEDENJE DO NARAVE

Dosedanje raziskave (Chawla, 1998; Chawla, 1999; Chawla in Flanders Cushing, 2007; Clayton in Myers, 2009; Hungerford in Volk, 1990; Kals in sod., 1999; Kellert, 2002; Nisbet in sod., 2009; Palmer in sod., 1998; Tanner, 1980) kot tudi rezultati naše raziskave potrjujejo izjemen pomen neposrednega doživljanja narave v mladosti za oblikovanje naklonjenosti in odgovornega vedenja do narave. Vseh deset udeležencev tretjega sklopa raziskave je potrdilo, da so v mladosti naravo neposredno doživljali. V večini primerov je šlo za naravo v bližini doma: bližnji gozd, travnik, potok ali reko, mlako, tudi morje in v enem primeru celo Škocjanski zatok, kot tudi odraščanje ali počitnice na kmetiji ter prosto otroško igro na zelenih površinah v blokovskih naseljih. Pri prosti igri v naravi je šlo za spontano, nevodeno in samostojno raziskovanje okolice, ki je odločilno tako za zdrav kognitiven in čustven razvoj mladostnika, kot tudi razvoj njegovih vrednot, povezanih z

naravo (Kellert, 1996, 2002). Vsi udeleženci so se zavedali vpliva neposrednega doživljanja narave v otroštvu na njihova življenja in ga povezovali s svojim sedanjim pozitivnim odnosom in vedenjem do narave. Ta se pri njih konkretno odraža na najrazličnejše načine, na primer kot izbira naravovarstvenega poklica, spoštljiv in nenasilen odnos do drugih bitij, odprava fobij do drugih bitij (npr. kač, pajkov), prenašanje izkušenj z naravo na lastne otroke in podobno.

Raziskava je potrdila tudi bistven vpliv pomembnih soljudi na oblikovanje pomembnih življenjskih izkušenj v mladosti, pri čemer so se kot najpomembnejši izkazali ožji družinski člani, predvsem starši in stari starši, za njimi pa še vrstniki. Mame so bile pri vseh, ki so jih izpostavili kot pomembne, tiste, ki so jih skozi besedo in zgled učile senzibilnosti, čudenja in sprejemanja drugih bitij za razliko od moških družinskih članov (očetov, dedkov in stricev), ki so jih učili veščin v naravi in delovali kot motivatorji stika z bolj neokrnjeno naravo. Iz pripovedi nekaterih udeležencev je razvidna tudi tradicionalna razdelitev dela med spoloma, ki je bila še značilna za generacije njihovih starih staršev, živečih na podeželju. Ker je bilo delo, povezano z naravo, kot so razna kmečka opravila, delo v gozdu in lov, tradicionalno moško delo, ženske pa so se držale v hiši in na njivi, so dedki te generacije imeli znanje o naravi, pridobljeno z lastnimi izkušnjami, ki so ga lahko prenašali na vnuke. Vloga vrstnikov je bila osredotočena na tovarštvo pri igri v naravi in odkrivanju sveta, kot posebno pomembne pa so se izkazale vezi z nekoliko starejšimi vrstniki, ki so imeli posebno nagnjenje do narave in so bili tudi v vlogi motivatorjev stika z naravo. Izjemen pomen pomembnih soljudi potrjujeta tudi dosednji raziskavi v Sloveniji s podobno tematiko (Palmer in sod., 1998; Torkar, 2014a), v katerih se le-ti uvrščajo na prvo mesto po pomembnosti pri oblikovanju pomembnih življenjskih izkušenj, ki so najbolj prispevale k razvoju njihove okoljske zavesti in miselnosti.

Kot rezultat prepleta neposrednega doživljanja narave v mladosti in pozitivnih vplivov pomembnih soljudi danes doživljanje in dožemanje drugih bitij pri udeležencih raziskave zaznamujejo predvsem pozitivna čustva, kot so ljubezen, spoštovanje in nenasilje pa tudi zagovarjanje enakopravnosti drugih bitij. Podobno so tudi do narave nasploh izrazili pozitivna čustva, kot so ljubezen in naklonjenost do narave, spoštovanje, ponotranjeno čudenje naravi in pozitivna nagnjenja do nje. Rezultati raziskave tako **potrjujejo hipotezo H6, da je za udeležence poskusnih aktivnosti značilen vpliv pomembnih življenjskih izkušenj, neposrednega doživljanja narave v mladosti in pomembnih soljudi na njihov odnos in naklonjenost do narave.**

Vez z naravo je pri njih ostala trajna: v svojem odraslem obdobju v naravo zahajajo po sprostitvev in počitek, rekreacijo kot tudi aktivno spoznavanje in doživljanje naravnih območij. Praktične aktivnosti v naravi so vsem blizu in so zanje zainteresirani, enako tudi za prostovoljno delo in botrstva ali posvojitve živali z namenom povečevanja povezanosti s

posameznimi vrstami in preko njih s celotnim območjem Škocjanskega zatoka in naravo nasploh, manj interesa pa so izkazali za izlete in predavanja z naravoslovno tematiko.

Vsi člani so izrazili pozitivno stališče o pomembnosti ohranjanja ptic in narave. Pri tem so še posebej izpostavili premalo zavedanja o naravovarstvenih problemih, instrumentalni odnos do narave v času gospodarske krize, pomen vključenosti človeka v naravo kot njenega dela, pa tudi na nevarnost prevelike antropocentričnosti pri ohranjanju narave, kadar je človekova želja po pomoči prevelika. Še posebej so poudarili človekovo odgovornost za stanje v naravi, saj smo največ prispevali k degradaciji le-te, največ odgovornosti pa naj bi imeli tudi kot najbolj inteligentna bitja na planetu. V odgovorih, povezanih z degradacijo narave smo ugotovili povečanje uporabe termina okolje, čeprav je bilo vsem vprašanje zastavljeno le s sklicem na stanje narave. Rezultati enako kot pri drugih raziskavah (Flogaitis in Agelidou, 2003; Torkar, 2009) kažejo, da se z degradacijo bolj povezuje pojem okolje kot narava in ima pri tem pojem okolje tudi nekoliko negativno konotacijo. Večina sodelujočih je bila mnenja, da k izboljšanju stanja lahko in bi tudi moral prispevati vsak človek po svojih močeh, nekateri so poudarili, da je prelaganje odgovornosti na druge, npr. politike, sporno, saj imamo vsi moč za delovanje. Poudarili so tudi pomen ozaveščanja in predstavitve problemov ter v zvezi s tem potrebo po odprtosti stroke pri predajanju znanja širši javnosti. Eden od udeležencev je poudaril tudi družbeno odgovornost podjetij na tem področju, predvsem v turističnem sektorju, ki je zelo potraten z naravnimi viri.

Vplive poskusnih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju območja na povezanost s Škocjanskim zatokom, oblikovanje vedenjskih namer in dejanske spremembe vedenja pri udeležencih in njihovih družinskih članih, predstavljene v poglavju 5.3.2 in povzete v prilogi E, smo v preglednici 59 združili glede na razdelitev aktivnosti po stopnji vključenosti in stika z naravo. Rezultate smo predstavili v obliki deleža ugotovljene povezanosti, vedenjskih namer in sprememb vedenja glede na število udeležencev (zabeleženih v oklepaju pri nazivu aktivnosti; pri aktivnostih, ki so se jih udeleževali, so upoštevani tudi družinski člani, na primer pri vodenem opazovanju ptic: 4+6 za 4 udeležence in 6 družinskih članov) in na ta način zagotovili primerljivost podatkov pri aktivnostih z različnim številom udeležencev, za medsebojno primerljivost podatkov o vsaki aktivnosti pa smo izračunali skupno aritmetično sredino. Takšna predstavitev rezultatov je bila pripravljena kot poskus, kako bi se podatki lahko kvantificirali in predstavili pri večjem vzorcu udeležencev.

Glede na hipotezo H7, postavljeno na podlagi teoretičnih izhodišč, smo pri rezultatih kvalitativne analize (priloga E) pričakovali, da bo več povezanosti, pozitivnih vedenjskih namer in sprememb vedenja izmerjenih pri udeležencih aktivnosti z visoko stopnjo vključenosti v primerjavi z nizko do srednjo stopnjo vključenosti ter hkrati ob povečevanju stika z naravo: največ torej v primeru aktivnosti z neposrednim fizičnim stikom z živalmi

ali habitatom, nekoliko manj pri aktivnostih v naravi brez neposrednega fizičnega stika, najmanj pa pri aktivnostih, ki so potekale zunaj narave.

Preglednica 59: Poskusni prikaz vplivov preizkušanja posameznih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju območja na povezanost s Škocjanskim zatokom, oblikovanje vedenjskih namer in dejanske spremembe vedenja pri udeležencih in njihovih družinskih članih

	<i>Zunaj narave</i>	<i>V naravi brez neposrednega fizičnega stika</i>	<i>V naravi z neposrednim fizičnim stikom</i>
<i>Nizka do srednja stopnja vključenosti</i>	Predavanja (8) <i>Povezanost:</i> 0 % <i>Ved. namere:</i> 25 % <i>Spr. vedenja:</i> 13 % $\mu = 12,7$	Vodeno opazovanje ptic (4+6) <i>Povezanost (ŠZ, ptice):</i> 50 % <i>Ved. namere:</i> 20 % <i>Spr. vedenja:</i> 30 % $\mu = 33,3$	Obročkanje ptic (4+9) <i>Povezanost (ugotovljena le pri tistih, ki so izkusili fizični stik s ptico):</i> 54 % <i>Ved. namere:</i> 38 % <i>Spr. vedenja:</i> 38 % $\mu = 43,3$
	Strokovna delavnica (5) <i>Povezanost (kot del ekipe):</i> 20 % <i>Ved. namere:</i> 0 % <i>Spr. vedenja:</i> 20 % $\mu = 13,3$		
<i>Visoka stopnja vključenosti</i>	Karierni dan (1) <i>Povezanost:</i> 0 % <i>Ved. namere:</i> 100 % <i>Spr. vedenja:</i> 0 % $\mu = 33,3$	Monitoring ptic (1) <i>Povezanost:</i> 100 % <i>Ved. namere:</i> 100 % <i>Spr. vedenja:</i> 0 % $\mu = 66,7$	Posvojitev goveda (1) <i>Povezanost:</i> 100 % <i>Ved. namere:</i> 100 % <i>Spr. vedenja:</i> 0 % $\mu = 66,7$
	Reševanje problemov (3) <i>Povezanost:</i> 0 % <i>Ved. namere:</i> 100 % <i>Spr. vedenja:</i> 33 % $\mu = 44,3$	Posvojitev ptice (3+1) <i>Povezanost (ŠZ, ptice):</i> 75 % <i>Ved. namere:</i> 100 % <i>Spr. vedenja:</i> 25 % $\mu = 66,7$	Delovna akcija (4) <i>Povezanost:</i> 100 % <i>Ved. namere:</i> 100 % <i>Spr. vedenja:</i> 0 % $\mu = 66,7$

Kvalitativna analiza podatkov je pokazala, da je do takojšnjih sprememb vedenja pri udeležencih prišlo le v treh primerih pri dveh udeležencih, v vseh ostalih primerih pa smo vedenjske spremembe opazili pri mladoletnih družinskih članih udeležencev. V nekaterih primerih udeležencem ponovitve določenih aktivnosti za spremembo vedenja in s tem prostovoljnega sodelovanja pri upravljanju območja, za kar so izkazali vedenjske namere, nismo mogli omogočiti zaradi začetka graditve objektov, v enem primeru pa udeleženka ni mogla nadaljevati z aktivnostmi zaradi selitve v drug predel Slovenije. Skladno s teorijo načrtovanega vedenja (Ajzen, 2002), po kateri vedenje temelji na vedenjski nameri, ki je rezultat vedenjskih prepričanj in odnosa posameznika, vpliva pomembnih soljudi ter

zaznanega vedenjskega nadzora oziroma pričakovane učinkovitosti tega vedenja, so vedenjske namere dober pokazatelj pozitivnega vpliva poskusnih aktivnosti obiskovanja naravnega rezervata in sodelovanja pri njegovem upravljanju na bodoče spremembe vedenja. Program obiskovanja mora predvideti zadosti različnih aktivnosti in njihovih ponovitev ter v čim večji meri temeljiti na participaciji udeležencev, na podlagi česar lahko pričakujemo dejanske spremembe vedenja in podporo ohranjanju biotske pestrosti (Jimenez in sod., 2015).

Dobljeni rezultati potrjujejo **hipotezo H7, da aktivnosti z višjo stopnjo vključenosti udeležencev in neposrednega stika z naravo bolj vplivajo na pozitivne vedenjske namere in spremembe vedenja, tiste z višjo stopnjo neposrednega stika z naravo pa poleg tega še na večjo povezanost s Škocjanskim zatokom, v primerjavi z aktivnostmi z nižjo stopnjo vključenosti in stika z naravo.** Kot je razvidno iz priloge E, smo vedenjske namere udeležencev ugotovili pri vseh aktivnostih z visoko stopnjo vključenosti. Spremembe vedenja pri aktivnostih, ki so potekale zunaj narave, smo ugotovili pri dveh udeležencih preizkušanja aktivnosti, ki sta kot študenta naravovarstva glede na podatke iz začetnega dela raziskave bistveno bolj zainteresirana za takojšnjo uporabo s sodelovanjem v raziskavi pridobljenih vsebin in znanj, in sta v ta namen v okviru svojega študijskega udejstvovanja rezervirala določen čas. Ostale spremembe vedenja so bile ugotovljene pri otrocih udeležencev, in sicer so nanje v precejšnji meri vplivale aktivnosti v naravi brez neposrednega fizičnega stika (vodeno opazovanje ptic in posvojitve ptice), še bolj pa aktivnost z neposrednim stikom (obročkanje ptic). Povezanost z območjem je bila pri vseh udeležencih ugotovljena pri vseh aktivnostih v naravi z neposrednim fizičnim stikom z živalmi ali habitatom, pri čemer so jo pri obročkanju ptic izrazili le tisti, ki so izkusili neposredni fizični stik, saj smo pri izpuščanju obročkanih osebkov dali prednost otrokom. Pri aktivnostih v naravi brez fizičnega stika smo povezanost ugotovili pri nekoliko manjšemu številu udeležencev, z izjemo monitoringa ptic, kjer je k povezanosti pomembno prispeval interes udeleženke in individualna izvedba aktivnosti. Pri aktivnostih zunaj narave smo povezanost ugotovili le pri eni udeleženki strokovne delavnice, ki se je čutila del ekipe NRŠZ, kar je lahko dobra motivacija za njeno nadgradnjo v povezanost z območjem skozi aktivnosti, ki potekajo v naravi.

Poleg vplivov posameznih aktivnosti smo v okviru raziskave ugotavljali tudi skupne vplive sodelovanja desetih zainteresiranih obiskovalcev v procesu priprave programov obiska naravnega rezervata, predstavljene v poglavju 5.3.3, pri čemer nas je še posebej zanimal vpliv na pripadnost sodelujočih naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata. Pet sodelujočih je neposredno izrazilo povečanje pripadnosti naravovarstvenim ciljem Škocjanskega zatoka, štirje udeleženci pa so povečanje pripadnosti ciljem opisali na posreden način:

- kot povečanje znanja, širitev obzorja in krepitev odnosa do narave, saj s sodelovanjem pri takšnih aktivnostih kot amater vedno pridobiva;

- skozi povečan interes za ptice in pozornost do njih in proaktiven pristop pri reševanju naravovarstvenih problemov;
- skozi povečanje konkretne povezanosti z območjem (z močvirjem, pticami), spoštovanjem aktivnosti in prizadevanj DOPPS vidi svojo vlogo pri zniževanju vplivov na zaton v Luki Koper;
- skozi povečan interes za ptice in pozornost do njih ter povečano motiviranost za izvedbo konkretnih varstvenih aktivnosti, kot tudi opazovanja in raziskovanja.

Najtežje je bilo spremembe spodbuditi pri sodelujočih, ki so bili z naravovarstvenimi cilji že na začetku raziskave močno povezani, predvsem sedanji in bivši zaposleni: en udeleženec (bivši zaposleni) zaradi visoke začetne povezanosti s cilji ni opazil spremembe, vsekakor pa takšne aktivnosti krepijo tovrstno pripadnost ciljem naravnega rezervata in kot smo ugotovili, ljudje, ki so pripadni, z veseljem sprejmejo priložnost, da na drugih področjih zbrano znanje uporabijo na področju ohranjanja narave, če se jim le ponudi. Na podlagi rezultatov lahko **potrdimo hipotezo H3, da je vključevanje predstavnikov interesnih skupin v proces priprave programov obiska NRŠZ povečalo njihovo pripadnost naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata.**

Med skupnimi vplivi so štirje udeleženci poudarili pomembno vlogo zaposlenih v rezervatu na njihovo sodelovanje pri pripravi programov obiska. Odnos zaposlenih so opisali kot zelo spodbuden zanje, saj so pri zaposlenih začutili veliko predanost, iskrenost, neomajno motiviranost in zdrave temelje za naravovarstveno delo. Skozi te navedbe se kaže vpliv vzornikov, ki ga tudi predhodne raziskave poudarjajo kot ključnega pri pozitivnem preoblikovanju odnosa in vedenja do narave (Kals in sod., 1999; Nisbet in sod., 2009; Torkar, 2014a). Kot skupni vpliv sodelovanja pa so se pri posameznikih pojavili še naslednje spremembe v povezanosti, vedenjskih namerah in vedenju:

- namera po pogostem obiskovanju zatoka in prostočasnih dejavnostih po ureditvi na podlagi družinskega doživljanja, povezovanja prijetnega s koristnim, spoznavanja novih ljudi, večjega poznavanja zatoka;
- izredno pozitivni vplivi na študijsko udejstvovanje in povečanje proaktivnega pristopa pri reševanju konkretnih naravovarstvenih problemov; na podlagi seznanitve s problemom v praksi sta oba vključena študenta spremenila odnos do tega problema in ga prepoznavata kot bolj pomembnega;
- prepoznanje pomena Škocjanskega zatoka v lokalnem okolju, s čimer je ohranjena dodana vrednost za vse;
- namera po včlanitvi v DOPPS, skupaj z navdušenim predstavljanjem DOPPS in NRŠZ prijateljem, ki bi jih udeleženka rada pritegnila v bolj kakovostno druženje z aktivnim prostovoljnim delom v zatoku v prihodnje;
- spodbuda za zaključek nedokončanega študija s področja biodiverzitete;
- po zgledu drugega udeleženca ena od udeleženk ponudi upravljavcu v brezplačno uporabo fotografije iz zatoka, ki jih je posnel njen soprog.

S potrditvijo hipotez v okviru tretjega sklopa raziskave se je pri udeležencih raziskave potrdila veljavnost koncepta pomembnih življenjskih izkušenj kot tudi vpliva fizičnega stika z naravo in vključenosti v aktivnosti na vedenjske namere in spremembe vedenja pri udeležencih in njihovih družinskih članih v smeri večjega zanimanja za naravo in odgovornejšega vedenja do nje. Dosedanje raziskave so koncept pomembnih življenjskih izkušenj preverjale pri osebah, ki so se poklicno ukvarjale z naravovarstvom ali izobraževanjem na tem področju, v naši raziskavi pa smo vsaj v Sloveniji koncept prvič potrdili tudi na poklicno heterogeni skupini ljudi, ki ji je skupno obiskovanje NRŠZ in interes zanj. Pri vseh udeležencih smo zabeležili povečanje povezanosti s Škocjanskim zatokom in pticami, ki je bila večja pri tistih, ki so se udeleževali aktivnosti v naravi, še bolj v primerih, kadar je šlo za aktivnosti z neposrednim fizičnim stikom z živalmi ali habitatom. Opaziti je bilo veliko navdušenja in čustvene naklonjenosti do konkretnega območja raziskave, ki sta ravno tako pomembna gradnika odgovornega vedenja (Kals in sod., 1999) oziroma občutljivosti do narave (Hungerford in Volk, 1990). Pozitivne čustvene odzive na ključno besedo Škocjanski zatok smo zabeležili tudi v drugem sklopu raziskave, kar vpliva upanje, da je lokalna mladina v zatoku že v okviru dosedanjih programov doživljala pomembne življenjske izkušnje in vzpostavljala pozitivne temelje za odgovoren odnos in vedenje do narave v odraslem življenjskem obdobju, za potrditev česar pa so seveda potrebne dodatne raziskave.

Pripadnost naravovarstvenim ciljem udeležencev tretjega sklopa raziskave je v tesni povezavi z ekološko oziroma v tem primeru že kar varstveno identiteto teh posameznikov. Pripadnost ciljem pomeni ponotranjenje njihove vsebine in s tem vsaj delno poistovetenje z njo: vsebina torej postane zanje pomembna na osebnem nivoju in jo vzamejo za svojo, kar sovпада s spremenljivko lastništva v modelu aktivnega sodelovanja državljanov (Hungerford in Volk, 1990). Škocjanski zatok torej lahko razumemo tudi kot naravo, ki ljudem daje globok osebni pomen in vpliva na njihovo identiteto (Clayton in Myers, 2009). Poistovetenje v obliki pripadnosti naravovarstvenim ciljem pri udeležencih raziskave se je potrdilo v povezavi z njihovimi posebnimi odnosi z naravnim svetom v otroštvu (Chawla, 1998; Wells in Lekies, 2006), za ohranjanje okoljske identitete pa je pomembno, da se izkušnje z naravo dogajajo skozi čas ali različne vidike življenja (Clayton in Myers, 2009), k čemur lahko pripomorejo tudi prihodnji programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok.

Izhajajoč iz modela aktivnega sodelovanja državljanov (Hungerford in Volk, 1990) smo torej v okviru tretjega sklopa raziskave ugotovili močno prisotnost okoljske občutljivosti (skozi povezanost z naravo, navdušenje in čustveno naklonjenost), ki je poglavitna vhodna spremenljivka modela, skozi pripadnost naravovarstvenim ciljem pa eno izmed poglavitnih spremenljivk lastništva. Da bi prišli do odgovornega vedenja v širšem smislu, ki ga avtorja opredeljujeta kot odgovorno državljanstvo, mora biti pri vsakemu v proces vključenemu posamezniku prisotna še spremenljivka opolnomočenja oziroma osebne okrepitve. V tej

smeri velja izpostaviti v raziskavi ugotovljeno dojemanje odnosa zaposlenih s strani udeležencev, ki so ga opisali kot zelo spodbudnega zanje, saj so pri zaposlenih začutili veliko predanost, iskrenost, neomajno motiviranost in zdrave temelje za naravovarstveno delo. Skozi vzornike in projekte, ki so jih uspešno izpeljali, lahko DOPPS v prihodnje ne le v Škocjanskem zatoku, ampak tudi pri svojem širšem izobraževalnem delu, ljudem pokaže, da lahko vsak slehernik, če le zaupa vase in pridobi potrebno znanje in veščine za izvedbo naravovarstvenih strategij, pomembno pripomore k reševanju naravovarstvenih problemov, kar je jedro osebnotne okrepitve oziroma opolnomočenja, nenazadnje pa tudi odgovornega vedenja do narave.

Aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju NRŠZ, ki smo jih v okviru tretjega sklopa raziskave preizkusili glede na njihov vpliv na spodbujanje odgovornega vedenja do narave, so se izkazale za primerne za doseganje tovrstnih rezultatov. V preglednici 60 jih predstavljamo skupaj s pričakovanimi rezultati, predmetom in metodo evalvacije, poleg njih pa še vse tiste aktivnosti, ki smo jih zbrali s predlogi udeležencev, a v okviru raziskave njihovi vplivi na vedenje še niso bili preverjeni. Za doseganje vedenjskih ciljev pa je treba začeti že pri najmlajših obiskovalcih z aktivnostmi v okviru nadgrajenega izobraževalnega programa NRŠZ, ki smo ga predstavili v poglavju 6.2.

Preglednica 60: Pregled predlaganih aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju NRŠZ s predmeti in metodami evalvacije

<i>Predlagane aktivnosti za vključitev v programe obiskovanja NRŠZ</i>	<i>Pričakovani rezultati, predmet evalvacije</i>	<i>Predlagane metode evalvacije</i>
A. Aktivnosti, ki smo jih preizkusili v okviru tretjega sklopa raziskave (z aktivnostmi s podobnim pričakovanim vplivom na vedenje)		
1. Sodelovanje pri upravljanju: a) pomoč pri upravljanju habitatov s konkretnim fizičnim delom v stiku z naravo (delovne akcije); bolj zainteresiranim obiskovalcem se lahko ponudijo kot daljši programi periodičnega sodelovanja z rednimi povratnimi informacijami o učinku na habitate in vrste; b) pomoč pri monitoringu ptic in drugih vrst za obiskovalce s posebnim interesom	Zaradi visoke stopnje vključenosti je velika verjetnost povečanja povezanosti z območjem ter oblikovanja vedenjskih namer, ki v primeru daljših programov lahko pripeljejo do bolj odgovornega vedenja (spremlja se povezanost, vedenjske namere, spremembe vedenja; primerjave glede na stopnjo vključenosti in trajanje aktivnosti)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico, polstrukturirani intervju

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Predlagane aktivnosti za vključitev v programe obiskovanja NRŠZ</i>	<i>Pričakovani rezultati, predmet evalvacije</i>	<i>Predlagane metode evalvacije</i>
2. Posvojitev prostoživečih vrst in pašnih živali: a) posvojitev, ki posvojitelju omogoča neposredni stik z živaljo ali rastlino in njenim habitatom skozi aktivno opazovanje vrst ali sodelovanje pri dnevni oskrbi pašnih živali, v primeru konj lahko tudi z jahanjem; b) kot posvojitev tujerodne vrste (na primer želve), pri kateri posvojitelj osebek odnese domov v oskrbo; ali c) zgolj kot denarni prispevek za tiste, ki jim čas ne dopušča aktivnega sodelovanja, a želijo finančno prispevati; in možnost IKT nadgradnje teh aktivnosti z motivacijsko spletno odstranjo, na katero posvojitelji vpisujejo podatke o posvojenih vrstah, objavljajo fotografije ipd.	Zaradi visoke stopnje vključenosti je velika verjetnost povečanja oblikovanja vedenjskih namer, ki v primeru daljših programov lahko pripeljejo do bolj odgovornega vedenja ter povezanosti s posvojeno vrsto in preko nje z območjem in varstvom narave, predvsem ob fizičnem stiku z naravo (spremlja se povezanost, vedenjske namere, spremembe vedenja; primerjave glede na stopnjo vključenosti in trajanje aktivnosti)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico, polstrukturirani intervju, kvalitativna analiza podatkov na spletni strani
3. Reševanje naravovarstvenih in upravljavskih problemov: a) reševanje problemov (na inovativen način), primerno predvsem za posameznike in manjše skupine s posebnim interesom, da povečajo svoje znanje in se osebno okrepijo na tem področju (primerno npr. za študente na praksi, prostovoljce ipd.); b) natečaji in pozivi upravljavca v primeru posebnega razvojnega ali naravovarstvenega izziva, ki zahteva nove rešitve, na katerega se lahko javijo vsi zainteresirani v lokalnem okolju, lahko v sodelovanju z univerzo ali podjetniškim inkubatorjem; c) vključevanje najbolj zainteresiranih stalno prisotnih obiskovalcev v prostovoljni nadzor z udeležbo na izobraževanju v organizaciji MOP	Visoka stopnja vključenosti pomeni veliko verjetnost povečanja oblikovanja vedenjskih namer, ki v primeru bolj aktivne udeležbe in opolnomočenja lahko hitro pripeljejo do bolj odgovornega vedenja, v primeru izvedbe aktivnosti na terenu pa je mogoče pričakovati tudi povečanje povezanosti s temo, območjem in varstvom narave (spremlja se povezanost, vedenjske namere, spremembe vedenja, spremembe zaradi opolnomočenja; primerjave glede na stopnjo vključenosti in trajanje aktivnosti)	Polstrukturirani in fokusni intervju, kvalitativna analiza rešitev, inovacij in sodelovanja posameznikov, anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Predlagane aktivnosti za vključitev v programe obiskovanja NRŠZ</i>	<i>Pričakovani rezultati, predmet evalvacije</i>	<i>Predlagane metode evalvacije</i>
4. Obročkanje ptic in druge aktivnosti s fizičnim stikom z živalmi ob upoštevanju zakonskih omejitev, na primer prepoved vznemirjanja zavarovanih živalskih vrst	Zaradi konkretnega fizičnega stika z živaljo pride do povečane povezanosti, ki vpliva na številne elemente osebnosti, ki vodijo v bolj odgovorno vedenje (spremlja se povezanost, vedenjske namere, spremembe vedenja)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico, polstrukturirani intervju
5. Vodeno opazovanje ptic in drugega življa v naravnem rezervatu s poudarkom na participaciji sodelujočih: a) vodenje ob enkratnih obiskih skupin; b) periodična vodenja za lokalno prebivalstvo in bolj zainteresirane skupine z vsebinsko nadgradnjo; c) dnevi odprtih vrat v obdobjih, ko je v rezervatu zelo velika pestrost vrst; tovrstne aktivnosti je smiselno nadgraditi z aktivnostmi s fizičnimi stikom, kot tudi z aktivnostmi za povečevanje znanja	Izvedba v naravi vpliva na povečanje povezanosti, ki vpliva na bolj odgovorno vedenje do narave; ob fizičnem stiku je pričakovati boljše in hitrejšje rezultate ter vplive na odgovorno vedenje (spremlja se povezanost, vedenjske namere, spremembe vedenja; primerjave glede na prisotnost fizičnega stika in trajanje aktivnosti)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico, polstrukturirani intervju
6. Predavanja o pticah, drugih vrstah ter naravovarstvenih in upravljavskih temah za povečanje znanja a) strokovna predavanja za ljubiteljske ornitologe/ naravoslovce in ljudi s posebnim interesom za naravo; b) poljudna predavanja za splošno javnost; c) vključevalne delavnice za deležnike in lokalno prebivalstvo	Tovrstne aktivnosti vplivajo na ljudi z željo po okrepitvi znanja o naravi, kar ravno tako pripomore k bolj odgovornemu vedenju in lahko prispeva tudi k večji vključenosti v javna skupinska vedenja v korist narave (spremlja se vedenjske namere in spremembe vedenja)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico

se nadaljuje

nadaljevanje

B. Druge aktivnosti, ki izhajajo iz kvalitativne analize, in v okviru raziskave še niso bile preizkušene z vidika možnega vpliva na odgovorno vedenje do narave

<i>Predlagane aktivnosti za vključitev v programe obiskovanja NRŠZ</i>	<i>Pričakovani rezultati, predmet evalvacije</i>	<i>Predlagane metode evalvacije</i>
7. Kreativne delavnice a) risanje/ ilustriranje (lahko usmerjeno v naravoslovje ali umetnost) b) slikanje c) izdelava uporabnih izdelkov in nakita z motivi iz narave d) izdelava izdelkov iz naravnih materialov, pridobljenih z upravljanjem (npr. trstičje, vrbovje)	Idejni podaljšek poglobljenega opazovanja z namenom risanja vrst, ki je bilo predmet posvojitve ptic, s čimer bi v rezervat privabili več ljudi z ustvarjalno žilico in umetnike (spremlja se povezanost, vedenjske namere in spremembe vedenja; primerjava glede na stopnjo vključenosti, stik z naravo, interes posameznikov)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico, polstrukturirani intervju, analiza izdelkov po prej postavljenih merilih
8. Izobraževalno-izkustveni programi za družine, ki so lahko organizirani kot delavnice, učenje v naravi, počitniško varstvo otrok ob sodelovanju staršev in/ ali starih staršev in podobno a) starši sodelujejo pri delu aktivnosti kot spremljevalci in motivatorji otrok, s čimer se sami učijo, kako pri otrocih povečati ekološko pismenost, hkrati pa jim omogočajo pomembne življenjske izkušnje b) starši pripravijo del programa aktivnosti (akt. v naravi, kreativne akt.) in jih izvedejo za celotno skupino otrok v sodelovanju z upraviteljem c) dopoldansko počitniško varstvo za otroke s programom, usmerjenim v starosti udeležencev prilagojene konkretne aktivnosti v naravi d) praznovanje rojstnih dni za otroke z animacijo, usmerjeno v starosti udeležencev prilagojene konkretne aktivnosti v naravi	Tovrstni programi bi lahko pomembno prispevali k pridobivanju pomembnih življenjskih izkušenj otrok, ki jih kot obiskovalci zatoka na šolskih ekskurzijah in naravoslovnih dnevih ne morejo dobiti v takšni meri; pri konkretnih aktivnostih v naravi je pričakovati oblikovanje pozitivnih čustev in povezanosti z območjem (spremlja se povezanost, vedenjske namere in spremembe vedenja pri otrocih in starših oziroma drugih odraslih spremljevalcih; primerjava med aktivnostmi z ali brez sodelovanja staršev, glede na fizični stik z naravo itd.)	Polstrukturirani intervjuji s starši in izvajalci programov, metoda prostih asociacij in opazovanje z udeležbo pri otrocih

se nadaljuje

nadaljevanje

<i>Predlagane aktivnosti za vključitev v programe obiskovanja NRŠZ</i>	<i>Pričakovani rezultati, predmet evalvacije</i>	<i>Predlagane metode evalvacije</i>
9. Tečaji naravoslovne ali ornitološke fotografije s poudarkom na odgovornem vedenju pri fotografiranju v naravi (v sodelovanju s priznanim naravoslovnim fotografom ali klubom)	Poudarek programa na odgovornem vedenju pri osebah, ki veliko časa preživijo v naravi, niso pa nujno ozaveščeni o primernem in odgovornem vedenju (spremlja se vedenjske namere in spremembe vedenja)	Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico, polstrukturirani intervju, analiza fotografij po prej postavljenih merilih
10. Poslovno druženje za zainteresirane poslovneže z vključenim opazovanjem ptic: a) prvi del programa sestavljen iz uspešnih poslovnih in naravovarstvenih zgodb, predvsem takih, kjer se obe področji povezuje; b) drugi del programa naj sloni na opazovanju ptic ali participatornih varstvenih aktivnostih v naravnem rezervatu in okolici	Poudarek programa na ozaveščanju in participaciji poslovnih, ki lahko s svojih položajev pomembno vplivajo na doseganje naravovarstvenih ciljev, če jih razumejo (spremlja se povezanost, vedenjske namere in spremembe vedenja)	Polstrukturirani intervju, anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico

Anketiranje z vprašalnikom s petstopenjsko Likertovo lestvico je predlagano kot skupna metoda za vse udeležence prihodnjih aktivnosti obiskovanja, s katero naj bi prišli do skupnih osnovnih podatkov o vplivih različnih aktivnosti v okviru programov obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju na odgovorno vedenje udeležencev, ki bodo omogočali tudi kvantitativne analize.

7 SKLEPI

Namen magistrskega dela je bil ugotoviti, če in kako lahko s programi obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok in sodelovanja obiskovalcev pri njegovem upravljanju spodbujamo odgovorno vedenje do narave. S tem namenom smo v okviru raziskave ugotovili dejstva o dejanskem in možnem obiskovanju Škocjanskega zatoka na podlagi podatkov, pridobljenih od obstoječih obiskovalcev, ter preverili predstave o pojmi, povezanih s Škocjanskim zatokom, pri učencih in dijakih iz lokalnih osnovnih in srednjih šol. V tretjem sklopu raziskave smo preverili, kako se z vključevanjem zainteresiranih obiskovalcev v proces priprave programov obiska naravnega rezervata poveča njihova pripadnost njegovim naravovarstvenim ciljem in na podlagi rezultatov raziskave pripravili predlog aktivnosti za vključitev v programe obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju naravnega rezervata, pri izvajanju katerih je pričakovati najbolj pozitivne vplive na odgovornejše vedenje do narave. Hkrati smo podali še izhodišča za evalvacijo programov obiskovanja.

Raziskava je pokazala, da je med dejavniki privlačnosti Škocjanskega zatoka za obstoječe obiskovalce ne glede na njihove prevladujoče aktivnosti daleč v ospredju narava z živalskimi in rastlinskimi vrstami, glavni razlogi anketiranih za obisk pa so bili rekreacija, lepa narava, mir ter opazovanje ptic, drugih živali in rastlin. Obiskovalce je najbolj motila pomanjkljiva infrastruktura in drugi obiskovalci, kar bo odpravljeno z zaključkom zgraditve infrastrukture za obisk in novimi pravili obiskovanja območja. Škocjanski zatok je bil v času raziskave z vidika obiskovanja lokalno pomemben, saj so glavnino obiskovalcev predstavljali prebivalci Kopra z okolico in slovenske Obale v radiju oddaljenosti 25 kilometrov, med katerimi je bil nadpovprečen delež višje izobraženih oseb.

Ugotovili smo pozitivne rezultate pri učencih in dijakih, kateri so v preteklosti sodelovali pri terenskem pouku v naravnem rezervatu, ki se kažejo predvsem na področju pravih predstav o pticah. Predvsem pri osnovnošolcih je prisotna tudi čustvena povezanost s Škocjanskim zatokom in njegovim živim svetom, ki jo je treba tudi v prihodnje krepiti. Izobraževalni program je treba nadgraditi v smeri:

- razširitve vsebin s področja biologije (poleg ptic vključiti še druge živalske vrste in rastline) ter pri mladostnikih tudi bolj abstraktne in kompleksne teme s področja biologije in ohranjanja narave, poleg tega pa programe zanje načrtovati tudi s poudarkom na vključenosti, izzivih in osebni odgovornosti;
- posebni poudarki naj bodo dani vsebinskim sklopom, kjer so bile ugotovljene napačne predstave ali pomanjkanje znanja (na primer selitve ptic, klasifikacija živali, ogroženost mokrišč, zavarovana območja narave);
- vsaj del programa naj temelji na problemskem učenju in neposrednem opazovanju kot viru pridobivanja informacij, ki ga vodnik le usmerja, podpira in pomaga razvijati dolgotrajno znanje;

- programi naj se nadgrajujejo tudi v smeri zagotavljanja večje ekološke pismenosti;
- graditi je treba na stabilnosti in trajnosti programov za šole, tako da se programi nadgrajujejo tudi glede na starost in predhodne obiske otrok;
- bolj zainteresirane otroke se vključuje tudi v daljše izobraževalne programe, na primer tabore, priprave raziskovalnih nalog, ki naj bodo obarvani tudi z naravovarstvenimi vsebinami.

Programi obiskovanja za druge ciljne skupine obiskovalcev naj bodo oblikovani in izvedeni tako, da bodo udeležencem v čim večji meri omogočali neposredno doživljanje narave s pomembnimi soljudmi. Z raziskavo smo potrdili, da aktivnosti z višjo stopnjo vključenosti udeležencev in neposrednega stika z naravo bolj vplivajo na pozitivne vedenjske namere in spremembe vedenja, tiste z višjo stopnjo neposrednega stika z naravo pa poleg tega še na večjo povezanost s Škocjanskim zatokom. Zato je temeljna usmeritev za oblikovanje programov obiskovanja, naj temeljijo na aktivnem vključevanju obiskovalcev v aktivnosti obiskovanja, upravljanja in monitoringa. V mislih je treba imeti tudi zaposlenost današnjega človeka in aktivnosti približati dejanskim možnostim ljudi, da sodelujejo in da aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju dobijo višjo prioriteto in postanejo neke vrste rutina.

Bolj zainteresirane obiskovalce je treba motivirati k rednemu obiskovanju in sodelovanju pri različnih aktivnostih iz ponudbe naravnega rezervata, za kar je potrebna ustrezna promocija programov obiskovanja med obstoječimi in potencialnimi obiskovalci. Na ta način je pri vključenih obiskovalcih moč pričakovati povečanje pripadnosti naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata z oblikovanjem ekološke oziroma varstvene identitete oziroma porasta pomembnosti Škocjanskega zatoka in ohranjanja narave pri njih na osebni ravni. Najbolj zainteresirane obiskovalce oziroma posameznike lahko DOPPS ne le v Škocjanskem zatoku, ampak tudi pri svojem širšem izobraževalnem delu, načrtno podpre pri pridobivanju potrebnega znanja in veščin za izvedbo naravovarstvenih strategij in aktivnosti, kar je kot osebna okrepitev ključno za bolj aktivno vključevanje v naravovarstveno delo. V tem procesu so kot vzorniki zelo pomembni uspešni zaposleni in prostovoljci, ki izkazujejo veliko predanost, iskrenost, neomajno motiviranost in zdrave temelje za naravovarstveno delo in so na tej osnovi že uspešno zaključili projekte. Poleg DOPPS so lahko uporabniki rezultatov raziskave tudi druga zavarovana območja z upravljavcem, ki izvaja vzgojno-izobraževalne aktivnosti, pa tudi druge organizacije, ki delujejo na izobraževalnem področju v povezavi z naravo, kot so na primer Centri šolskih in obšolskih dejavnosti. V takšnih organizacijah je raziskava tudi ponovljiva v smeri dodatnega poglobljanja znanja s tega področja.

Pri izvedbi raziskave smo se soočili z različnimi omejitvami in spremembami. Škocjanski zatok je po habitatni obnovi v letih 2006 in 2007 tekom raziskave doživel drugo veliko preobrazbo na poti do svoje dokončne ureditve. Oktobra 2014 se je namreč pričela gradnja

infrastrukture za obisk: centra za obiskovalce ter posebej prilagojenih objektov in ureditev za opazovanje in doživljanje narave (večnadstropne opazovalnice ter opazovališča – razgledne točke ob poteh). To dejstvo obiskovanje naravnega rezervata dokončno in trajno spreminja, ponovitev raziskave pa prav zaradi tega na povsem enak način po odprtju naravnega rezervata ne bo več izvedljiva. Se pa seveda z novo infrastrukturo in programi obiska odpirajo nove možnosti za raziskovanje vplivov obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju Naravnega rezervata Škocjanski zatok na odgovorno vedenje do narave. Kot omejitev pri naši raziskavi nedvomno lahko štejemo majhen krog zainteresiranih obiskovalcev, ki so sodelovali pri preizkušanju aktivnosti obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju. Z umestitvijo teh aktivnosti v programsko ponudbo obiskovanja naravnega rezervata se bo število sodelujočih bistveno povečalo, s tem pa tudi možnosti za nadaljnje kvantitativne, pa tudi bolj obsežne kvalitativne raziskave.

Med izzivi za prihodnje velja izpostaviti temeljno vprašanje, do katerega pridemo, če cilj raziskave prestavimo v širši, vsaj nacionalni okvir: ali lahko s ciljno usmerjenim obiskovanjem zavarovanih območij in območij Natura 2000, ki se razprostirajo na več kot tretjini površine naše države, pomembno vplivamo na odgovorno vedenje državljanov do narave in s tem prispevamo k ciljem ohranjanja narave na nacionalnem nivoju? Na to vprašanje znanost nedvomno lahko najde odgovore, naravovarstveni sektor pa bi moral v primeru, da so odgovori pozitivni, poskrbeti za ustrezno okolje za razvoj takšne ideje v praksi in ustrezno nadgradnjo naravovarstvene zakonodaje, ki trenutno premalo prepoznava pozitivne vplive vzgoje, izobraževanja in obiskovanja narave na njeno ohranjanje. Kot ukrep varstva je stik z najvrednejšo naravo celo prepovedan, kar je vsaj delno v nasprotju z ugotovitvami naše raziskave. S tem povezano je tudi vprašanje, če je naravni rezervat s precej stroгим varstvenim režimom ustrezen poligon za aktivnosti v naravi s fizičnim stikom. Primerjalna študija s podobnimi aktivnostmi na zavarovanih območjih z milejšim varstvenim režimom in vsakdanji naravi okoli doma bi bila vsekakor dobrodošla. Smiselne so tudi nadaljnje raziskave v smeri iskanja drugih načinov spodbujanja odgovornega vedenja do narave.

Prispevek magistrskega dela je predvsem na področju aplikativne znanosti. Varstvo naravne dediščine je interdisciplinarna znanstvena disciplina s konkretnimi cilji in ravno z uporabo dognanj z različnih področij bazične znanosti lahko prispevamo k razvoju stroke v smeri doseganja naravovarstvenih ciljev. V okviru tega dela smo znanstvena dognanja s področja okoljske psihologije ter okoljske vzgoje in izobraževanja povezali s konkretno raziskavo, s katero smo potrdili, da s pravilno oblikovanimi programi obiskovanja in sodelovanja obiskovalcev pri upravljanju Naravnega rezervata Škocjanski zatok vplivamo na njihovo odgovornejše vedenje do narave. Pri tem so ključne aktivnosti z neposrednim stikom z naravo ter vključevanjem ljudi v konkretne ukrepe za njeno dobrobit. Potrdili smo tudi pomen pomembnih življenjskih izkušenj na podlagi neposrednega stika z naravo v mladosti ob prisotnosti pomembnih soljudi, ki vplivajo na človekov vseživljenjski odnos in

vedenje do narave, vsaj v Sloveniji prvič za skupino ljudi, ki ni poklicno vključena v varstvo narave ali izobraževanje na tem področju. Seveda pa je to le začetek zgodbe: vsak naravovarstvenik si lahko zamisli drugačne aktivnosti v naravi, s katerimi bo ljudem na primeren način zagotovil stik z naravo in jim pomagal osmisliti tiste lepe, dobre in nenadomestljive občutke povezanosti, ki jih vsakdo lahko doživi le v naravi.

8 POVZETEK

Kot izhaja iz javnomnenjskih raziskav, priznavamo Slovenci naravi na deklarativni ravni velik pomen in smo med najbolj ozaveščenimi, pozitivno naravnanimi in aktivnimi narodi pri ohranjanju biotske pestrosti v Evropi. Ne glede na to pa se stanje ohranjenosti narave v Sloveniji poslabšuje, v zadnjih desetletjih smo bili priče tudi degradacijam naravnih okolij, med katerimi je bila ena večjih v Škocjanskem zatoku pri Kopru. Ker se pozitiven odnos na deklarativni ravni ne preobrazi vedno v vedenje ali delovanje za ohranjanje dotičnega okolja na manifestativni, smo se v magistrskem delu usmerili v raziskavo dejavnikov, ki vplivajo na odgovorno vedenje do narave. Namen tega dela je bil ugotoviti, če in kako lahko s programi obiskovanja konkretnega zavarovanega območja – Naravnega rezervata Škocjanski zatok – in sodelovanja obiskovalcev pri njegovem upravljanju spodbujamo odgovorno vedenje do narave.

Glede na ozadje in namen raziskave smo opredelili tri raziskovalne sklope, v okviru katerih smo raziskali obiskovanje Naravnega rezervata Škocjanski zatok pred zgraditvijo infrastrukture za obisk, poznavanje s Škocjanskim zatokom povezanih pojmov oziroma predstav o območju med učenci in dijaki in vplive poskusnega obiskovanja in sodelovanja pri upravljanju naravnega rezervata na vedenje udeležencev raziskave in njihovo povezanost z naravovarstvenimi cilji rezervata. Pri tem smo na komplementaren način uporabili tako kvantitativne kot tudi kvalitativne metode raziskovanja, tako da podatki ene metode preiskujejo, pojasnjujejo in/ ali obogatijo podatke, zbrane z drugimi metodami. V pričujoči raziskavi smo kvantitativne podatke zbrali z uporabo metod neposrednega opazovanja, anketiranja in metode prostih asociacij in z njimi preverili najbolj pomembne vidike sedanjega obiskovanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok. Kvalitativni podatki so rezultat fokusnega in polstrukturiranega intervjuja ter opazovanja z udeležbo pri izvedbi poskusnih aktivnosti in služijo za oblikovanje prihodnjih programov obiskovanja, usmerjenih v spodbujanje odgovornega vedenja do narave.

Obiskovanje Naravnega rezervata Škocjanski zatok se je po obnovi in vzpostavitvi osnovne infrastrukture za obisk v letu 2008 razvilo kot rezultat potreb njegovih obiskovalcev, predvsem po aktivni sprostitev in rekreaciji. Rezultati prvega sklopa raziskave, pridobljeni z metodo anketiranja, kažejo, da so glavnino obiskovalcev pred začetkom gradnje objektov leta 2014 predstavljali višje izobraženi posamezniki iz bližnje okolice. Večina je naravni rezervat obiskovala z večjo ali manjšo pogostostjo, tja pa so prihajali z družino, sami ali s prijatelji. Najpomembnejša vira informacij o Škocjanskem zatoku sta bila njihovo bivališče v bližini in prijatelji. Med razlogi za obisk na dan anketiranja so najpogosteje navedli rekreacijo, lepo naravo, mir in opazovanje ptic, drugih živali in rastlin. Statistično pomembne razlike smo ugotovili pri opazovanju živali in rastlin glede na izobrazbo, in sicer je tistim z višjo izobrazbo pomembnejše kot tistim z

nižjo. Skoraj 92 % vprašanih je med glavnimi dejavniki privlačnosti naravnega rezervata navedlo naravo z živalskimi in rastlinskimi vrstami, ki ji sledi mir s približno 30 %. Med glavnimi pomanjkljivostmi območja pa so izpostavili predvsem pomanjkljivo infrastrukturo za obisk (68,5 %) in druge obiskovalce (25 %), medtem ko je 31 % obiskovalcev navedlo, da jih ne moti nič. Nekaj manj kot 60 % obiskovalcev je potrdilo, da bi območje obiskovalo tudi, če bi za vstop morali plačevati vstopnino, pri čemer so na podlagi ugotovljene statistično pomembne razlike plačevanju manj naklonjeni tisti, ki so kot razlog za obisk navedli lepo naravo in rekreacijo.

V drugem sklopu raziskave smo ugotovili, da učenci in dijaki iz lokalnih šol Naravni rezervat Škocjanski zatok obiščejo v okviru šolskih dejavnosti in v prostem času, pri čemer je za otroke v starosti do 11 oziroma 12 let Škocjanski zatok predvsem območje doživljanja narave in ustvarjanja čustvenih vezi z njo. Skozi analizo prostih asociacij in stavkov, oblikovanih na ključne besede, uporabljene pri terenskem pouku v naravnem rezervatu (Škocjanski zatok, Natura 2000, zavarovano območje, ptice in mokrišče) smo potrdili tudi, da je spoznavanje bolj kompleksnih in abstraktnih pojmov s področja biologije in ohranjanja narave, kot so biodiverziteta, Natura 2000 in ogroženost narave, primerno pri mladostnikih, praviloma starejših od 12 let. Raziskava je več predstav o ključnih besedah pokazala pri starejših udeležencih in pri deklicah. Z razvrstitvijo v krovne dimenzije asociacij je bilo več kot 70 % vseh asociacij umeščenih v biofizično dimenzijo, ki ji sledi dimenzija varstva z okoli 15 % in sociokulturna dimenzija s 7 % – v slednji dve so se uvrščale predvsem asociacije na ključni besedi zavarovano območje in Natura 2000.

Analiza povezanosti ključnih besed in njihovih asociacij je pokazala izrazito prevlado biotskih asociacij in povezav, saj z izjemo vode in vlažnosti pri ključni besedi mokrišče abiotskih asociacij učenci in dijaki niso navajali. Ključna beseda Natura 2000 se je izkazala za zelo slabo vpeto v predstave učencev in dijakov o Škocjanskem zatoku, šibka pa je na ravni ključnih besed tudi povezanost med Škocjanskim zatokom in zavarovanim območjem ter med Škocjanskim zatokom in mokriščem. Predstave otrok o pojmi, povezanih s Škocjanskim zatokom, se oblikujejo predvsem na živi naravi, pri čemer izrazito izstopajo ptice in živali. V okviru raziskave smo odkrili relativno malo napačnih predstav, te pa so bile povezane s časom selitev ptic, umeščanjem ptic med sesalce in opredeljevanjem Škocjanskega zatoka za krajinski park namesto za naravni rezervat. Z večjim poudarkom na teh vsebinah pri izvedbi izobraževalnih programov v prihodnje se te lahko odpravijo. Priporočila za nadgradnjo izobraževalnih programov vsebujejo še prilagoditve izobraževalnih vsebin starosti in s tem tudi sposobnostim razumevanja in interesom otrok ter oblikovanje bolj participatornih programov, ki vsaj delno temeljijo tudi na problemskem učenju. Graditi je treba tudi na stabilnosti in trajnosti programov, bolj zainteresirane otroke in mladostnike pa vključevati tudi v daljše izobraževalne programe, ki naj poleg ornitoloških vsebujejo tudi naravovarstvene teme in so usmerjeni tudi v povečevanje ekološke pismenosti.

S poglobljeno kvalitativno raziskavo med desetimi zainteresiranimi obiskovalci Naravnega rezervata Škocjanski zatok smo preverili vplive poskusnih aktivnosti obiskovanja naravnega rezervata in sodelovanja pri njegovem upravljanju na njihovo pripadnost naravovarstvenim ciljem območja in na spremembe vedenja udeležencev v smeri večje odgovornosti. Vpliv pomembnih življenjskih izkušenj, neposrednega doživljanja narave v mladosti in pomembnih soljudi na njihov sedANJI odnos in naklonjenost do narave smo vsaj v Sloveniji prvič potrdili pri skupini ljudi, ki se poklicno večinoma ne ukvarja z varstvom narave ali z vzgojo in izobraževanjem na tem področju. Poskusne aktivnosti obiskovanja Škocjanskega zatoka in sodelovanja pri njegovem upravljanju z višjo stopnjo vključenosti udeležencev in neposrednega stika z naravo so bolj vplivale na pozitivne vedenjske namere in spremembe vedenja udeležencev, tiste z višjo stopnjo neposrednega stika z naravo pa poleg tega še na večjo povezanost z območjem, v primerjavi z aktivnostmi z nižjo stopnjo vključenosti in stika z naravo. Raziskava je potrdila tudi povečanje pripadnosti naravovarstvenim ciljem naravnega rezervata zaradi vključevanja obiskovalcev v proces priprave programov obiska in sodelovanja pri njegovem upravljanju. Na podlagi rezultatov raziskave lahko za vključitev v prihodnje programe obiskovanja zatoka predlagamo preizkušene aktivnosti z visoko stopnjo vključenosti, kot so sodelovanje pri upravljanju (delovne akcije pri upravljanju habitatov, pomoč pri spremljanju stanja vrst), posvojitve prostoživečih in pašnih živali, reševanje naravovarstvenih in upravljaljskih problemov na inovativen način ter vodene obiske območja s poudarkom na participaciji sodelujočih. Pomembne so tudi aktivnosti s fizičnim stikom z živalmi, kjer pa je seveda treba upoštevati zakonske omejitve, pa tudi aktivnosti za povečevanje znanja o naravi in njenem ohranjanju na predavanjih, vključevalnih delavnicah in podobnih dogodkih.

Povezanost z naravo, navdušenje in čustveno naklonjenost smo ugotovili tako pri udeležencih tretjega sklopa raziskave, kot tudi pri učencih in dijakih, ki Škocjanski zatok pogosteje obiskujejo. Neposredno doživljanje narave v mladosti ob prisotnosti pomembnih soljudi v obliki pomembnih življenjskih izkušenj se je izkazalo kot izjemno pomembno za odgovorno vedenje do narave in zanimanje zanjo. Govorimo lahko o osnovnih elementih okoljske občutljivosti, ki skupaj s pripadnostjo naravovarstvenim ciljem območja in s tem povezanim vplivom na identiteto posameznika ravno tako predstavljajo pomembno podlago za odgovorno vedenje do narave. Da bi prišli do odgovornega vedenja v širšem smislu, mora biti pri vsakemu v proces vključenemu posamezniku dosežena še osebna okrepitev, ki pozitivno vpliva na zaznani nadzor in učinkovitost vedenja. Pri tem so se kot primerni vzorniki izkazali zaposleni v naravnem rezervatu, pri katerih so udeleženci začutili veliko predanost, iskrenost, neomajno motiviranost in zdrave temelje za naravovarstveno delo. Pomembno pa je tudi lastno znanje vsakega posameznika, potrebno za vsako javno vedenje v korist narave, kjer je priporočljiva nadgradnja v smeri ekološke pismenosti.

9 SUMMARY

According to public opinion surveys, the citizens of Slovenia acknowledge the nature to be of great importance and are among the most biodiversity conservation aware and active European nations with a positive attitude towards nature. Regardless of these facts, the general nature conservation status is deteriorating, also due to natural environment degradations seen in the last decades, with the case of Škocjanski zatok near Koper among the most extensive ones. In response to the observation that declared positive attitude towards nature does not necessarily translate into behavior or actions aiming to preserve the natural environment, this master thesis explores the factors which influence responsible behavior towards nature. The thesis aims to establish whether and how responsible behavior towards nature can be encouraged through a concrete protected area's (Škocjanski zatok Nature Reserve) visitation programmes and participation of visitors in site management activities.

Based on the background and purpose of the study, three research parts were defined: Škocjanski zatok Nature Reserve visitation before the construction of the visitor facilities; understanding of the reserve-related concepts and ideas among the local primary and secondary school children; and the impact of tested visitation and management participation activities on the behavior of the participants and their connectedness with the conservation goals of the nature reserve. Quantitative as well as qualitative research methods were used in a complementary way, so that the data collected by means of one of the methods can be examined, interpreted and/or enriched by the data collected using other methods. Quantitative data were collected using a direct observation method, questionnaires and word association tests to investigate the most important aspects of actual reserve visitation. On the other hand, focus group and semi-structured interviews as well as the participant observation method were used to gather qualitative data throughout the testing of the visitation and management participation activities and to create future visitation programmes, aiming at encouraging responsible behavior towards nature.

The visitation of Škocjanski zatok Nature Reserve after its restoration and establishment of the basic visitor facilities in 2008 developed in line with the needs of reserve visitors for active relaxation and recreation. The results of the first part of the research based on questionnaires show that, prior to the construction of visitor facilities in 2014, the majority of reserve visitors were locals with above-average education. Most of them repeated their visits with lower or higher frequency, and visited the reserve with their families, friends or alone. The most important sources of information about the site were their nearby residence and their friends. The most frequent reasons for visiting the area reported on the day of the interview included recreation, beautiful nature, peace and observation of birds, other animals and plants. The latter reason, dependent on the education level of the respondents, turned out to be more important for visitors with higher education level.

Nearly 92% of the respondents listed nature with animal and plant species as the most important attraction of the nature reserve. Peace came second with 30% of the respondents. The most important disadvantages of the site identified by visitors included inadequate visitor facilities at 68.5% and other visitors at 25%, while 31% of the respondents stated that they noticed no deficiencies at all. Just below 60% of the visitors confirmed that they would continue to visit the reserve even if the entrance fee was imposed, with the statistically significant association found between the fee payment and beautiful nature and recreation stated as a visitation reason – for both, the payment of the entrance fee is less acceptable as for the other visitors.

The second part of the research led to the conclusion that the local primary and secondary school children tend to visit Škocjanski zatok Nature Reserve as part of their school programs but also in their spare time. For children below the age of 11 to 12, the nature reserve is an area of nature experience and creation of emotional bonds with nature. Word association tests and writing of sentences with stimulus words, which are most frequently used during the school field-trips to the nature reserve (Škocjanski zatok, Natura 2000, protected area, birds and wetland) proved that learning about more complex and abstract biological and nature conservation concepts, such as biodiversity, Natura 2000 and endangered species, is suitable for the youth generally above the age of 12. Older and female test participants contributed more conceptions about the stimulus words. The classification of the associations brought over 70% of them to the biophysical dimension, about 15% to the conservation dimension and 7% to the socio-cultural dimension – the latter two involving mainly associations to the words 'protected area' and 'Natura 2000'.

The analyses of interconnections between the words and associations showed prominent prevalence of biotic associations and conceptions, as few abiotic conceptions, with the exception of 'water' and 'humidity' to the stimulus word 'wetland', were listed. The Natura 2000 concept has proved to be very weakly incorporated into the children and youth conceptions about Škocjanski zatok. The relation between the words 'Škocjanski zatok' and 'protected area' as well as 'Škocjanski zatok' and 'wetland' was also weak. The children's conceptions about Škocjanski zatok are predominantly developed on animal and plant species, particularly birds and other animals. Relatively few misconceptions were discovered during the research. They were related to the bird migration periods, classifications of birds as mammals and defining Škocjanski zatok a nature park instead of nature reserve. With proper focus, these issues can be eliminated through future educational programmes. Recommendations for the upgrade of the reserve's educational programmes include adaptation of the contents to different age groups and thus to the comprehension capabilities and interests of the children, and development of more participatory programmes, which will be at least partly based on problem learning. Stability and permanence of the programmes are also important. Children and youth with interest in nature can be invited to join longer programmes, which should focus not only on

the ornithological but also the conservation subjects and aim to increase ecological literacy.

In-depth qualitative research within a group of ten interested adult visitors to Škocjanski zatok Nature Reserve was used to test the impact of the visitation and site management participation activities to their connectedness with the reserve conservation goals and towards more responsible behavior of the participants. The impact of significant life experiences gained through direct childhood nature experience and the influence of adult and peer role models on their recent attitude and fondness towards nature has been, for the first time in Slovenia, confirmed within a group of people most of whom are not professionally involved in nature conservation or education. The tested visitation and site management activities with higher participation levels and direct nature experience had more impact on the positive behavioral intentions and changes compared to the activities with lower participation and nature experience levels. Furthermore, the activities with high direct nature experience also influenced higher place connectedness or attachment. Increased connectedness with the reserve conservation goals upon the participation of the visitors has also been confirmed. Activities with high participation level such as site management participation (habitat management hands-on activities, monitoring assistance), symbolic adoption of wild or grazing animals, searching for innovative solutions to the conservation and management challenges as well as participatory guided tours) were suggested to be integrated into the future visitation programmes upon the research results. The activities including direct contact with animals are also important in terms of legislative limitations, as well as the activities to increase knowledge about nature and its conservation, including lectures, participatory workshops and similar events.

Nature connectedness, enthusiasm and emotional affection towards nature have been detected within the group of adults who tested the visitation activities as well as among the children and youth who frequently visit the Škocjanski zatok area. Direct childhood nature experience upon the presence of family members or peers, defined as a significant life experience, has proved to be of salient importance in responsible behavior towards nature and interest in it. Thus, the basic elements of environmental sensitivity are developed, and together with connectedness with the site conservation goals with impact on the person's identity they also represent an important background for responsible behavior towards nature. Personal empowerment is another component needed in this process, as it affects perceived behavioral control and behavior efficiency. Outstanding members of the reserve staff with great commitment, sincerity, unshakeable motivation and healthy foundations for conservation work could act as role models to empower people. Nevertheless, the knowledge of each individual is also important and necessary for any public responsible behavior towards nature, where the upgrade towards ecological literacy is recommended.

10 VIRI

- Ajzen I. 2002. Theory of Planned Behavior Web site.
<http://people.umass.edu/~aizen/tpb.html> (9.10.2015)
- Akpan J. P., Andre T. 1999. The effect of a prior dissection simulation on middle school students' dissection performance and understanding of the anatomy and morphology of the frog. *Journal of Science Education and Technology*, 8: 107–121.
- Anko B. 2011. Perspektive razvoja naše naravovarstvene vzgoje in izobraževanja. *Varstvo narave*, 25: 5-19
- Asah S. T., Bengston D. N., Westphal L. M. 2012. The Influence of Childhood: Operational Pathways to Adulthood Participation in Nature-Based Activities. *Environment and Behavior*, 44, 4: 545–569
- Axelrod, L. J., Lehman D. R. 1993. Responding to Environmental Concerns: What Factors Guide Individual Action? *Journal of Environmental Psychology*, 13: 149-159
- Bahar M., Johnstone A. H., Sutcliffe R. G. 1999. Investigation of students' cognitive structure in elementary genetics through word association tests. *Journal of Biological Education*, 33, 3: 134-141
- Ballantyne R., Packer J. 2002. Nature-based Excursions: School Students' Perceptions of Learning in Natural Environment. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 11, 3: 2018-236
- Ballantyne R., Packer J. 2009. Introducing a fifth pedagogy: experience-based strategies for facilitating learning in natural environments. *Environmental Education Research*, 15, 2: 243–262
- Beames, S., Ross, H. 2010. Journeys outside the classroom. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 10, 2: 95-109
- Bechtel R.B. 1997. *Environment & Behavior: An Introduction*. Thousand Oaks, Sage Publications: 679 str.
- Bedjanič M. 2010. Kačji pastirji (Odonata): Priprava izhodišč za monitoring in vzdrževanje habitatov na območju naravnega rezervata Škocjanski zatok. Slovenska Bistrica: 55 str.
- Boström M., Rabe L., Rodela R. 2015. Environmental non-governmental organizations and transnational collaboration: The Baltic Sea and Adriatic-Ionian Sea regions. *Environmental Politics*, 24, 5: 762-787
- Brossard D., Lewenstein B., Bonney R. 2005. Scientific knowledge and attitude change: The impact of a citizen science project. *International Journal of Science Education*, 27, 9: 1099-1121

- Cachelin A., Paisly K., Blanchard A. 2007. Using the significant life experience framework to inform program evaluation: the nature conservancy's wings & water wetlands education program. *Journal of Environmental Education*, 40, 2: 2-14
- Capra, F. 2000. The Challenge of the Twenty-First Century. *Tikkun*, 15 1: 49
- Carvalho S., White H. 1997. Combining the Qualitative and Quantitative Approaches to Poverty Measurement and Analyses. The Practice and the Potential. (World Bank – Technical Papers, 366). World bank: 30 str.
<http://dx.doi.org/10.1596/0-8213-3955-9> (22.2.2015)
- Chao Y., Lam S. 2011. Measuring Responsible Environmental Behavior: Self-Reported and Other-Reported Measures and Their Differences in Testing a Behavioral Model. *Environment and Behavior*, 43, 1: 53-71
- Chawla L. 1998. Significant Life Experiences Revisited: A Review of Research on Sources of Environmental Sensitivity. *Journal of Environmental Education*, 29, 3: 11-21
- Chawla L. 1999. Life Paths into Effective Environmental Action. *Journal of Environmental Education*, 31, 1: 15-26
- Chawla L. 2009. Growing Up Green: Becoming an Agent of Care for the Natural World. *Journal of Developmental Processes*, 4, 1: 6-23
- Chawla L., Flanders Cushing D. 2007. Education for Strategic Environmental Behavior. *Environmental Education Research*, 13, 4: 437-452
- Clayton S., Myers G. 2009. Conservation Psychology – Understanding and promoting human care for nature. Oxford, Wiley-Blackwell: 253 str.
- Cohen L., Manion J., Morrison K. 2011. Research methods in education. 7th ed. New York, Routledge: 759 str.
- Denac K., Božič L., Mihelič T., Kmecl P., Denac D., Bordjan D., Jančar T., Figelj, J. 2014. Monitoring populacij izbranih vrst ptic - popisi gnezdk 2014: poročilo. Ljubljana, DOPPS: 176 str.
- De Young R. 1993. Changing Behavior and Making It Stick: The Conceptualization and Management of Conservation Behavior. *Environment and Behavior*, 25, 4: 485-505
- Dietz T., Stern P. C., Guagnano G. A. 1998. Social structural and social psychological bases of environmental concern. *Environment and Behavior*, 30, 4: 450-471
- Dudley N., Stolton S. 2012. The Protected Areas Benefits Assessment Tool – A Methodology. Revised under Dinaric Arc Parks project led by WWF MedPo, WWF: 67 str.
- Dutcher D.D., Finley J.C., Luloff A.E., Johnson J.B. 2007. Connectivity With Nature as a Measure of Environmental Values. *Environment & Behavior*, 39, 4: 474-493

- Dwyer W. O., Leeming F. C., Cobern M. K., Porter, B. E., Jackson J. M. 1993. Critical Review of Behavioral Interventions to Preserve the Environment. *Environment and Behavior*, 25, 3: 275-321
- Eaton D. 1998. Cognitive and Affective Learning in Outdoor Education: doctoral dissertation. Toronto, University of Toronto: 135 str.
- Ecological Literacy. 2011.
http://www.edu.gov.mb.ca/k12/cur/socstud/global_issues/ecological_literacy.pdf
(4.10.2015)
- Edwards J. 2009. The Freedom of the Will. Waiheke Island, The Floating Press: e-knjiga.
- Evely A. C., Pinard M., Reed M. S., Fazey I. 2011. High levels of participation in conservation projects enhance learning. *Conservation Letters*, 4: 116–126
- Farmer J., Knapp D., Benton G. M. 2007. An elementary school environmental education field trip: Long-term effects on ecological and environmental knowledge and attitude development. *Journal of Environmental Education*, 38, 3: 33-42
- Flogaitis E., Agelidou E. 2003. Kindergarden Teacher's Conceptions about Nature and the Environment. *Environmental Education Research*, 9, 4: 462-478
- Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: različica 2.0 2014.
www.fran.si (9.10.2015)
- Gibson H., Chase C. 2002. Longitudinal impact of an inquiry-based science program on middle school students' attitudes toward science. *Science Education*, 86, 5: 693–705
- Gifford R. 1997. *Environmental Psychology: Principles and Practice*. 2nd ed. Boston, Allyn & Bacon.
- Györek N. (2013): Gozdna pedagogika v Sloveniji – priložnost za povezovanja in nova znanja. *Gozdarski vestnik* 71, 4: 225-234
- Hart R. 1992. *Children's Participation: from Tokenism to Citizenship*. Firenze, UNICEF International Child Development Centre: 39 str.
- Hartig T., Kaiser F. G., Bowler P. A. 2001. Psychological Restoration in Nature as a Positive Motivation for Ecological Behavior. *Environment and Behavior*, 33, 4: 590-607
- Hauzler Ž. 2012. Zavest o pomenu ohranjanja Natura 2000 območij v Krajinskem parku Ljubljansko barje: diplomsko delo. Nova Gorica, Fakulteta za znanosti o okolju: 61 str.
- Heidegger M. 1997. Bit in čas. Ljubljana, Slovenska matica: 606 str.
- Hines J. M., Hungerford H. R., Tomera A. N. 1986/87. Analyses and Synthesis of Research on Responsible Environmental Behavior: A Meta-analyses. *Journal of Environmental Education*, 18, 2: 1-8

- Hoffmann M. L. 2000. *Empathy and Moral Development*. Cambridge, Cambridge University Press: 331 str.
- Hungerford H. R., Volk T. L. 1990. Changing Learner Behavior through Environmental Education. *Journal of Environmental Education*, 21, 3: 8-21
- Ignatow G. 2006. Cultural Models of Nature and Society: Reconsidering Environmental Attitudes and Concern. *Environment & Behavior*, 38, 4: 441-461
- Inagaki K., Hatano G. 1993. Young Children's Understanding of Mind-Body Distinction. *Child Development*, 64: 1534-1549
- Intergovernmental Conference on Environmental Education: Final Report. 1978. Paris, UNESCO: 96 str.
- Jaakkola R. O., Slaughter V. 2002. Children's body knowledge: Understanding 'life' as a biological goal. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 325-342
- Jacobson S. K., McDuff M. D., Monroe M. C. 2006. *Conservation Education and Outreach Techniques*. Oxford, Oxford University Press: 480 str.
- Jimenez A., Diaz M. J., Monroe M. C., Benayas J. 2015. Analysis of the variety of education and outreach interventions in biodiversity conservation projects in Spain. *Journal for Nature Conservation*, 23: 61-72
- Jonas H. 1984. The Imperative of Responsibility. In *Search of an Ethics for the Technological Age*. Chicago in London, The University of Chicago Press: 255 str.
- Jung C. G., Franz M.-L., Henderson J. L., Jacobi J., Jaffé A. 2003. *Človek in njegovi simboli*. Ljubljana, Mladinska knjiga: 324 str.
- Kaiser F. G., Shimoda T. A. 1999. Responsibility as a Predictor of Ecological Behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 19: 243-253
- Kahn P. H. 2002. Children's Affiliations with Nature: Structure, Development, and the Problem of Environmental Generational Amnesia. V: P. H. Kahn, Jr., S. R. Kellert: *Children and Nature. Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations*. Cambridge, MIT Press: 93-116
- Kals E., Schumacher D., Montada L. 1999. Emotional Affinity toward Nature as a Motivational Basis to Protect Nature. *Environment & Behavior*, 31, 2: 179-202
- Kane H. D., Taub G. E., Hayes B. G. 2000. Interactive Media and Its Contribution to the Construction and Destruction of Values and Character. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 39, 1: 56-63
- Kaplan R., Kaplan S. 1989. *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. New York, Cambridge University Press: 340 str.

- Kaplan R., Kaplan S. 2002. Adolescents and the Natural Environment: A Time Out? V: P. H. Kahn, Jr., S. R. Kellert. Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations. Cambridge, MIT Press: 228-257
- Karp D. G. 1996. Values and their Effect on Pro-environmental Behavior. Environment and Behavior, 28, 1: 111-133
- Kellert S. R. 1996. The Value of Life: Biological Diversity and Human Society. Washington, Island Press: 263 str.
- Kellert S. R. 2002. Experiencing Nature: Affective, Cognitive, and Evaluative Development in Children. V: P. H. Kahn, Jr., S. R. Kellert. Children and Nature: Psychological, Sociocultural, and Evolutionary Investigations. Cambridge, MIT Press: 117-151
- Kirn A. 1992. Ekološka (okoljska) etika. Maribor, Aram: 43 str.
- Kirn A. 1998. Človek, narave nikar! Revija Okolje, 6, 3/4: 12-17
- Kmecl P., Figelj J., Jančar T. 2014. Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine - poročilo za leto 2014. Ljubljana, DOPPS: 97 str.
- Knox K. L., Moynihan J. A., Markowitz D. G. 2003. Evaluation of Short-Term Impact of a High School Summer Science Program on Students' Perceived Knowledge and Skills. Journal of Science Education and Technology, 12, 4: 471-478
- Kobori H. 2009. Current trends in conservation education in Japan. Biological Conservation, 142: 1950-1957
- Kubiatko M., Prokop P. 2007. Pupils' Misconceptions about Mammals. Journal of Baltic Science Education, 6, 1: 5-14
- Larson L. R., Green, G. T., Castleberry S. B. 2011. Construction and Validation of an Instrument to Measure Environmental Orientations in a Diverse Group of Children. Environment and Behavior, 43, 1: 72-89
- Levi D., Kocher S. 1999. Virtual nature. The future effects of information technology on our relationship with nature. Environment and Behavior, 31, 2: 203-226
- LIFE Kosec, 2004.
<http://www.life-kosec.org/> (9.10.2015)
- Lobe B. 2006. Združevanje kvalitativnih in kvantitativnih metod – stara praksa v novi preobleki? Družboslovne razprave, 22, 53: 55-73
- Lloyd K., Burden J., Kiewa J. 2008. Young girls and urban parks: Planning for transition through adolescence. Journal of Parks and Recreation Administration, 26: 21-38

- Marentič Požarnik B. 1992. Izkustveno učenje – modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja? *Sodobna pedagogika*, 43, 1-2: 1-16
- Maslow A.H. 1973. A Theory of Human Motivation. V: Lowry R. J.: Dominance, Self-Esteem, Self-Actualization: *Geminal Papers of A. H. Maslow*. Monterey (CA), Books/Cole Publishing Company, 207 str.
- Mayer F. S., Frantz C. M., Bruehlman-Senecal E., Dolliver K. 2009. Why is Nature Beneficial? The Role of Connectedness to Nature. *Environment & Behavior*, 41, 5: 607-643
- Michel-Guillou, E., Moser, G. 2006. Commitment of farmers to environmental protection: From social pressure to environmental conscience. *Journal of Environmental Psychology*, 26: 227–235
- Mobley C., Vagias W. M., DeWard S. L. 2010. Exploring Additional Determinants of Environmentally Responsible Behavior: The Influence of Environmental Literature and Environmental Attitudes. *Environment and Behavior*, 42, 4: 420-447
- Monroe M. C. 2003. Two Avenues for Encouraging Conservation Behavior. *Research in Human Ecology*, 10, 2: 113-125
- Mozetič B., Lipej B., Šalaja N. (ur.) 2010. Zeleno srce Kopra – vodnik po Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Ljubljana, DOPPS: 50 str.
- Nisbet E. K., Zelenski J. M., Murphy S. A. 2009. The Nature Relatedness Scale: Linking Individuals' Connection With Nature to Environmental Concern and Behavior. *Environment & Behavior*, 41, 5: 715-740
- Nisbet E. K., Zelenski J. M., 2011. Underestimating Nearby Nature: Affective Forecasting Errors Obscure the Happy Path to Sustainability. *Psychological Science*, 22, 9: 1101–1106
- Objekti v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok, investicijski program. 2013. Ljubljana, DOPPS: 64 str.
- Obnova Škocjanskega zatoka. 2007. DOPPS.
<http://skocjanski-zatok.org/projekti/zakljuceni/obnova-skocjanskega-zatoka/>
(9.10.2015)
- Odorico R., Ciriaco S. 2011. Pregled bentoških nevretenčarjev lagunarnega dela Škocjanskega zatoka. Trst, Shoreline: 32 str.
- Orr D. W. 1990. Environmental Education and Ecological Literacy. *Education Digest*, 55, 9: 49-53
- Palmberg I. E., Kuru, J. 2000. Outdoor activities as a basis for environmental responsibility. *Journal of Environmental Education*, 31, 4: 32-36

- Palmer J. A., Birch J. C. 2003. Education for Sustainability: the contribution and potential of a non-governmental organisation. *Environmental Education Research*, 9, 4: 447-460
- Palmer J. A., Suggate J., Bajd B., Tsaliki E. 1998. Significant Influences on the Development of Adults' Environmental Awareness in the UK, Slovenia and Greece. *Environmental Education Research*, 4, 4: 429-444
- Patrick P., Tunnicliffe S.D. 2011. What Plants and Animals Do Early Childhood and Primary Students' Name? Where Do They See Them? *Journal of Science Education and Technology*, 20: 630-642
- Podjed D. 2011. Opazovanje opazovalcev: Antropološki pogled na ornitološko organizacijo. Ljubljana, Filozofska fakulteta: 207 str.
- Polajnar Horvat K. 2015. Okolju prijazno vedenje. (Georitem, 26). Ljubljana, Založba ZRC: 132 str.
- Polak S. 2012. Inventarizacija in monitoring hroščev (Coleoptera) v naravnem rezervatu Škocjanski zaton: končno poročilo. Ljubljana: 77 str.
- Polgreen L. 2007. In Niger, Trees and Crops Turn Back the Desert. *New York Times*, 156, 53852 (2. Nov. 2007)
- Polič M. 1999. Okoljska psihologija. Ljubljana, Filozofska fakulteta: 197 str.
- Polič M. 2004. Psihološki vidiki odnosa do okolja. V: Zbornik referatov: GV okoljsko srečanje, 25. november 2004. Ljubljana, Gospodarski vestnik: 44-52.
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot. Ur. l. RS, št. 111/2004
- Prokop P., Kubiato M., Fančovičova J. 2007. Why Do Cocks Crow? Children's Concepts About Birds. *Research in Science Education*, 37: 393-405
- Prokop P., Tunnicliffe S. D. 2010. Effects of Having Pets at Home on Children's Attitudes Toward Popular and Unpopular Animals. *Anthrozoos*, 23, 1: 21-35
- Ptice. 2013. DOPPS.
<http://skocjanski-zatok.org/ptice-3-2/> (9.10.2015)
- Randler C., Hummel E., Prokop P. 2012. Practical Work at School Reduces Disgust and Fear of Unpopular Animals. *Society & Animals*, 20: 61-74
- Salmi H. 2003. Science centers as learning laboratories: Experiences of Heureka, the Finnish Science Centre. *International Journal of Technology Management*, 25, 5: 460-476
- Sebba R. 1991. The Landscapes of Childhood: The Reflections on Childhood's Environment in Adult Memories and in Children's Attitudes. *Environment and Behaviour*, 23, 4: 395-422

- Serres M. 1993. Naravna pogodba. V: Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, 21, 154/155: 121-139
- Shepard, P. 1996. The Others: How Animals Made Us Human. Washington D.C., Island Press: 356 str.
- Shultis J. 2001. Consuming nature: The uneasy relationship between technology, outdoor recreation and protected areas. The George Wright Forum, 18, 1; 56-66
- Schultz P. W. 2000. Empathizing With Nature: The Effects of Perspective Taking on Concern for Environmental Issues. Journal of Social Issues, 56, 3: 391-406
- Schultz P. W, Shriver C, Tabanico J. J., Khazian A. M. 2004. Implicit connections with nature. Journal of Environmental Psychology, 24: 31-42
- Spicer J. I., Stratford J. 2001. Student perceptions of a virtual field trip to replace a real field trip. Journal of Computer Assisted Learning, 17, 4: 345-354
- Stern P. 2000. Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. Journal of Social Issues, 56, 3: 407-424
- Stern P., Dietz T., Abel T., Guagnano G., Kalof L. 1999. A value-belief-norm theory of support to social movements: The case of environmentalism. Human Ecology Review, 6, 2: 81-97
- Šalaja N., Mozetič B., Kaligarič M., Marčeta B., Lipej L., Lipej B., Brajnik I. 2007. Oaza na pragu Kopra. Ljubljana, DOPPS: 58 str.
- Šiško Novak S. 2004. Krajinska in vodnogospodarska ureditev Naravnega rezervata Škocjanski zatok ter odstranjevanje sedimenta iz lagune Škocjanskega zatoka in ureditev deponije, projekt PGD in PZI, št. C-1214. Ljubljana, Inštitut za vode RS
- Tanner T. 1980. Significant Life Experiences. Journal of Environmental Education, 11, 4: 20-24
- TNS Political & Social 2013. Flash Eurobarometer 379 - Attitudes towards biodiversity. http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_379_en.pdf (24.7.2015)
- Torkar G. 2009. Predstave učiteljev biologije o naravi in okolju – dveh temeljnih pojmov vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Acta Biologica Slovenica, 52, 1: 61-68
- Torkar G. 2014a. Learning experiences that produce environmentally active and informed minds. NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences, 69: 49-55
- Torkar G. 2014b. O ekološki pismenosti, trajnosti in pomenu aktivnih (transformativnih) metod učenja in poučevanja. V: Devjak T. Partnerstvo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in vzgojno-izobraževalnih institucij. Ljubljana, Pedagoška fakulteta, 196 str.
- Torkar G., Zimmermann B., Willebrand T. 2011. Kvalitativno intervjuvanje na področju raziskovanja družboslovnih vidikov naravovarstva. Varstvo narave, 25: 39-52

- Toš N. in skupina 2004. Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004. Ljubljana, FDV, CRJM: 641 str.
- Učakar T. 2009. Geografija naravnega rezervata Škocjanski zatok: diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta: 110 str.
- Ulrich R. S. 1983. Aesthetic and affective response to natural environment. V: Altman I. Wohlwill J. F. (ur.). Behavior and the natural environment. (Human behavior and environment, 6): Springer: 85-125.
- Uredba o ekološko pomembnih območjih. Ur. l. RS, št. 48/2004
- Uredba o Načrtu upravljanja Naravnega rezervata Škocjanski zatok za obdobje 2015–2024. Ur. l. RS, št. 102/15
- Uredba o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Ur. l. RS, št. 75/2013
- Uredba o posebnih varstvenih območjih. Ur. l. RS, št. 49/2004
- van Velsor S. W. 2004. A Qualitative Investigation of the Urban Minority Adolescent Experience with Wildlife: doctoral disertation. Columbia, University of Missouri: 233 str.
- Vogrinc J. 2008. Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju. Ljubljana, Pedagoška fakulteta: 225 str.
- Zakon o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Ur. l. RS, št. 20/1998
- Zakon o ohranjanju narave. Ur. l. RS, št. 96/04
- Zavestoski S. 2003. Constructing and Maintaining Ecological Identities: The Strategies of Deep Ecologists. V: Clayton S., Opatow S. (ur.): Identity and the natural environment: The psychological significance of nature. Cambridge, MIT Press: 353 str.
- Zelenski J. M., Nisbet E. K. 2014. Happiness and Feeling Connected: The Distinct Role of Nature Relatedness. Environment and Behaviour, 46, 1: 3-23
- Wells N. M., Lekies K. S. 2006. Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism. Children, Youth and Environments, 16, 1: 1-24
- Welte T. H. L., Anastasio P. A. 2010. To Conserve or Not to Conserve: Is Status the Question? Environment and Behavior, 42, 6: 845-863
- Wilson E. O. 1984. Biophilia. Cambridge, London, Harvard University Press: 157 str.

ZAHVALA

Najprej bi se rada zahvalila vsem, ki ste v preteklih desetletjih vložili svoj čas in energijo v ohranitev, zavarovanje, obnovo in ureditev Naravnega rezervata Škocjanski zaton. Brez vas tam narave ne bi bilo več, s tem pa tudi ne možnosti za spodbujanje prijaznega in odgovornega vedenja do nje. Posebna zahvala gre idejnemu očetu NRŠZ in mojemu dolgoletnemu sodelavcu Borutu Mozetiču.

Svojima staršema naj se na tem mestu zahvalim za mladost, preživeto v naravi v idilični vasici pod Karavankami. Tista leta sta v meni rasla ljubezen in spoštovanje do vsega živega in me trajno zaznamovala.

Vedno bom globoko hvaležna pokojnemu prof. dr. Boštjanu Anku za vse konstruktivne debate, spodbudo ter za vso njegovo energijo in vztrajnost na področju varstva narave.

Svojemu mentorju, izr. prof. dr. Gregorju Torkarju, se zahvaljujem za vse ideje in usmeritve pa tudi za čas, podporo in spodbudo pri izvedbi raziskave in nastanku tega dela.

Hvala vsem mojim sodelavkam in sodelavcem, predvsem ekipi Naravnega rezervata Škocjanski zaton – Bojani Lipej, Biji Rakar, Borutu Mozetiču, Tadeji Oven, Igorju Brajniku, Alešu Marsiču in Daši Stavber – za pomoč pri izvedbi raziskav, pa tudi da s svojo predanostjo, ljubeznijo do narave in motiviranostjo za naravovarstveno delo dajejo dober zgled. Predsedniku Rudiju Tekavčiču in direktorju dr. Damijanu Denacu pa hvala tudi za razumevanje in delovno razbremenitev v ključnih trenutkih nastanka tega dela.

Zahvaljujem se tudi obiskovalcem naravnega rezervata, ki so pomagali pri preizkušanju poskusnih aktivnosti in so z mano delili tudi svoja stališča in predloge za izboljšanje programov obiskovanja – Mirku, Nataši, Polonci, Franki, Tihomirju, Mojci, Poloni, Andreju, Simonu in Tadeji.

In hvala Alfredu, za ljubezen in spodbudo ... tudi na tej poti.

Pravi smisel današnjega (in še bolj prihodnjega) varstva narave naj bi torej ne bil v (neuresničljivem) varovanju nepregledne množice tako ali drugače odličnih in ogroženih naravnih vrednot, ampak v ustvarjanju novega, splošno sprejetega spoštljivega odnosa do narave kot ene same vrednote. Visok cilj - ampak kdo ima alternativo?
(Anko, 2011: 10)

PRILOGE

Priloga A: OBRAZEC ZA ŠTETJE OBISKOVALCEV NRŠZ

Priloga B: VPRAŠALNIK ZA OBISKOVALCE NARAVNEGA REZERVATA
ŠKOCJANSKI ZATOK

Priloga C: VPRAŠALNIK ZA PREIZKUS PROSTIH ASOCIACIJ

Priloga D: NABOR GLAVNIH TEM IN VPRAŠANJ ZA POLSTRUKTURIRANE
INTERVJUJE

Priloga E: POVEZANOST, VEDENJSKE NAMERE IN SPREMEMBE VEDENJA
UDELEŽENCEV AKTIVNOSTI OBISKOVANJA IN SODELOVANJA PRI
UPRAVLJANJU NRŠZ

Priloga A: OBRAZEC ZA ŠTETJE OBISKOVALCEV NRŠZ

Datum: _____ Štetje opravil: _____

Tip obiskovalcev	Ura ____-____	Ura ____-____	Ura ____-____	Ura ____-____	Ura ____-____
Opazovalci narave (ornitologi, fotografi, vsi, ki spoznavajo in doživljajo naravo)					
Športniki (tekači, kolesarji, hitra hoja, nordijska hoja)					
Sprehajalci (vsi tisti, ki jim je videti, da samo uživajo v sprehodu)					
Družine z otroki (tudi mlade mamice z vozički)					
Sprehajalci psov					
Drugi tipi obiskovalcev (vpiši)					
Drugi tipi obiskovalcev (vpiši)					

Vreme (obkroži): sončno / rahlo oblačno / pretežno oblačno / deževno / vetrovno

Jakost vetra (obkroži): rahel / srednji / močan

Temperatura: ____ °C

Opombe:

Priloga B: VPRAŠALNIK ZA OBISKOVALCE NARAVNEGA REZERVATA ŠKOCJANSKI ZATOK

1. Spol: M Ž
 2. Starost: 0 - 14, 15 - 24, 25 - 34, 35 - 44, 45 - 54, 55 - 64, nad 65
 3. Izobrazba:
 - a) osnovna šola ali manj,
 - b) srednja, poklicna,
 - c) gimnazija,
 - d) fakulteta, visoka ali višja šola
 - e) magisterij ali doktorat
 4. Poklic/zaposlitev: _____
 5. Sem prebivalec:
 - a) Slovenije, občina: _____
 - b) druge države: _____
- V okolici sem samo zaradi obiska NRŠZ: a) DA; b) NE
6. Ali ste v Škocjanskem zatoku prvič? a) DA; b) NE (če ste odgovorili z DA, nadaljujte z vprašanjem 10)
 7. Kdaj obiskujete rezervat?
 - a) tekom celega tedna,
 - b) med delavniki,
 - c) le med vikendi,
 - d) le med prazniki in počitnicami
 - e) v vseh letnih časih
 - f) le v izbranih letnih časih (navedite)

 8. Kako pogosto obiskujete rezervat Škocjanski zaton?
 - a) na dan: enkrat / večkrat
 - b) na teden: enkrat / večkrat
 - c) na mesec: enkrat / večkrat
 - d) na leto: enkrat / večkrat
 9. Zaton obiskujem predvsem: a) zjutraj; b) popoldne; c) zvečer; d) kadarkoli. Največkrat ga obiščem: a) sam(a), b) s prijatelji, c) z družino, d) s psom. V povprečju za en obisk porabim: _____ minut.
 10. Kje ste izvedeli za Škocjanski zaton?
 - a) od prijateljev,
 - b) v šoli,
 - c) na TV,
 - d) iz časopisov,
 - e) z interneta,
 - f) iz promocijskega gradiva rezervata,
 - g) peljal/a sem se mimo in prišel/la pogledat,
 - h) živim v bližini,
 - i) se ne spomnim,
 - j) drugo: _____

11. Zakaj ste se danes odločili za obisk Škocjanskega zatoka?

a) opazovanje ptic, živali, rastlin,	e) fotografiranje,
b) lepa narava,	
c) mir,	f) radovednost,
d) rekreacija,	g) drugo...(napišite kaj):

11a) za tekače: Zakaj tečete ravno v NRŠZ? (napišite)

12. Kaj v rezervatu pogrešate ali vas moti? (napišite)

13. Kaj vam je še posebej všeč? (napišite)

14. Ali bi rezervat obiskovali, če bi za vstop morali plačati vstopnino? a) DA; b) NE
Kolikšen znesek vstopnine bi se vam še zdel sprejemljiv? (odgovorite le, če ste na zgornje vprašanje odgovorili z DA)

Dnevno: _____

Mesečno: _____

Letno: _____

15. Ali bi nam radi sporočili še kaj, česar vas nismo vprašali? (navedite)

16. Če bi radi a) aktivneje sodelovali pri upravljanju in načrtovanju aktivnosti v Škocjanskem zatoku ali b) prejeli informacije o dogodkih NRŠZ / DOPPS, obkrožite želeno opcijo in navedite svoj e-naslov _____

Hvala za sodelovanje!

Priloga C: VPRAŠALNIK ZA PREIZKUS PROSTIH ASOCIACIJ

VPRAŠALNIK: NARAVNI REZERVAT ŠKOCJANSKI ZATOK

NAVODILA. Na kaj najprej pomisliš, ko prebereš besede ali besedno zveze **zapisane v okvirčkih spodaj**. Navedi do 5 enobesednih ali dvobesednih asociacij na vsako izmed njih. Navedeno ključno besedo smiselno uporabi v stavku.

Primer:

Jabolko	<i>sadje</i>	<i>drevo</i>	<i>rdeča barva</i>	<i>jablana</i>	<i>jabolčnik</i>
----------------	--------------	--------------	--------------------	----------------	------------------

Uporabi besedo *jabolko* v stavku.

Jabolko je lahko rdeče barve in raste na drevesu imenovanem jablana.

Izpolni naslednje primere:

Škocjanski zaton					
-------------------------	--	--	--	--	--

Uporabi besedno zvezo *Škocjanski zaton* v stavku.

.....

.....

Natura 2000					
--------------------	--	--	--	--	--

Uporabi besedo *Natura 2000* v stavku.

.....

.....

zavarovano območje					
---------------------------	--	--	--	--	--

Uporabi besedno zvezo *zavarovano območje* v stavku.

.....

.....

ptice					
--------------	--	--	--	--	--

Uporabi besedo *ptice* v stavku.

.....

.....

mokrišče					
-----------------	--	--	--	--	--

Uporabi besedo *mokrišče* v stavku.

.....

.....

Odgovori tudi na naslednja vprašanja:

Spol: M Ž **Dopolnjena starost:** _____ let **Kolikokrat ste že obiskali Škocjanski zaton?** _____ krat

Hvala za sodelovanje! Ekipa Naravnega rezervata Škocjanski zaton

Priloga D: NABOR GLAVNIH TEM IN VPRAŠANJ ZA POLSTRUKTURIRANE INTERVJUJE

A. Uvodni intervju

1. Pomembne življenjske izkušnje
 - a. Ali si v otroštvu veliko časa preživel v naravi?
 - b. Kakšni spomini te vežejo na tiste čase?
 - c. Ima iz tega obdobja narava ali stik z njo in z drugimi bitji zate kak poseben pomen?
 - d. Je doživljanje narave v otroškem obdobju povezano s katerim od staršev ali drugih pomembnih ljudi, ki so ti naravo približali na poseben način?
 - e. Si kasneje v življenju imel takšne izkušnje? Jih povezuješ s kakšno osebo?
 - f. Kako misliš, da so mladostne izkušnje vplivale na tvoj današnji odnos in vedenje do narave, vidiš kakšno povezavo?
 - g. Na kakšen način dandanes doživljaš naravo? Kaj počneš v naravi?
 - h. Ali greš v naravo rad s tebi pomembnimi ljudmi?
 - i. Kako doživljaš druga (naravna) bitja?
2. Dosedanje izkušnje s področja raziskave
 - a. Ali si se v zadnjih letih udeleževal praktičnih aktivnosti v naravi in s katerega področja so bile (varstvo narave, pohodništvo, druge oblike rekreacije v naravi, nabiranje zelišč, itd.)
 - b. Ali občasno greš na predavanje ali izlet z naravoslovno ali naravovarstveno tematiko (oziroma ali bi vsaj rad šel)?
 - c. Ali si že kdaj pomagal nevladni organizaciji s prostovoljnim delom? Na katerem področju?
 - d. Si vključen v kakršen koli program botrstva ali »posvojitev« ali druge dobrotelosti?
3. Pogledi na varstvo ptic in narave
 - a. Ali ti je varstvo ptic in narave blizu, se ti zdi pomembno?
 - b. Kako bi nekomu pojasnil, zakaj so mokrišča, kakršno je NRŠZ, ogrožena naravna območja?
 - c. Ali se ti ljudje zdijo odgovorni za stanje narave? Bi po tvoje lahko vsak posameznik kaj prispeval k pozitivnim spremembam in kaj konkretno?
 - d. Katera slovenska zavarovana območja poznaš?
 - e. Veš, kaj je omrežje Natura 2000?
 - f. Katere ptice prepoznaš? Si jih kdaj v življenju bolj aktivno spremljal, opazoval? So te zanimale druge živalske ali rastlinske skupine?
4. Zgodba in cilji NRŠZ ter njegov program za obiskovalce
 - a. Kaj meniš o Škocjanskem zatoku? Poznaš njegovo zgodbo/zgodovino?
 - b. Kakšno vizijo bi ti predlagal za nadaljnji razvoj NRŠZ?
 - c. Ali so ti cilji in namen NRŠZ blizu? Te v tem kontekstu kaj moti, bi kaj spremenil (v okviru zakonskih okvirov ali tudi izven teh)?
 - d. Kakšen je tvoj pogled na predlagane aktivnosti za obiskovalce, kaj ti je bilo všeč in kaj ne, kaj in kako bi spremenil?
 - e. Ali misliš, da bodo aktivnosti, ki se jih boš udeležil, vplivale na tvoj odnos in vedenje do narave?
 - f. Kakšne dodatne predloge imaš?

B. Zaključni intervju

1. Testne aktivnosti – podroben pogovor o poteku, doživljanju, izkušnjah in vplivih opravljenih testnih aktivnosti na vsakega posameznega udeleženca
2. Program za obiskovalce
 - a. Kakšen je zdaj tvoj pogled izvedene aktivnosti za obiskovalce, kaj ti je bilo všeč in kaj ne, kaj in kako bi spremenil?
 - b. Ali so aktivnosti, ki si se jih udeležil, vplivale na tvoj odnos in vedenje do narave in kako?
 - c. Kakšne dodatne predloge imaš?
 - d. Se ti je med sodelovanjem v fokusni skupini porodila še kakšna ideja, bi izpostavil kaj posebnega, zanimivega, česar ne boš tako hitro pozabil?
 - e. So ti po izvedbi aktivnosti bližje naravovarstveni cilji območja?

Priloga E: POVEZANOST, VEDENJSKE NAMERE IN SPREMEMBE VEDENJA UDELEŽENCEV AKTIVNOSTI OBISKOVANJA IN SODELOVANJA PRI UPRAVLJANJU NRŠZ

<i>Aktivnost</i>	<i>Čustveni odzivi, povezanost</i>	<i>Vedenjske namere</i>	<i>Spremembe vedenja</i>
Vodeno opazovanje ptic	Vsakdanji dogodek Veliko doživetje za sina Zadovoljstvo Veliko navdušenje ob opazovanju Povečanje povezanosti z območjem Povečan interes za ptice	Naslednji sprehodi po NRŠZ z daljnogledom	13-letni sin je po udeležbi na tem dogodku z mamo rad prišel tudi na aktivnosti, ki so sledile 3 in 5-letna otroka sta vrstnikom v vrtcu z navdušenjem pripovedovala o svojem doživetju v NRŠZ; pri vožnji mimo zatoka sta očeta spraševala o kravjih čapljah in govedu
Obročkanje ptic	Izjemno navdušenje večine udeležencev Veliko pozitivne energije, odprtosti in iskrenosti ob prisotnosti srečnih otrok Prijetno druženje Občudovanje obročkvalca (znanje, prijaznost in ljubezen, ki jo vlaga) Povečanje povezanosti z območjem Povečan interes za ptice in povezanost z njimi	Priporočilo prijateljem, da se udeležijo podobnega dogodka Želja po ponovitvi sodelovanja na podobnem dogodku Odrasli, ki niso prišli do stika s ptico, si to želijo poskusiti	7-letna hčerka je na tem dogodku prišla do prelomne točke – ptice jo odtlej res zanimajo, lotila se je samostojnega opazovanja, določanja vrst z beleženjem in fotografiranja 3 in 5-letna otroka sta premagala strah in izpustila obročkano ptico 3 in 5-letna otroka sta vrstnikom v vrtcu z navdušenjem pripovedovala o svojem doživetju v NRŠZ
Strokovna delavnica	Počuti se kot del ekipe, ki lahko sooblikuje prihodnost NRŠZ Zelo poučno in zanimivo z vidika novih informacij, ki jih drugod ni mogoče dobiti		Pripravi seminarsko nalogo o NRŠZ in DAP in z njo sošolce in profesorja tako navduši, da želijo takoj priti v NRŠZ
Naravosl. Predavanja	Predavanja zelo zanimiva za večino udeležencev. Eden poudari, da je izvedel veliko novega, si razširil obzorja, poglobil znanje – na podlagi tega bolje razume naravo. Kakovostno druženje Povečan interes za ptice	Spremljanje DOPPS-ovega koledarja dogodkov po predavanju, da bi se udeležila še česa podobnega Dobi ideje za lastno raziskovalno delo	Povečan obseg opazovanja ptic po udeležbi na predavanju

Karierni dan	Zadovoljstvo nad dogodkom		
Delovna akcija	Zadovoljstvo ob opravljenem delu, aktivnosti in vključenosti Navdušenje nad ostalimi udeleženci in druženjem Počuti se kot del nečesa, v kar verjame Povečana povezanost z naravovarstvenimi cilji območja Povezanost z območjem skozi željo po nadaljnjem sodelovanju	Velika pripravljenost sodelovati pri podobnih akcijah v prihodnje pri vseh udeležencih K podobnim aktivnostim bi rada povabila svoje prijatelje in jih pritegnila v bolj kvalitetno druženje Pripravljenost sodelovati tudi v razširjeni ponudbi več takšnih aktivnosti s sprotnim obveščanjem o rezultatih	
Reševanje problemov/ inovacije	Navdušenje ob lastnem ustvarjalnem delu	Velika pripravljenost takojšnje fizične realizacije dela rešitve ali drugače pomagati pri nadaljnjem delu Velika angažiranost in pripravljenost na sodelovanje	Še težje gre mimo trgovin z malimi živalmi.
Monitoring ptic	Dobro počutje kot del ekipe oziroma nečesa večjega Povezanost s pticami/ območjem	Udeležba jo je motivirala k nadaljevanju tovrstnega sodelovanja	
Posvojitev ptic	Krepitev in vzdrževanje pozitivnega odnosa do narave. Povečanje povezanosti z območjem in samim opazovanjem (kot početjem) Večji interes za ptice in povezanost z njimi		13-letni sin sodeluje pri akciji Ptice okoli nas (nadgradnja testnih aktivnosti)
Posvojitev goveda	Navdušenje nad mogočnostjo in krotkostjo podolskega goveda	Zaradi navdušenja želi z aktivnostjo nadaljevati, rada bi delala tudi pri konjih	